

KUOPION YLIOPISTON JULKAISUJA E. YHTEISKUNTATIEETEET 174
KUOPIO UNIVERSITY PUBLICATIONS E. SOCIAL SCIENCES 174

ANJA SAARINEN

Sanattomien sanansaattajat

Puhevammaisten henkilöiden tulkkien koulutuksen
toimintatutkimuksellinen kehittäminen

Messengers of the Speechless

Action-based Development of Training Interpreters
for the Speech Impaired

Akateeminen väitöskirja

Esitetään Kuopion yliopiston yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan luvalla julkisesti
tarkastettavaksi yhteiskuntatieteiden tohtorin arvoa varten Kuopion yliopistossa,
Tietoteknian auditoriossa, lauantaina 27. kesäkuuta 2009 klo 12

Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos
Kuopion yliopisto

KUOPION YLIOPISTO

KUOPIO 2009

Jakelu: Kuopion yliopiston kirjasto
PL 1627
FI-70211 KUOPIO
Puh. 040 355 3430
Fax 017 163 410
<http://www.uku.fi/kirjasto/julkaisutoiminta/julkmyyn.shtml>

Sarjan toimittajat: Jari Kylmä, FT
Hoitotieteen laitos

Markku Oksanen, VTT
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos

Tekijän osoite: Anja Saarinen, YTL
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos
Kuopion yliopisto
PL 1627
FI-70211 KUOPIO

Ohjaajat: Professori Juhani Laurinkari, VTT, Dr. rer. soc. oec.
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos
Kuopion yliopisto

Erikoistutkija Veli-Matti Poutanen, YTT
Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos
Kuopion yliopisto

Esitarkastajat: Dosentti Eeva Leino, LT
Kuopion yliopistollinen sairaala
Kuopio

Lehtori Veli-Pekka Isomäki, YTT, FM
Seinäjoki

Vastaväittäjä: Lehtori Veli-Pekka Isomäki, YTT, FM
Seinäjoki

ISBN 978-951-27-1233-5
ISBN 978-951-27-1304-2 (PDF)
ISSN 1235-0494

Kopijyvä
Kuopio 2009
Finland

Saarinen, Anja. *Messengers of the Speechless. Action-based Development of Training Interpreters for the Speech Impaired*. Kuopio University Publications E. Social Sciences 174. 2009. 181 p.
ISBN 978-951-27-1233-5
ISBN 978-951-27-1304-2 (PDF)
ISSN 1235-0494

ABSTRACT

It is not possible for everyone to produce speech. It is estimated that at least one per cent of the population has some sort of speech disorders and 0,4 per cent is speech impaired. Speech impairment may be inherent or it may have appeared later, but while the population is aging, it is increasing along with the other diseases. To be able to act as a fully authorized person in society, the person with speech impairment needs help for his/her communication. Interpreters for speech impaired people have been trained since the year 2001.

The object of this study is training of interpreters for the speech impaired preparing them for a specialized professional degree (the whole degree covers 40 study weeks and the partial degree 20 study weeks), which started in Kuopio in 2001 as the first unit of this kind in Finland. The method used in the study is triangulation based on data and method, i.e. developmental information for the action study framework has been collected by means of inquiries, interviews and situation-based observation. Research methods used are both qualitative and quantitative and analyses of minor data have been added between them. The aim has been to receive as much in-depth information on the experiences of those undergoing the training.

The aim of the study is action-based improvement of the above mentioned training, which has been implemented by conducting a survey of the trainees and participants (task 1). Initially the lack of preliminary co-ordination of the new training and the disorganised order of study periods made it difficult to outline the entity of the subjects to be studied. The aim of 'learning at work' means that the student gets acquainted with working life and gets ready to demonstrate his/her skills in shows, which are demanding due to individual ways of communication of the customers. This is why it is important for the student to be able to practice communication with the customer before the demonstration situation. It is true that not all goals of the first training period were achieved as far as learning at work and demonstrations are concerned. With the improvement work in education and experience obtained the problems decreased during the second training.

The aim of the study is also to assess the relation between the professional skills of those who have been trained and the expectations of the working life (task 2). The work of the trained professionals includes enhancing both the service user's communication and the education of the work place in using communication. The theory learned during the training gives confidence for the implementation of the duties. Guidance in the working units has changed the attitudes more positive towards the communication needs of the impaired people. Education in the work place has changed the attitude towards the communication needs of the speech impaired to a more positive one. Using the communication methods in a residential home for severely disabled people has decreased the incidents of challenging behaviour exhibited by the residents and has therefore given them the opportunity to avoid some of the more severe treatment methods. For those who need interpreters, the interpreting services have opened new opportunities, such as studying at the university and participating in work and social life.

The aim is also to evaluate the suitability of the action-based approach on improving professional education (task 3). The action based approach has proved to be a useful tool in improving the education of interpreters for the speech impaired. With the data collection and the analysis methods used in the action based framework it has been possible to suggest changes for the targets and study the changed functions.

Education of interpreters to assist people with speech impairment has effects on the structures of society through social politics, educational politics, rehabilitation politics, occupational politics and disabled politics. Linking action-based study to this context supports the work of changing the society, which is the aim of this study. In their work, the interpreters of those with speech impairments realize the aims of politics of the impairment and rehabilitation. With regards to rehabilitation, the target of the study is regarded as social rehabilitation, in which the aim is to alleviate the drawbacks caused by speech impairment by improving the speech impaired person's ability to communicate and interact with others. At the same time, the aim is to add their autonomy and to do alterations and, accordingly, society will benefit because this population group has a better capacity to manage in various sectors of society.

Training of interpreters for the speech impaired people is also very important from the employment politics point of view as the people with impaired speech are required to participate more actively in employment. Many of them are well educated and regardless of the temporary recession, additional work forces are required in the future employment market.

National Library of Medicine Classification: WV 500
ERIC Thesaurus: Speech Impairments; Interpreters; Vocational Education; Action Research

Saarinen, Anja. Sanattomien sanansaattajat. Puhevammaisten henkilöiden tulkkien koulutuksen toimintatutkimuksellinen kehittäminen. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 174. 2009. 181 s.
ISBN 978-951-27-1233-5
ISBN 978-951-27-1304-2 (PDF)
ISSN 1235-0494

TIIVISTELMÄ

Puhuminen ei jokaiselle ole mahdollista. Jonkinasteisia puheen ongelmia arvioidaan olevan vähintään yhdellä prosentilla väestöstä ja puhevammaisuutta 0,4 prosentilla. Puhevammaisuus voi olla synnynnäistä tai myöhemmin ilmennyt. Väestön ikääntyessä erilaisten sairauksien myötä puhumiseen liittyvät ongelmat lisääntyvät. Voidakseen toimia yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä, puhevammaisen henkilö tarvitsee etenkin tulkin apua kommunikointiinsa. Puhevammaisten tulkkeja on koulutettu vuodesta 2001 alkaen.

Tämän tutkimuksen kohteena on Kuopiossa, ensimmäisenä Suomessa aloitettu, vuosina 2001–2003 toteutettu puhevammaisten tulkkien erikoisammattitutkintoon valmistava koulutus (koko tutkinto 40 ov ja osatutkinto 20 ov). Tutkimuksessa on käytetty aineisto- ja menetelmä -triangulaatiota eli toimintatutkimuksen kehikossa on kehittämistietoa kerätty kyselyjen, haastattelujen ja tilannekohtaisen havainnoinnin avulla. Käytetyt tutkimusmenetelmät ovat sekä laadullisia että määrällisiä ja niiden väliin sijoitettavia pienten aineistojen analyyseja. Koulutuksen koetusta todellisuudesta on haluttu saada mahdollisimman paljon syventävää tietoa eri näkökulmista.

Tutkimuksen tehtävänä on em. koulutusten toimintatutkimuksellinen kehittäminen, jota on toteutettu kartoittamalla koulutettavien ja osallistujien kokemuksia (tehtävä 1). Uuden koulutuksen enakkokoordinaation puutteet ja opintojaksojen järjestyksen jäsentymättömyys vaikeuttivat aluksi opiskeltavan substanssin kokonaisuuden hahmottamista. Työssäoppimisen tarkoituksena on, että opiskelija tutustuu työelämään ja valmistautuu osoittamaan ammattitaitonsa näytöissä, jotka tutkinnossa ovat vaativia asiakkaiden yksilöllisten kommunikaatiotapojen vuoksi. Siksi on tärkeää, että opiskelija voi harjoitella asiakkaan kanssa kommunikaatiota ennen näyttötilannetta. Tavoitteet eivät kaikilta osin ensimmäisessä koulutuksessa toteutuneet työssäoppimisen ja näyttöjen osalta. Kehittämistyön ja kokemuksen karttumisen myötä ongelmat vähenivät toisessa koulutuksessa.

Tutkimuksen tehtävänä on myös arvioida koulutettujen ammattitaidon ja työelämän odotusten välistä suhdetta (tehtävä 2). Useiden koulutuksessa olleiden työhön kuuluu sekä asiakkaiden kommunikaation edistämistä että työyhteisön ohjaamista kommunikaatiokeinojen käyttämiseen. Koulutuksessa opittu teoria antaa varmuutta tehtävien hoitoon. Työyhteisöjen ohjaus on muuttanut asenteita vammaisten henkilöiden kommunikaatiotarpeita kohtaan myönteisiksi. Vaikeasti vammaisten palvelukodissa kommunikaatiomenetelmien käyttäminen on vähentänyt haastavaa käyttäytymistä niin, että jotkut asiakkaista välttyvät raskaammalta hoitomuodolta. Tulkausta tarvitseville tulkkipalvelu on avannut uusia ulottuvuuksia, kuten mahdollistanut mm. yliopistossa opiskelun sekä työhön ja yhteiskunnalliseen elämään osallistumisen.

Tehtävänä on myös arvioida toimintatutkimuksellisen lähestymistavan soveltuvuutta ammatillisen koulutuksen kehittämiseen (tehtävä 3). Puhevammaisten tulkkien koulutuksessa toimintatutkimuksellinen ote on osoittautunut käyttökelpoiseksi kehittämisen välineeksi. Toimintatutkimuksen kehikossa käytettyjen aineistonkeruu ja analyysimenetelmien avulla havaittuihin kehittämiskohteisiin on voitu ehdottaa muutoksia ja tutkia muuttunutta toimintaa.

Tulkkien kouluttaminen puhevammaisten ihmisten avuksi on yhteiskunnan rakenteisiin vaikuttavaa sosiaali-, koulutus-, kuntoutus-, työ- ja vammaispolitiikkaa. Toimintatutkimuksen linkittäminen tähän kontekstiin tukee koulutuksella tavoiteltua yhteiskunnallista muutostyötä. Puhevammaisten tulkit toteuttavat työssään sekä vammaispoliittisia että kuntoutuksen tavoitteita. Kuntoutuksen osalta tutkimuskohdetta tarkastellaan sosiaalisena kuntoutuksena, jossa puhevammaisten henkilöiden vammasta aiheutuneita haittoja pyritään lievittämään parantamalla heidän mahdollisuuksiaan kommunikointiin ja vuorovaikutukseen muiden kanssa. Samalla pyritään lisäämään heidän autonomiaansa ja tekemään muutostyötä, josta yhteiskunta hyötyy tämän väestöryhmän parantuneesta kyvystä toimia yhteiskunnan eri toimintaloikoilla.

Tulkkien kouluttaminen puhevammaisille henkilöille on erityisen tärkeää myös työllisyyspoliittisesti, sillä vammaisten henkilöiden edellytetään enenevästi osallistuvan ansiotyöhön. Monet heistä ovat hyvin koulutettuja ja väliaikaisesta taantumasta huolimatta työmarkkinoille tarvitaan tulevaisuudessa lisää työvoimaa.

Yleinen suomalainen asiasanasto: puhevammaiset; tulkit; ammatillinen koulutus; tulkkipalvelut; toimintatutkimus

*Sanat kuin ystävän käsi
tienviitta pitköspuut -
ne sanat tahtoisin löytää
Sinulle.*

Maaria Leinonen (2003) mukailten

SISÄLTÖ

1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	15
1.1 PUHEVAMMAISTEN HENKILÖIDEN TULKKIPALVELUJEN TARVE	15
1.2 PUHEVAMMAISUUS SOSIAALISIA HAITTOJA AIHEUTTAVANA TEKIJÄNÄ	26
1.3 SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN EDISTÄMISPROJEKTI (SOKU) PUHEVAMMAISTEN TULKKIEN KOULUTTAJANA	33
1.4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄT	36
2 PUHEVAMMAINEN IHMINEN JA KOMMUNIKAATIO	38
2.1 VAMMAISUUSKÄSITYKSET JA VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUS VUOROVAIKUTUKSEEN	38
2.2 ESTEETTÖMYYS TIETOYHTEISKUNNASSA	41
2.3 PUHEVAMMAISTEN HENKILÖIDEN KUNTOUTUS	43
2.3.1 <i>Kuntoutus</i>	43
2.3.2 <i>Sosiaalinen kuntoutus yhteisöllisyyden edistäjänä</i>	52
2.4 PUHEVAMMAISTEN TULKKIPALVELUN LAINSÄÄDÄNTÖ JA KÄYTÄNNÖT	59
2.5 PUHEVAMMAISTEN TULKIN ERIKOISAMMATTITUTKINTO	74
3 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	79
3.1 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄT	79
3.2 AINEISTOT JA NIIDEN KERUU	79
3.3 MUUTTUJIEN MUODOSTUS	83
3.4 MENETELMÄT	90
3.5 TULOSTEN LUOTETTAVUUS JA YLEISTETTÄVYYS	101
4 TULOKSET	102
4.1 KOULUTUKSEEN OSALLISTUNEET	102
4.2 NÄKEMYKSET PUHEVAMMAISTEN TULKIN ERIKOISAMMATTITUTKINNOSTA	104
4.2.1 <i>Opiskelijoiden opiskelua ja koulutusta koskevat arviot</i>	104
4.2.2 <i>Kouluttajat</i>	121
4.3 NÄYTÖT AMMATILLISTEN VALMIUKSIEN ARVIOINNIN VÄLINEINÄ	124
4.3.1 <i>Näyttöjen järjestäminen ja arvioijien koulutus</i>	124
4.3.2 <i>Arviot näyttöjen merkityksestä</i>	127
4.4 NÄKEMYKSET PUHEVAMMAISTEN TULKKIKOULUTUKSEN JA TYÖELÄMÄN YHTEYDESTÄ	131
4.4.1 <i>Palvelun käyttäjien arviot</i>	131
4.4.2 <i>Puhevammaisten tulkit</i>	135
4.4.3 <i>Työntajat</i>	138
4.4.4 <i>Puhevammaisten tulkkipalvelun toteutumisen esteet</i>	143

4.5 KEHITTÄMISEHDOTUKSET	144
4.5.1 Kehittämissuhteet koulutuksesta saatujen kokemusten perusteella	144
4.5.2 Kehittämissuhteet työelämäpalautteen pohjalta	149
5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	152
5.1 YHTEENVETO	152
5.2 JOHTOPÄÄTÖKSET	160
KIRJALLISUUS	167
KUVIOT	
Kuvio 1. Puhevammaisten tulkkipalveluun liittyvät yhteiskunnalliset tekijät	15
Kuvio 2. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjien määrät Suomessa vv. 2000–2008	24
Kuvio 3. Puhevammaisten tulkkien koulutuksen tarve	35
Kuvio 4. ICF -luokituksen osa-alueiden välinen vuorovaikutus	40
Kuvio 5. Tulkkipalvelun merkitys puhevammaiselle henkilölle	59
Kuvio 6. Puhevammaisten tulkkipalvelun päätöksentekovaiheet	66
Kuvio 7. Tutkimuksen vaiheet	96
Kuvio 8. Opiskelumotivaation vertailu (koulutus 1 ja koulutus 2)	107
Kuvio 9. Opiskelijoiden arviot opetuksesta (koulutus 1 ja 2)	112
Kuvio 10. Opiskelijoiden arvio ohjauksen onnistuneisuudesta (koulutus 1 ja 2)	115
Kuvio 11. Koulutus 1 opiskelijoiden arviot valmiuksistaan tulkkipalvelun tehtäviin	120
Kuvio 12. Puhevammaisten tulkkien ja näytönarvioijien käsitykset tulkkipalvelun toteutumisen esteistä vv. 2002 ja 2003	143
Kuvio 13. Puhevammaisten tulkkien käsitykset tulkkipalvelun toteutumisen esteistä v. 2007	144
TAULUKOT	
Taulukko 1. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelut lääneittäin vv. 2000–2008	24
Taulukko 2. Vammaisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli ja niihin liittyvät toimintapolitiikat	48
Taulukko 3. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käyttäjät	64
Taulukko 4. Puhevammaisten tulkkipalvelun rakenne	78
Taulukko 5. Haastattelut ja niiden ajankohdat	80
Taulukko 6. Kyselyt ja niiden suorittamisen ajankohdat	82
Taulukko 7. Aloituskyselyn teoreettinen ja empiirinen käsitteistö	84
Taulukko 8. Opintojen loppuvaiheen kyselyn teoreettinen ja empiirinen käsitteistö	85

Taulukko 9. Työllisyyskyselyn (v. 2003) teoreettinen ja empiirinen käsitteistö	85
Taulukko 10. Opettajakyselyn teoreettinen ja empiirinen käsitteistö	86
Taulukko 11. Näytön arvioijien kyselyn teoreettinen ja empiirinen käsitteistö	87
Taulukko 12. Esimerkkejä yhteiskuntatieteellisistä toimintatutkimuksia soveltavista väitöskirjoista	93

Kiitokset

Tutkimuksen aihe on minulle läheinen, sillä useiden vuosien ajan sain seurata puhevammaisten tulkin koulutuksen eri vaiheita. Tutkimusmatka on ollut antoisa ja mielenkiintoinen. Väitöskirjaa en tosin alun perin aikonut lisenssiaatin työni jälkeen tehdä, mutta pääohjaajanani toiminut professori Juhani Laurinkari sai minut uskomaan aiheen kantavuuteen ja mahdollisuuksiini suoriutua tehtävästä.

Toisena ohjaajani on toiminut erikoistutkija, YTT Veli-Matti Poutanen. Haluan lausua lämpimät kiitokseni molemmille ohjaajilleni kannustavasta ohjauksesta ja saamastani asiantuntevasta palautteesta sekä kärsivällisyydestä ohjaustyössä. Ilman heidän tukeaan en olisi jaksanut viedä työtäni päätökseen.

Työni esitarkastajina ovat toimineet dosentti, LT Eeva Leino ja YTT Veli-Pekka Isomäki. Olen saanut heiltä kannustavaa palautetta, joka on auttanut minua jatkamaan ja kehittämään työtäni. Kiitän heitä yksityiskohtaisesta paneutumisesta työhöni ja saamastani rakentavasta kritiikistä. Kiitän FM Maija Metsämäkeä tiivistelmän kääntämisestä englanniksi.

YTL Tuula Laukkasta kiitän työni kommentoimisesta. Se on ollut suureksi avuksi. Kiitän kielellisistä kommenteista YTM Jaana Pasasta ja teknisestä viimeistelystä tietotekniikkainsinööri Mikko Venäläistä sekä FM Jaakko Asikaista tekstin taittamisesta ja joustavasta yhteistyöstä.

Kiitän myös kaikkia muita ystäviäni, jotka ovat lukeneet tekstejäni ja kannustaneet sekä jaksaneet uskoa tavoitteeni saavuttamiseen. Tiedän, että jaatte tämän ilon kanssani.

Erityisen lämpimät kiitokset osoitan tyttärelleni Seijalle, joka on ollut vahvin kannustajani tämän prosessin aikana.

Kuopiossa 17.6.2009

Anja Saarinen

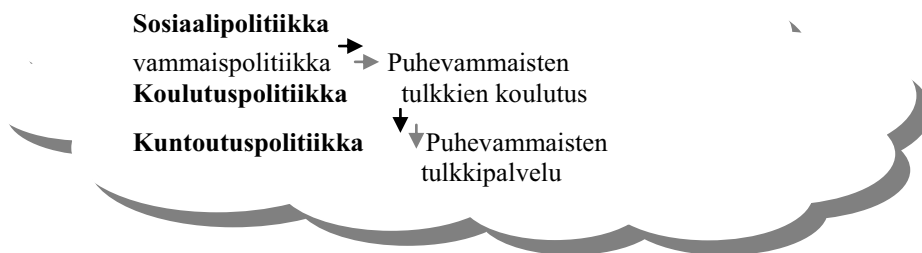

1 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

1.1 PUHEVAMMAISTEN HENKILÖIDEN TULKKIPALVELUJEN TARVE

Sosiaalipoliittisissa tutkimuksissa voidaan tunnistaa sosiaalinen, taloudellinen ja poliittinen aspekti. Oppialan tutkimuskohteet vaihtelevat ilmiöiden tasolla väestön elinoloista, naisten asemaan, sosiaaliluokkien kysymyksiin sekä väestöryhmien elinoloihin ja niiden muutoksiin.¹ Poliitiikan näkökulmasta tieteenalan kiinnostus on viime vuosina kohdistunut enenevästi väestöryhmien yhteiskunnalliseen integraatioon; osallisuuden tukemiseen ja syrjäytyneisyyden ehkäisyyn. Oikeus yhteiskunnalliseen elämään osallistumiseen on hyväksytty kaikkien oikeudeksi. Puhevammaisten henkilöiden kohdalla tavoitteen toteutumisesta ollaan vielä kaukana (vrt. WHO:n ICF -luokitus). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan toimintatutkimuksellisesti sitä, miten puhevammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista voidaan konkreettisesti parantaa.

Tutkimuksen kohteena on ammatillinen, tutkintoon tähtäävä puhetulkkipolitiikka, jossa koulutetaan työntekijöitä tukemaan puhevammaisten ihmisten kommunikaatiomahdollisuuksia. Tulkkien kouluttaminen on tällä tavoin toteutettuna yhteiskunnan rakenteisiin vaikuttavaa sosiaali-, koulutus-, kuntoutus-, työ- ja vammaispolitiikkaa.

KUVIO 1. Puhevammaisten tulkkipalveluun liittyvät yhteiskunnalliset tekijät

¹ Titmus (1974, 15)

Toimintatutkimuksen linkittäminen tällaiseen kontekstiin tukee edelleen koulutuksen tavoittelemaa yhteiskunnallista muutostyötä. Puhevammaisten tulkit toteuttavat työssään sekä vammaispoliittisia että kuntoutuksen tavoitteita. Kuntoutuksen osalta tutkimuskohdetta tarkastellaan sosiaalisena kuntoutuksena, jossa puhevammaisten henkilöiden vammasta aiheutuneita haittoja torjumalla parannetaan pitkällä aikavälillä heidän mahdollisuuksiaan kommunikointiin ja vuorovaikutukseen muiden kanssa. Näin pyritään lisäämään heidän autonomiaansa kansalaisina ja toimijoina sekä tekemään muutostyötä, jossa yhteiskunta hyötyy tämän väestöryhmän parantuneesta kyvystä toimia yhteiskunnan eri toimintaloikoilla.

Puhetulkkien koulutus on erityisen tärkeää työllisyyspoliittisesti, sillä enenevästi myös vammaisten henkilöiden edellytetään osallistuvan ansiotyöhön. Aiemmin tätä pidettiin tärkeänä lähestyvän työvoimapulan ja uhkaavan sosiaalimenojen kasvun vuoksi, mutta nyt myös talouden taantumien vuoksi, josta ei vielä tulkikoulutuksen toteuttamisen aikaan tiedetty.

Perustuslaki turvaa periaatteessa kaikille oikeuden työhön, mutta käytännössä tavoite ei ole toteutunut, etenkin vammaisten henkilöiden kohdalla. Työllisyyspolitiikkaan tässä tutkimuksessa tarkasteltava koulutus liittyy lisäksi siten, että sen aikana pyritään edistämään osallistujien oma-aloitteista työllistymistä yrittäjyyden kautta tukemalla heitä työosuuskunnan perustamisessa.

Oikeus itseilmaisuuksiin ja kuulluksi tulemiseen

Yksilö tyydyttää inhimillisiä tarpeitaan ja toteuttaa oikeuksiaan ilmaisemalla itseään. Perusoikeuksiin luettu yhdenvertaisuus² edellyttää, että myös puhevammaisille ja viittomakieltä käyttäville henkilöille luodaan mahdollisuudet itsensä ilmaisemiseen. Perustuslaissa määrätään, että viittomakielisten ja tulkittamis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Vammaispalvelulaissa kunnat on veloitettu järjestämään ao. palveluja Suomessa vuoden 1994 alusta alkaen.

---

² PL 731/1999, lain 6§ kieltää syrjinnän kielen tai vammaisuuden perusteella ja 17§ velvoittaa järjestämään tulkkaus tai käännösapua myös vammaisuuden perusteella.

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain³ tarkoituksena on parantaa vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja. Vammaisten ihmisten tasa-arvoinen osallistuminen on myös vammaispolitiikan keskeinen tavoite. Tässä laissa⁴ vammaisella henkilöllä tarkoitetaan henkilöä, jolla vamman tai sairauden johdosta on pitkäaikaisesti erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista. Tulkkipalveluja järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään vaikeasti kuulovammaista, kuulo- ja näkövammaista tai puhevammaista henkilöä⁵.

Tavoite puhevammaisten ihmisten tukemisesta on hyvä tasa-arvon kannalta, mutta käytännöt kunnissa ontuvat. Puhevammaisten tulkkipalvelupäätöksiä on tehty vähän. Syynä on tietämättömyys ja asenteet: kunnissa ei aina tunnisteta vammaispalvelulain velvoittavuutta, kaikki puhevammaiset ja heidän omaisensa eivät tiedä oikeuksistaan tai eivät pidä vammaisten henkilöiden oikeuksia tärkeinä. Tulkkipalvelun mahdollisuuksia kommunikaation edistäjänä ei tunneta. Perustuslain määräys siitä, että kunnan on järjestettävä jokaiselle riittävät sosiaalipalvelut, on väljä, eikä määräys ole parantunut tulkkipalvelujen saatavuutta.

Puhevammaisuuden syyt ja yleisyys

Puhevammaisuuden taustalla on usein neurologinen sairaus tai vamma. Puhe ja kieli kehittyvät monimutkaisissa hermoverkostoissa. Tiettyt aivojen osat erikoistuvat reagoimaan ääniin ja ymmärrettävään puheeseen. Puhuminen ja lukeminen edellyttävät eri hermokeskusten täsmällistä yhteistoimintaa. Pienikin poikkeavuus tai häiriö näissä keskuksissa johtaa puheen, kielen tai lukemisen ongelmiin.⁶

Puhevammaisuutta aiheuttava häiriö voi olla synnynnäinen tai myöhemmin tullut. Lapsilla se voi johtua mm. CP-vammasta, kehitysvammasta tai dysfasias-ta, joka on puheen ja kielen kehitykseen liittyvä erityisvaikeus. Aikuisilla aivo-

---

³ 380/1987 1§

⁴ 380/1987 2 §

⁵ Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 759/1987 §

⁶ Airaksinen 2002:57(39) 3864-3866 Suomen Lääkärilehti 2002:57(39) 3864-3866

<http://www.fimnet.fi/cgi-cug/brs/artikkeli.cgi?docn=000017482> (luettu 23.2.2009)

verenkiertohäiriöt ja etenevät neurologiset sairaudet esim. MS (keskushermoston sairaus) ja ALS (liikehermosolujen sairaus) aiheuttavat afasiaa ja dysartriaa, jotka johtuvat puheentuoelinten motorisista ongelmista. CP-vammaisten, MS-tautia tai ALS:a sairastavien puhevamman aiheuttaa dysartria. Afasiaa sairastavilla ongelmia esiintyy sekä puheen tuottamisessa että ymmärtämisessä.⁷

Vaikeuksia kommunikaatioon ja puheen tuottamiseen voi tulla myös elimellisistä tai toiminnallisista äänihäiriöistä, jotka voivat kehittyä hitaasti. Elimellisten häiriöiden taustalla voi olla jokin äänihuulten rakenteellinen vika. Häiriöissä kyse on äänielimistön toiminnan ongelmista jos äänihuulet ovat terveet. Toiminnalliset ongelmat voivat johtua monista syistä.⁸

Apua kommunikaatioon

Kukaan ei voi olla varma siitä, että säilyttää puhekykynsä halki elämän. Erilaisissa liikenne- ja muissa onnettomuuksissa voi menettää puhekykynsä. Puhekyvyn menettäminen on sosiaalinen riski. Ellei puhevammainen henkilö saa apua, hän syrjäytyy.

”Meidän on vaikea kuvitella tilannetta, että itsellämme olisi asiaa, mutta muut ihmiset eivät ymmärtäisi meitä, tai me emme ymmärtäisi heidän kieltään. Miten vastavuoroisuus silloin toimisi? Opiskelisivatko toiset merkkejämme tai hankkisivatko he tulkkipalvelua”, poh-tii Tuula Pulli⁹.

Suomessa usein omaiset ja läheiset avustavat vammaista henkilöä. Luotettava läheinen onkin vammaiselle henkilölle tärkeä ja yhteiskunnalle hyödyllinen. Riippuvuus vain yhden tai muutaman lähimmäisen avusta voi kuitenkin olla molemmille osapuolille ongelmallista. Etenkin monivammaisen, kommunikointiapua tarvitsevan henkilön avustajalta vaaditaan erityistaitoja, eikä lähimmäisenrakkaudesta kumpuavan intuition avulla tai olosuhteiden pakosta työs-

⁷ Rautakoski <http://www.nv.fi/easydata/customers/nvj/files/neuroexpo/PirkkoRautakoski.doc> (luettu 6.4.2009)

⁸ Sukanen Outi (2006;24(3):86–88)

http://www.terveysportti.fi/terveysportti/ekirjat.Naytaartikkeli?p_artikkeli=ttl00365 (luettu 28.3.2009)

⁹ Pulli Tuula (2000,12)

kentelevä omainen aina vastaa samoihin tarpeisiin kuin ulkopuolinen, professionaalinen ja neutraali kommunikaation avustaja. Puhevammaisella henkilöllä on myös asioita, joita hän mieluiten hoitaa jonkun muun kuin läheisensä kanssa.

Puhevammaisilla henkilöillä on usein myös kehon toiminnan häiriöitä, kuten liikuntavamma, pakkoliikkeitä, spastisuutta, kehitysvamma tms. ilmaisua haittaavia vajavuuksia. Kirjoittaminen ilman apua voi jäädä heillä ajatuksen tasolle, jos sormet eivät tottele. Tästä esimerkkinä on puhekyvytön CP-vammaisen Tuomas Alatalo,¹⁰ joka pystyi tuomaan julki ajatuksiaan vasta, kun sai käyttöönsä fasiliteinnin¹¹, tuetun kirjoittamisen menetelmän. Kirjassaan ”Olen ja saan sanoa” hän kuvaa mykkyyden vankilaansa ja toivon heräämisen jälkeistä toivottomuutta, kun erään TV-ohjelman kuvaamaa fasiliteinnin taitajaa ei Suomesta vuosiin löytynyt. Koulu tuntui Alatalosta vastenmieliseltä, sillä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta perheen ulkopuoliset pitivät häntä lähes idioottina. Itsekään käsittämättä syytä Alatalo häiriköi ja metelöi:

”En voinut ymmärtää, mitä tarkoittaa oppimispeli. Eteeni pantiin kuvia, ja minun piti katsoa niitä ja tehdä kädellä liikkeitä, kun kysyttiin lapsellisesti leperrellen kuvan tarkoittamaa esinettä. En kerta kaikkiaan jaksanut kuunnella samaa typerää, uudestaan ja uudestaan toistettua, hyvin äännettyä sanaa, vaan työnsin kuvat pois. Minua toruttiin, oppimista ei uskottu tapahtuvan, vaikka minä tunnistin ne kuvat yhdellä vilkaisulla. Rohkeuteni ei riittänyt kertomaan, että osasin lukea ja laskea jo ensimmäisestä kouluvuodesta lähtien. Olemassaolollani ei ollut merkitystä, jos en saisi kirjoittaa elämästäni ja ajatuksistani... Koulutunnit hermostuttivat ... lopulta en tehnyt muuta, kuin makasin tunnit pöydän päällä.”¹²

Puhumaton ihminen ei ole kommunikointikyvytön, jos hän saa tarvitsemaansa apua ja välineet. Vaikka kaikki eivät varauksettomasti luotakaan fasiliteinnin aitouteen,¹³ niin Alatalolle ja monille muille, joilla on samankaltainen vamma,

¹⁰ Alatalo (1999, 16)

¹¹ Avustettu kirjoittaminen, eli avustetaan kirjoittajan sormien toimintaa

¹² Alatalo (1999, 87– 88)

¹³ Ojalampi & Leppänen (2005, 43)

https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/7800/URN_NBN_fi_jyu-2005241.pdf?sequence=1 (luettu 16.5.2009); Saloviita (29003);

http://www.cec.jyu.fi/kasvatusjaopetus/erika/erika_3_06 (luettu 6.6.2009)

se on ollut ainoa keino ilmaista ajatuksiaan. Fasilitoinnin uranuurtaja Suomessa on professori Eija Kärnä Joensuun yliopistossa.¹⁴

Tulkkipalvelua ei tunneta riittävästi

Puhevammaisten tulkkipalvelua ei tunneta eikä tulkkipalvelun käyttäjää aina osata pitää vakavasti otettavana keskustelukumppanina. Usein ihmiset puhuvat tulkille, eivätkä ymmärrä, että tulkki välittää asiakkaansa sanomaa.

Tieto puhevammaisten tulkkipalvelusta ja kommunikaation apuvälineistä ei aina välity palvelua tarvitseville etenkin syrjäseuduilla. Myöskään kaikissa terveyskeskuksissa niistä ei tiedetä eikä pystytä opastamaan niiden tarvitsijoita. Vaikeasti vammaisen ihminen, jonka vammaisuuteen liittyy puhevammaisuus, ei kommunikaatio-ongelmiensa vuoksi tai muutoin, pysty hakemaan palvelua. Sopeutumisvalmennuskursseilla yleensä kerrotaan kuntoutusmahdollisuuksista, apuvälineistä ja avustajista, kuten myös tulkkipalvelusta. Kurseille osallistumattomien mahdollisuudet tiedon saantiin puhevammaisten tulkkipalvelusta ovat vähäiset, ellei kunnissakaan siitä tiedetä.¹⁵ Lisäksi puhevammaisten tulkkipalvelun toteutumista haittaa edelleen (v. 2009) koulutettujen puhe-tulkkien puute. Pienten kuntien on myös vaikea järjestää palvelua yksin.

Puhevammaisen henkilö tarvitsee ulkopuolisen kommunikoinnin avustajan, jotkut tilapäisesti ja jotkut jatkuvasti. Avun tarve riippuu siitä, onko syynä puheen ongelmaan tilapäinen sairaus vai pysyvä vamma. Vammaispalvelulaissa tarkoitettulla vaikeasti vammaisella henkilöllä on oikeus puhevammaisten tulkkipalveluun. Kynnys asioimiseen vieraan avustamana voi etenkin monivammaisille ihmisille olla korkea.¹⁶

Vaikka tulkkipalvelun käyttäminen ei heti alkuun ole helppoa, niin harjoitus kannattaa. Tulkin välityksellä kommunikointi on sinänsä rasittavaa ja vaatii oman osansa tarkkaavaisuudesta ja toimintaenergiasta, mutta parhaimmillaan

---

¹⁴ Kärnä on määritellyt fasilitoinnin seuraavasti: "Fasilitointi (Facilitated Communication) ymmärretään Suomessa yleisesti yhdeksi puhetta korvaavaksi kommunikointikeinoksi. Käsitys on kuitenkin virheellinen, sillä fasilitointi ei ole sinällään keino tuottaa ilmaisua vaan pikemminkin tekniikka, jonka avulla harjoitellaan avusteisten kommunikointikeinojen käyttöä. Avustava henkilö vakauttaa kommunikoidvan henkilön kättä kämmenen alta. Tukea pyritään vähentämään alusta asti asteittain. (Tuki ranteessa, kyynärpäässä, olkapäällä, merkkien valinta ilman tukea)."

¹⁵ Saarinen & Rautiainen (2005)

¹⁶ Saarinen & Tantt (2005)

kommunikaatioapu voi parantaa merkittävästi palvelun käyttäjän elämänlaatua.

Kommunikoinnin avustajan tehtävä on vaativa. Hänen on kyettävä täyttämään vammaisen henkilön odotukset ja noudattamaan ammattietiikkaa. Pyrittäessä edistämään vammaisten henkilöiden itsenäistä elämää, on kommunikoinnin avustajan kyettävä tasapainottelemaan emotionaalisesti tukevan ja kannustavan otteen välillä. Luottamus avustajaan syntyy ajan myötä.

Vammaiset henkilöt eivät ole mahdollisuuksiensa suhteen ns. vammattomiin nähden tasavertaisessa asemassa. Paitsi toisten ihmisten avusta, he hyötyvät myös nykytekniikan keinoista. Tasa-arvon saavuttamiseksi on varmistettava, että tarvittava apu on saatavissa. Kysymys on inhimillisistä, mutta myös teknisistä ja taloudellisista resursseista.

Vammaisten ja sairaiden ihmisten osallistumisen mahdollisuuksien parantaminen on haaste yksilöille ja yhteiskunnalle. Kestävintä ja eettisesti perusteltavinta kehitystä on yhteisvastuuseen perustuva sosiaalinen toiminta, jonka avulla tuetaan niitä, joilla on heikommat mahdollisuudet suoriutua yhteiskunnassa¹⁷. Miten puhevammaisten ihmisten kommunikointitarpeisiin suhtaudutaan, riippuu pitkälti yhteiskunnassa vallitsevista asenteista eli siitä, millaista vammaispolitiikkaa ja vammaisia ihmisiä koskevaa lainsäädäntöä luodaan.

Puhevammaisuuden yleisyys

Puhevammaisuuden yleisyydestä Suomessa ei ole olemassa tarkkaa tietoa. Yhdistyneiden kansakuntien arvion mukaan maailmassa on n. 500 miljoonaa vammaista ihmistä. Joka kymmenes on joko psyykkisesti tai fyysisesti jollain tavalla vammainen.¹⁸ Kansainvälisissä tilastoissa on esitetty arvio, että vähintään yhdellä prosentilla väestöstä on jonkinasteisia ongelmia puhutun kielen avulla tapahtuvassa viestinnässä.¹⁹ Suomessa ei vastaavanlaisia tilastoja ole laadittu, mutta Tuula Pulli²⁰ arvioi, että puhevammaisuutta olisi n. 0,3 – 0,4 prosentilla väestöstä. Ero johtunee arviointikriteereistä. Kansainväliset tilastot

¹⁷ Riekkinen (2002) Esitelmä Sanomattakin sosiaalinen -seminaari. Avustettu kommunikaatio sosiaalisen kuntoutumisen välineenä. 21.11.2002.

¹⁸ Kumpuvuori & Högbacka (2003,10)

¹⁹ Pulli & Rautakoski (2002)

²⁰ Pulli (1995)

koskevat ”puhutun kielen jonkinasteisia ongelmia”, kun taas Pulli arvioi puhevammaisten ihmisten määrää.²¹

Viittomakieltä käyttäviä henkilöitä on Suomessa noin 5 000 ja kuulo- ja näkövammaisia 700 – 800. Huonokuuloisia arvioidaan olevan 15 – 20 prosenttia aikuisväestöstä.²² Viittomakielen käyttämisestä on tietoja vuodesta 1846 alkaen, mutta sen käyttöä yritettiin estää 1960-luvulle saakka. Virallisen kielen aseman viittomakieli sai vasta vuonna 1995. Silti Suomi kuuluu edelläkävijöihin, sillä se on kolmas valtio, jossa oikeus viittomakielen käyttämiseen on säädetty laissa.²³

Vuonna 2000 Stakesin selvityksessä esitettiin arvio, että Suomessa on noin 10 000 vaikeasti puhevammaista henkilöä. Saman arvion mukaan 90 prosenttia tulkkipalvelupäätöksistä koski kuulovammaisia ja 10 prosenttia puhevammaisia henkilöitä.²⁴ Puhevammaisten tulkkipalveluhakemuksia on hylätty useammin kuin kuulovammaisten.²⁵ Etenkin silloin, jos puhevammaisella henkilöllä on mahdollisuus omaisen tulkkausapuun, kuten esimerkiksi monilla aikuisiässä afasiaan sairastuneilla, tulkkipalvelu usein evätään. Afaatikoista 13 prosenttia oli saanut tulkkipalvelua. Kolmasosalla kehitysvammaisista, kahdella kolmasosalla CP-vammaisista ja joka toisella autistisella ihmisellä ei ole puhetta tai puhe on epäselvää.²⁶

Kehitysvammaisuus on hallinnollisesti määritelty ja sitä on alettu käyttää yleisnimekkeenä lapsista, joiden arvioitiin tarvitsevan erityisopetusta. Yhteistä heille on sekä rajallinen oppimiskyky että mahdollisuudet selviytyä yhteiskunnassa. Kognitiivisten ja kielellisten kykyjen suhteen ryhmä on heterogeeninen. Kommunikaatiota kuntouttamalla, monet ovat pystyneet oppimaan sanoja tai käyttämään viittomia tai kuvia.²⁷ Yksilön kommunikointimahdollisuuksien turvaaminen on tärkeä tasa-arvokysymys.

---

²¹ Tantt (2003)

²² http://www.kuuloliitto.fi/sivu.php?artikkeli_id=247 (luettu 2.5.2009)

²³ Kuulovammaiset. STM 27.03.2001

[online]URL:<http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/omakieli/kuulo.htm> (luettu 22.2.2009)

²⁴ Tosin tietoa hakijoiden määristä tai palvelun myöntämisen ja hylkäämisen kriteereistä ei ole käytettävissä, joten tarkempia johtopäätöksiä ei voi tehdä.

²⁵ Topo ym. (2000)

²⁶ Topo ym. (2000)

²⁷ von Tetzchner & Martinsen (2000, 91–93)

*Puhevammaisten tulkkipalvelun yleistyminen Suomessa
tutkimusajankohtana ja myöhemmin*

Puhevammaisten ihmisten kommunikaation tarvetta ei vielä kukaan yleisesti tiedosteta.²⁸ Puhevammaisilla henkilöillä ei ole omia vahvoja edunvalvontajärjestöjä, eivätkä he yleensä järjestöihin liity. Nekin jotka niihin kuuluvat, hajautuvat moniin eri vammaisjärjestöihin²⁹ ja jäävät jäsenistössä vähemmistöön. Tämä johtuu yleensä asianomaisten ilmaisullisista rajoitteista.

Vuonna 1988 sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän tutkimaan puhevammaisten tulkkipalvelun tilaa ja edistämään sen toteuttamista. Tarkoituksena oli kehittää palvelulle toimiva malli³⁰, mutta kuntoutuspalvelujen riittämättömyyden vuoksi se ei onnistunut. Nykyisin (v 2009) palvelumalleja on monia, joista monet voivat sopia paikallisiin olosuhteisiin. Tasa-arvoisuus palvelujen saannissa ei kuitenkaan ole toteutunut, sillä myöntämiskäytännöt kunnissa ovat erilaisia. Erilaisia tulkintoja on mm. vaikeavammaisuudesta eli siitä, ketkä ovat oikeutettuja puhevammaisten tulkkipalveluun.³¹

Kuten edellä totesin, puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjien määrästä ei ole tarkkaa tietoa, sillä tilastoissa ei eroteta kuulo- ja puhevammaisten palvelujen käyttöä. Vuonna 2000 puhevammaisten tulkkipalvelujen käyttäjien osuudeksi arvioitiin 10 prosenttia.³²

Tulkkipalvelujen käyttäjämäärät ovat lisääntyneet koko maassa 28 prosenttia vuodesta 2000. Vammaisjärjestöt ovat tiedottaneet aktiivisesti ja organisoineet sekä viittomakielisten että puhevammaisten tulkkipalvelua, joten etenkin puhevammaisten tulkkipalvelun tunnettavuus on parantunut vuosituhannen vaihteeseen nähden. Kummanko palvelun käyttäjämäärissä kasvua on enem-

---

²⁸ Lallo (2004) teki selvitystä Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. Kunnissa ei tunnuttu tietävän puhevammaisten tulkkipalvelusta, koska siitä vastaavaa henkilöä ei tahtonut löytyä.
<http://socom.trans.neutech.fi/dokumentit/tulkkipalvelu.doc> (luettu 16.5.2009)

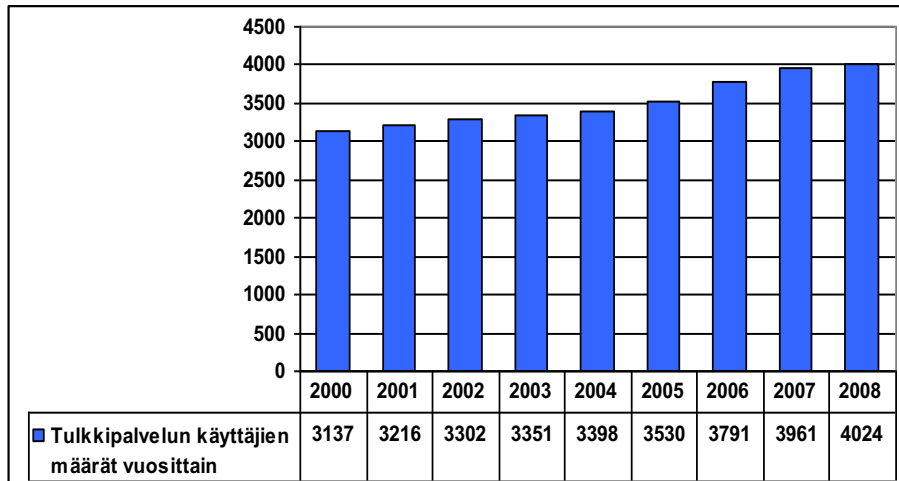
²⁹ Saarinen - Tantt (2005)

³⁰ Tulkkipalvelut vammaispalvelulain perusteella (1990)

³¹ <http://www.vane.to/poytakirjat%20ja%20muistiot/Vp-selonteko,%20osaraportti%20by%20TH.rtf> (luettu 16.5.2009)

³² Topo & Heiskanen (2000)

män, on vaikea sanoa. Toiminta on ollut alueellisesti eriarvoista, sillä syrjäisiin ja pieniin kuntiin palvelua on vaikea markkinoida.

KUVIO 2. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjien määrät Suomessa vv. 2000–2008

Lähde: Stakes, Sotkanet 2009

Stakesin tilaston mukaan Suomessa on lähes 30 kuntaa, joissa ei ole vuosina 2000–2008 ollut yhtään tulkkipalvelun käyttäjää. Kunnat ovat pieniä, useimmat asukasluvultaan alle 5 000, mutta muutamat lähelle 10 000 asukkaan kaupunkeja. Yleensä ne sijoittuvat ruotsinkielisille alueille, missä palvelua on ollut vaikea järjestää. Ensimmäiset ruotsinkieliset puhevammaisten tulkit valmistuivat vuonna 2007.³³ Ahvenanmaan tulkkipalvelun käyttäjien määrät ovat vähentyneet tarkasteluajankohtana. Esitän tulkkipalvelujen kehityksen ajalla 2000–2008 taulukossa 1.

TAULUKKO 1. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelut lääneittäin vuosina 2000–2008

Lääni	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Muutos
Ahvenanmaan lääni	13	12	7	3	7	5	5	6	3	-10
Etelä-Suomen lääni	1091	1146	1161	1182	1182	1257	1296	1362	1436	345
Itä-Suomen lääni	334	331	407	402	421	453	507	505	426	92
Lapin lääni	86	79	75	81	81	74	91	102	127	41
Länsi-Suomen lääni	1342	1393	1381	1420	1457	1451	1598	1692	1726	384
Oulun lääni	271	255	271	263	250	290	294	294	306	35

Lähde: Stakes: Sotkanet 2009

³³ Vaasasta Svenska Yrkesinstitutista joulukuussa 2007
<http://www.eskoonpalvelukeskus.fi/default.aspx?id=252>

Myöskään Kajaanissa ei vuoden 2004 jälkeen ole tilastoitu yhtään tulkkipalvelun käyttäjää. Saamani tiedon mukaan siellä toimii tulkkipalvelukeskus ja viittomakielisten palvelua on vuonna 2008 annettu 27 henkilölle, puhevammaisten palvelusta en saanut tietoja. Palvelut on vuonna 2005 alkaneen maakuntakokeilun vuoksi jostain syystä jääneet ilmoittamatta tilastoihin.³⁴ Kuntarakenteiden muuttuessa on mahdollista, että muuallakin on tilastointimenettelyä muutettu. Mahdollisesti kaikissa kunnissa ei ole kuulo- eikä puhevammaisia henkilöitä, jotka palvelua tarvitsisivat. Todennäköisempää kuitenkin on, että joissakin niistä vammaiset ihmiset jäävät ilman palvelua.

Tulkkipalvelu on vaikeavammaisen subjektiivinen oikeus Suomessa

Puhevammaisten henkilöiden tarvitsemaa tulkkipalvelua järjestetään Suomen lisäksi myös Ruotsissa, mutta siellä se ei ole lakisääteistä.³⁵ Ruotsissa puhevammaisten tulkeilla ei ole koulutusta eikä ammattitaitovaatimuksia. Puhevammaisten tulkiksi voi ryhtyä kuka tahansa ja jokainen palvelua haluava voi sitä saada.³⁶ Vastaavanlaista, lakiin perustuvaa oikeutta puhevammaisten tulkkipalveluun ei ole missään muualla maailmassa.³⁷ Suomi on edelläkävijämaa myös puhevammaisten tulkkipalvelujen järjestämisessä.

Puhevammaisuuden aiheuttamaa haittaa pyritään vähentämään puheterapialla ja teknisillä ratkaisuin niin Suomessa kuin muuallakin. Kommunikaation apuvälineitä kehitetään jatkuvasti ja niiden käyttöön tarjotaan koulutusta ja apua. Esimerkiksi Kanadassa järjestetään koulutusta yritysten ja julkisten laitosten henkilökunnalle puhevammaisen henkilön kohtaamisessa ja hänen kanssaan asioimisessa. Puhevammaisille henkilöille annetaan ohjeita erilaisissa syrjintään tai hyväksikäyttöön liittyvissä asioissa.³⁸ Yleensä palvelut ja laitteet ovat liiketoimintaa. Joissakin maissa toiminta voi olla myös osuustoiminnallista.

---

³⁴ Heikkinen (2009): henkilökohtainen tiedonanto 3.6.2009

³⁵ Jääskeläinen & Räisänen 2007,5 http://www.cp-liitto.fi/files/71/Raportti_papunet_versio_valokuvat.doc (luettu 2.3.2009)

³⁶ Jääskeläinen Pirkko; kirjallinen tiedonanto 25.2.2009

³⁷ Huuhtanen (2007, 7)

http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/opinnaytteet/kristina_huuhtanen.pdf (luettu 16.5.2009)

³⁸ Augmentative Communication Community Partnerships CANADA [online]URL:<http://www.accpc.ca/> (luettu 2.3.2009)

Suomessa puhevammaisten tarvitsema tulkkipalvelu on subjektiivinen oikeus vaikeavammaiselle henkilölle. Kunnan kuuluu kustantaa myös kommunikaation apuvälineet.

Tutkimuksen tarve: puhevammaisten osallistuminen yhteiskuntaan

Sosiaalipolitiikan tutkimusta ei voi olla erillään yhteiskunnallisista ilmiöistä, vaan siihen liittyy aina sosiaalinen, taloudellinen ja poliittinen aspekti. Sosiaalipolitiikan tutkimuskohteet vaihtelevat väestön elinoloista, naisten asemaan, sosiaaliluokkiin sekä sosiaaliin oloihin ja niiden muutoksiin.³⁹ Samoin myös yhteiskunnalliset kiinnostuksen kohteet vaihtelevat. Viimeaikoina kiinnostus on kohdistunut osallisuuteen. Oikeus yhteiskunnalliseen elämään osallistumiseen on hyväksytty kaikkien oikeudeksi, mutta kaikille se ei toteudu.

Mielipiteen ja oman tahdon ilmaiseminen on osallisuuden edellytys. Puhevammaisille henkilöille tämä on mahdollista vain, jos he saavat apua kommunikointiinsa. Järjestelmän toimivuus on sosiaalipoliittinen haaste. Puhevammaisten tulkkien koulutuksen kehittäminen edistää tavoitteen toteuttamisessa.

1.2 PUHEVAMMAISUUS SOSIAALISIA HAITTOJA AIHEUTTAVANA TEKIJÄNÄ

Puhevammaisten henkilöiden syrjäytymisvaara

Alun perin syrjäytyminen liitettiin yksinomaan palkkatyöstä syrjäytymiseen.⁴⁰ Osatyökykyisten mm. nuorten kuurojen, näkö- ja CP-vammaisten työllisyystilanne on kauttaaltaan heikompi kuin muiden nuorten.⁴¹ Työstä syrjäytyminen on huomattava, kaikkien vammaisryhmien riski.

---

³⁹ Titmus (1974, 15)

⁴⁰ Laurinkari & Asikainen (2008)

⁴¹ Poutanen (2005, 2008)

Ruotsalainen⁴² erottaa Paugamiin vedoten työstä syrjäytymisessä kolme tekijää a) epätasa-arvoisuuden toistumisen tai uusiutumisen; b) syrjäytettyjen sosiaalisten suhteiden heikentymisen; sekä c) sosiaalipolitiikan rajallisuuden ihmisoikeuksien universaalien periaatteiden toteuttamisessa. Vammaiset ihmiset helposti syrjäytyvät työelämän sosiaalisista suhteista, jos hänellä ei ole mahdollisuutta työllistyä. Tasa-arvon ja ihmisoikeuksien universaalisuuden vuoksi hänen mahdollisuuksiaan työhön ja työssä suoriutumiseen on tuettava.

Suomessa nykyisin harjoitettava sosiaalipolitiikka on EU:n linjausten mukaista; palkkatyö on myös vammaisten henkilöiden pääasiallinen toimeentulon lähde. Osatyökykyisten työhön osallistumista on pyritty lisäämään mm. työvalmennuksen avulla. Kaikilla ei ole mahdollisuutta vammaisuutensa vuoksi työllistyä, mutta sen tunnistaminen, ketkä ovat työllistettävissä ja ketkä eivät, on yksi työkeskeisen vammaispolitiikan hankalimmista ongelmista.⁴³

Mikäli osatyökykyisten työkyisyys pystyttäisiin luotettavasti arvioimaan ja, jos tarvittavaa apua olisi käytettävissä, voisi entistä useamman osatyökykyisen oikeus työhön toteutua. Osatyökykyisten kuntouttaminen, vaikka he eivät työllistysikään, on tärkeää tasa-arvon ja hyvinvoinnin kannalta. Kuntoutuksella lisääntään vammaisen henkilön toimintakykyä ja itsenäisen elämän edellytyksiä. Monilla puhevammaisilla henkilöillä on tuettuna potentiaalia työllistyä.

1990-luvun talouslaman ja suurtyöttömyyden aikaan hallitus näki tärkeäksi ehkäistä työttömien syrjäytymistä ja pyrki toteuttamaan erilaisia aktivointiohjelmia⁴⁴. Työttömyyden, köyhyyden ja taloudellisen niukkuuden ei kuitenkaan yksistään katsota johtavan syrjäytymiseen.⁴⁵ Syrjäytymisen syynä voi olla esimerkiksi tietoyhteiskunnan kehitys. Puhevammaisen henkilön näkökulmasta osuvampi nimitys tietoyhteiskunnalle on informaatioyhteiskunta, sillä uuden teknologian avulla tietoa siirretään ja käsitellään tehokkaasti. Ne jotka eivät

---

⁴² Ruotsalainen (2005, 34): on käyttänyt lähteenään Paugam (1996, 566-567) Conclusion. Les sciences sociales face à l'exclusion. Teoksessa L'exclusion l'eta des savoirs. Sous la direction de serge paugam. Paris.

⁴³ Poutanen (2006, 75)

⁴⁴ Ruotsalainen (2005, 34)

⁴⁵ Heikkilä (1992,507)

pysy kehityksessä mukana, joutuvat informaatioyhteiskunnan syrjäyttämiksi. Vaarassa ovat erityisesti ikääntyneet ja vammaiset henkilöt.⁴⁶

Syrjäytymisen tasot ja käsite

Puhevammaisten henkilöiden syrjäytyminen voi olla makro-, meso- tai mikro-tasoisista. Makrotasoisesta syrjäytymisestä esimerkkinä on työttömyys, meso-tasoisesta erilaiset ilmiöt, kuten leimaaminen ja yksilötason esim. yhteisöön sopeutumattomuuteen liittyvät tekijät⁴⁷. Niinpä syrjäytymisen yhteisiä tekijöitä on vaikeaa löytää. Jotkut ovat nähneet sellaiseksi sekä työstä että sosiaalisista suhteista syrjäytymisen⁴⁸, mutta sitä, mitkä tekijät erottavat syrjäytyneet muusta väestöstä, ei ole tiedossa. Syrjäytyminen ei myöskään ole aina samanaista, vaan tilanteet vaihtelevat ajallisesti ja yksilöllisesti.

Siitä, mitä syrjäytymisellä ymmärretään, tutkijat esittävät erilaisia näkemyksiä. 'Sosiaalisen syrjäytymisen' käsitettä käytettiin ensin Ranskassa 1980-luvulla. Eurooppaan se tuli seuraavalla vuosikymmenellä korvaamaan keskustelua köyhyydestä. Köyhyyden tuntomerkeiksi katsottiin alhaiset tulot ja aineellinen puute kun taas sosiaalinen syrjäytyminen korostaa niitä tapoja, joilla yksilöt suljetaan pois yhteiskunnallisesta, poliittisesta ja taloudellisesta osallisuudesta.⁴⁹ Pohdittaessa jonkin tietyn ryhmän, kuten vammaisten ihmisten syrjäytymistä, on vaarana, että ongelmaa tarkastellaan liiaksi yksilötasolla. On nähtävä myös ympäröivä yhteiskunta, eli miten se suhtautuu erilaisuuteen⁵⁰ ja miten se sitä tuottaa.

Helne⁵¹ edustaa näkemystä, jonka mukaan syrjäytyminen käsitetään syrjään ja yhteiskunnan marginaaliin joutumiseksi ja käsittää syrjäytymisen sosiaalisiksi

⁴⁶ Rauhala-Hayes ym. (1998, 8)

<http://www.sitra.fi/julkaisut/tietoyhteiskunta/sitra172.pdf?download=Lataa+pdf> (luettu 16.5.2009)

⁴⁷ Järvikoski & Härkäpää 2004, 135-36

⁴⁸ Helne (2002) on käyttänyt lähteenään Castel, Robert (1991): From Dangerousness to risk. Teoksessa Burchell, Graham, Gordon, Collin, Miller, Peter (toim.) The Foucault Effect. Studies in Governmentality. London. Harvester Wheatsheaf. Helne uskoo kuitenkin nykyisen yhteiskunnan ja ihmisten sietävän aiempaa paremmin työttömyyttä, eikä näe työttömyyden väistämättä johtavan syrjäytymiseen.

⁴⁹ Ruotsalaisen (2005, 33)

⁵⁰ Järvikoski & Härkäpää (2004, 139)

⁵¹ Helne (2002)

konstruktioksi, joka luodaan 'sitä tuottavan katseen avulla'. Tapa miten syrjäytymisestä keskustellaan, vaikuttaa myöhemmin käytäntöihin – myös lakeihin. Ruotsalainen⁵² arvioi Helneen argumentoinnin keskittyvän liiaksi yksilötasolle, kun syrjäytyminen voi koskea suurempia kollektiiveja kuten eri palkansaajaryhmiä tai kaikkia palkansaajia tai koko yhteiskuntaa.

Viimeaikaisten yhteiskunnallisten muutosten vuoksi vanhasta, köyhyyden ja luokkajaon mukaisesta sanastosta, on siirrytty käyttämään epämääräisempää syrjäytymiskäsitettä. Tällöin syrjäytyminen koskisi⁵³ seuraavia ryhmiä 1) kvalifikaatioltaan heikkoja, 2) ulkomaalaisia, 3) nuoria, 4) naisia ja 5) niitä, jotka eivät elä normien mukaisesti (esim. vammaiset henkilöt, huumeiden käyttäjät, rikolliset ja alkoholistit). Edellinen lista tosin koskee vain työelämää. Jokapäiväiseen elämään liittyvä syrjäytyminen voi tavalla tai toisella koskettaa lähes koko väestöä.

Syrjäytymisen ehkäiseminen merkitys

Näkemykseni mukaan syrjäytyminen voi koskettaa jokaista jossakin elämänvaiheessa jollakin elämänalueella. Ruotsalaisen mainitsemista palkansaajaryhmistä mielestäni lähellä syrjäytymistä ovat matalapalkka-aloilla työskentelevät, jotka eivät saa toimeentuloaan yhdestä työstä. Ryhmästä esimerkkinä edelleen ovat minimieläkkeen varassa elävät vanhukset ja eri vammaisryhmät.

Yksilöinä kuka tahansa voi syrjäytyä. Suurimmassa syrjäytymisvaarassa ovat vammaiset henkilöt, joiden on vaikea päästä osalliseksi yhteiskunnallisesta päätöksenteosta.

Vammaisen yhtä hyvin kuin vammattomankin elämän mielekkyys perustuu siihen, että hänellä on mahdollisuus tehdä itsenäisiä valintoja, päättää itseään koskevista asioista sekä osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen elämään tasavertaisesti. Jos henkilön kyky ilmaista itseään on puutteellinen tai puuttuu lähes kokonaan, hänen mahdollisuutensa osallistumiseen ilman kommunikaatioapua ovat vähäiset. Esimerkiksi kuurojen käyttämää viittomakieltä tai puhevammaisten henkilöiden ilmaisua valtaväestö ei välttämät-

⁵² Ruotsalainen (2005, 198)

⁵³ Helne (2002) perustaa ajatuksensa syrjäytyneistä tai syrjäytymisvaarassa olevista ryhmistä Gaullier, Xavier 1992 teoksessaan: *La machine à exclure. Le débat esittämään jakoon*. Hän näkee syrjäytymisvaaran kuitenkin laajemmalti, eli koskettavan lähes jokaista.

tä ilman selvennystä ymmärrä. Ilman tulkkipalvelua nämä ryhmät joutuvat vääjäämättä muihin nähden eriarvoiseen asemaan ja vaaraan syrjäytyä.

Ihmisen toimintaympäristö käsittää sekä fyysisen että psykososiaalisen ympäristön, johon kuuluvat myös sosiaaliset ja informatiiviset suhteet. Pystyäkseen vuorovaikutukseen ihmisen on kyettävä vastaanottamaan, tulkitsemaan ja ilmaisemaan viestejä sekä niiden merkityksiä. Tämän mahdollistaa yhteinen kieli. Ihminen muodostaa myös käsityksen omasta itsestään – identiteettinsä - vuorovaikutuksessa muihin ihmisiin. Ilman yleisesti ymmärrettävää kieltä puhevammaisen ihmisen elämä rajoittuu.⁵⁴ Puhevammaisten ihmisten pääseminen mahdollisuuksien suhteen tasavertaiseen asemaan muiden kanssa, edellyttää hänen kommunikaationsa tukemista. Hyvän sosiaalisen ympäristön luominen käsittää myös näkymättömien esteiden poistamisen - tai ainakin pyrkimyksen siihen. Tällöin toimintaympäristö olisi sellainen, jossa vammaisen ihmisen pystyy tekemään oman elämänsä kannalta myönteisiä valintoja ja integroitumaan yhteiskuntaan.

Terho Pursiainen,⁵⁵ pohtiessaan vammaisten henkilöiden yhdenvertaisten mahdollisuuksien tavoittelemisen moraalisia ja taloudellisia näkökohtia, esittää, että esteitä on poistettava siinä määrin kuin se on kohtuullista ja mahdollista loukkaamatta toisten oikeuksia. Esitelmöidessään Soku -projektin seminaarissa Martti Lindqvist⁵⁶ vetosi ihmisten asennoitumiseen.

"Ennen kaikkea meidän on vedottava välittämisen kulttuurin, yhteisöllisyyden ja sosiaalista turvallisuutta korostavan asenteen puolesta. Ei ole olemassa mitään ulkopuolisia konsteja tai resursseja, joilla voitaisiin korvata näiden tärkeiden piirteiden katoaminen. Me puhumme oikeastaan yhteiskunnan ja kulttuurin eloon jäämisen kannalta hyvin perustavien tekijöiden puolesta. Yhteiskunnan tehtävänä on taata laillisuus, turvallisuus, perustava oikeudenmukaisuus ja heikkojen suojele."

---

⁵⁴ von Tetzchner & Martinsen (2000)

⁵⁵ Pursiainen Terho: Esitelmä Soku-projektin päätösseminaarissa "Tulkkipalvelulla tukea itsemääräämiseen" 15.5.2003

⁵⁶ Lindqvist Martti: Esitelmä Soku -projektin seminaarissa 'Tukien tulkiten ja tulkaten' 15.11.2001.

Lindqvist,⁵⁷ samoin edellä mainitussa seminaarissa, esitti huolensa länsimaisen terveydenhuollon etiikan keskittymisestä liiaksi itsemääräämiseen, johon vedoten potilaan odotetaan kykenevän päättämään omista hoidoistaan annettujen faktatietojen perusteella. Tämän voidaan olettaa olevan vaikeaa monille, mutta etenkin puhevammaisille henkilöille. Jos hän ei saa kommunikaatioapua, hän voi jäädä ilman tarvitsemaansa hoitoa tai palvelua, mikä voi lisätä hänen syrjäytymisriskiään.

Puhevammaisten henkilöiden omien voimavarojen vahvistamisen merkitys

Saadakseen tarvitsemaansa apua suoriutuakseen oman elämänsä haasteista, yksilöt tarvitsevat voimavaroja ja kykyä toimia. Toimintakykyyn vaikuttavat voimavarat (resurssit), joita ovat henkilökohtaiset selviytymiskeinot (kyvyt ja mahdollisuudet) ja ympäristön tarjoamat toimintamahdollisuudet (fyysiset, psyykkiset ja sosiaaliset). Yksilön toimintakyvyn osa-alueet muodostavat kokonaisuuden ja muutokset jollain alueella vaikuttavat kokonaisuuteen; ongelmat heikentävät ja parannukset korjaavat sitä. Subjektiiviset kokemukset tuesta vaikuttavat siihen, miten yksilö kokee hallitsevansa elämäänsä.⁵⁸ Onnistunut kommunikaatio ja vuorovaikutus lisäävät vammaisen henkilön oman elämän hallintaa.

Myönteiset kokemukset edistävät voimavarojen löytämistä ja käyttöönottoa sekä edistävät kuntoutumista. Puhevammaisille henkilöille tämä merkitsisi ongelman hyväksymistä ja halukkuutta käyttää puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja. Tällä en tarkoita alistumista, vaan omien voimavarojen käyttöön ottamista ja avun hyväksymistä. Tulkkipalvelun avulla puhevammaisen henkilön on mahdollista osallistua yhteisön toimintaan, kokea itsenäisyyttä ja yhteisöllisyyttä. Vertailukohtana voidaan pohtia, esimerkiksi miten liikuntakyvyttömyys heikentää henkilön toiminnan mahdollisuuksia ja elämänlaatua, ja miten henkilökohtainen apu sekä apuvälineet parantavat niitä.

Elämänlaatu käsitteenä on tunnettu jo aiemminkin, mutta vammaispoliittiseen keskusteluun se tuli 1980-luvulla. Etenkin Pohjoismaissa vammaispolitiikassa oli vallalla normalisaatio eli periaate, että vammaisille henkilöille tulee turvata keskimääräiset elämänolosuhteet. Sen sijaan Yhdysvalloissa vedottiin yksilön

---

⁵⁷ Lindqvist (2001)

⁵⁸ Kettunen ym. (2002)

oikeuteen tehdä haluamiaan valintoja. Suomessa elintaso, elinolo, elämäntapa ja hyvinvointi liittyvät elämänlaatuun. Tosin hyvinvoinnista puhuttaessa tarkoitetaan yleensä kaikkien kansalaisten tilannetta ja elämänlaatu liitetään vammaisten ihmisten elämään.⁵⁹

Elämänlaadun voidaan ajatella olevan hyvä silloin, kun jokapäiväisten aineellisten ja aineettomien tarpeiden tyydyttäminen on riittävää. Yksilöt tulkitsevat elämänlaatunsa eri tavoin, ja siksi se mikä objektiivisesti arvioiden näyttää riittävältä, ei välttämättä ole sitä subjektiivisesta näkökulmasta katsoen. Välttämättömienkin jokapäiväisten tarpeiden tyydyttäminen voi monilta pitkäaikaisen sairauden tai vamman aiheuttaman toiminnan vajavuuden takia ilman apua jäädä heikoksi. Jos puhevammaisen henkilö ei pysty hankkimaan tulkkipalvelua, hän voi vieraantua yhteisöstään ja syrjäytyä aina avuttomuuteen asti.

Kommunikointivaikeuksiensa vuoksi puhevammaisen henkilö voi jäädä ilman paitsi tulkkipalvelua myös muita hänelle kuuluvia etuuksia. Etuuksista syrjäytyminen voi johtua tiedon puutteesta, mutta myös kuntien vaihtelevista käytännöistä. Esimerkiksi tulkkipalvelun ja sen apuvälineiden myöntämisen kriteerit kunnissa saatetaan määrittellä liian tiukoiksi ja eri kunnissa erilaisiksi.

Sosiaalisia ongelmia pyritään vähentämään erityisesti sosiaalipolitiikan avulla. Sosiaalipolitiikkaa, jossa etuudet koskevat koko kansaa, sanotaan universaali-seksi. Suomessa tämä pätee joihinkin etuuksiin, mutta ainakin vammaisten henkilöiden etuuksien myöntämiskäytännöissä on vielä parannettavaa. Esimerkiksi useita vammaisuuden perusteella myönnettäviä tukia joudutaan vuosittain hakemaan uudelleen, vaikka perusteet ovat pysyneet samanlaisina. Henkilöille, joilla on pysyvä vamma, tämä on turhauttavaa.

Ehkäisevä sosiaalipolitiikka nousi keskusteluun 1990-luvulla ja Esko Ahon hallitus asetti yhdeksi tavoitteeksi kansalaisten sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisen ehkäisevän toiminnan avulla. Sosiaali- ja terveysministeriö määritteli sen vuonna 1997 yhdeksi toimintapolitiikkansa päästrategioista. Ehkäisevän sosiaalipolitiikan piirteinä voidaan pitää mm. sitä, että tasa-arvo julkisten palvelujen saamisessa on lisääntynyt. Sen sijaan vammaisten palveluihin ehkäisevän sosi-

---

⁵⁹ Matikka (1999, 9) on selvittänyt elämänlaatukäsitteen käyttöä ja tutkimusta. Hänen mukaansa käsite on epämääräinen ja yksilöiden elämänlaadun mittaaminen on vaikeaa. Ks. myös Niemelä (2004,67–79).

aalipolitiikan toimenpiteet eivät ole vielä riittävästi ulottuneet.⁶⁰ Tämä näkyy mm. tulkkipalvelun vaihtelevissa myöntämiskäytännöissä.

Ehkäisevän sosiaalipolitiikan toimien lopettaminen tai vähentäminen on ongelmallista, sillä korjaava työ on kalliimpaa. Ongelmien ennalta ehkäiseminen myös aktivoi ihmisiä toimimana oma-aloitteisemmin ja pitämään itsestään parempaa huolta. Tämä vähentää riippuvuutta palvelujärjestelmästä ja säästää kustannuksia.⁶¹ Sosiaaliturvaa karsivat mekanismit vaikuttavat eniten perustoimeentulon varassa elävien, kuten vammaiset henkilöt usein ovat, mahdollisuuksiin toimia. Ellei heidän mahdollisuuksiaan paranneta, kuten esimerkiksi tulkkipalvelua tarvitsevien ihmisten kommunikaatiota tulkkipalvelun avulla, he joutuvat syrjäytymisvaaraan.

1.3 SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN EDISTÄMISPROJEKTI (SOKU) PUHEVAMMAISTEN TULKKIEN KOULUTTAJANA

AAC -työntekijöiden⁶² piiristä lähtenyt ajatus, että puhevammaisilla ihmisillä voisi olla tulkkeja, kuten viittomakielisilläkin sai myös vammaisjärjestöjen kannatuksen. Aiemmin puhevammaisten henkilöiden kommunikaation avustaminen oli, ja on edelleenkin pitkälti omaisavun varassa. Läheisten tulkkina toimiminen on ongelmallista ja sitovaa, eikä kaikilla ole omaista, joka voisi toimia tulkkina. Ei myöskään ollut puhevammaisille tulkkeja, koska ei ollut koulutusta.

Koulutuksen aloittaminen liittyy sosiaalipolitiikan suunnan muutokseen. Koska myös vammaisten ihmisten edellytetään ottavan enemmän vastuuta itsestään, oli tarpeen kehittää keinoja, joilla heidän mahdollisuuksiaan parannetaan. Ilman kommunikaatioapua puhevammaiset ihmiset eivät ole tasa-arvoisessa asemassa muihin nähden. Koulutuksen tarpeellisuutta korosti myös laki vaikeavammaisten tulkkipalvelusta.

---

⁶⁰ Rauhala (1998a, 46)

⁶¹ Rauhala (1998a, 18, 35)

⁶² AAC (augmentative and alternative communication) tarkoittaa vaihtoehtoista kommunikaatiota kuten viittomat, kuvat, graafiset merkit ja viittomat, joilla kommunikoidaan puhevammaisten ihmisten kanssa. AAC -työntekijä opastaa ja auttaa niiden käyttämisessä. Nimikettä ehdotettiin myös puhevammaisten tulkeille.

Puhevammaisten henkilöiden tukemisen tarvetta oli pohdittu myös kuopiolais-
ten vammaisjärjestöjen piirissä. Kuopion yliopistossa jatko-opintojaan suorit-
tava Satu Rautiainen toi viestin puhevammaisten ihmisten tukemisen tarpees-
ta vammaistutkimusyksikköön. Vammaisjärjestöjen ja vammaistutkimusyksi-
kön yhteistyönä päädyttiin Sosiaalisen kuntoutuksen projektin (Soku) perusta-
miseen ja projektirahoituksen hakemiseen puhevammaisten tulkkien koulut-
tamista varten.⁶³ Tämä prosessi on pelkistetty seuraavaan kuvioon 3.

Projektin organisoimana järjestettiin puhevammaisten tulkkipalvelun työnteki-
jän erikoisammattitutkintoon valmistava pilottikoulutus näyttöineen (40 ov) ja
lisäksi monimuotoisena toteutettu osakoulutus (20 ov).⁶⁴ (Tämän jälkeen nimi-
tän pilottikoulutusta Koulutus 1 ja monimuotokoulutusta Koulutus 2). Projektia
rahoittivat Euroopan sosiaalirahasto (ESR) ja Itä-Suomen lääninhallitus. Sitä
hallinnoi Kuopion yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalitalouden⁶⁵ laitoksella
toimiva, yhteiskuntatieteellisen tiedekunnan vammaistutkimusyksikkö.

---

⁶³ Projektissa järjestettiin myös kurssi vammaisten tilapäishoitajiksi aikoville.

⁶⁴ <http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/naytot/puhevamntulkpalveat.pdf> (luettu 5.4.2002)
ks. tässä työssä kuvio 4.

⁶⁵ Nykyisin Sosiaalipolitiikan ja sosiaalipsykologian laitos

KUVIO 3. Puhevammaisten tulkkien koulutuksen tarve

*) SAKKY; tässä työssä käytetty lyhennys Savon ammatti- ja aikuisopistosta, jonka nimi Soku -projektin aikaan oli Pohjois-Savon ammatillinen instituutti, sosiaali- ja terveysala, työelämäpalvelut, Kuopio.

Koulutukset toteutti Pohjois-Savon ammatillinen instituutti, sosiaali- ja terveysala, työelämäpalvelut, Kuopio.⁶⁶ Koska oppilaitos on ainoa, joka antaa sosiaali- ja terveysalan opetusta alueella, sen valinta oli luonnollinen. Soku -projekti toimi ajalla 1.9.2000 – 31.8.2003.

Projektissa sosiaalinen kuntoutus ymmärrettiin kohderyhmään kuuluvien puhevammaisten henkilöiden syrjäytymisen vähentämisenä ja sosiaalisen osallisuuden vahvistamisena koulutetun, avustavan henkilöstön avulla. Tähän pyrittiin kouluttamalla puhevammaisten tulkkeja, joiden avulla toivottiin puhevammaisille ihmisille avautuvan paremmat mahdollisuudet omien asioidensa hoitamiseen, yhteiskunnalliseen osallistumiseen ja vuorovaikutukseen toisten

⁶⁶ Nykyisin Savon ammatti- ja aikuisopisto

kanssa. Palvelua pyrittiin tekemään tunnetuksi tiedottamalla sekä siitä että puhevammaisten henkilöiden kommunikaatiotarpeista ja oikeuksista.

Sosiaaliseen kuntoutukseen voidaan sisällyttää monia asioita, sillä ihmisen tilanteesta riippuu, mikä häntä kuntouttaa sosiaalisesti. Esiintymispelkoisen auttamista pääsemään eroon peloistaan voidaan pitää sosiaalisena kuntoutuksena. Puhevammaisen henkilön kommunikaatiomahdollisuuksien parantamista niin, että hän pystyy tuomaan omia ajatuksiaan julki, voidaan pitää sosiaalisena kuntoutumisena. Tavoitteena on, että tulkkipalvelun avulla vammaiset ihmiset pääsisivät vuorovaikutukseen toisten kanssa. Ihmisten välinen vuorovaikutus kuuluu ihmisenä olemiseen, mutta sitä voi syntyä vain, jos ympäristö hyväksyy puhevammaisen henkilön kommunikointikeinon. Tässä mielessä myös ympäristö tarvitsee sosiaalista kuntoutusta. Ihmisten välinen vuorovaikutus on mielestäni sosiaalisen kuntoutuksen syvintä olemusta. Koulutetut puhevammaisten tulkit toteuttavat sekä puhevammaisten henkilöiden että heidän ympäristönsä sosiaalista kuntoutusta.

Puhevammaisten tulkkien koulutuksella pystytään näin tukemaan sekä henkilöiden itsensä että ympäristön sosiaalista kuntoutumista ja toteuttamaan yhteiskunnan sosiaalipoliittisia tavoitteita.

1.4 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TEHTÄVÄT

Tutkimuksen *tarkoituksena* on puhevammaisen tulkin erikoisammattitutkintoon valmistavan pilottikoulutuksen arviointi ja toimintatutkimuksellinen kehittäminen.

Tehtävänä on:

- Selvittää osallistujien ja kouluttajien kokemuksia puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijän (nykyisin puhevammaisten tulkki) koulutuksesta (koulutukset 1 ja 2)⁶⁷ sekä samoin selvittää osallistujien työelämään liittyviä odotuksia ja esittää eri osapuolten ehdotuksia koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämiseksi.

---

⁶⁷ Koulutus 1 = Pilottikoulutus, 40 opintoviikkoa ja Koulutus 2= monimuotokoulutus, 20 opintoviikkoa.

- Arvioida koulutettujen ammattitaidon ja työelämän odotusten välistä suhdetta, antaa ehdotuksia puhevammaisten tulkkien koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämiseksi palvelun käyttäjiltä, työntekijöiltä ja työnantajilta saadun palautteen ja siitä tehtyjen tulkintojen perusteella.
- Arvioida sitä, miten toimintatutkimuksellinen lähestymistapa soveltuu ammatillisen koulutuksen kehittämisen välineeksi.

Edellä mainittu koulutus aloitettiin Kuopiossa ensimmäisenä maassamme. Tutkinto oli nimeltään Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkinto ja siitä valmistuneet puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijöitä. Nykyisin tutkinto on nimeltään Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinto ja siitä valmistuneet puhevammaisten tulkkeja. Nimikkeiden muutos on tärkeä tulkki- en ammatti-identiteetin muodostumisen kannalta. Nimikkeet ovat helpommin lausuttavia ja siten myös paremmin mieleen jääviä. Tosin vielä helpompi nimi mielestäni olisi ollut puhetulkki. Uusia nimiä on helpompi käyttää, joten jatkossa käytän niitä, vaikka ne eivät koulutuksen aikaan olleetkaan vielä käytössä.

Esimerkkinä tässä tutkimuksessa käytetystä toimintatutkimuksellista tutkimus-otteesta esitän esimerkkejä vastaavista muista tutkimuksista alaluvussa 3.4. Toimintatutkimusta on sovellettu mm. useissa koulutuksen, opettajuuden, oppimisen yms. kehittämishankkeissa erilaisiin oppimis- ja opetustilanteisiin, työn kehittämiseen yms. sekä opetus- että hoitoalalla.

2 PUHEVAMMAINEN IHMINEN JA KOMMUNIKAATIO

2.1 VAMMAISUUSKÄSITYKSET JA VAMMAISTEN HENKILÖIDEN OIKEUS VUOROVAIKUTUKSEEN

Vammaisuutta voidaan tarkastella lääketieteellisestä näkökulmasta, jolloin se on nähty sosiaalipoliittisena kysymyksenä tai hyväntekeväisyyden kohteena. Oikeudellinen näkökulma on verraten uusi. Muutos on aiheuttanut sen, ettei vammaista henkilöä pidetä enää ongelmana ja toimenpiteiden kohteena, vaan päätöksiä tekevinä subjekteina, joilla on samanlaiset oikeudet kuin muillakin.⁶⁸

Yhdistyneet kansakunnat on julistuksillaan vaikuttanut merkittävästi vammaisuuskäsityksen ja vammaisiin ihmisiin suhtautumisen muuttumiseen, kuten myös EU:n toimintaohjelmat sekä kansalliset kehittämisohjelmat. YK:n julistukset kehitysvammaisten (1971) ja vammaisten ihmisten oikeuksista (1975) sekä vammaisten vuoden nimeäminen (1981) ovat vaikuttaneet vammaisten ihmisten asemaan ja heidän on haluttu integroituvan yhteiskuntaan. Käännös oikeudelliseen suuntaan tapahtui 3. joulukuuta 1982 hyväksytyn yleismaailmallisen toimintaohjelman myötä, jolloin vammaisuutta alettiin määritellä vammaisen henkilön ja hänen ympäristönsä suhteen kautta.⁶⁹

Vammaisten vuosikymmenestä (1983–1992) alkoivat vammaisten henkilöiden työ- ja koulutusmahdollisuudet hieman parantua. Sen jälkeen YK hyväksyi vammaisten yhdenvertaisuutta koskevat ohjeet ja vammaisten oikeuksia koskevan yleissopimuksen joulukuussa 2006. Yleissopimuksen on allekirjoittanut 115 maata, myös Suomi, ja seitsemän maata on sen myös ratifioinut⁷⁰. Toteuttamisen käytännöt ovat kuitenkin erilaiset eri maissa.⁷¹

Nyt (2009) Suomessa on valmisteilla uusi vammaispoliittinen ohjelma, jonka toimenpiteillä pyritään turvaamaan vammaisten henkilöiden oikeudenmukainen asema, syrjimättömyys ja osallistuminen. Ohjelma perustuu valtioneuvoston vuonna 2006 eduskunnalle antamaan vammaispoliittiseen selontekoon ja

---

⁶⁸ Kumpuvuori, Högbäck (2003,11)

⁶⁹ Kumpuvuori, Högbäck (2003,12)

⁷⁰ Kumpuvuori, Högbäck (2003,12)

⁷¹ Loijas (2007)

Suomen vuonna 2007 allekirjoittamaan YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista. Ohjelma valmistuu maaliskuussa 2010.⁷² Tavoitteena on vahvistaa vammaispolitiikan asemaa osana yhteiskuntapolitiikkaa.⁷³

Vammaisuuden sosiaalinen ja lääketieteellinen malli

Lääketieteellisessä mallissa toiminnan rajoitteet nähdään taudin, trauman tai muun fyysisen tai psyykkisen vaivan aiheuttamiksi, henkilökohtaisiksi ongelmiksi, joita hoidetaan lääketieteellisesti. Toimintarajoitteen osalta yksilöä pyritään sopeuttamaan ympäristön vaatimukseen muuttamalla hänen käyttäytymistään.⁷⁴

Sosiaalisen tutkimuksen näkökulmasta vammaisuus on ympäristön tuotetta ja vammaiset sarron uhreja (vrt. Oliver⁷⁵). Tällöin vammaisuuden käsite olisi siten niiden mielissä, jotka sitä kuvaavat. Tilanne korjautuu, jos nämä henkilöt muuttavat ajattelutapaansa. Sosiaalinen konstruktionismi äärimmäisyydessään johtaisi siihen, että vammaisuuden aiheuttamien haittojen vuoksi tarvittava tuki jäisi saamatta.⁷⁶ Vammaisten henkilöiden elämää vaikeuttavia esteitä on poistettava niin paljon kuin mahdollista, muutoin myönteinen suhtautuminen auttaa (vrt. autistiset henkilöt).⁷⁷ Puhevammaisten henkilöiden elämässä ympäristön esteitä sosiaaliseen elämään osallistumisesta voidaan poistaa mm. tulkkipalvelun avulla.

Yhteiskunnallinen malli taas pitää yksilöiden toimintarajoitteita yhteiskunnasta johtuvina. Siinä tavoitellaan yksilöiden täydellistä integroitumista yhteiskuntaan toimintarajoitteet poistamalla.⁷⁸

ICF -luokitus yhdistää nämä äärimmäiset mallit. Siinä pyritään yhdistämään yksilön terveyteen liittyvät biologiset ja yksilöpsykologiset että yhteiskunnalliset tekijät.⁷⁹ ICF -luokituksen tarkoitus on kuvata toiminnallista terveydentilaa ja parantaa eri käyttäjäryhmien välistä viestintää, mahdollistaa tietojen ver-

⁷² http://www.vane.to/vampo_etusivu.html (luettu 15.4.2009)

⁷³ http://217.71.145.20/TRIPviewer/temp/TUNNISTE_VNS_5_2006_fi.html (luettu 15.4.2009)

⁷⁴ Ojala (toim.) (2004, 19-20)

⁷⁵ Oliver (1996)

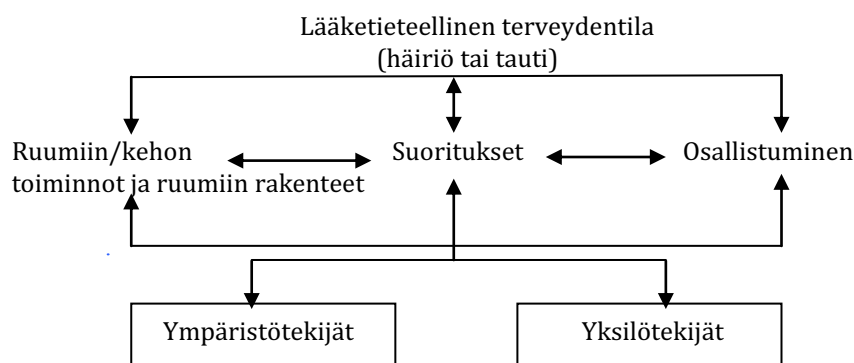
⁷⁶ Vehmas (2006, 212-230)

⁷⁷ Shakespeare (2006, 48-49)

⁷⁸ Ojala (toim.) (2004, 19 -20)

⁷⁹ Ojala (toim.) (2004, 19 -20)

taamista sekä kansallisesti että kansainvälisesti ja toimia terveydenhuollon tietojärjestelmän koodistona. Vaikka näkökulmana ovat toiminnan rajoitteet, sen käyttö ei rajoitu vammaisiin henkilöihin, vaan se on yleinen.⁸⁰ Luokituksella on mahdollista kuvata toiminnallista terveydentilaa ja terveyteen liittyvää toiminnallista tilaa minkä tahansa sairauden yhteydessä. Myös äänihäiriö, kuten muukin lääketieteellinen terveydentila koostuu kahdesta tekijästä; toimintakyvystä ja toimintarajoitteista sekä kontekstuaalisista tekijöistä. Yksilön toimintakyky ja -rajoitteet määräytyvät lääketieteellisen terveydentilan ja kontekstuaalisten tekijöiden vuorovaikutuksen tuloksena (kuvio 4).⁸¹

KUVIO 4. ICF -luokituksen osa-alueiden välinen vuorovaikutus

Lähde: WHO 2001, 18

Kuviossa esitetään sitä, miten yksilön toimintakyky määräytyy hänen lääketieteellisesti määriteltävissä olevan "kehollisen" tilanteensa ja ympäristön (kontekstuaalisten) tekijöiden vuorovaikutuksessa. Osa-alueiden välillä on dynaaminen yhteys, muutos yhdessä voi aiheuttaa muutoksia myös toisessa. Vuorovaikutus on kaksisuuntainen, joten toiminnalliset rajoitteet voivat vaikuttaa terveydentilaan.⁸² Kommunikaation esteiden poistaminen voi avata puhevammaiselle henkilölle monia muita osallistumisen mahdollisuuksia ja esteiden olemassa olo tai lisääntyminen voi vaikuttaa terveyteen. Tämä koskee puhevammaisen henkilön mahdollisesti muutakin kuin kommunikaatioon liittyvää avun tarvetta.

⁸⁰ Ojala (toim.) (2004, 5)

⁸¹ Sukanen (2006;24(3)86 - 88)

http://www.terveysportti.fi/terveysportti/ekirjat.Naytaartikkeli?p_artikkeli=ttl00365 (luettu 28.3.2009)

⁸² WHO (2001, 19)

2.2 ESTEETTÖMYYS TIETOYHTEISKUNNASSA

Esteettömyyttä halutaan toteuttaa ihmisarvon, tasa-arvon ja yhtäläisten mahdollisuuksien parantamiseksi, kuten vanhusten ja vammaisten henkilöiden asemaa koskevissa YK:n asiakirjoissa on sitouduttu. Tietotekniikan esteettömyys voi mahdollistaa henkilölle, joka muutoin ei erilaisten esteiden vuoksi voi liikkua kotinsa ulkopuolella, mahdollisuuden hoitaa asioitaan, osallistua ja pitää yhteyksiä ystäviinsä kotoaan.⁸³

Tietoyhteiskunta voi tarjota myös vaikeimmin vammaisille henkilöille kehittyneitä teknologiaan perustuvia ratkaisuja vaikkapa tietokoneen avulla, jos he vain pystyvät puhaltamaan tiettyyn kohtaan tai kohdistamaan katseensa vaadittaviin kohteisiin. Tahdon ilmaisu voi lisätä merkittävästi itsemääräämiskeuden toteutumista. Kehitysvammaisille lapsille on kehittäviä pelejä ja leikkejä. Tulkkipalvelua tarvitseville on olemassa etätulkkauslaitteita ja ikääntyneille apu- ja turvateknologiaa. Erilaisia keinoja on olemassa ja lisää kehitetään, mutta moni kaipaa yksinkertaisia ratkaisuja eli sitä, että laitteista vähitellen voisi muotoutua "ihmisten mittaisia".⁸⁴

Euroopan unionin komissio kiinnittää huomiota siihen, että yhteiskunta tulee jatkuvasti riippuvaisemmaksi sähköisistä palveluista, mutta vammaiset henkilöt ovat edelleen muita heikommassa asemassa niiden käyttämisessä, koska tekniset ratkaisut eivät aina ole esteettömiä.

Tietoyhteiskunnan esteettömyys tarkoittaa sitä, että laitteet, esim. puhelimet, tietokoneet, televisiot, lippu- ja pankkiautomaatit yms. olisivat sellaisia, että vammaiset ja vanhukset pystyisivät niitä käyttämään.⁸⁵

Suurella osalla ihmisiä on jokin vamma tai vaiva, joka haittaa jokapäiväistä elämää. Arvioidaan, että kolme viidestä hyötyisi sähköisten palvelujen esteettömyydestä. Tietoyhteiskunnan esteettömyydellä on myös sosioekonomisia vaikutuksia niin yksilöille kuin yhteiskunnallekin. Tietotekniikan parempi käytettävyys voisi edistää myös vammaisten työllistymistä ja ikääntyneiden työssä pysymistä.⁸⁶

---

⁸³ Rauhala-Hayes ym. (1998, 13, 18)

⁸⁴ Taipale (2005)

⁸⁵ Euroopan yhteisöjen komissio (2008)

⁸⁶ EU (2008)

Tietoyhteiskuntaan osallistuminen vaikuttaa yksilöiden yhteiskunnalliseen integraatioon ja itsemääräämisoikeuteen. Teknisten ratkaisujen kehittämistä on haitannut EU:n säädösten puuttuminen ja epävarmuus markkinoista (tuki). Olemassa olevia ja melko helppojakin ratkaisuja käytetään vähän, kuten televisio-ohjelmien tekstitystä tai viittomakielistä tulkkausta. Puhevammaisten tarvitsemia kuvapuhelimia on vielä vähän käytössä ja vielä harvinaisempia ovat ns. "puhuvat" pankkiautomaatit.⁸⁷

Käyttämisen esteenä voi olla myös laitteiden sijoitus, esim. pankkiautomaatti pyörätuolia käyttävälle tai lyhytkasvuiselle henkilölle. Pankkiautomaattien sijoittelua tai mahdollista puhumista harkitessa on otettava huomioon vammaisten ihmisten turvallisuus, itsenäisyys ja yksilöllinen koskemattomuus.

Euroopan unioni edellyttää pikaisia toimia tiedonsaannin esteettömyyden parantamiseksi, mutta Riassa 2006 asetettu tavoite on edistynyt hitaasti. Erityisen tärkeäksi nähtiin julkisen hallinnon verkkosivujen esteettömyys. Unionin komissio on perustanut vuoden 2009 alussa työryhmän, johon kuuluu edustajia kuluttaja-, vammais- ja vanhusjärjestöistä, tieto- ja viestinteknologian sekä avustavan teknologian yrityksistä, korkeakouluista ja viranomaisten piiristä. Sen tehtävänä on opastaa esteettömyyttä koskeissa asioissa. Kiireellisin on verkostosivujen esteettömyys ja yhdenmukaistaminen, sitten digitaalitelevisi- on ja sähköisen viestinnän esteettömyys, mihin sisältyy yhteisen eurooppalaisen hätänumeron esteettömyys.⁸⁸

Valtioneuvoston selonteossa eduskunnalle esitetään EU:n tavoitteiden mukaisia suunnitelmia. Esimerkiksi, että tietoteknologian käytettävyyden varmistamiseksi vammaiset henkilöt osallistuisivat laitteiden suunnitteluun.⁸⁹

Haasteita tietotekniikan esteettömyyden kehittämiseksi tuo mm. vanhus- ja vammaispalvelujen siirtyminen yhä enemmän kotiin. Tarve avopalveluiden käyttöä tukevasta viestintä- ja informaatioteknologiasta ja esimerkiksi mukana pidettävistä kommunikaatioapuvälineistä sekä asiointia helpottavista viestintäjärjestelmistä tulee tulevaisuudessa kasvamaan.⁹⁰

---

⁸⁷ EU (2008)

⁸⁸ EU (2008)

⁸⁹ http://217.71.145.20/TRIPviewer/temp/TUNNISTE_VNS_5_2006_fi.html (luettu 15.4.2009)

⁹⁰ Rauhala-Hayes ym. (1998,12)

Tietoyhteiskunta voi myös lisätä syrjäytymistä, sillä monien taidot eivät riitä tietotekniikan käyttämiseen. Valtioneuvoston selonteossa esitetäänkin, että vammaisten ihmisten valmiuksista tietotekniikan käyttämiseen huolehditaan jatkossa digitaalisen syrjäytymisen ehkäisemiseksi.⁹¹ Palvelujen siirtyessä yhä enemmän verkkoon, vaarantuu niiden ihmisten tasa-arvo, jotka eivät pysty omaksumaan tietotekniikkaa.⁹²

Palvelujen verkkoon siirtymiseen liittyy paljon riskejä. Ensinnäkin tietoturvasuus, eli miten varmistetaan, etteivät ulkopuoliset pääse murtautumaan järjestelmiin? Miten pystytään kehittämään sellaiset järjestelmät, että kaikki voivat oppia niitä käyttämään? Miten yleensä turvataan, että laitteet ovat kaikkien saatavilla? Onko mahdollista kehittää sellaista tekniikkaa asiointiin (Kela, pankit ym.), joka toimii esim. katseen avulla? Näinhän monet vammaiset henkilöt kommunikoivat.

Vaikka laitteiden kehittäminen teknisesti olisikin mahdollista, niin se varmaan tulisi kalliiksi. Miten minimieläkkeen varassa elävät ihmiset voisivat näitä laitteita hankkia? Laitteiden tulisi kuulua kokonaan korvattavien apuvälineiden piiriin, kuten kuuroilla näköpuhelimet ja tietokoneet web-kameroineen. Jos taas laitteita hankitaan yleiseen käyttöön, miten taataan käyttäjän turvallisuus? Tietoturvasuudesta mm. siitä, miten helppoa tietoverkkoihin on ulkopuolisten päästä etenkin, jos turvaohjeita ei noudateta, on mm. Petteri Järvinen kirjoittanut useita kirjoja ja lehtikirjoituksia.

2.3 PUHEVAMMAISTEN HENKILÖIDEN KUNTOUTUS

2.3.1 Kuntoutus

Käsitys kuntoutuksesta muuttuu ajan myötä

Käsitys kuntoutuksesta on ajan myötä muuttunut. Se myös heijastaa aina aikaansa. Toimintana se on sosiaalipoliittista palvelu- ja tukitoimintaa, jonka tarkoituksena on ihmisten auttaminen suoriutumaan elämänsä vaatimuksista

---

⁹¹ http://217.71.145.20/TRIPviewer/temp/TUNNISTE_VNS_5_2006_fi.html (luettu 15.4.2009)

⁹² Rauhala-Hayes ym. (1998,12)

sellaisina kuin ovat, omilla edellytyksillään, mutta tarvittaessa tuettuina⁹³. Kuntoutuksella halutaan tasavertaistaa mahdollisuuksia⁹⁴, koska ihmiset nähdään arvokkaiksi. Auttaminen on myös eettisten arvojemme mukaista⁹⁵.

Toisen maailmansodan jälkeen kuntoutus määriteltiin terveydenhuollon kolmanneksi, usein laiminlyödyksi vaiheeksi⁹⁶. Tavoitteena oli saada potilas sairavuoteelta työhön ja siten ehkäistä pysyvää työkyvyttömyyttä. Kuntoutus oli näin akuutin sairauden tai vamman jälkihoitoa. Tuolloin haasteena oli saada sodassa vammautuneet palaamaan työelämään.⁹⁷ Se oli kansatalouden takia välttämätöntä, eikä resursseja muuhun juuri riittänyt.

1960-luvulla, kun sodan jälkihoidon akuutein vaihe oli ohi, voitiin kuntoutuksessa siirtyä Maailman terveysjärjestön (WHO) määritelmien mukaisesti toimintakyvyn tukemiseen. Se määritteli tuolloin kuntoutuksen lääkinnällisten, sosiaalisten, kasvatuksellisten ja ammatillisten toimenpiteiden koordinoituksi kokonaisuudeksi, jolla pyritään kohentamaan yksilön toimintakyky parhaalle mahdolliselle tasolle. Kyse oli siis myös sosiaalisesta toimintakyvystä.⁹⁸

1980-luvulla vammaisten vuosikymmenen julistaminen antoi aiheen tarkastella kuntoutusta uudelleen. Maailman terveysjärjestö määritteli silloin kuntoutuksen seuraavasti:

Kuntoutus sisältää kaikki ne toimenpiteet, jolla pyritään vähentämään vammauttavien ja vajaakuntoistavien olosuhteiden vaikutuksia ja saattamaan vammaisen (vajaakuntoinen) henkilö sosiaaliseen integraatioon. Kuntoutus ei tähtää vain vammaisten ja vajaakuntoisten henkilöiden valmentamiseen sopeutumaan ympäristöönsä, vaan se kohdistuu myös heidän välittömään ympäristöönsä ja yhteiskuntaan.

⁹⁹

---

⁹³ Leino (2004)

⁹⁴ Kemppainen (2004)

⁹⁵ Leino (2004)

⁹⁶ ehkäisevää terveydenhuoltoa täydentävänä primaaripreventio ja sairaanhoitoa täydentävänä sekundaaripreventio

⁹⁷ Järvikoski & Härkäpää (2008, 52)

⁹⁸ Järvikoski & Härkäpää (2008, 52)

⁹⁹ Järvikoski & Härkäpää (2008, 52)

Tuolloin ympäristön ja elinolojen muuttaminen tulivat kuntoutuksen määritelmään ensimmäistä kertaa. Näkökulma on vahvistunut, mutta kuntoutuksen mahdollisuudet vaikuttaa kuntoutettavan olosuhteisiin, ovat vähäiset. Näkökulmalle vahvistusta antoi Maailman terveysjärjestön (1981) määritelmä sosiaalisesta integraatiosta kuntoutuksen tavoitteena. Samaan aikaan myös Kansainvälinen työjärjestö ILO asetti ammatillisen kuntoutuksen tavoitteeksi vajaakuntoisten työmahdollisuuksien edistämisen, heihin työelämässä kohdistuvan diskriminaation poistamisen sekä vajaakuntoisten ihmisten tasa-arvon ja osallisuuden tukemisen yhteiskuntaelämän eri toimintaloikoilla.¹⁰⁰

1980-luvulla kuntoutuksessa korostui yhteisöllisyys ja yhteiskunnalliset näkökohdat, mutta myöhemmin vallalle tulivat individualistiset arvot, joilla korostettiin yksilön itsenäisyyttä, itsemääräämisoikeutta ja autonomiaa. Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous määritteli (1993) kuntoutuksen tavoitteeksi mahdollisimman itsenäisen elämän:

Kuntoutus sisältää kaikki ne toimenpiteet, jolla pyritään vähentämään vammauttavien ja vajaakuntoistavien olosuhteiden vaikutuksia ja saattamaan vammaisen (vajaakuntoinen) henkilö kykeneväksi saavuttamaan sosiaalinen integraatio. Kuntoutus ei tähtää vain vammaisten ja vajaakuntoisten henkilöiden valmentamiseen sopeutumaan ympäristöönsä, vaan se kohdistuu myös heidän välittömään ympäristöönsä ja yhteiskuntaa.¹⁰¹

1990 -luvulla kuntoutuksen määritelmään tuli lisäyksiä yksilön elämänhallinnasta ja elämänhallinnan tukemisesta (empowerment) sekä asiakaslähtöisyydestä. Kuntoutuksen tuli perustua asiakkaan tarpeisiin. Se nähtiin kuntoutuksen onnistumisen kannalta tärkeäksi.¹⁰² Eri sanakirjoissa verbi 'to empower' käännetään eri tavoin, mutta samaa tarkoittaen mm., antaa laillinen valta toimia, sallia, mahdollistaa. Substantiivia 'empowerment' käytetään usein autonomian merkityksessä. Olen Pollarin¹⁰³ tavoin taipuvainen tulkitsemaan termit niin, että empowerment merkitsee prosessia ja autonomia tilaa tai kapasiteettia. Kuntoutuksen yhteydessä sitä käytetään myös merkityksessä voimaan-

¹⁰⁰ Järvikoski & Härkäpää (2008, 52–53)

¹⁰¹ Järvikoski & Härkäpää (2001, 31)

¹⁰² Järvikoski & Härkäpää (2008, 53)

¹⁰³ Pollari (2000, 52)

nuttaa, mikä on lähellä em. merkityksiä. Voimaantunut ihminen pystyy toteuttamaan autonomiaansa.

Kuntoutus -käsite laajeni sekä horisontaalisesti että vertikaalisesti 1960–1970-luvuilla. Horisontaalinen laajeneminen tarkoittaa kolmea asiaa: 1) kuntoutuksen vamma- tai sairauskäsityksen laajentumista 2) kuntoutuksen varhaistumista ja 3) kuntoutuksen laajentumista tilanteisiin, joissa toimintakyvyn heikkenemisen syynä ei ole diagnosoitu vamma tai sairaus. Vertikaalinen laajeneminen tarkoittaa sitä, että kuntoutuspalveluja tarjotaan entistä laajemmalle joukolle ihmisiä.¹⁰⁴

Kuntoutuksen suhde lainsäädäntöön ja käytäntöihin

Suomen ensimmäiseksi kuntoutuslaiksi voidaan katsoa invalidihuoltolaki vuodelta 1946. Siinä kuntoutuksen sairauskäsitys on biolääketieteellinen, eli kuntoutus edellytti fyysisen vamman tai sairauden aiheuttamaa pysyvää vajavuustilaa. Käsitys laajeni 1950-luvulla nykyisin vallalla olevaan biopsykososiaaliseen käsitykseen, joka ottaa huomioon sairauden aiheuttamat psyykkiset ja sosiaaliset syyt ja seuraukset. Tämä WHO:n¹⁰⁵ ICF -luokitus on yleisesti hyväksytty kuntoutuksen "kehikoksi". Ajallisesti käsitys kuntoutuksesta laajeni haittoja korjaavasta niitä ehkäisevään ja toimintakyvyn tukemiseen. Haittoja korjaavasta toiminnasta kuntoutus on kehittynyt niiden vaikutuksia vähentävään ja toimintakykyä tukevaan suuntaan.¹⁰⁶

Laadullisessa laajenemisessa tuli ratkaistavaksi se, saako yksilö oikeuden kuntoutukseen ainoastaan sairauden tai vamman aiheuttamien ongelmien perusteella, vai riittääkö siihen syrjäytymisvaarassa (esim. pitkäaikaistyöttömyys, vankilasta vapautuminen) olevien hyvinvoinnin parantaminen. Lääketieteessä käsitteen laadullinen laajentuminen nähtiin ongelmallisena ja sekoittavana käsitettävä, koska esimerkiksi syrjäytymisvaara voi olla väliaikainen ja lääketieteessä sairauden tai vamman seuraukset pysyvämmät. Sosiaali- ja käyttäytymistieteiden näkökulmasta suoriutumisen ja osallistumisen vajeiden laajentuminen nähtiin luonnollisena. Lääketieteen tulkintaa on kritisoinut mm. Kyösti Urpo-

---

¹⁰⁴ Järvikoski, Härkäpää (2008, 54)

¹⁰⁵ WHO (2001)

¹⁰⁶ Järvikoski & Härkäpää (2008, 54–55)

nen. Hänen mielestään pysyväkään lääketieteellinen diagnoosi ei välttämättä ennusta yksilön sosiaalista selviytymistä tai työkykyä.¹⁰⁷

Vammaisten ihmisten kannalta merkittävä muutos kuntoutuksen määrittelyssä on se, että työllistymistavoitteista on siirrytty kohti yleisempiä tavoitteita - parempaa toimintakykyä, sosiaalista integraatiota, itsenäisyyttä, elämänhallintaa tai elämänlaadun kohentumista.¹⁰⁸ Tavoitteissa korostuu kommunikaation merkitys.

Valtioneuvoston vuoden 2002 kuntoutuksen selonteossa kuntoutus määritellään seuraavasti: "suunnitelmallista moniammatillista, yleensä pitkäjänteistä toimintaa, jonka tavoitteena on auttaa kuntoutujaa hallitsemaan elämäntilanteensa". Lisäksi se määritellään "ihmisen tai ihmisen ja ympäristön muutosprosessiksi, jonka tavoitteena on toimintakyvyn, itsenäisen selviytymisen, hyvinvoinnin ja työllisyyden edistäminen".¹⁰⁹ Näin kuntoutus on kehittynyt lääketieteellisestä mallista yhä enemmän sosiaaliseen ja psykologiseen suuntaan¹¹⁰. Kuntoutuksen menetelmät taas ovat kehittyneet fyysisistä toiminnoista, psyykkiset tekijät otettiin huomioon lähinnä arvioitaessa uuden ammatin hankkimisen mahdollisuuksia. Sosiaalinen ulottuvuus tuli mukaan arvioitaessa asiakkaan perheen toimeentuloa, kodin muutostöitä tai asuinpaikkasidonnaisuutta.

Sosiaalisen vajaakuntoisuuden, hyvinvointivajeiden ja huono-osaisuuden yhtäaikainen esiintyminen moninkertaistaa niiden pahoinvointivaikutuksen.¹¹¹ Vammaisen ihminen ei ole sairas, vaan hän voi olla välillä sairas ja välillä terve, aivan kuten muutkin.¹¹² Vammaisuuden sosiaalisessa mallissa vammaisuus ja siihen liittyvät haitat nähdään sosiaalisina, taloudellisina ja poliittisina kysymyksinä. Ne ovat tulosta alistavista yhteiskunnallisista järjestelmistä ja ovat siis kulttuurisesti tuotettuja ilmiöitä.¹¹³ Vammaisuuden sosiaalinen malli on lähtöisin Oliverilta.¹¹⁴ Siinä ei kielletä vammaisuuden olemassa olemista, mutta siitä

---

¹⁰⁷ Järvikoski & Härkäpää (2008, 55)

¹⁰⁸ Järvikoski & Härkäpää (2008, 55)

¹⁰⁹ Järvikoski & Härkäpää 2008, 57

¹¹⁰ Järvikoski ja Karjalainen (2008, 80–81)

¹¹¹ Järvikoski (1994, 53)

¹¹² Järvikoski, Härkäpää (2004, 103)

¹¹³ Järvikoski, Härkäpää (2004, 104)

¹¹⁴ Oliver 1996,30–42.

aiheutuva haitta syntyy siitä, ettei yhteiskunta ole pystynyt järjestämään sellaisia olosuhteita ettei vammaisuus aiheuta ongelmia.

TAULUKKO 2. Vammaisuuden yksilöllinen ja sosiaalinen malli ja niihin liittyvät toimintapolitiikat

Malli	Ongelman havaitseminen	Reagointitapa
Yksilöllinen	Vaurio Vajavuus, rajoitus Toiseus Menetys Hyvinvoinnin vaje	Lääketieteellinen hoito Lääkinnällinen kuntoutus Sopeutuminen Segregaatio Huolto, hoiva
Sosiaalinen	Ennakkoluulot Fyysiset esteet Diskriminaatio Sorto Köyhyys	Väestön asennekasvatus Esteettömyys Kansalaisoikeudet Poliittinen toiminta Sosiaaliturva

Lähde: Järvikoski & Härkäpää (2006, 106) Preisleyä (1999) mukaillen

Kuntouttamisesta kuntoutumiseen

Kuntoutuja itse voi myös vaikuttaa omaan kuntoutumisprosessiinsa. Esimerkkinä siitä, että omia tunteitaan voi oppia hallitsemaan, on Norman Cousins, joka kehitti omat kivunhallintakeinonsa¹¹⁵. Vaikka kaikki eivät samaan pystyisikään, oma aktiivinen rooli kuntoutumisessa on merkityksellinen. Vammaiset ihmiset ovat joutuneet tottumaan siihen, että heidän puolestaan tehdään asioita ja jos vamma on puheen alueella siihen, että heidän puolestaan puhutaan. Aktiivisen roolin ottaminen omien ajatustensa ilmaisijana ei aluksi ole helppoa.

Rotterin¹¹⁶ 1960-luvulla kehittämän sosiaalisen oppimisteorian mukaan alttius toimintaan riippuu niistä odotuksista, joita ihmisillä on toiminnan tuloksista, mutta myös tulosten arvokkuudesta. Hallinta taas liittyy siihen, millainen käsitys ihmisellä on omasta toiminnastaan: kokeeko hän pystyvänsä vaikuttamaan

¹¹⁵ Järvikoski & Härkäpää (2006, 122)

¹¹⁶ Rotter (1954)

elämänsä tapahtumiin omalla toiminnallaan, vai ohjautuvatko ne ulkopuolelta.¹¹⁷ Puhevammaisen henkilö, joka ei saa mahdollisuutta oman tahtonsa ilmaisemiseen, voi helposti antaa periksi ja jättäytyä toisten ohjattavaksi. Hän ei myöskään opi tuntemaan omia voimavarojaan ja mahdollisuuksiaan.

Puhevammaisen henkilö helposti alistuu siihen, että omainen puhuu hänen puolestaan. Jos ihminen kokee jatkuvasti, ettei hän voi vaikuttaa elämänsä tapahtumiin, hänen motivaatioonsa kommunikointiin laskee,¹¹⁸ hän voi luovuttaa ja oppia avuttomaksi (vrt. Rotter opitun avuttomuuden teoria).

Albert Banduran¹¹⁹ sosiaalis-kognitiivisen oppimisteorian mukaan oppiminen perustuu yksilön ja hänen toimintansa sekä ympäristön vuorovaikutukseen. Mikäli puhevammaisen henkilö ei saa tilaisuutta vuorovaikutukseen, hän voi menettää uskon omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa ja passivoitua. Ilman myönteisiä kokemuksia kommunikaatiosta puhevammaisella henkilöllä ei ole myöskään motivaatiota tulkin avun käyttämisen harjoitteluun. Tilanne on tulkille haasteellinen sillä hänen on sekä itsensä uskottava omiin mahdollisuuksiinsa tukea kommunikoijaa että saatava myös henkilö uskomaan kommunikoinnin onnistumiseen.

Valtaistuminen, elämänhallinta ja kuntoutuminen

Kyky ja mahdollisuus ilmaista itseään vaikuttavat siihen, miten ihminen kokee hallitsevansa omaa elämäänsä. Elämänhallinta tarkoittaa Roosin¹²⁰ määrittämänä sekä sisäistä että ulkoista hallintaa. Ulkoisella elämänhallinnalla hän tarkoittaa sitä, että yksilö pystyy ohjamaan elämänsä kulkuaan, asettamaan ja saavuttamaan päämääriä ilman, että ulkopuoliset siihen kovin voivat vaikuttaa. Sisäisellä elämänhallinnalla hän taas tarkoittaa, että yksilö pystyy sopeutumaan ja löytämään parhaat puolet itsestään ja voimavaroistaan. Sopeutumisella Roos ei tarkoita alistumista, vaan uskoa siihen, että yksilö pystyy selviytymään vaikeistakin tilanteista.¹²¹ Puhevammaisen henkilölle tämä merkitsee sitä, että hän hyväksyy kommunikaatiomenetelmät ja puhetulkin avun. Avustettuna hän pystyy ilmaisemaan tahtonsa, jolloin myös hänen kokemuksensa

¹¹⁷ Järvikoski & Härkäpää (2006, 122)

¹¹⁸ Seligman (1975)

¹¹⁹ Bandura (1986)

¹²⁰ Roos (1987, 64-66)

¹²¹ Järvikoski & Härkäpää (2006, 128-129)

oman elämänhallinnasta vahvistuu. Tähän liittyy myös henkilön itsenäistyminen ja vanhemmistaan irtaantuminen.

Elämänhallinnan yhteydessä puhutaan valtaistumisesta (empowerment). Kuntoutuksessa valtaistuminen merkitsee sitä, että yksilö luottaa siihen, että hän pystyy vaikuttamaan elämäänsä, saa äänensä kuuluviin, on itsemääräävä ja itsenäinen oman elämänsä subjekti. Kuntoutuksen tehtävä on tukea yksilön valtaistumista. Pystyykö kuntoutus tähän aina riittävästi, on epävarmaa.¹²² Kuntoutumisen tavoitteet määrittelee kuntoutuja itse, mutta niiden toteuttamisesta sovitaan kuntoutujan ja kuntoutustyöntekijöiden kanssa. Haasteena siten on, miten palveluilla pystytään tukemaan yksilöllisten tavoitteiden saavuttamista. Parhaisiin tuloksiin kuitenkin päästään, jos asiakas itse voi vaikuttaa tavoitteisiin. Hän myös sitoutuu niihin silloin paremmin. Ammattihenkilöstön haasteena on sitouttaa asiakas realistisiin tavoitteisiin, jotka pilkotaan riittävän pieniin tavoitteisiin.¹²³

Ihmisen toimintakyvyn parantamista tarkoittavia toimenpiteitä nimitetään usein kuntouttamiseksi tai kuntoutumiseksi. Ilmaiset luovat asiakkaan rooleista erilaiset mielikuvat.

Nykyisin kuntoutuja nähdään aktiivisena, oman elämäntilanteensa ja tarpeidensa asiantuntijana, jonka toiveet tulee ottaa huomioon. Kuntoutujan oma motivaatio on merkityksellinen tekijä kuntoutusprosessissa¹²⁴. Tämä pätee niin kuntoutuksen kuin muihinkin elämän tavoitteisiin. Niiden saavuttaminen edellyttää, että uskoo niihin ja toimii niiden mukaisesti, esimerkiksi noudattaa ohjeita.

Motivaatio ohjaa ihmisen toimintaa tavoitteen suuntaan. Se, miten paljon hän ponnistelee tavoitteen saavuttamiseksi, riippuu motivaation voimakkuudesta. Usein motivaation taustalla voi olla useampiakin vaikuttimia.¹²⁵ Esimerkiksi puhevammaisen henkilö opettelee käyttämään kommunikaatiokeinoa voidakseen hoitaa asioitaan, mutta hän voi myös ajatella mahdollista työllistymistä tai jotain mieluista harrastusta.

---

¹²² Järvikoski & Härkäpää (2006, 132–134)

¹²³ Leino (2009): <http://www.kunnet.fi/index.asp?tz=-3> (luettu 9.5.2009)

¹²⁴ Kettunen ym. (2002)

¹²⁵ <http://tkk.joensuu.fi/avoin/opiskelu/verkko-opinnot/Psyperop/PSOSA1.HTM#alk> (luettu 17.5.2009)

Kuntoutuja – yksilö - on kokonaisuus, josta hänen 'biologinen kuntoutuksensa' on yksi osa. Onnistunut 'biologinen kuntoutuminen' luo paremmat mahdollisuudet myös sosiaaliselle kuntoutumiselle¹²⁶. Koska ihminen reagoi sairauksiinsa, vammoihinsa ja ongelmiinsa koko persoonallaan, kuntoutuksessa on tarpeen ottaa huomioon ihmisen fyysinen ja psyykkinen puoli¹²⁷.

Yksilön kannalta kuntoutus on henkilökohtainen kehitymisprosessi, jonka kerroksellisia tavoitteita ovat psykofyysisen toimintakyvyn ja sosiaalisen suoriutumisen kohentuminen, työkyvyn ja ammatillisten valmiuksien saavuttaminen sekä yleensä osallistumisen mahdollisuuksien ja hyvinvoinnin parantaminen¹²⁸. Kuntoutukselle asettavat tavoitteet riippuvat yksilön voimavaroista, elämäntilanteesta ja vammautumisen ajankohdasta elämänkaarella sekä sairauden tai vammautumisen kehitymisnopeudesta¹²⁹.

Nykyisen ajattelutavan mukainen näkökulma asiakkaasta kuntoutujana, jonka omia voimavaroja pyritään vahvistamaan, edistää myös yksilön sosiaalista kuntoutumista. Edellytyksenä kuitenkin on, että asiakas on motivoitunut kuntoutumaan. Kuntoutuminen on kasvua ja oppimista. Se on oppimista hyväksymään muuttanut elämäntilanteensa ja näkemään omat mahdollisuutensa ja sen, että hän voi omalla toiminnallaan ja aktiivisuudellaan vaikuttaa elämäänsä.¹³⁰ Sairauden tai vamman vuoksi puhekykynsä menettäneelle tilanteeseen sopeutuminen voi olla vaikeaa, mutta tapahtuneen hyväksyminen voi edistää puhetta tukevien ja korvaavien menetelmien oppimista ja käyttöä.

Kuntoutuksen osa-alueet on perinteisesti jäsennetty kasvatukselliseksi, lääkinälliseksi, ammatilliseksi ja sosiaalisesti kuntoutukseksi. Kuntoutuksella pyritään parantamaan ja ylläpitämään kuntoutujan fyysistä, psyykkistä ja sosiaalista toimintakykyä sekä edistämään ja tukemaan hänen elämäntilanteensa hallintaa ja itsenäistä suoriutumistaan päivittäisissä toiminnoissa. Lääkinnällisen kuntoutuksen piiriin kuuluvat kaikki ne terveydenhuollon kuntouttavat toimenpiteet, joilla vajaakuntoisen henkilön työ- ja toimintakykyä ylläpidetään ja parannetaan silloin, kun vajaakuntoisuus on aiheutunut lääketieteellisesti

---

¹²⁶ Leino (2004)

¹²⁷ Metteri & Haukka-Wacklin (2004)

¹²⁸ Metteri & Haukka-Wacklin (2004)

¹²⁹ Metteri & Haukka-Wacklin (2004)

¹³⁰ Kettunen ym. (2002, ks. myös Wiman 2004)

määriteltävästä viasta, vammasta tai sairaudesta, joka on pitkäaikainen tai pysyvä ja josta aiheutuu olennainen haitta, siltä osin kuin sitä ei ole säädetty Kelan vastuulle. Lääkinnälliseen kuntoutukseen kuuluvat erilaiset terapiat, neuvonta ja ohjaus, sopeutumisvalmennus, kuntoutusohjaus, kuntoutustutkimus, apuvälinepalvelut, erilaisista kuntoutustoimenpiteistä muodostuvat jaksot ja muut näihin verrattavat tarpeelliset toimenpiteet¹³¹. Kasvatuksellista, ammatillista ja sosiaalista kuntoutusta ei sen sijaan ole kaikilta osin lakisääteisesti määritelty.¹³²

Kuntoutuksen toteuttajia ovat lähinnä sosiaalialan toimijat kuten sosiaalityöntekijät, kehitysvammahuollon, päivähoidon, asumisyksiköiden ja terveydenhuollon sekä kotipalvelun henkilöstö sekä työvoimaviranomaiset. Palvelut myönnetään sosiaalihuoltolain perusteella, mutta niissä on elementtejä myös muiden organisaatioiden palveluista. Vaikeavammaisten palveluja myönnetään vammaispalvelulain perusteella. Kaikille vammaisille tarkoitettuja vammaispalvelulain mukaisia palveluita ovat kuntoutusohjaus erilaisten kuntoutuspalvelujen käyttöön, sopeutumisvalmennus sosiaaliseen suoriutumiseen, välineiden, laitteiden ja kodinkoneiden saaminen päivittäisistä toiminnoista suoriutumiseen, koneisiin ja laitteisiin tehtävät vamman vaatimat muutostyöt sekä ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset. Kehitysvammaisten palveluita pyritään mahdollisimman pitkälle tarjoamaan ns. normaalipalveluina ja erityishuollon palvelut ovat toissijaisia, kuten esimerkiksi syvästi kehitysvammaisten opetus ja työtoiminta.¹³³ Puhevammaisten tulkkien voidaan myös toteuttavan kuntoutusta ainakin välillisesti, sillä kommunikointi kuntouttaa sosiaalista toimintakykyä. Kuntoutuksen haasteet ovat samalla suomalaisen yhteiskunnan ja sosiaalipolitiikan keskeisiä haasteita

2.3.2 Sosiaalinen kuntoutus yhteisöllisyyden edistäjänä

Yhteisöllisyys sosiaalisen kuntoutuksen peruselementtinä

Yhteisöllisyys voidaan ymmärtää eri tavoin näkökulmasta riippuen. Yhteiskuntatieteessä se voidaan nähdä esimerkiksi sosiaalisen vuorovaikutuksen ominai-

¹³¹ Asetus lääikinnällisestä kuntoutuksesta 101/91

¹³² Leino (2009)

¹³³ Kettunen ym. (2002); Kähäri-Wiik ym. (2000; ks. myös Vihavainen ym. 1992)

<http://www.kuntoutussaatio.fi/julkaisut/tiivistelma34.html> (luettu 15.5.2009)

suutena, tapana tai toimintaperiaatteena. Se voidaan käsittää myös ideana tai tavoitteena ja tässä mielessä oppina tietystä vuorovaikutuksesta.¹³⁴ Käytännössä yhteisöllisyys merkitsee yhteisöön kuulumista, hyväksymistä, sosiaalista tukea ja sosiaalista suhteita sekä välittämistä ja auttamista. Yhteiskuntapoliittisessa kritiikissä se nähdään usein pyrkimyksenä korvata valtiollinen sosiaalipoliittika.¹³⁵

Yhteisöllisyyden nimissä tosin on aiheutettu myös kärsimystä, kuten Pursiainen¹³⁶ mainitsee esimerkkinä joidenkin poliittisten ja uskonnollisten järjestelmien ja yhteisöjen mielivallan ja alistamisen. Tässä tutkimuksessa yhteisöllisyys ymmärretään uusia mahdollisuuksia luovana. Yksilöille yhteisöllisyyden merkitys on viime vuosina lisääntynyt. Ihminen voi olla yksilöllistynyt ja kiinnostunut yhteiskunnasta, mutta silti osallistua siihen yksilöllisesti.¹³⁷

Kuntoutus, erityisesti sosiaalinen kuntoutus, voi edistää yhteisöllisyyttä. Yksilölle se merkitsee motivoitumista olemassa olevien voimarojojensa hyödyntämiseen ja rajoitustensa hyväksymiseen. Yhteisön sosiaalinen kuntoutuminen merkitsee mm. vammaisuuden hyväksymistä, esimerkiksi puhevammaisen henkilön, lähiyhteisön sitoutumista puhetta tukevien ja korvaavien keinojen käyttämiseen.

Sosiaalisen kuntoutuksen käsite on täsmentymätön ja sen voidaan siksi katsoa liittyvän lähes kaikkeen kuntouttamiseen, sekä lääkinälliseen kuntoutukseen että kaikkiin niihin toimenpiteisiin, joilla yksilöiden mahdollisuuksia pyritään yhdenvertaistamaan sekä kuntouttamaan ympäristöä. Näin ollen myös toimintakykyä tukevat kurssit, metodit ja ohjelmat voidaan katsoa sosiaalisiksi kuntouttamiseksi. Siihen voidaan sisällyttää sekä yleistä toimintakykyä edistäviä että sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja, mutta myös erityispalveluja. Tarkoituksena on tukea kuntoutujan sosiaalista toimintakykyä ja ehkäistä hänen syrjäytymistään. Lisääntyvät sosiaaliset ongelmat ja ikääntyvän väestön toimintakyvyn heikkeneminen asettavat suuria haasteita sosiaaliselle kuntoutukselle¹³⁸.

¹³⁴ Lehtonen H (1990). Yhteisö. Vastapaino. Tampere. (Asikainen lainaa Lehtonen 1990)

¹³⁵ Lehtonen H (1990). Yhteisö. Vastapaino. Tampere. (Asikainen lainaa Lehtonen 1990)

¹³⁶ Pursiainen 2004. Esitelmä Professoriliiton seminaarissa, Kuopion yliopisto.

¹³⁷ Jauhiainen & Eskola (1994)

¹³⁸ Kähäri-Wiik ym.(2000)

Sosiaalista kuntoutusta täsmällisimmin kuvaava määritelmä on laadittu Tuusan¹³⁹ mielestä Sosiaalisen kuntoutuksen seminaarissa vuonna 1983:

Sosiaalinen kuntoutus on prosessi, jonka tavoitteena on sosiaalisen toimintakyvyn saavuttaminen.

Sosiaalisen kuntoutuksen tarve voi ilmetä myös ilman lääketieteellisesti määriteltävissä olevaa haittaa. Toisaalta jokin vaikea elämän tilanne voi laukaista myös lääkinnällisen kuntoutuksen tarpeen tai tulla esiin sellaisena ja pyrkiä kanavoitumaan terveyshuollon palveluihin hakeutumalla. Vamman tai sairauden aiheuttama sosiaalinen haitta voi ilmetä esimerkiksi sosiaalisissa suhteissa, kommunikaatiossa, tiedon saannissa, opiskelussa, asumisessa, liikkumisessa, työssä ja vapaa-ajan toiminnoissa¹⁴⁰.

Käsite "sosiaalinen" liittyy kaikkiin jokapäiväisen elämän toimintoihin, kuten asumiseen, asioimiseen, työskentelyyn, oppimiseen ja liikkumiseen, mutta myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Jokaisella on oman persoonallisuutensa muovaama tapansa ilmaista itseään ja päästä vuorovaikutukseen toisten kanssa. Jos henkilöllä on puhetta haittaava vamma tai sairaus, tai jos niistä esimerkiksi aiheutuu pakkoliikkeitä, toisten huomio kiinnittyy niihin.¹⁴¹ Tilannetta kuvaa Pentti Murto osuvasti runossaan kysyessään:

*"haluatteko tutustua puhevikaan vai minuun?"*¹⁴²

Kun huomio kiinnittyy muuhun kuin puheeseen, vuorovaikutus ja keskustelukumppaneiden tasa-arvoisuus häiriintyvät. Puhevamma tai ilmaisukyvyn muutokset, mutta myös ilmaisuun kuulumattomat pakkoliikkeet voivat aiheuttaa muissa ihmisissä varautuneisuutta ja etäännyttää vammaisen henkilön yhteisöstään.¹⁴³ Jotta vammaisen henkilö hyväksyttäisiin yhteisöön sellaisena kuin hän on, tarvitaan myös yhteisön kuntoutusta.

¹³⁹ Tuusa (2001, 35)

http://www.sosnet.fi/includes/file_download.asp?deptid=16345&fileid=7326&file=20051202104750.pdf&pdf=1 (luettu 12.4.2009)

¹⁴⁰ Kähäri - Wiik ym. (2000)

¹⁴¹ Leino (2004)

¹⁴² Murto Pentti. <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuhti/julkaisut/murto.htm> (luettu 9.5.2009)

¹⁴³ Leino (2004)

Sosiaalinen kuntoutus ulottuu yksilöstä ympäristöön

Sosiaalisen kuntoutuksen voidaankin ajatella tarkoittavan sekä yksilön toimintamahdollisuuksiin että yhteiskuntaan vaikuttamista¹⁴⁴. Kehitysyhteistyön kentältä alkunsa saanut yhteisöllinen kuntoutus (Community-Based Rehabilitation, CBR) lähtee siitä, että vammaisen henkilön tulisi saada kuntoutusta ja terapiaa omassa yhteisössään¹⁴⁵. Omaan yhteiskuntaamme sovellettuna ajatus tukee vammaisen henkilön oikeuksia elää yhteisössä, eli yhteisön hyväksymänä omalla itsenään. Puhevammaisen henkilön ympäristön sosiaalinen kuntoutus tarkoittaisi, että lähiympäristö hyväksyisi hänen kommunikaatiokeinonsa sekä jaksaisi ja haluaisi oppia niitä käyttämään. Laajemmassa merkityksessä ympäristön kuntoutuminen tarkoittaa yleisen asenneilmaston muuttumista myönteisemmäksi. Käytännössä sitä voisi toteuttaa tuomalla kommunikaatiota helpottavia apuvälineitä esimerkiksi terveyskeskuksiin, sairaaloihin ja muihin julkisia palveluja tarjoaviin paikkoihin.

Espoossa Kilon päiväkodissa toimineessa erityispäivähoidon kehittämishankkeessa on yhteisöllistä kuntoutusta kokeiltu menestyksellisesti ja toiminta jatkuu valtakunnallisena Kahvakeskus -hankkeena¹⁴⁶. Lastensuojelun toimenpiteet, joilla pyritään vaikuttamaan lasten kasvuoloihin ja tukemaan lasten huoltajia heidän kasvatustehtävissään, katsotaan myös sosiaalisiksi kuntoutukseksi. Useat sosiaalihuollon toimintajärjestelmän alueelle kuuluvat palvelut ovat luonteeltaan kuntoutuksellisia, myös sosiaalista toimintakykyä tukevia¹⁴⁷.

Sosiaaliseen kuntoutukseen piiriin sijoittuu monia elämisen eri alueilla tarvittavia palveluja, kuten asumis-, kuljetus- ja tulkkipalvelut, kotiapu, vammaispalvelut, päihdehuollon kuntoutus sekä lastensuojelu ja perhekuntoutus, sosiaaliturvan erityismuodot, erityispäivähoito ja kehitysvammaispalvelut. Myös toimeentulotukea¹⁴⁸ samoin kuin työ- ja harrastetoimintaa voidaan ajatella sosiaalisesti kuntouttavaksi¹⁴⁹.

¹⁴⁴ Kähäri-Wiik ym. (2000); Kemppainen (2004)

¹⁴⁵ vrt. Wiman (2004)

¹⁴⁶ Avainsäätiö

[online]URL:<http://www.avainsaatio.fi/main.php?id=4kahva/> (luettu 11.5.2007)

¹⁴⁷ Kähäri-Wiik ym. (2000)

¹⁴⁸ Kähäri-Wiik (2000)

¹⁴⁹ <http://www.kam.fi/yso/virtuaali/sosiaalinen.htm> (luettu 15.2.2005)

Yhteisöön kuuluminen on jokaiselle ihmiselle elintärkeää. Yhteisöllisyyden ydin on yhdessä tekeminen, oleminen ns. 'yhteiseen hiileen puhaltaminen', olipa kyse mistä asiasta tahansa. Tätä vaikeuttaa kuitenkin se, kuten Martti Lindqvist¹⁵⁰ Soku -projektin seminaarissa¹⁵¹ sanoi: "tämän päivän tori on maailman kokoinen". Vaikka yhteisöllisyyden merkitys periaatteessa tunnustetaan ja siitä puhutaan, niin käytännössä sen toteuttaminen on vaikeaa. Nyky-yhteiskuntaa leimaa individualisuus, vaikka palvelujen rahoitusvaikeuksien takia onkin peräänkuulutettu yhteisvastuuta.

Vamman aiheuttamia toiminnan rajoitteita on usein mahdotonta kokonaan poistaa, vaikka kuinka haluaisimme ja käytössämme olisivat parhaat mahdolliset keinovalikoimat¹⁵². Toisaalta kaikkien kuntoutumiseen vaikuttaa yksilö itse omine tavoitteinen ja asenteinen, etenkin sosiaalisen integraation kehittymiseen sopeutumisensa realiteetteihin. Tulkkipalvelu, vaikka sitä olisi saatavissa ympärivuorokauden, ei pysty koskaan kokonaan poistamaan vammaisuuden tuomia haittoja, vaan pysyvästi ja vaikeasti puhevammaisen henkilö joutuu turvautumaan jatkuvasti toisten apuun arkaluonteistenkin asioidensa hoitamisessa.

Yhteiskunnan yhtenäisyys on jossain määrin utopistista. Jotta yhteisyyttä voi syntyä, on oltava myös erilaisuutta. 'Me', joilla menee hyvin ja nuo 'toiset', jotka ovat syrjäytyneitä. "Sosiaalinen" on aikoinaan luotu puolustamaan yhteiskuntaa poikkeavuutta vastaan ja suojaamaan yksilöitä yhteiskunnallisilta riskeiltä. Ongelmat ovat monimutkaistuneet ja resurssit niukentuneet, joten hyvinvointiyhteiskuntaa on yhä vaikeampi ylläpitää.¹⁵³ Nykyisin vastuuta hyvinvoinnista halutaan yhä enemmän siirtää yksilöille itselleen, perheille ja lähiyhteisöille.¹⁵⁴ Itsemääräämisoikeuteen vedoten yksilöstä on tullut 'sosiaalisen uusintamisyksikkö'. Ihmisten kyvyt suunnitella elämäänsä, hoitaa asioitaan ja sietää turvattomuutta ovat kuitenkin erilaiset. Liian suuri vastuu voi synnyttää uudenlaista syrjäytyneisyyttä.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Lindqvist (2001)

¹⁵¹ Lindqvist (2000): Esitelmä Soku -projektin seminaarissa 'Tukien tulkiten ja tulkaten' 15.11.2001

¹⁵² Pursiainen (2005)

¹⁵³ Pursiainen (2003): Esitelmä Soku -projetin seminaarissa 'Tulkkipalvelulla tukea itsemääräämiseen'

¹⁵⁴ Laurinkari (2001)

¹⁵⁵ Helne (2002)

Todellinen yhteisöllisyys syntyy sosiaalisista suhteista; vuorovaikutuksesta, vastavuoroisuudesta ja välittämisestä. Vammaisuus ja sairaus saattavat helposti vieraannuttaa yksilöt yhteisyydestä. Vaikeasti puhevammaisen henkilö voi päästä yhteisöllisyydestä osalliseksi yleensä vain, jos hänen kommunikaatioon avustetaan. Oikeus esteettömään ympäristöön ja perusturvaan, on laissa turvattu. Vammaisella ihmisellä on myös oikeus työhön ja toteutuessaan työyhteisöön kuulumisen lisää yhteisöllisyyden kokemusta. Vammaisten henkilöiden vain on kuitenkin vaikea työllistyä ja työllistyneetkin kohtaavat työpaikoilla kielteisiä asenteita.

Sosiaalinen kuntoutus terveydenhuollossa

Kuntoutusta järjestävät monet eri hallinnonalat ja organisaatiot, joilla on omat, usein laissa säädellyt ja rahoitusperusteisiin liittyvät valintakriteerinsä ja menettelmänsä. Sama asiakas voi kuulua samanaikaisesti monen eri sektorin kuntouttavien toimien piiriin. Tällöin ihminen kokonaisuutena psyko-fyysisenä olentona voi helposti unohtua. Siksi eri sektoreiden välistä vuoropuhelua tulisi kehittää, koska yhden osa-alueen paraneminen vaikuttaa toiseen ja sitä kautta koko ihmiseen. Yksilöiden kokonaisuuden kuntoutuminen vaatii ongelmakeskeistä verkostoitumista.

Verkostoitumista edellyttää myös laki kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä, joka tuli voimaan 13.6.2003. tarkoituksena on parantaa viranomaisten yhteistyötä ja kuntoutujan mahdollisuuksia osallistua oman asiansa käsittelyyn. Laissa määritellään asiakasyhteistyö toiminnaksi, joka sisältää viranomaisten ja palvelun järjestäjien keskinäisen yhteistyön periaatteista ja menettelytavoista sopimisen sekä kuntoutujien kuntoutustarpeita vastaavien ratkaisujen etsimisen.¹⁵⁶

Perinteisesti terveydenhuollossa on totuttu parantamaan sairauksia kuntoutuksen jäädessä toissijaiseksi. Ihmisen vammat ja sairaudet kyllä hoidetaan, mutta siinä ei oteta huomioon hänen elämäntilannettaan, joka kuntoutumisen kannalta on merkityksellistä. Sosiaalinen kuntoutus, mitä kokonaisvaltainen kuntoutus sisältää, ei toistaiseksi ole terveydenhuollossa saavuttanut sille kuuluvaa arvostusta. Tässä mielessä itse järjestelmä tarvitsee sosiaalista kuntoutusta. Toki ihmisten terveys, sairauksien ja vammojen hoito sekä biologinen

---

¹⁵⁶ 497/23 <http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030497> (luettu 17.5.2009)

kuntoutuminen ovat tärkeitä, sillä ne ovat sosiaalisen kuntoutumisen edellytyksiä.¹⁵⁷ Koska yksilön kuntoutuminen edellyttää koko hänen elämäntilanteensa huomioon ottamista, ”kuntoutus tulisi ymmärtää aina laajempaan, useaa palvelua ja ihmisen edistymistä koskevana kokonaisuutena”¹⁵⁸. Tähän liittyy myös ymmärretyksi tuleminen ja yhteinen kieli sekä vastavuoroisuus, joiden kautta voi syntyä yhteisöllisyyttä.

Aina kielihäiriöiden taustalla olevia vaurioita ei pystytä selvittämään, eikä kaikkia niitä häiriöitä, joiden syyt tiedetään, pystytä korjaamaan. Monien oireita voidaan kuitenkin lievittää kuntoutuksella. Hyvä kuntoutus on kokonaisvaltaista, eli kattaa koko elämänalueen eli missä kommunikaatiota tarvitaan. Kuntoutus määritellään yksilöllisesti, mutta otetaan mukaan myös lähiyhteisö, koska heidänkin on opittava uusi kommunikaatiokeino. Kuntoutussuunnitelmat laaditaan moniammatillisissa ryhmissä, joissa yleensä ovat läsnä lääkäri, psykologi, puheterapeutti ja lapsen vanhemmat tai asiakas itse, jos hän on aikuinen.¹⁵⁹

Kielen ja äänen häiriöiden tutkiminen ja kuntoutus, puheterapia, on lääkinnällistä kuntoutusta ja sitä toteuttaa puheterapeutti.¹⁶⁰ Kommunikaation kuntoutukseen voi liittyä kielen ja kommunikoinnin sekä puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen harjoittelua. Samalla pyritään kehittämään myös kuntoutujan sosiaalisia taitoja tukemaan kommunikaatiota.

Yleensä keskussairaaloissa on foniatrian osasto, joilla hoidetaan etupäässä lasten puheen- ja kielenkehitykseen, puheen ongelmiin, äänihäiriöihin ja oppimisvaikeuksiin liittyvät ongelmia. Vammoihin ja sairauksiin liittyvien puhumisen ja kommunikoinnin ongelmien hoitamisen piiriin kuuluvat nykyisin kaikenikäiset. Yksiköissä työskennellään moniammatillisissa tiimeissä, johon foniatriin (puhehäiriöiden erikoislääkäri) lisäksi kuuluu puheterapeutti, psykologi, sosiaalityöntekijä, kuntoutusohjaaja, fysio- ja toimintaterapeutti sekä hoitohenkilökunta.¹⁶¹ Foniatrian palveluja on niukasti saatavissa, mikä tulevaisuudessa väestön ikääntyessä tulee olemaan ongelma.

¹⁵⁷ Leino (2004)

¹⁵⁸ Leino (2004)

¹⁵⁹ <http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/kommunikoinnin-kuntoutus.html> (luettu 9.5.2009)

¹⁶⁰ <http://www.puheterapeuttiliitto.fi/main.site?action=siteupdate/view&id=20> (luettu 9.5.2009)

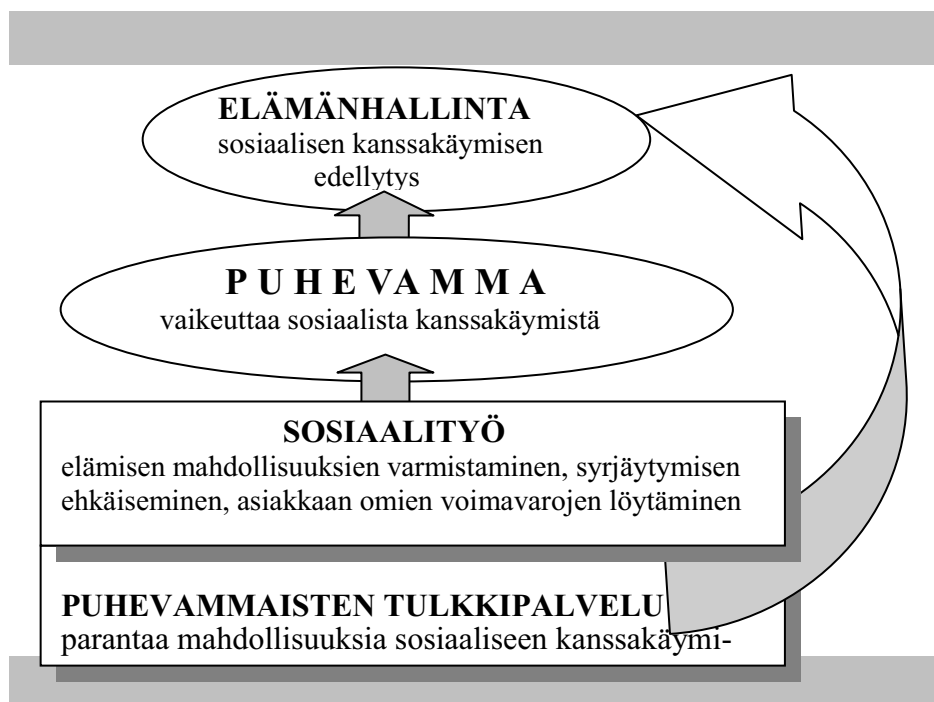
¹⁶¹ <http://209.85.129.132/search?q=cache:pod1TIsINwMJ:www.say-ry.fi/foniatri.html+foniatria+KYS&cd=3&hl=fi&ct=clnk&gl=fi> (luettu 9.5.2009)

2.4 PUHEVAMMAISTEN TULKKIPALVELUN LAINSÄÄDÄNTÖ JA KÄYTÄNNÖT

Puhevammaisten tulkkipalvelun tarve ja merkitys käyttäjille

Puhevamma vaikeuttaa yksilön sosiaalista kanssakäymistä, joka on edellytys hänen elämännhallinnalleen (kuvio 5). Puhevammaisuuden haaste sosiaalityölle on mahdollisuuksien tasa-arvoistaminen, asiakkaan omien voimavarojen löytäminen ja hänen syrjäytymisensä ehkäiseminen. Tämä tarkoittaa asiakkaan kommunikaatioesteiden poistamista tai ainakin, jos niiden poistaminen ei ole mahdollista niiden vähentämistä puhevammaisten tulkkipalvelun avulla.

Ilman kommunikaatioapua puhevammaisen henkilö voi toistuvasti joutua tilanteisiin, joissa hänen viestejään ei ymmärretä tai kuunnella. Tällaiset tilanteet aiheuttavat pelkoa vieraassa ympäristössä tapahtuvaa viestintää kohtaan ja voivat lopulta johtaa yhteisöstä eristäytymiseen.¹⁶²

KUVIO 5. Tulkkipalvelun merkitys puhevammaiselle henkilölle

Lähde: Tanttu 2003 mukailen

¹⁶² Rautakoski (2001)

Puhevammainen henkilö hän ei myöskään saa kokemusta omaa elämäänsä koskevien päätösten tekemisestä ja vastuun kantamisesta. Tulkin avulla hän pystyy ilmaisemaan itseään ja päätöksiään eli toteuttamaan itsemääräämisoikeuttaan.

Itsemääräämisoikeudella tarkoitetaan sitä, että yksilöllä on oikeus tehdä valintoja eri vaihtoehtojen välillä, päättää omista asioistaan ja toimia haluamallaan tavalla. Aito itsemäärääminen edellyttää kykyä ja taitoa, eli kompetenssia tehdä järkeviä valintoja.¹⁶³ Ymmärtääkseni siihen kuuluu myös halu valita ja tehdä järkevästi.

Alkuun tulkin avun käyttäminen ei ole helppoa vammaiselle henkilölle, mutta ei myöskään keskustelukumppaneille. Kommunikaatio on vastavuoroista, mutta vastavuoroisuuden toteutumista voivat häiritä monet tekijät, kuten osapuolten asenteet ja kolmannen henkilön läsnäolo. Puhevammaisen henkilön on ensin totuttava tulkin apuun ja keskustelukumppanin siihen että puhuja ei ole tulkki, vaan että hän tulkkaa toisen sanomaa. Tulkin tehtävä on välittää puhevammaisen henkilön viesti, mutta ei muutoin osallistua keskusteluun. Hän toteuttaa puheterapeutin ohjeita mm. käyttää hänen määrittämiään kommunikaatiokeinoja. On itsestään selvää, että tällainen kommunikaatio vie aikaa. Kuten aiemmin mainittiin, epäonnistuneet kommunikaatiokokemukset voivat johtaa puhevammaisen henkilön passivoitumiseen. Passiiviseksi oppiminen saattaaakin olla yksi syy siihen, ettei tulkkipalvelua haeta siinä määrin kuin tarvetta olisi.¹⁶⁴

Kommunikointiin on myös olemassa teknisiä apuvälineitä, joita puhevammaisen henkilön on mahdollista käyttää sen mukaan, miten puheterapeutti on määritellyt. Puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä käyttävien henkilöiden kommunikaatio on yleensä hitaampaa kuin muiden ja toisen osapuolen on annettava tilaa ja aikaa viestien kertomiseen.¹⁶⁵

Ketkä puhevammaisten tulkkipalvelua tarvitsevat?

---

¹⁶³ Pahlman (2003)

¹⁶⁴ Rautakoski (2001)

¹⁶⁵ Rautakoski (2001)

"Kaikkien ihmisten perusoikeutena on vammansa laajuudesta tai vaikeusasteesta riippumatta vaikuttaa olemassaolonsa ehtoihin kommunikoinnin avulla. "

Nämä oikeudet on ilmaistu kommunikoinnin perustuslaissa (Communication Bill of Rights).¹⁶⁶

Lain mukaan kuntien on järjestettävä vaikeavammaisille henkilöille sellaisia palveluja, jotka ovat hänen suoriutumisensa kannalta välttämättömiä, kuten tulkkipalvelua vaikeasti puhevammaisille henkilöille.¹⁶⁷ Palvelun järjestämisvastuu siirtyi kunnille vuonna 1994,¹⁶⁸ mutta sen toteuttaminen kangertelee koko maassa.¹⁶⁹

Lähtökohtana palvelujen ja tukitoimien saamiselle on vamman aiheuttama haitta jokapäiväisessä elämässä.¹⁷⁰ Tulkkipalvelu on vaikeasti puhevammaiselle henkilölle subjektiivinen oikeus, eikä kunta ei voi evätä palvelua vetoamalla riittämättömiin määrärahoihin¹⁷¹. Lain määrittely siitä, ketkä ovat oikeutettuja tulkkipalveluun, on väljä: tulkkipalveluja järjestettäessä vaikeavammaisena pidetään vaikeasti kuulovammaista, kuulo- ja näkövammaista tai puhevammaista henkilöä. Vaikeasti puhevammaisella henkilöllä tarkoitetaan vuorovaiikutukseen kykenevää kuulevaa henkilöä, joka ei tule toimeen arkikommunikaatiossaan puheen avulla.¹⁷²

Kuten aiemmin on jo mainittu, puhevammaisten tulkkipalvelu on edelleenkin melko tuntematon, eivätkä sitä tarvitsevat henkilöt aina tiedä olevansa siihen oikeutettuja tai eivät tunne hakumenettelyä. Kommunikaatio-ongelmat jo sinänsä vaikeuttavat asioiden hoitamista. Myöskään kuntien työntekijät, joiden pitäisi päätöksiä tehdä, eivät aina tunne lain sisältöä ja sen velvoittavuutta. Palvelun järjestämistä vaikeuttaa myös pula puhevammaisten tulkeista vaikka heitä on koulutettu vuodesta 2001 alkaen. Palvelulta puuttuu yhtenäinen toi-

¹⁶⁶ Papunet - Yleiskieliset sivut - Mitä on AAC - Kommunikoinnin perustuslaki [online]
URL:<http://papunet.net/yleis/mita-on-aac/kommunikoinnin-perustuslaki.html> (luettu 3.6.2009)

¹⁶⁷ Perustuslain (731/1999) 17. §:ssä määrätään, että viittomakielisten ja tulkitsemis- ja kään-
nösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla, ja vammaispalvelulain (380/1987) 8. § on velvoit-
tanut kunnat järjestämään ao. palveluja vuoden 1994 alusta alkaen.

¹⁶⁸ Rätty & Virta (1994)

¹⁶⁹ Topo & Heiskanen (2000)

¹⁷⁰ Aho ym. (1993); Kettunen ym. (2001)

¹⁷¹ Kettunen ym. (2001)

¹⁷² Rätty & Virta (1994, 56–57)

mintamalli. Eikä kentällä tunneta puhevammaisten tulkin toimenkuvaa. Heitä voidaan pitää hoitajina, avustajina tai kodinhoitajina¹⁷³ eli henkilöinä, jotka aiemmin ovat avustaneet kommunikaatiota omassa toimessaan.

Puhevammaisten tulkkipalvelun tarve voi olla, vammasta riippuen, joko jatkuvaa tai tilapäistä. Jatkuvaa palvelua tarvitsevat henkilöt, joiden puhevamma on pysyvä ja tilapäistä esimerkiksi silloin, kun henkilön puhekyky vamman tai sairauden jälkeen palautuu. Tulkkipalvelutarpeen ja kommunikaatiokeinoon määrittää puheterapeutti ja palvelusuunnitelma laaditaan yhdessä asiantuntijoiden, asiakkaan ja hänen läheistensä kanssa. Puhevammaisen henkilö tarvitsee usein myös muita palveluja, kuten puheterapiaa ja erilaisia kuntoutuksia, toimintakykynsä parantamiseksi tai ylläpitämiseksi. Nämä voidaan myös yhdistää palvelusuunnitelmaan sekä muut tarvittavat hoito- ja koulutussuunnitelmat. Tällöin tulkkipalvelu on osa palvelukokonaisuutta ns. palvelusuunnitelmaa.¹⁷⁴

Tutkimusajankohtaan nähden laissa määriteltyä puhevammaisten tulkkipalvelun vähimmäismäärää on nostettu 120 tunnista 180 tuntiin, vuonna 2007.¹⁷⁵ Opiskeluun liittyvää tulkkipalvelua myönnetään erikseen ja sitä on järjestettävä niin paljon kuin hakija opinnoista selviytyäkseen tarvitsee.¹⁷⁶ Kunnat ovat edelleen vastuussa paitsi tulkkipalvelun kustannuksia, myös palvelujen saatavuudesta. Kuulluksi tulemista lailla ei taata, mutta se mahdollistaa asiakkaan tarpeiden ja ongelmien esiin tuomisen¹⁷⁷. Kuntien käytännöt palvelun myöntämisessä vaihtelevat, joten vammaisten ihmisten tasa-arvo ei toteudu.

Ensi vuonna (1.9.2010) rahoitusvastuu siirtyy kunnilta valtiolle. Toteutuessaan vastuun siirtyminen valtiolle saattaa merkitä puhevammaisten henkilöiden tasavertaisempaa kohtelua asuinpaikasta riippumatta.

Puhevammaisten tulkkipalvelun muodot

Jos henkilön puheilmaisuus on puutteellinen tai se puuttuu kokonaan, hänelle pyritään löytämään sopivia ilmaisukeinoja puhetta tukevien ja korvaavien me-

¹⁷³ Hämäläinen (2007) <http://papunet.net/yleis/en/tulkkipalvelu/tulkin-sivut/kasi-sydamella.html> (luettu 17.5.2009)

¹⁷⁴ Syrjäkoski (2003)

¹⁷⁵ 3.4.1987/380, 22.12.2006/1267

¹⁷⁶ Papunet - Yleiskieliset sivut - Puhevammaisten tulkkipalvelun hakeminen [online]

URL:<http://papunet.net/yleis/tulkkipalvelu/hakeminen.html> (luettu 14.4.2009)

¹⁷⁷ Oravakangas-Kela (1998)

netelmien (AAC) avulla.¹⁷⁸ Kommunikaatiomenetelmän valintaan vaikuttavat henkilön kieli, kognitiiviset, sosiaaliset, emotionaaliset ja fyysiset piirteet. Kommunikointikeinoja voidaan myös yhdistellä, esimerkiksi käyttämällä esineitä, kuvia, viittomia ja kirjoitusta tai kaikkia yhdessä. Niiden ohella käytetään myös luonnollisia kommunikointikeinoja, kuten katseita, ilmeitä, eleitä ja äännähdyksiä¹⁷⁹, jotka kuuluvat ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Jotta kommunikaatiomenetelmästä tulisi todella toimiva ja hyödyllinen, sen on oltava sellainen, jonka myös henkilön lähiympäristö hyväksyy¹⁸⁰.

Kommunikaatiokeinoon määrittämiseen käytetään erilaisia arviointimenetelmiä (esim. INCH, Aura tms.). Puheterapeutti arvioi ja kommunikaatiokeinoon ja tulkkipalvelu suunnitellaan moniammatillisessa työryhmässä, johon yleensä kuuluvat puheterapeutin lisäksi sosiaalityöntekijä ja mahdollisesti puhevammaisten tulkki yhdessä puhevammaisen henkilön ja hänen läheistensä kanssa (ks. kuvio 6).

Puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia tarvitsevat ihmiset voidaan jakaa kolmeen toiminnalliseen pääryhmään: *ilmaisukieliryhmään*, *tukikieliryhmään* sekä *korvaavan kielen ryhmään*. Eri kieliryhmiin kuuluvien kommunikoinnin kuntoutuksen tavoitteet ja menetelmät ovat erilaisia. Jako perustuu edellä kuvattuun arviointiin.¹⁸¹

Tukikieliryhmään kuuluvat sellaiset henkilöt, joille puhetta tukevan kommunikoinnin muodon opettaminen tähtää puheen kehittämiseen. He eivät tarvitse puhetta tukevaa kommunikointia pysyväksi välineeksi, vaan vahvistamaan puheen ymmärtämistä ja ilmaisua. Tukikieliryhmään kuuluvat myös sellaiset henkilöt, jotka ovat oppineet puhumaan, mutta heillä on vaikeita ääntämishäiriöitä ja vaikeuksia saada itseään ymmärretyksi. Tällöin tätä kommunikoinnin muotoa käytetään puheen tukena viestin ymmärtämisen helpottamiseksi¹⁸².

---

¹⁷⁸ Kuten esipuheessa mainittiin, AAC tarkoittaa augmentative (tuki, lisä), alternative (korvaava, vaihtoehtoinen), communication (kommunikointi, viestintä). AAC sisältää käsitteenä käyttäjän, jolla on puhevamma, välineen eli käytetyn kommunikointikeinoon sekä ympäristön, johon kuuluvat ihmiset sekä fyysinen ympäristö ja jossa vuorovaikutus tapahtuu (Huuhtanen 2001).

¹⁷⁹ Huuhtanen (2001)

¹⁸⁰ Oravakangas-Kela (1998)

¹⁸¹ von Tetzchner & Martinsen (2000,80–83)

¹⁸² von Tetzchner & Martinsen (2000, 81–82)

Korvaavan kielen ryhmään kuuluvat henkilöt, joille puhetta korvaavasta kommunikaatiosta tulee kieli, jota he käyttävät koko elämänsä. Myös muiden ihmisten tulee heidän kanssaan kommunikoidessaan käyttää samaa korvaavaa kommunikaatiota. Tähän ryhmään kuuluu muun muassa autistisia ja syvästi kehitysvammaisia henkilöitä¹⁸³.

Ilmaisukieliryhmään kuuluvat henkilöt ymmärtävät puhetta, mutta heillä on vaikeuksia tuottaa sitä esimerkiksi puhe-elinten hallitsemattomuuden vuoksi. Korvaavan kommunikoinnin muoto, joka heillä on käytössä, on pysyvä ilmaisukeino.¹⁸⁴

Vammaispalvelulaissa ei määritellä puhevammaisten tulkkipalvelun sisältöä. Käytännössä palvelua voidaan toteuttaa *suorana* tai *ohjaavana* palveluna. Suora tulkkipalvelu käsittää toimimisen välittömissä kommunikointitilanteissa — tulkattaessa tai tulkittaessa.¹⁸⁵ Ohjaava tulkkipalvelu taas on sanan mukaisesti ohjaamista - joko puhevammaisten tulkkia tehtävien hoitamisessa tai puhevammaisen henkilön lähiyhteisöä kommunikaatiomenetelmien käyttöön.

TAULUKKO 3. Puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiokeinojen käyttäjät

Kieliryhmä	AAC-keinoon pysyvyys	Ryhmään kuuluu
Tukikieliryhmä	väliaikainen; puhetta kehitetään	puhetta ymmärtäviä; äänihäiriöisiä
Korvaavan kielen ryhmä	pysyvä	autistisia, syvästi kehitysvammaisia
Ilmaisukieliryhmä	pysyvä	puhetta ymmärtäviä; tuotto vaikeaa

Tulkkauksella tarkoitetaan puhevammaisten tulkkipalvelussa esimerkiksi kääntämistä blisskielestä¹⁸⁶ puhuttuun kieleen, epäselvän puheen välitöntä selventämistä, asiakkaan kirjoittaman viestin ääneen lukemista tai asiakkaan tuottaman viestin kirjoittamista. Tulkkausta ovat myös lomakkeiden, hakemusten ja kirjeiden selventäminen ja täyttäminen asiakkaan tuottamien viestien perusteella. Tulkinnalla tarkoitetaan viestien merkitysten muokkausta, kokoamista

¹⁸³ von Tetzchner & Martinsen (2000, 82–83)

¹⁸⁴ von Tetzchner & Martinsen (2000, 80)

¹⁸⁵ Rautakoski (2001)

¹⁸⁶ Blisskieli on kansainvälinen puhetta tukeva ja korvaava kommunikointikeino, jossa sanat korvataan graafisilla symboleilla.

tai laajentamista. Asiakas voi tuottaa viestin käyttäen esimerkiksi kuvia, piirtämistä, eleitä, yksittäisiä sanoja tai ääntelyä.¹⁸⁷

Ohjaavaa tulkkipalvelua antaa kommunikaation asiantuntija, erityisesti puheterapeutti. Hän ohjaa tulkkipalvelun työntekijää tehtävän hoitamisessa tai lähiyhteisöä asiakkaalle valitun kommunikaatiotavan käytössä.¹⁸⁸ Puheterapeutin antama ohjaus voidaan järjestää terveydenhuollon palveluna, mutta se voidaan sisällyttää myös vammaispalvelulain tarkoittaman subjektiivisen oikeuden piiriin, jolloin puheterapeutti — yhdessä asiakkaan kanssa — tukee kieliympäristöä asiakkaan tarvitsemien ratkaisujen käytössä. Ohjaavaa tulkkipalvelua voidaan toteuttaa myös harkinnanvaraisena palveluna, esimerkiksi sopeutumisvalmennuksena.

Edellä kuvatut ohjaavan tulkkipalvelun käytännöt olivat kunnissa melko tuntemattomia vielä kymmenen vuotta sitten.¹⁸⁹ Tosin vielä vuonna 2005 ja mahdollisesti nykyisinkin (v. 2009) ohjaus saatetaan ymmärtää vain työntekijöiden koulutukseen kuuluvaksi, jolloin se jää vammaispalvelulain kustannusvastuun ulkopuolelle. Tämä on merkittävä este suoran tulkkipalvelun toteutumiselle, sillä juuri asiantuntevan, kyseiseen asiakkaaseen paneutuvan käytännön ohjauksen avulla hänen ilmaisunsa potentiaali on mahdollista saada käyttöön. Ohjaavan tulkkipalvelun mahdollisuuksien hyödyntämisellä voidaan parhaiten tukea myös puhevammaisen henkilön itsemääräämistä.¹⁹⁰

Monet puhevammaisista hyötyvät tietoteknisistä kommunikaatiolaitteista ja muista teknisistä välineistä kuten tietokoneista. Kehitysvammaliiton Tikoteekki kokoaa tietoa alan kehityksestä ja uusimmista mahdollisuuksista. Yleensä keskussairaaloissa toimii Tikoteekkeja, joissa työskentelee puheterapeutteja. Milloin kommunikaatiovälineeksi on valittu tietokone, siellä rakennetaan käyttäjälle yksilöllinen kommunikaatio-ohjelma. Käyttäjää ja lähiyhteisöä ohjataan kommunikaatio-ohjelman käyttöön.¹⁹¹

---

¹⁸⁷ Opas puhevammaisten tulkkipalvelusta [online]

URL: <http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/Esitteet/tulkkipalveluopas2.pdf> (luettu 17.6.2009)

¹⁸⁸ Rautakoski (2001)

¹⁸⁹ Pulli (1995)

¹⁹⁰ Pulli (1995)

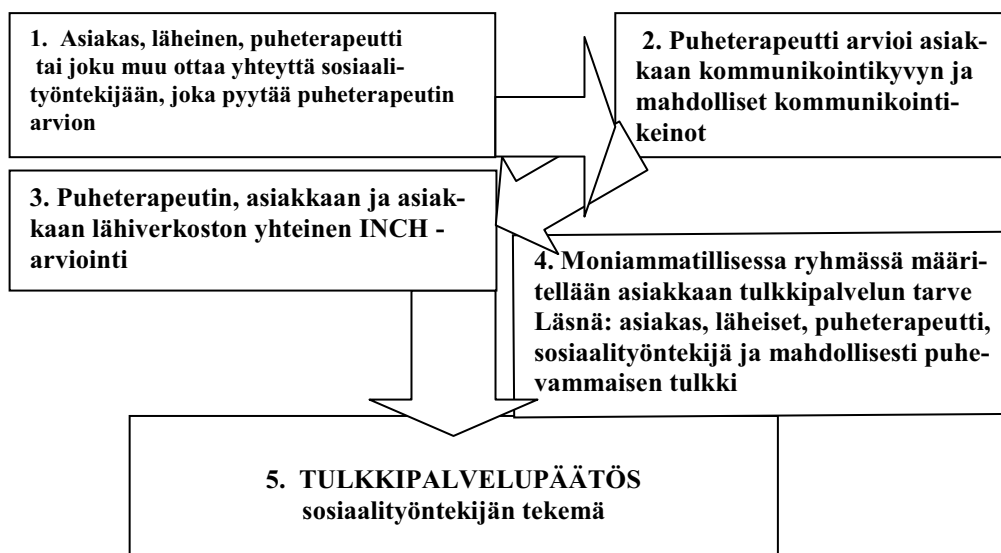
¹⁹¹ Tikoteekkiverkosto - Etusivu - Kuopio

[online]URL:<http://papunet.net/tikoteekkiverkosto/kuopio.html> (luettu 17.5.2009)

Puhevammaisten tulkkipalvelun hakeminen

Puhevammaisten tulkkipalvelua haetaan vapaamuotoisella kirjallisella hakemuksella tai 'ilmoitus sosiaalipalvelujen tarpeesta' -lomakkeella vammaispalveluysiköstä. Hakemuksen tulee sisältää asiantuntijan, yleensä puheterapeutin, antama lausunto palvelun tarpeesta ja siitä, eli onko kyseessä sairauden tai vamman aiheuttama palvelun tarve. Lisäksi hakemuksesta tulee selvitä millainen on palvelun tarvitsijan yleinen toimintakyky ja tulkkipalvelun merkitys hänen päivittäisissä toiminnoissaan sekä käytössä oleva kommunikaatiomenetelmä. Hakija voi myös ehdottaa tiettyä henkilöä tulkikseen, jos hänellä sellainen on tiedossa¹⁹².

Palvelun hakeminen edellyttää varsin tarkkaa selvitystä puhevammaisten tulkkipalvelun tarpeesta. Hakemuksessa edellytetään selvitettäväksi aiheutuuko palvelun tarve vammasta vai sairaudesta. Tarve on tosiasia, johtuipa se kummasta tahansa. Tieto lienee tarpeeton palvelutarpeen keston arviointiin. Sairaudesta aiheutuva palvelun tarve on todennäköisesti lyhytkestoisempaa kuin vammasta aiheutunut.

KUVIO 6. Puhevammaisten tulkkipalvelun päätöksentekovaiheet

Lähde: Ikonen 2004 mukaillen

¹⁹² Syrjäkoski (2003)

Asiakkaan tarvitsema tulkkipalvelu suunnitellaan yhdessä moniammatillisen tiimin, palvelua tarvitsevan henkilön ja hänen lähiyhteisönsä kanssa. Puhetta vammaisten tulkkipalvelun hakemisen vaiheet esitetään kuviossa 6.

- 1 Asiakas itse, hänen läheisensä, puheterapeutti tai joku muu asiakasta tunteva henkilö ottaa yhteyttä kunnan sosiaalitoimeen ja kertoo asiakkaan kommunikaatio-ongelmista.
- 2 Puheterapeutti tekee kartoituksen asiakkaan kommunikaatiotilasta. Hän selvittää asiakkaan kielellisen kyvyn ja kommunikointitavat testeillä ja haastatteluilla sekä laatii havainnoistaan kirjallisen yhteenvedon.
- 3 Puheterapeutti, asiakas ja asiakkaan lähiverkosto tekevät yhdessä ns. INCH-arvioinnin¹⁹³, jossa tulevat esiin asiakkaan kommunikointistrategiat, keinot ja kontekstit, joiden avulla luodaan pohjaa kommunikoinnin kehityssuunnitelulle ja toteuttamiselle. Tähän voi kuulua muutakin kuin tulkkipalvelua, kuten esimerkiksi puheterapiaa.
- 4 Yhteisessä neuvottelutilaisuudessa, jossa ovat läsnä asiakas, hänen lähiverkostonsa, arvioinnin tehnyt puheterapeutti ja vammaispalvelupäätökset tekevä sosiaalityöntekijä sekä tulkkipalvelun työntekijä (jos on tiedossa). Tilaisuudessa määritellään tarkemmin asiakkaan tulkkipalvelun tarpeet tehtyjen arviointien pohjalta. Samalla tieto AAC-kommunikaatiosta ja tulkkipalvelusta tulee kaikille osapuolille; sosiaalityöntekijälle, asiakkaalle ja hänen lähiverkostolleen. Sosiaalityöntekijä tekee päätöksen tulkkipalvelusta.
- 5 Puheterapeutin tutkimukset tehdään terveyskeskuksissa, keskussairaaloissa tai muissa sairaaloissa tai laitoksissa joko julkisina tai yksityisinä palveluina. Yksityisten ammatinharjoittajien palveluja voi ostaa kuntien sosiaali- ja terveystoimi. Silloin, kun mahdollisen tulkkipalveluasiakkaan kommunikaatiotilaa arvioidaan testeillä, joiden käyttöoikeus on rajattu koulutettujen ja lailistettujen asiantuntijoiden käyttöön, kommunikoinnin asiantuntija on aina puheterapeutti¹⁹⁴.

---

¹⁹³ Ikonen (2004) henkilökohtainen tiedonanto: Asiakkaan kommunikoinnin arviointi perustuu Bolton, Dashiellin kehittämään menetelmään, teos (1991): Interaction Checklist for Augmentative Communication. Suomennettu vuonna 1996: Vuorovaikutuksen arviointimenetelmä puhetta tukevaan kommunikaatioon. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki; ks. myös Pulli ym. 2002, 18.

¹⁹⁴ Ikonen (2004) henkilökohtainen tiedonanto

Edellä kuvatun mallin mukaisella tulkkipalvelun suunnittelulla pyritään varmistamaan se, että kaikki osapuolet ovat tavoitteen sisäistäneet. Monesti AAC -työn asiantuntijoiden näkemykset tulkkipalvelun hyödyistä asiakkaalle ja hänen lähiyhteisölleen saattavat poiketa esimerkiksi sosiaalialan muiden ammattilaisten ja lähiyhteisönkin näkemyksistä, sillä kokemus AAC -työstä ja tulkkipalvelusta ovat vielä vähäisiä. Asiakkaan edun kannalta on tärkeää, että palvelun toteuttamisen suunnitteluun voidaan panostaa. Tämä edellyttää myös rahoitusta.¹⁹⁵

Puheterapeuttien ja esimerkiksi sosiaalityöntekijöiden erilaiset näkemykset johtuvat osin siitä, ettei sosiaalityöntekijöiden koulutukseen kuulu kommunikaatio-ongelmia koskevaa tietoutta. Heillä ei ole samanlaisia edellytyksiä nähdä henkilön kommunikaatiomahdollisuuksia samalla tavalla kuin koulutettu puheterapeutilla. Lähiyhteisöllä taas on omat selviytymiskeinonsa ja uusien opetteleminen saatetaan nähdä työlääksi tai muutoin vaikeaksi.

Puhevammaisten tulkin rooli

Puhevammaisten tulkkipalvelua antaa ensisijaisesti puhevammaisten tulkki. Hänen tehtävänsä on saada asiakas ymmärretyksi ja ymmärtämään. Työntekijä välittää asiakkaan viestin, mutta ei luo sisältöä eikä puhu tai tee päätöksiä hänen puolestaan. Työntekijä huolehtii, että asiakkaan tarvitsemat kommunikoinnin apuvälineet ovat saatavilla ja toimivat, sekä tarvittaessa avustaa niiden käytössä. Työntekijä kannustaa asiakasta vuorovaikutukseen, kommunikaatiokeinojen käyttämiseen ja aloitteellisuuteen. Hän aktivoi myös lähihenkilöitä puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin käyttöön ja ohjaa heitä tukemaan ja arvostamaan asiakkaansa kommunikointia.¹⁹⁶

Puhevammaisten tulkkien tehtäviin eivät henkilökohtaisen avustajan tehtävät kuulu, mutta he voivat sovittaessa hoitaa myös niitä. Henkilökohtainen avustaja voi myös sopimuksesta hoitaa tulkkipalvelun tehtäviä, mutta hänen tulisi saada siihen ohjausta. Tulkkipalvelutyöntekijänä voi toimia myös omainen tai joku muu henkilö, joka tuntee asiakkaan kommunikointimenetelmän ja sitou-

---

¹⁹⁵ Ikonen (2004) henkilökohtainen tiedonanto

¹⁹⁶ <http://www.papunet.net>.(luettu 8.8.2005)

tuu vastaanottamaan ohjausta¹⁹⁷, mutta rooliristiriita on silloin usein eettisesti kestämaton. Lisäksi tulkkipalvelun oikeutta koskevan lain tarkoituksena on vähentää asiakkaan läheisriippuvuutta eikä kasvattaa sitä sitomalla läheiset tähän palveluun. Palvelussa tulisi paneutua asiakkaan yksilölliseen kommunikointiin ja tarvittaessa valmistautua yhdessä asiakkaan kanssa palvelutilanteisiin. Koulutettu työntekijä tuntee alaa laajemmin kuin omainen. Hänen kuuluu seurata jatkuvasti alan kehitystä, perehtyä ohjauksen avulla uusiin menetelmiin ja tulkkipalvelun eettisten pulmakysymysten ratkaisemiseen.

Työntekijöiden saatavuuden¹⁹⁸ ja tarvittavan asiantuntemuksen vuoksi palvelua olisi mm. kustannusten vuoksi järkevää hoitaa lähikuntien kanssa yhteistyössä. Yhteistyötä ja tulkkipalvelun toimintamalleja kehitellään eri puolella maata edelleen.

Nykyisin (v. 2009) toimivia tulkkikeskuksia ovat AAC -keskus Honkalampisäätiö, joka on laajentanut toimintaansa Itä-Suomessa, Aivohalvaus- ja dysfasialiitto, Kommunikointikeskus ja puhevammaisten tulkkikeskus Hämeen Kahvakeskus, Kota-keskus, CP-liiton Puhetupakeskus, Rinnekodin tulkkipalvelu ja Seinäjoen tulkkikeskus.

Henkilö, jonka ilmaisu ja arjen toiminnot ovat kokonaan avun varassa, käyttää yleensä mieluummin sellaista avustajaa, joka pystyy toimimaan sekä puhetulkkinä että henkilökohtaisena avustajana. Tehtävien palkkausperusteet ovat erilaiset, tulkkipalvelusta korvaus on suurempi. Joissakin kunnissa siitä maksetaan, mutta useimmiten ei. Tämä liittyy suurempaan ongelmaan, sillä puhevammaisten tulkin tehtäväkenttä on vielä muotoutumaton ja henkilökohtaisen avustajajärjestelmän käytännöt ovat moninaiset. Henkilökohtaisille avustajille ei ole asetettu ammatillisia pätevyysvaatimuksia, eikä määritelty sitä, mikä kuuluu henkilökohtaisen avustajan toimenkuvaan. Silloin, kun henkilökohtainen avustaja hoitaa myös tulkkipalvelun tehtäviä, hänen tulisi saada siihen ohjausta ja korvaus erityisosaamisestaan tukipalvelun osalta. Tällöin molemmat osapuolet hyötyisivät; työntekijä taloudellisesti ja ammatillisesti sekä puhevammaisen henkilö siitä, että hän saa ammattimaisempaa tulkkipalvelua.¹⁹⁹

---

¹⁹⁷ Rautakoski (2001)

¹⁹⁸ Vuoden 2008 lopussa Suomessa oli 182 erikoisammattitutkinnon suorittanutta puhevammaisten tulkkiä; <http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/ajankohtaista/PuheTupa-loppuraportti.pdf> (luettu 5.5.2009)

¹⁹⁹ Heino (2004)

Esimerkkejä puhevammaisten tulkkipalvelun käytännöistä

Tutkimusajankohtana, 2000-luvun alkupuolella, edelläkävijäkunta puhevammaisten tulkkipalvelun järjestämisessä Suomessa oli Tampere. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalveluja oli määrällisesti eniten Helsingissä, Turussa ja Tampereella vuonna 2007, mihin saakka niistä on tilastoja saatavissa. Kuopiossa tulkkipalvelun käyttäjien määrät ovat 2000-luvun alusta lähes kolminkertaisesti²⁰⁰. Käyttäjien määrät tulisi suhteuttaa väestömääriin, jotta alueelliset vertailut olisivat mahdollisia. Tätä ei kuitenkaan tässä tehdä, koska puhe- ja kuulovammaisten tulkkipalvelun käyttäjät ilmoitetaan tilastossa yhdessä.

Kuopion puhevammaisten tulkkien koulutusta suunniteltaessa selvitettiin myös millaista tietoa Itä-Suomen läänin kunnissa oli puhevammaisten tulkkipalvelusta. Tätä kysyttiin muutamien kuntien sosiaalityöntekijöiltä (v. 2001) ensin puhelimitse ja myöhemmin laajemmalla postikyselyllä (v. 2002).²⁰¹ Kyselyn tulokset eivät yllättäneet: Tuolloin palvelua ei juurikaan kunnissa tunnettu. Yleensä se kuvattiin kuulovammaisten tulkkipalveluksi. Jotkut tunsivat suoran, mutta eivät ohjaavaa tulkkipalvelua. He tiesivät, että tulkkaminen on mm. avustamista asiointitilanteissa ja ohjaava tulkkipalvelu mm. lähiyhteisön ohjaamista.²⁰² Sen jälkeen palvelun tunnettavuus lienee jonkin verran parantunut.

Kyselyn suorittamisen aikaan (v. 2002) oli Itä-Suomessa kuntia, joissa ei ollut yhtään puhevammaisten tulkkipalvelupäätöstä. Osaan niistä ei ollut tullut yhtään hakemustakaan. Niinpä palvelun sisältöä ja puhevammaisten tulkin tehtäviä ei myöskään tunnettu. Sen sijaan jotkut tiesivät kommunikaation teknisistä apuvälineistä kuten graafisista merkeistä ja tekstipuhelimista sekä ilmeiden ja eleiden käyttämisestä epäselvän puheen tulkkamisen apuna. Sosiaalityönteki-

---

²⁰⁰ SOTKANet -verkkopalvelu

[online]URL: <http://www.stakes.fi/FI/tilastot/sotkanet/index.htm> (luettu 16.6.2009)

²⁰¹ Kuntien sosiaalityöntekijöille tarkoitettuun kyselyyn, joka lähetettiin 66 kuntaan, saatiin vastaus 47 kunnasta; vastausprosentti 71. Vastajat: sosiaalityöntekijöitä 20, johtavia sosiaalityöntekijöitä tai sosiaalijohtajia 15, sosiaalishteereitä neljä ja muita ammattinimikkeitä olivat vammaispalveluohjaaja, kanslisti, vanhustyönjohtaja, tiimijohtaja ja vammaishuollon erityistyöntekijä; kolmen vastaajan ammattinimikkeestä ei ole tietoa.

²⁰² Tantt (2003)

jät toivoivat koulutusta puhevammaisten tulkkipalvelusta, sen sisällöistä ja järjestämisen muodoista.²⁰³

Tutkimusajankohtana, samoin kuin vuonna 2009, kansallisten arvioiden mukaisesti Itä-Suomen läänissä on 1 800–2 400 puhevammaista henkilöä.²⁰⁴ Sosiaalityöntekijöiden arvioivat oman kuntansa puhevammaisten henkilöiden määrät pienemmiksi, mutta tulkkipalvelusta hyötyvien määrät suuremmiksi.²⁰⁵ Koko maan tasolla puhevammaisten tulkkipalveluhakemuksia hylätään suhteellisesti enemmän kuin viittomakielisten hakemuksia,²⁰⁶ mutta näin ei ollut Itä-Suomessa. Kyselyn ajankohtana hyväksymisprosentti oli lähes 90.²⁰⁷

Alueellisesti tarkasteltuna puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjiä oli eniten Itä-Suomen läänissä Pohjois-Karjalan maakunnassa (60 %). Pohjois-Karjalassa oli tehty yksi päätös 7 000 asukasta kohti, Pohjois-Savossa vastaavasti 19 000 asukasta kohti ja Etelä-Savossa 50 000 asiakasta kohti. Yleisimmin puhevammaisten tulkkipalvelua on myönnetty lain mukainen vähimmäismäärä, eli 120 tuntia vuodessa.²⁰⁸ Myönnettyt tuntimäärät vaihtelivat 20–240 tuntiin. Vähimmäismäärän alittaminen on ollut kunnissa yleistä ja ylittäminen harvinaista.²⁰⁹ Tuntien ylittäminen ei ole kiellettyä, eikä vähimmäismäärää pitäisi käsittää maksimimääräksi.

Siitä huolimatta, että puhevammaisten tulkkipalvelutuntien saaminen on vaikeaa, myönnettyjä tunteja jää myös käyttämättä. Myönnettyjen tuntien käyttämättä jättäminen on ongelmallista. Kentältä tulevan viestin ja käytännön välillä on ilmeinen ristiriita. Palvelun käyttämättä jättäminen herättää epäilyä siitä, ettei palvelulle todellisuudessa olisikaan niin paljon tarvetta. Näin ei välttämättä asian laita ole. Koska palvelun tarvitsijat ovat puhevammaisia — mahdollisesti monivammaisia — ihmisiä, joiden tilanteet saattavat muuttua hyvin nopeasti. Kuntien työntekijät arvioivat, että asiakkaan terveydellinen tilan-

---

²⁰³ Tantt (2003)

²⁰⁴ Suunnilleen sama määrä puhevammaisia henkilöitä olisi arvion mukaan Itä-Suomessa vuonna 2009.

²⁰⁵ Tantt (2003)

²⁰⁶ Topo & Heiskanen (2000)

²⁰⁷ Hakemuksia Itä-Suomessa oli tullut 17 kuntaan tähän kysymykseen vastanneista 47 kunnasta. Vuonna 2000 myönteisen päätöksen niissä oli saanut 26 hakijaa ja vuonna 2001 vastaavat luvut olivat 40 ja 35. (Tantt 2003)

²⁰⁸ Tantt (2003)

²⁰⁹ ks. Oikeus tulla kuulluksi (2000)

ne on saattanut heikentyä, jolloin esimerkiksi asiointeja on pitänyt lykätä. Mahdollista on myös, ettei sopivaa työntekijää — tai yleensä tulkkipalvelun työntekijää — ole ollut saatavissa. Tällöin palvelun hakija on saattanut turvautua läheisen apuun tai muutoinkin tuntea sen turvallisemmaksi.²¹⁰

Puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän kehittymisen ja tulkki ammattititeetin kannalta myönnettyjen tuntien käyttämättä jättäminen on ongelmallinen. Puhevammaiset ihmiset tarvitsevat puolueetonta, ammatillista apua kommunikointiinsa ja työntekijät toimeentulon, mutta kummankaan osapuolen odotukset eivät näin voi toteutua. Olisikin aiheellista esimerkiksi pienimuotoinen kysely järjestämällä tutkia, miksi myönnetty tulkkipalvelu jätetään käyttämättä.

Esimerkki puhevammaisten tulkkipalvelusta Pohjois-Karjalassa

Pohjois-Karjalan maakunnan alueella tulkkipalvelua hoidetaan keskitetysti ostopalveluna Honkalampi-säätiön AAC -keskuksesta. Keskus hoitaa työnantajan tehtävät ja välittää tulkit asiakkailleen. Tarvittaessa tulkki hoitaa myös henkilökohtaisen avustajan tehtävät. Tällöin työntekijä on tulkkipalvelun osalta työntekijä työsuhteessa AAC -keskukseen, mutta henkilökohtaisen avustajan tehtävien osalta työnantajana toimii vammaisen henkilö. Palkkausperusteet tehtävistä ovat erilaiset.²¹¹

Käytäntö edellyttää tehtävän etukäteissuunnittelua ja työtuntien kirjaamista. Sen suunnittelu, milloin aikoo käyttää puheenvuoron tai ilmaista tahtoaan, on kenelle tahansa vaikeaa. Palvelun ostajalle edellä kuvatussa Honkalampisäätiön tulkkipalvelumallissa on se etu, että se välttyy työntekijöiden rekrytoinnilta. Palvelun tarvitsijan kannalta työntekijän saaminen annettuna voi olla helppoa. Vaarana kuitenkin on itsemääräämisoikeuden rajoittuminen, jos hän ei itse pysty vaikuttamaan puhetulkin valintaan.²¹² Puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjä korosti haastattelussa sitä, että palvelun onnistumisen edellytyksiä ovat henkilökemioiden sopivuus ja luottamus.

---

²¹⁰ Tantt (2003)

²¹¹ Tantt (2003)

²¹² Tantt (2003)

Puhevammaisten tulkkipalvelu Kuopiossa

Kuopiossa puhevammaisten tulkkipalvelua on hoidettu free lancer -pohjalta, minkä vuoksi tulkkien vaihtuvuus on ollut suurta. Se, ettei puhevammaisten tulkeille pystytä järjestämään kokoaikaista työtä, on ongelmallista, sillä koulutetut henkilöt hakeutuvat muihin tehtäviin. He soveltuvat hyvin mm. avustajiksi erityiskouluihin ja ohjaajiksi palvelukoteihin.²¹³

Lakien tulkinnassa on ollut ongelmia muuallakin kuin Kuopiossa mm. siitä, minkä lain perusteella korvataan kommunikaatiokeinojen etsimiseen ja lähipiirin ohjaamiseen käytetty aika. Niitä on pyritty sisällyttämään vammaispalvelulain piiriin, mutta tulkinta ei ole kiistaton. Vammaispalvelulain 7 §:n mukaisesti tulkkipalvelussa on kysymys tulkkauksesta – ei opetuksesta tai ohjauksesta.²¹⁴ Silloin, kun kyseessä ei ole lääkinnällinen kuntoutus tai ohjauksen järjestäminen ei kuulu työnantajalle, on kommunikaation ohjausta järjestetty vammaispalveluun kuuluvana sopeutumisvalmennuksena. Siihen kuuluu ohjausta ja neuvontaa joilla pyritään tukemaan vammaisen henkilön ja hänen lähiyhteisönsä sosiaalista toimintakykyä.

Sopeutumisvalmennusta voidaan toteuttaa yksilöllisesti tai ryhmissä ja tarvittaessa toistuvasti. Myös silloin, kun henkilö tarvitsee kommunikaatio-ohjausta, mutta ei voi saada puhevammaisten tulkkipalvelua, sitä järjestetään sopeutumisvalmennuksena. Puhevammaisten tulkkipalvelun saamisen edellytyksenä on, että henkilö on 'kuuleva ja ymmärtävä' sekä kykenevä käyttämään tulkkipalvelua siten, että se tukee hänen itsenäistä toimintaansa.²¹⁵

Kommunikaation ohjauksen järjestäminen sopeutumisvalmennuksena on ongelmallista, sillä asiakkaalla ei ole sen saamiseen subjektiivista oikeutta. Toisaalta myös subjektiivisiin oikeuksiin kuuluvan palvelun myöntämisen yhteydessä tarvetta harkitaan.²¹⁶

Puhevammaisten tulkkipalveluun oikeutetulle taas ohjauksen sisällyttäminen sopeutumisvalmennukseen lisää hänen saamiensa tuntien määrää. Tämä onkin tarpeen esimerkiksi tulkin vaihtuessa, koska kommunikaatioväline on päivitet-

²¹³ Tanntu (2003)

²¹⁴ Syrjäkoski (2003)

²¹⁵ Syrjäkoski (2003)

²¹⁶ Syrjäkoski (2003)

tävä ja se vie paljon aikaa. Tulkkipalvelutuntien käyttäminen siihen ei olisi kohtuullista, eikä niin tehdä viittomakielisillekään vaikka heidän kommunikaatio-ohjelmiensa päivitys on nopeampaa. Uusi työntekijä joutuu aina aloittamaan lähes alusta, minkä vuoksi ohjausjakso pitkittyy. Tämä johtuu puhevammaisten henkilöiden kommunikaation yksilöllisyydestä.²¹⁷

2.5 PUHEVAMMAISTEN TULKIN ERIKOISAMMATTITUTKINTO

Koulutuksen käynnistys

Puhevammaisten tulkkien kouluttamisen ajatus on alkujaan kahden AAC -työn uranuurtajan aktiivisen toiminnan tulosta. Pulli ja Jääskeläinen²¹⁸, näkivät puhevammaisten tulkkipalvelun koulutuksen yhtä mahdolliseksi kuin viittomakielistenkin ja viestittivät tarpeesta Opetushallitukseen. Kun heidän ajatuksensa ei alkuun saanut kannatusta, he jatkoivat AAC -työntekijän koulutuksen kehittämistä vastaamaan puhevammaisten henkilöiden kommunikaatiotarpeisiin. Koulutuksessa oli mahdollista hankkia valmiudet puhevammaisten henkilöiden kommunikaation avustamiseen. Pulli²¹⁹ näki tuon koulutuksen antavan valmiuksia lähinnä "tuttujen puhevammaisten henkilöiden tulkkaus- ja tulkinta-tehtävissä". Laajuudeltaan koulutus oli aluksi 17,5 opintoviikkoa²²⁰.

Lopulta, kun puhevammaisten henkilöiden oikeus tulkkipalveluun tuli lakimääräiseksi, Opetushallitus asetti työryhmän laatimaan Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkinnon tutkintovaatimuksia. Lain hengen mukaisesti palvelun tulee edistää vammaisten ihmisten itsenäistä elämää ja osallistumista, tulkin työn vaatimukset kasvoivat.²²¹ Koulutukseen pääsyvaatimuksena on sosiaali- tai terveydenhuoltoalan tai muun soveltuvan alan peruskoulutus, täydentävät ja syventävät opinnot ja riittävä työkokemus.²²²

---

²¹⁷ Syrjäkoski (2003)

²¹⁸ Eryityspuheterapeutti Tuula Pulli ja Pirkko Jääskeläinen, joka tuolloin toimi AAC -työntekijänä

²¹⁹ Pulli (1995)

²²⁰ Jääskeläisen & Räisäsen (2007, 7) Jääskeläinen; kirjallinen tiedonanto 25.2.2009

²²¹ Jääskeläisen & Räisäsen (2007, 7)

²²² Opetussuunnitelma. Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkintoon valmistava Koulutus 19.2.2001-28.2.2002. Pohjois-Savon ammatillinen instituutti, Sosiaali- ja terveysala, Kuopio. Työelämäpalvelut

Kuopion Koulutus 1:n alkaessa AAC -työntekijän koulutus laajeni 40 opintoviikon laajuiseksi erikoisammattitutkintoon valmentavaksi koulutukseksi. Opetushallitus hyväksyi tutkinnon perusteet 1.2.2001 ja nimitti saman vuoden kesäkuussa valtakunnallisen tutkintotoimikunnan, joka mm. valvoo tutkinnon suorittamista ja myöntää tutkintotodistukset. Tutkintotoimikuntaan²²³ kuuluu sekä työnantajien että työntekijöiden ja vammaisjärjestöjen, koulutuksen, yrittäjien, kuten myös puhevammaisuutta ja puhevammaisten tulkkipalvelua edustavia asiantuntijajäseniä²²⁴.

Opetushallitus asetti toimikunnan uudistamaan tutkintovaatimuksia pian ensimmäisistä näytöistä saatujen kokemusten jälkeen. Uudet puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinnon näyttötutkinnon perusteet tulivat voimaan vuonna 2006.²²⁵ Niiden painopistettä on pyritty muuttamaan niin, että koulutus vastaisi paremmin työelämän haasteisiin. Hankalasta, epävirallisesti käytystä, puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijän nimikkeestä tuli puhevammaisten tulkki.²²⁶

Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinto tutkintonimikkeenä viittaa vammaispalvelulain tarkoittamaan vaikeasti puhevammaisille järjestettävään tulkkipalveluun. Ensimmäisiä tutkinnon perusteita suunnitellessaan tutkinnon perustetyöryhmän ajatuksena oli, että kaikkien puhevammaisten henkilöiden kommunikointia tuetaan. Tarkoituksena oli, että myös laitoksissa asuvat ja lapset hyötyisivät puhetta tukevien ja korvaavien kommunikointimenetelmien käytöstä, kommunikoinnin tulkkauksesta ja tulkinnasta sekä kommunikointiympäristöjensä tukemisesta. Tämän vuoksi puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinnon ammattitaitovaatimuksistakin tuli laajat ja vaativat. Myös vieraalla kielellä tulkkaukseen haluttiin varautua, vaikka sen onkin erityisen vaativaa työntekijälle²²⁷. Vaatimusten mukaisiin näyttöihin valmistautuminen edellytti opetukselta kokonaan uudenlaisia pedagogisia ratkaisuja.

---

²²³ Opetushallitus asettaa kolmeksi vuodeksi kerrallaan
<http://www.edu.fi/julkaisut/nayttoopas.pdf>
(luettu 23.5.2009)

²²⁴ Nissinen (2005, 50–61)

²²⁵ 3.4.1987/380, 22.12.2006/1267

http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/naytot/puhevammutulkin_eat.pdf

²²⁶ Jääskeläisen, Räisäsen (2007, 19)

²²⁷ Nissinen (2005, 50–61)

Kuopion koulutusten jälkeen, vuoden 2004 loppuun mennessä, tutkintoon valmistavaa koulutusta oli järjestetty myös Kaarinan sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksessa, Tampereen aikuiskoulutuskeskuksessa, Pohjois-Karjalan ammattiopistossa Outokummussa, Espoon terveys- ja sosiaalialan oppilaitoksessa, Oulun sosiaali- ja terveysalan oppilaitoksessa sekä Jyväskylän aikuiskoulutuskeskuksen ja ammattikorkeakoulun yhteistyönä.²²⁸ Alueellisesti tutkinnon suorittamismahdollisuudet ovat (v. 2009) muutoin jakaantuneet melko tasaisesti, mutta Kainuussa ei tutkintoa voi suorittaa. Etelä-Suomessa sen väestömäärään nähden tutkintoa järjestäviä oppilaitoksia on vähän.²²⁹

Koulutuksen sisältö ja tutkintovaatimukset

Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkinto käsittää kuusi osaa (taulukko 4). Jokaiseen osaan kuuluvat näytöt suoritetaan erikseen. Tutkinnon pakolliset osat ovat: vaikeasti puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän tunteminen, tulkkaus, kommunikoinnin tulkinta, kieli- ja kommunikointiympäristön tukeminen ja tekniset apuvälineet kommunikoinnin tukena sekä yksi seuraavista: aistikokemusten ja vuorovaikutuksen perustan tukeminen, tietotekniikka kommunikoinnissa tai itsenäinen ammatinharjoittaminen.²³⁰

Tutkinnon suorittamiseen ei periaatteessa vaadita valmistavaa koulutusta, vaan näyttötutkinnon voi suorittaa aikaisemman koulutuksensa ja osaamisensa perusteella. Näyttösuoritusten tulee kuitenkin täyttää tutkintovaatimusten kriteerit. Ammattitaitoon kuuluu työn tekninen osaaminen ja teoriaperustan hallinta sekä vuorovaikutustaidot, yhteistyö- ja esiintymiskyky.²³¹ Ammattitaito on osoitettava aidoissa tulkkaus- ja tulkintatilanteissa sekä kommunikointiympäristön kehittämisen tehtävissä vähintään kolmen, kommunikoinnin taidoiltaan erilaisen, tutkinnon perusteissa tarkemmin määritellyn asiakkaan kanssa. Opetushallituksen tutkinnon perusteissa määritellään tulkkipalvelun sisällöksi

²²⁸ Nissinen (2005, 50–61)

²²⁹ Nykyisin (v. 2009) tutkintoa järjestävät Etelä-Suomen lääni: Koulutuskeskus Salpaus, Omnian aikuisopisto, Itä-Suomen lääni: Pohjois-Karjalan ammattiopisto, Savon ammatti- ja aikuisopisto, Lapin lääni: Lapin ammattiopisto, Länsi-Suomen lääni: Kaarinan sosiaali- ja terveysalan oppilaitos, Svenska yrkesinstitutet, Porin ammattiopisto, Tampereen Aikuiskoulutuskeskus, Österbottnens folkakademi, Oulun lääni: Oulun seudun ammattiopisto, Kontinkankaan yksikkö. http://db3.oph.fi/toimikunnat/tutkinnot.asp?tkunta=T70300008&tut_id=39667 (luettu 8.4.2009)

²³⁰ Määräys/3011/2001. Vuonna 2006 annetun uuden määräyksen 37/011/2006 mukaisesti tutkinnon pakollisia osia on neljä ja lisäksi yksi valinnainen osa.

²³¹ Määräys/3011/2001

tulkkaus, tulkinta, kommunikoinnin avustaminen ja tukeminen ja työntekijän työtehtävien sisällöksi suora tulkkipalvelu ja asiakkaan kieli- ja kommunikointiympäristön tukeminen.²³²

Puhevammaisten tulkkipalvelun asiakkaina voi olla varsin eri tavoin kommunikoivia ja eri tavoin vammaisia henkilöitä. Työntekijällä tulee olla myös teoreettista tietoa puhevammaisuutta aiheuttavista tekijöistä ja tarvittavista kommunikoinnin ratkaisuista. Erikoisammattitutkinnon suorittajalta ei voi kuitenkaan edellyttää eri puhevammaisuuteen liittyvän tiedon kovin syvällistä hallintaa. 40 opintoviikon koulutuksella voidaan antaa lähinnä kokonaiskuva asiakkaiden kirjosta ja viitoittamaan tietä erikoistumiseen eri sektoreille. Käytännön työssä on mahdollista saada lisäoppia asiantuntevien ohjaajien ja täydentävän opiskelun avulla.²³³

---

²³² Määräys/3011/2001

²³³ Nissinen (2005, 50–61)

TAULUKKO 4. Puhevammaisten tulkkipalvelun rakenne

A. PAKOLLISET OSAT

Vaikeasti puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän tunteminen: eettiset periaatteet, lainsäädäntö, palvelujärjestelmät ja asiantuntijapalvelut, työntekijän rooli ja ammattietiikka, omat arvot ja ihmiskäsitys, kommunikointi ja esiintyminen.

Tulkkaus: Kielellistä järjestelmää käyttävät asiakkaat, kuten esim. henkilöt, joilla on dysartria tai anartria liittyen CP-vammaan, lihastautiin, Parkinsonin- tai MS-tautiin, tulkkaminen kielijärjestelmään kuuluvalla kommunikointitavalla (epäselvän puheen tulkkaus, kirjoituksen tulkkaus, blisskielen tulkkaus), eettiset periaatteet, oma – ja vertaisarviointi, asiantuntija-avun käyttäminen.

Kieli- ja kommunikointiympäristön tukeminen: Kieli- ja kommunikointiympäristön tukemista tarvitsevat henkilöt ja tarvetta aiheuttavan vammaisuuden tuntemus kuten kehitysvammaisuus, autismi, afasia dementia. Käytettävät kommunikointimenetelmät, kuten kehokommunikaatio, yksittäisiin symboleihin (esineisiin ja kuviin) perustuvat menetelmät, ympäristöviestit ja struktuurien luominen, yhteisön kommunikointistrategian kehittäminen, ammattietiikka.

Kommunikoinnin tulkinta: Henkilöt, joiden kielelliset taidot ovat heikentyneet sairauden tai kehityksellisen häiriön seurauksena, esim. henkilöt, joilla on afasia, dysfasia, kehitysvamma, dementia ja heidän erityistarpeensa. Kommunikointiin ja sen tulkintaan käytettävät symbolijärjestelmät kuten graafiset symbolit ja viittomat sekä piirtäminen, aakkostaminen, selkokieli, kokonaiskommunikoinnin tulkinta, työyhteisössä ja moniammatillisessa työryhmässä työskentely, etiikka.

Tekniset apuvälineet kommunikoinnin tukena: Tietotekniikan perustaidot, kommunikointilaitteiden tuntemus.

B. VALINNAISET OSAT

Aistikokemusten ja vuorovaikutuksen perustan tukeminen: Vaikeimmin vammaisille henkilöille aistikokemusten kehittämiseen soveltuvien työskentelytapojen tunteminen ja käyttö.

Tietotekniikka kommunikoinnissa: Vammaisten henkilöiden käyttöön tarkoitettujen erikoislaitteiden ja ohjelmien tunteminen ja niiden käyttäminen asiakkaan kanssa.

Itsenäinen ammatin harjoittaminen: Lainsäädäntö, liiketoiminnan perusteet, yritysmuotojen tunteminen, yrityksen aloittamiseen liittyvät lakisääteiset ilmoitukset, markkinointi, yritystoiminnan etiikka.

Lähde: Nissinen 2005 OPH:n tutkinnon perusteista 2001 mukaillen

3 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

3.1 TUTKIMUKSEN TEHTÄVÄT

Tutkimuksen *ensimmäinen vaihe* on toteutettu puhevammaisten tulkkien koulutuksen aikana vuosina 2000–2003 ja *toinen vaihe* vuosina 2007–2008.

Kuten edellä 1.4-luvussa on mainittu, on tehtävänä:

- Selvittää osallistujien ja kouluttajien kokemuksia puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijän (nykyisin puhevammaisten tulkki) koulutuksesta (Koulutukset 1 ja 2)²³⁴ sekä samoin selvittää osallistujien työelämään liittyviä odotuksia ja esittää eri osapuolten ehdotuksia koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämiseksi.
- Arvioida koulutettujen ammattitaidon ja työelämän odotusten välistä suhdetta, antaa ehdotuksia puhevammaisten tulkkien koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämiseksi palvelun käyttäjiltä, työntekijöiltä ja työnantajilta saadun palautteen ja siitä tehtyjen tulkintojen perusteella.
- Arvioida sitä, miten toimintatutkimuksellinen lähestymistapa soveltuu ammatillisen koulutuksen kehittämisen välineeksi.

Tutkimuksen tarkoituksena on Soku -projektin toiminnan ja tutkimuksen vuorovaikutuksena hankkia tietoa vammaisten henkilöiden tilanteista ja tarpeista sekä sosiaalisen kuntoutuksen lähtökohtia soveltaen kehittää puhevammaisten tulkin (pilotti)koulutusta.

3.2 AINEISTOT JA NIIDEN KERUU

Aineistot

Tutkimusaineistot olen kerännyt pilottikoulutuksena (Koulutus 1) toteutetun puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinnon ja monimuotokoulutuksena

---

²³⁴ Koulutus 1 = Pilottikoulutus, joka käsittää koko tutkinnon 40 opintoviikkoa ja Koulutus 2 tarkoittaa monimuotokoulutusta, joka käsittää puolet tutkinnosta, 20 opintoviikkoa.

toteutetun osatutkinnon (Koulutus 2)²³⁵ toimintatutkimuksellista kehittämistä varten. Koulutuksen tavoitteena on, että opiskelijat saavuttavat perustiedot ja taidot toimia puhevammaisten tulkkina (ks. koulutuksen rakenne, taulukko 4). Tämän vuoksi tieto siitä, miten puhevammaiset henkilöt ja työyhteisöt ovat heidän työnsä kokeneet ja miten se heidän itsensä mielestä sopii käytäntöön, on koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämisen kannalta tärkeää.

Aineistojen keruu haastatteluilla

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa haastattelin molempien koulutusten opiskelijoita, opettajia, näyttötutkintomestareita ja puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjää. Tutkimuksen toisessa vaiheessa hankin tietoa koulutettujen työelämässä toimimisesta. Haastattelin po. koulutuksissa olleita ja heidän työnantajiaan sekä tulkkipalvelun käyttäjää ja palvelun käyttäjän omaista (taulukko 5).

Opiskelijoiden haastattelut suoritin ryhmähaastatteluina ja opettajien sekä näyttötutkintomestareiden yksilöhaastatteluina. Keräsin tietoa kokemuksista sekä ryhmä- että yksilötasolta, sillä yksilöt toimivat ja kehittävät toimintaa sekä yksilöinä että ryhmässä. Tiedon kerääminen monista eri näkökulmista kuuluu pienten aineistojen menetelmään.

TAULUKKO 5. Haastattelut ja niiden ajankohdat

<i>Haastatellut</i>	<i>Haastatellun viiteryhmä</i>	<i>Ajankohta</i>
Opiskelijat	Koulutus 1 (koko tutkinto)	kevät 2002
Opettajat	" "	kevät 2002
Näyttötutkintomestarit	" "	kevät 2002
Opiskelijat	Koulutus 2 (osatutkinto)	kevät 2003
Puhevammaisen henkilö	AAC -työntekijän apua käyttävä henkilö	talvi 2002 kesä-syysy 2007
Vammaisten henkilöiden parissa työskentelevät puhevammaisten tulkit	Soku -projektin koulutuksessa olleet puhevammaisten tulkit	2007 syysy 2007
Työnantaja/esimies	Työnantajan edustajat	syysy 2007
Tulkkipalvelun käyttäjän omainen	Puhevammaisen henkilön äiti	kevät 2008
Tulkkipalvelun käyttäjä	Puhevammaisen henkilö	

²³⁵ Koulutuksen nimi silloin oli puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijän erikoisammattitutkintoon valmistava koulutus.

Haastattelut olivat teemahaastatteluja; varmistin muutamien, koulutuksen kehittämisen kannalta tärkeiksi katsomieni kysymysten käsittelyn. Käytin haastatteluissa nauhuria, mutta sovin, ettei äänitteitä säilytetä pidempään kuin mitä raportin kirjoittamisen takia on välttämätöntä. Haastattelut kestivät tunnin, paitsi näyttötutkintomestarin haastattelu kaksi tuntia. Pääosan haastatteluista tein Pohjois-Savon ammatillisen instituutin tiloissa ja kahden opettajan haastatteluista toinen haastateltavan päätoimipaikalla ja toinen haastattelu opettajan kotona.

Tunnelma opiskelijoiden haastatteluissa vaikutti vapautuneelta ja aidolta. Minulle jäi käsitys, ettei kenenkään tarvinnut jännittää läsnäolijoita tai haastattelija. Opiskelijat olivat minulle tuttuja, sillä olin tavannut heitä useissa eri yhteyksissä ja muutoinkin oli sovittu, että he voivat vapaasti ottaa yhteyttä. Yhteydenottoja tapahtui kuitenkin etupäässä eri tilaisuuksissa, harvemmin puhelimitse tai sähköpostitse.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa suoritin haastattelut puhelimitse, koska pitkien välimatkojen vuoksi se oli tutkimusekonomisesti järkevintä. Kirjoitin vastusten ydinkohdat tietokoneella muistiin samalla kun haastattelin ja tarkistin ja täydensin niitä jälkeenpäin. Haastattelut kestivät keskimäärin 20 minuuttia.

Puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjää haastattelin työhuoneessani. Läsnä oli haastateltavan avustaja, joka toimi samalla puhetulkkina. Puhetulkkia emme välttämättä olisi tarvinneet, koska tunsin haastateltavan kommunikaation ennestään ja hän käyttää tarvittaessa kommunikaattoria. Epäselvyyksiä vastuksista ei jäänyt, koska haastateltava piti huolen siitä, että hänen sanomansa tuli ymmärretyksi. Tulkin apu helpotti työtäni ja sain keskittyä haastattelun sisältöön. Hänen läsnäolonsa ei vaikuttanut haastattelun avoimuuteen, sillä haastateltava on tottunut tulkin apuun. Haastateltava kouluttaa omat tulkkinsa ja huolehtii siitä, että hän noudattaa työn eettisiä vaatimuksia.

Aineistojen keruu kyselyillä

Haastattelu- ja havainnointitietietoja täydensin eri osapuolille kohdennetuilla kyselyillä. Kyselylomakkeissa on sekä suljettuja että avoimia kysymyksiä. Suljetuilla kysymyksillä halusin varmistaa sen, että tietyt koulutuksen kehittämisen

kannalta tärkeät asiat tulevat kysytyiksi. Avoimilla kysymyksillä taas halusin saada esiin sellaisia vastaajien henkilökohtaisia kokemuksia koulutuksen toteuttamisesta, joita en olisi ehkä muutoin osannut kysyä. Kokemukset ovat tärkeitä koulutuksen kehittämisen aineistoa.

Osoitin kyselyt opiskelijoille opintojen alussa ja niiden päättyessä. Koulutus 1:ssä olleille tein kyselyn heidän työllistymisestään vuoden kuluttua valmistumisesta. Opettajien ja näytön arvioijien²³⁶ kyselyt suoritin Koulutus 1:n päätyttyä (ks. taulukko 6).

Kyselytutkimuksen etuna on, että suljettujen kysymysten käyttäminen helpottaa aineiston analysointia. Haittana taas on se, että siinä ei ole mahdollista tehdä täydentäviä kysymyksiä, esimerkiksi ymmärtämisen varmistamiseksi²³⁷. Tässä tutkimuksessa ymmärtämistä koskevaa ongelmaa pyrin opiskelijoiden osalta poistamaan käymällä kysymykset läpi yhteisessä tilaisuudessa ja tarjoamalla siinä laajemmin taustaa ja perustelut kysymyksille. Jaoin palautuskuoret samassa tilaisuudessa. Opettajien ja näytönarvioijien kyselyt lähetin postitse palautuskuoren kanssa. Yhteystietoni olivat lomakkeissa, joten myös posti-kyselyn saaneilla oli mahdollisuus kysyä tutkimuksesta.

TAULUKKO 6. Kyselyt ja niiden suorittamisen ajankohdat

<i>Kyselyt</i>	<i>Kyselyn kohteen viiter ryhmä</i>	<i>Ajankohta</i>
Opiskelijat	Koulutus 1 (koko tutkinto)	talvi 2001, talvi 2002
Opettajat	" "	kevät 2002
Näytön arvioijat	" "	kevät 2002
Opiskelijat	Koulutus 2 (osatutkinto)	syksy 2002, kevät 2003
Puhevammaisten tulkit	Koulutus 1 (työllisyyskysely)	kevät 2003

²³⁶ Näytön arvioijilta edellytetään sen tutkinnon osan ammattitaidon erityisosaamista, jonka arvioijina he toimivat. Tutkintotoimikunta määrittelee työelämän edustajilta vaadittavat tutkinto-kohtaiset ammatilliset vaatimukset. Arvioijista vähintään yhden tulee olla näyttötutkintomestarin koulutus. (OPH 2009)

<http://www.oph.fi/txtpageLast.asp?path=1,17629,18771,21801,71388,47226,48615> (luettu 3.6.2009)

²³⁷ Alkula ym. 1999,138

3.3 MUUTTUJIEN MUODOSTUS

Kyselyt ja niiden tarkoitus

Kyselyt opiskelijoille

Opintojen alussa selvitin kyselyllä opiskelijoiden:

- Taustatietoja, joita käytin puhevammaisten tulkin ammatista kiinnostuneiden kuvaamiseen,
- Koulutusta, joka kuvaa valmiuksia opiskeluun,
- Työmarkkina-asemaa ennen koulutukseen tulemistä,
- Odotuksia koulutuksen suhteen,
- Kiinnostusta osuustoimintaa kohtaan ja
- Ammattinimike-ehdotusta koulutuksesta valmistuneille.

Taustatietoja käytin puhevammaisten tulkin ammatista kiinnostuneiden ryhmän kuvaamiseen. Opiskelijoiden aiempi koulutustausta kuvaa heidän valmiuksiaan uuden tutkinnon opiskelemiseen. Tietoja työmarkkina-asemasta olen kerännyt projektin tarpeisiin. Tulkitsin niiden kuvastavan myös opiskelijoiden odotuksia oman työllistymisensä suhteen.

Koulutus 1:een valituista opiskelijoista monet olivat työttöminä. Heidän omaloitteista työllistymistään haluttiin parantaa mm. tukemalla työosuuskunnan perustamista. Tämän vuoksi koulutukseen sisällytettiin osuustoiminnan perusteiden opetusta.

Osuustoimintatietoutta voitiin tarjota yliopiston sosiaalipolitiikan ja sosiaalitalouden laitoksen oppiaineen yhteisötalouteen kuuluvana. Kysymys kiinnostuksesta osuustoimintaan liittyy omatoimisen työllistymisen tukemiseen.²³⁸ Koulutuksesta valmistuvia alettiin nimittää puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijöiksi. Nimike ei mielestäni ollut hyvä ja sen vuoksi pyysin opiskelijoilta nimiehdotuksia uuden ammattikunnan työntekijöille. (taulukko 7)

---

²³⁸ Koulutuksessa olleet perustivat Osuukunta Ääni ja Apu -nimisen työosuuskunnan, jonka tarkoituksena oli tuottaa puhevammaisten tulkkipalvelua ja avustajapalveluita. Käytännössä se tuottaa lähinnä avustajapalveluita ja satunnaisesti tulkkipalvelua.

TAULUKKO 7. Aloituskyselyn teoreettinen ja empiirinen käsitteistö

<i>Teoreettinen käsite</i>	<i>Empiirinen käsite</i>
Tulkkipäätöskoulutukseen hakeneiden ominaisuudet	Ikä, sukupuoli
Opiskeluvalmiudet	Aiempi koulutus peruskoulu ammattikoulutus
Opiskelumotivaatiota ylläpitävät tekijät	Työmarkkina-asema ennen koulutusta
AmmatINVALINNAN perusteet	Kokemus vammaisista henkilöistä ja vammaistyöstä
Tulkkipäätöskoulutukselle asetetut tavoitteet	Odotukset koulutuksen suhteen työelämän suhteen
Oma-aloitteisen työllistymisen edellytykset	Osuustoimintatietoisuus
Ammatti-identiteetin vahvistamispyrkimykset	Ammattinimike-ehdotus

Opintojen loppuvaiheen kyselyssä selvitin:

- Opiskelumotivaatiota,
- Koulutuksen toteutusta,
- Työmarkkina-asemaa koulutuksen jälkeen,
- Halu ja valmiudet toimia osuuskunnassa,
- Koulutuksen kehittämistarpeita ja
- Ammattinimike-ehdotusta.

Opiskelumotivaation syntymiseen ja säilymiseen voivat vaikuttavat monet tekijät, kuten esimerkiksi se, miten opiskelija kokee koulutuksesta olevan hyötyä työllistymiselleen tai työssä suoriutumiselleen. Motivaatioon vaikuttaa opiskelijan oppimiskyky ja se, miten hän ottaa vastuuta omasta oppimisestaan sekä opetuksen onnistuneisuus. Kiinnostus osuustoimintaan kertoo toiveesta työllistyä omatoimisesti. Osuva ja helposti käytettävä sekä mieliin jäävä ammattinimike vahvistavat ammatti-identiteettiä (taulukko 8).

TAULUKKO 8. Opintojen loppuvaiheen kyselyn teoreettinen ja empiirinen käsitteistö

Teoreettinen käsite	Empiirinen käsite
Motivaatio	Kiinostus opiskeltavaan oppisisältöön
Koulutuksen onnistuneisuus	Koulutuksen koettu laatu
Kehittämistarpeet	Koetut koulutuksen kehittämistarpeet
Työnäkymät koulutuksen jälkeen	Kokemus koulutuksen työllistäväyydestä
Pyrkimys työllistyä oma-aloitteisesti	Kiinostus osuustoimintaan
Halu parantaa ammatti-identiteettiä	Pyrkimys muuttaa ammattinimikettä

Työllisyyskyselyllä (vuoden kuluttua Koulutus 1:n päättymisestä), selvitin koulutuksessa olleiden:

- Työmarkkina-asemaa,
- Koulutuksen vaikutusta työmarkkinatilanteeseen,
- Käsitteitä alalle työllistymisen esteistä,
- Lisäkoulutuksen tarvetta ja
- Toimimista Osuuskunta Ääni ja Avussa.

Koulutettujen työmarkkina-asemaa koskevalla kysymyksellä halusin selvittää sitä, onko koulutus vaikuttanut koulutettujen työmarkkina-asemaan tai työtehtäviin. Puhevalmiiden tulkkiin työllistymistä koskevalla kysymyksellä selvitin tulkkipalvelujärjestelmän toimivuutta ja koulutettujen käsityksiä siihen vaikuttaviin tekijöihin. Täydennyskoulutustarvetta koskevien kysymysten vastaukset osoittavat havaittuja koulutuksen kehittämistarpeita. Kiinnostus osuustoimintaan mittaa pyrkimystä työllistyä oma-aloitteisesti.

TAULUKKO 9. Työllisyyskyselyn (v. 2003) teoreettinen ja empiirinen käsitteistö

Teoreettinen käsite	Empiirinen käsite
Työmarkkina-aseman muutos	Koulutuksen merkitys työllistymiselle
Työn laadun paraneminen	Koulutuksen vaikutukset työnkuvaan
Työllistymisen esteiden väheneminen	Tulkkipalvelun arvostuksen muutos
Työllistyvyyden paraneminen	Koulutuksen merkitys työn saannissa
Työtovereiden suhtautumisen muutos	Asenteet puhetulkkausta kohtaan
Täydennyskoulutuksen tarve	Koulutuksen koettu kehittämistarve
Oma-aloitteisuuden lisääntyminen työmarkkinoilla	Suuntautuminen osuustoimintaan

Kysely opettajille työelämärelevanssista

Opettajille osoitetulla kyselyllä selvitin käsityksiä siitä

- Miten spesifiä koulutus oli sisällöltään suhteessa opetettavaan alueeseen,
- Miten onnistunutta opetus oli ja
- Mitä kehittämistarpeita opetuksessa on.

TAULUKKO 10. Opettajakyselyn teoreettinen ja empiirinen käsitteistö

<i>Teoreettinen käsite</i>	<i>Empiirinen käsite</i>
Koulutuksen spesifikaatio	Opettajien substanssin tuntemuksen koettu kasvu
Opetuksen onnistuneisuus	Opetuksen koettu onnistuneisuus
Opetuksen kehittämiskohteet	Opetuksen koetut kehittämistarpeet

Opettajien kyselyllä selvitin, miten he kokivat opetuksensa onnistuneen ja mielsivät sen yhteyden opetettavaan kokonaisuuteen sekä puhevammaisten tulkkien käytännön työhön sekä miten he kehittäisivät opetustaan jatkossa.

Kyselyt näytön arvioijille

Näytön arvioijille osoitetulla kyselyllä selvitin:

- Taustatietoja
- Tehtävään koulutuksen onnistuneisuutta
- Näytön arvioijien koulutuksen kehittämistarpeita
- Kokemukset näytöistä ja käsitykset toisten kokemuksista
- Näyttöjen ja koulutuksen kehittämistarpeet ja
- Puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän kehittämistarpeet.

TAULUKKO 11. Näytön arvioijien kyselyn teoreettinen ja empiirinen käsitteistö

<i>Teoreettinen käsite</i>	<i>Empiirinen käsite</i>
Taustatiedot	Ammatti ja koulutus
Koulutuksen onnistuneisuus	Perehdyttämisen koettu onnistuminen
Koulutuksen puutteet	Näytön arvioijien kokemat koulutuksen kehittämistarpeet
Näyttöjen toimivuus	Koettu soveltuvuus ammattitaidon näyttämiseen
Tulkkipalvelun kehittämiskohteet	Koulutuksen koetut kehittämistarpeet
Puhevammaisten tulkkipalvelun kehittämiskohteet	Järjestelmän koetut kehittämistarpeet

Näytön arvioijien taustatiedot kuvaavat arvioijien valmiuksia tehtävään. Tehtävään kouluttamisen koettu onnistuneisuus osoittaa po. koulutuksen laatua ja mahdollisia kehittämistarpeita. Näytön arvioijien koulutuksen taso näkyy arviointityössä. Kokemukset näytöistä antavat kuvauksen tapahtuman aitoudesta ja tarkoituksenmukaisuudesta. Koulutuksen ja näyttöjen sekä tulkkipalvelujärjestelmän kehittämistarpeet kuvaavat työelämän edustajien näkökulmaa koulutukseen ja järjestelmään.

Haastattelut

Opiskelijoiden haastattelut

Koulutuksen päättyessä toteutettujen opiskelijahaastattelujen teemat ovat seuraavat:

Ryhmän merkitys opiskelussa, opetuksen toteutus, näytöt, puhevammaisten tulkkipalvelun tunnetuksi tekeminen ja tutkinnon loppuun suorittaminen.

Opettajien haastattelut

Opettajien vapaamuotoisissa haastatteluissa teemat ovat:

Tehtävään perehdyttäminen, opetuskokonaisuuden onnistuminen, näyttöjen toteuttaminen, koulutuksen kokonaistoteutus, oma opetus

ja sen onnistuminen sekä koulutuksen, näyttöjen, oman opetuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämistarpeet.

Näyttötutkintomestarien haastattelut

Näyttötutkintomestareiden haastatteluista teemat ovat:

Oma näyttötutkintomestarin koulutus, kokemus toisten kouluttamisesta, puhevammaisten tulkin koulutuksen näytön arvioijien koulutus, puhevammaisten tulkkien koulutus, työssä oppiminen ja näytöt sekä näyttöjärjestelyt, näyttöpaikat, tutkintovaatimukset sekä puhevammaisten tulkkien koulutuksen eri vaiheisiin liittyvät kehittämistarpeet.

Puhevammaisten tulkkien haastattelut

Kuopion puhevammaisten tulkin koulutuksissa 1 ja 2 olleiden haastattelujen teemat olivat seuraavat:

Toimiiko vammaisten ihmisten parissa, toimiiko nykyisin tai onko koulutuksen jälkeen toiminut puhevammaisten tulkin tehtävissä, kuuluuko nykyiseen työhön puhevammaisten tulkin tehtäviä, millaisia kommunikaation edistämistehtäviä siihen kuuluu, onko koulutuksella ollut merkitystä työllistymiselle tai ovatko työtehtävät muuttaneet koulutuksen ansiosta, miten työnantajat suhtautuvat kommunikaation edistämiseen, miten yleensä työyhteisössä siihen suhtaudutaan, miten näkevät vammaisten ihmisten suhtautuvan kommunikaation edistämiseen, mitä koulutuksessa jäi kaipaamaan ja kokeeko tarvitsevansa lisäkoulutusta jossain puhevammaisten kommunikaatioon liittyvissä asioissa. Lisäksi kysyin haastateltavaksi työnantajan edustajaa ja palvelua käyttävää puhevammaista henkilöä.

Puhevammaisten tulkkien työnantajien haastattelut

Koulutuksissa 1 ja 2 olleiden (ks. edellä) nimeämien työnantajien edustajien haastattelujen teemat ovat:

Kommunikaation edistämisen merkitys työyhteisössä, kommunikaation avustamisen merkitys asiakkaille, koulutettujen osaamisen soveltuvuus työelämään ja puhevammaisten tulkkien koulutuksen kehittämistarpeet työelämän näkökulmasta.

Puhevammaisten tulkin apua käyttävien haastattelut

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa haastatellun henkilön haastatteluteemat ovat seuraavat:

Vamman vaikutus tulkkipalvelun tarpeeseen, millaisissa tilanteissa käyttää tulkkipalvelua, palvelun riittävyys, palvelun merkitys omalle autonomialle, yksityisyyden suojaaminen tulkkipalvelua käytettäessä ja palvelun preferenssit.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa haastatellun tulkkia apua käyttävän henkilön haastattelun teemat ovat:

Kommunikaatio ennen puhevammaisten tulkkipalvelua, kokemukset puhevammaisten tulkkipalvelun käyttämisestä, tulkkipalvelun merkitys, toiveet puhevammaisten tulkkien koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän suhteen.

Puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjän omainen

Puhevammaisen henkilön omaisen haastattelun teemat olivat:

Miten puhevammaisten tulkkipalvelu on vaikuttanut sen käyttäjän elämään omaisen näkökulmasta katsottuna.

Haastattelujen tarkoitus

Tutkimuksen ensimmäisen vaiheen haastatteluaineistoa olen käyttänyt täydentämään kyselyillä hankittua tietoa vastauksena ensimmäiseen tutkimustehävään. Toisen vaiheen haastatteluilla olen hakenut tietoa puhevammaisten

tulkkien työelämästä ja tulkkipalvelun merkityksestä palvelun käyttäjille vastuksena toiseen tutkimustehtävään.

Puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjien haastatteluilla on tarkoituksena muodostaa käsitys siitä, voiko tulkkipalvelulla vaikuttaa puhevammaisen ihmisen koettuun elämänlaatuun, ja mitä se käytännössä merkitsee palvelun käyttäjälle.

3.4 MENETELMÄT

Toimintatutkimuksellinen ote

Puhevammaisten tulkkien koulutuksella on pyritty vaikuttamaan yhteiskunnan rakenteisiin, jotta tulkkipalvelusta muodostuisi vammaisten henkilöiden yhteiskunnallista asemaa tukeva instituutio. Puhevammaisten ihmisten toimintamahdollisuuksien parantaminen koskettaa kaikkia.

Myös toimintatutkimuksen luonteeseen kuuluu olemassa olevien olojen muuttaminen. Toimintatutkimuksen otteella ja tutkimuksen liittämällä tulkkipalvelukseen on pyritty tehostamaan sen aikana käynnistettyä yhteiskunnallista muutostyötä ja turvaamaan prosessin tulosten ja vaiheiden dokumentaatiolla kehittämissajatuksen jatkuvuus toisissa vastaavankaltaisissa konteksteissa.

Toimintatutkimuksen lähtökohdat ovat positivistisen ja hermeneuttisen paradigman jälkeisessä ajassa. Ihmistutkimuksessa pyrittiin eroon luonnontieteiden kaltaisesta pyrkimyksestä tuottaa tietoa yhteiskunnan toiminnan lainalaisuuksista ja siirtyä inhimillisen toiminnan perusteita ymmärtävään, hermeneuttiseen ja fenomenologiseen tutkimusotteeseen. Toimintatutkijoille tämä ei riittänyt, vaan he kehittivät emansipatorista eli vapauttavaa tutkimusotetta edelleen toimintaa suuntaavaan ja ohjaavaan suuntaan.²³⁹ Toimintatutkimuksessa pyritään tieteellisesti yhteiskunnalliseen muutokseen, mitä sekä luonnontieteistä vaikutteista saaneet positivistit että myös hermeneuttis-fenomenologisesti orientoituneet tutkimussuunnat ovat pitäneet ongelmallisena; rikkoohan pyrkimys muutokseen tutkimuksen avulla tieteen arvovapau-

---

²³⁹ Ketola 1996, 9

den periaatetta, joka erityisesti positivistille on ollut pyhä asia. Toimintatutkimuksen suosio on kuitenkin kasvanut samalla kun näkemys ihmisestä aktiivisena, itseohjautuvana, omasta toiminnastaan tietoisena ja vastuullisena yksilönä on voimistunut.²⁴⁰

Jürgen Habermasin kuvaama, kriittiseen tutkimusperinteeseen lähtökohdiltaan ankkuroituva, emansipatorinen tiedonintressi johti mielenkiinnon ihmisten toiminnan merkitysten tutkimiseen. Tavoitteena oli oppia ymmärtämään ihmisten toiminnan perimmäiset intentiot. Lisääntyneen tiedon avulla oli mahdollista vapauttaa yksilö häntä kahlitsevien ulkoisten voimien ja rakenteiden vallasta. Positivistisen tutkimusotteen katsottiin pirstovan monitahoiset elämän ilmiöt, kohteiksi valikoitui helposti mitattavia ilmiöitä, tulokset jäivät pinnallisiksi ja tutkija koettiin ulkokohtaiseksi. Toimintatutkimus tulkittiin toimivaksi vaihtoehdoksi silloin, kun kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät eivät ole riittäviä.²⁴¹

Ensimmäisiä toimintatutkimustyyppisiä hankkeita ovat opettajien työstä tehdyt tutkimukset Yhdysvalloissa vuonna 1926. Varsinaisena toimintatutkimuksen kehittäjänä pidetään sosiaalipsykologi Kurt Lewiniä 1940-luvulla.²⁴² Toimintatutkimuksen kohteet vaihtelevat. Eri kohteisiin suuntautuvia toimintatutkimuksia yhdistää käytännöllisyys ja pyrkimys yhteiskunnallisen muutosprosessin aikaansaamiseen sekä tutkijan ja tutkittavien vuorovaikutuksellinen osallisuus samassa tutkimusprosessissa. Laajassa mielessä mitä tahansa ihmisen toimintaan kohdistuvaa tutkimusta, jossa käydään vuoropuhelua kohdeyhteisön kanssa ja pyritään vaikuttamaan sen toimintaan, voidaan ymmärtää toimintatutkimukseksi.²⁴³

Toimintatutkimus on tilanteeseen (kontekstiin) sidottua, yhteistyötä vaativaa, osallistuvaa ja itseään tarkkailevaa. Sillä pyritään vaikuttamaan olemassa olevaan, havaittuun ongelmaan tai parantamaan käytäntöjä²⁴⁴. Toimintatutkimus eroaa osallistuvasta havainnoinnista mm. siinä, että toimintatutkimuksessa

²⁴⁰ Aaltola & Syrjäla 1996

²⁴¹ Ketola 1996, 9 10

²⁴² Ketola 1996, 10

²⁴³ Törrönen, Vornanen <http://www.uta.fi/laitokset/sospol/sosnet/ammlis/toimintatut.htm> (luettu 21.2.2009); ks myös Stringer & Dwyer (2005,4).

²⁴⁴ Metsämuuronen (2002, 191– 192)

tutkija pyrkii aktiivisesti vaikuttamaan vallitsevaan asiantilaan, kun taas osallistuva havainnoija havainnoi pyrkimättä vaikuttamaan asioihin.²⁴⁵

Toimintatutkimuksessa on monia ns. kehittävän tai osallistuvan arviointitutkimuksen piirteitä. Tässä tutkimuksessa korostuvat formatiivisen arvioinnin piirteet, sillä koulutuksesta hankittua tietoa käytetään sen toteuttamisen kehittämiseen.²⁴⁶ Formatiiivinen²⁴⁷ arviointi tarkoittaa sitä, että kohteesta (mm. oppimisesta) hankitaan tietoa säännöllisin väliajoin ja tietoa käytetään toiminnan (esim. opetus) kehittämiseen. Tutkimuksessa arviointi perustuu kriittiseen pradiigmaan ja emansipatooriseen ajatukseen. Tavoitteena on tietoisuuden lisääminen kohteena olevasta koulutuksesta sekä muutosprosessin käynnistäminen ja edistäminen²⁴⁸

Toimintatutkimusta käsittelevässä kirjallisuudesta muodostuu lukijalle kuva aktiivisesta tutkijasta, joka toiminnallaan pyrkii vaikuttamaan prosessin eri vaiheisiin. Tutkijan odotetaan myös hallitsevan erilaiset sosiaaliset tilanteet.²⁴⁹ Toimintatutkimusta tai sen sovelluksia on käytetty mm. monissa väitöskirjoissa koulutus- ja hoitoalan kehittämistutkimuksissa. Niistä esitän esimerkkejä taulukossa 12. Esimerkkeinä muista toimintatutkimuksista, jotka myös koskevat koulutusta ja hoitoalaa ovat mm. Kiviniemen²⁵⁰ tutkimus työharjoittelukäytännöistä ja Ketolan²⁵¹ hoitokäytäntöjen kehittämisestä akuutilla psykiatrisella vastaanotto-osastolla.

²⁴⁵ Routio (2007): <http://www2.uiah.fi/projects/metodi/printabl/f00.htm>

²⁴⁶ Järvikoski & Härkäpää (2004, 244); Uusitalo (1996, 68)

²⁴⁷ <http://www.oecd.org/dataoecd/7/16/34298112.pdf> Toinen tapa arvioida on summatiivinen arviointi. Se kertoo tietyn opintojakson tai oppimäärän saavuttamisen onnistumisesta. <http://www.amkit.fi/download.php?273b41697d3182464d03f1c549fa3ff8> (luettu 3.5.2009)

²⁴⁸ Nyqvist, Leo 2009. Arviointitutkimus. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattikoulutus. Tutkimusmenetelmäopinnot (9ov). [online]

URL:<http://www.uta.fi/laitokset/sospol/sosnet/ammlis/arviointitut.htm> (luettu 9.3.2009)

²⁴⁹ Ketola (1997, 19)

²⁵⁰ Kiviniemi Kari (1995) Uudentyyppisen opetusharjoittelukäytännön kehittäminen ja millä tavoin se tukee opiskelijan omakohtaisen käyttöteorian kehitystä. Tutkija arvioi, että toimintatutkimuksessa osapuolten tulee olla sitoutuneita kehittämistoimintaan. Tässä jotkut lehtorit olivat sitoutuneita ja kehitystä tapahtui enemmän yksilökohtaisten ponnistelujen perusteella vaikka yhteisneuvotteluja oli pidetty. Tutkija koki itsensä joskus ulkopuoliseksi.

²⁵¹ Ketola Outi (1997): Potilaslähtöisen hoitokäytännön kehittäminen akuutilla psykiatrisella vastaanotto-osastolla. Tutkija näkee, että toimintatutkimuksen prosessinomaisuus on sen etu ja haitta. Etuna on se, että se tuottaa jatkuvasti uusia "näyttämöitä, rooleja ja tulkintoja" toiminnasta. Haittana on, että prosessi on päättymätön. Se ei ala toimintatutkimuksen alkaessa eikä pääty siihen, mihin tutkija lopettaa.

Toiminnan arvioinnin yleistyminen 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa antoi mahdollisuuden myös mahdollisuuden muuttaa toimintatapoja.²⁵² Toimintatutkimusta tai toimintatutkimuksellista tutkimusotetta on usein käytetty koulutuksen kehittämiseen (taulukko 12).

Taulukko 12. Esimerkkejä yhteiskuntatieteellisistä toimintatutkimuksia soveltavista väitöskirjoista

<i>Tekijä, tieteenala ja vuosi</i>	<i>Ongelmanasettelu</i>	<i>Menetelmän soveltuvuuden arviointi</i>
Kasvatustiede		
Lakkala, Suvi (2008)	Inklusiivisen opettajuuden tutkiminen opettajakoulutuskontekstissa: opiskelijoiden käsitykset siitä ja niiden muuttuminen ohjausprosessin aikana, inklusiivisen opettajuuden toteutus, yhteistoiminnallisen opettajuuden kokeminen.	Tutkija toteaa toimintatutkimuksen vaativaksi, sillä tutkijan on siedettävä epävarmuutta pitkään ennen kuin asiat alkavat selkiytyä. Toimintatutkimuksen avulla oli kuitenkin mahdollista hahmottaa inklusiivisen opettajuuden kokonaisuus.
Lappalainen, Eeva-Maija (2005)	Maahanmuuttajien alkukoulutuksessa kouluoloissa kulttuurien kohtaamisen edistämässä esiin tulevat kulttuuriorientaation kehittyminen ja etno-opettajan pedagogiikan ja sisällön pedagogiikan osaamisalueen käyttäminen ja kehittyminen. ²⁵³	Tutkimuksessa on käytetty monia menetelmiä ja aineistoja. Tutkija katsoo niiden toimineen tavoitteiden suuntaisesti vaikka kokemusten vertailu toisen etno-opettajan kanssa oli ollut hyödyllistä. Toimintatutkimuksen arviointia ei erikseen ole esitetty.
Pollari, Pirjo (2000)	Portfolion kehittäminen englantia vieraana kielenä opiskeleville pedagogisena innovaationa lukio-opetukseen.	Tutkija arvioi, että toimintatutkimuksella kertyi tietoa portfolion vaikutuksista opiskeluun ja oman vastuun ottamiseen sekä antoi suuntaa omaan opetukseen.
Kankkunen, Markku (1999)	Ala-asteen oppilaiden oppimisen ja ajattelun tutkiminen käsittekarttametodin avulla; miten kuvata käsitteiden ymmärtämistä ja analysoida ajatusten rakenteita.	Tutkija arvioi tutkimusmenetelmän toimineen hyvin oppimisen ja opitun kuvaamisen sekä ajatusrakenteiden analysoinnin välineenä.

²⁵² Laurinkari (2001,21)

²⁵³ Kulttuuriorientaation ja sen elementtien uudelleen rakentuminen ja etno-opettajan pedagogiikan ja sisällön pedagogiikan osaamisalueen käyttäminen ja kehittyminen.

<i>Tekijä, tieteenala ja vuosi</i>	<i>Ongelmanasettelu</i>	<i>Menetelmän soveltuvuuden arviointi</i>
Kasvatustiede		
Laitinen, Matti (1998)	Menetelmän kehittäminen kokoonpanotyössä toteutetun kehittämissprojektin toiminnan kuvaamiseksi ja tapahtuneiden muutosten arvioimiseksi.	Toimintatutkimuksellisella otteella toteutettu tapaustutkimus, jollaiseksi se muodostui prosessin aikana. Tutkija esittää varauksia toimintatutkimuksella saatua tietoa kohtaan. 254
Hoitotiede		
Aspvik, Ulla (2003)	Psyykkisesti vajaakuntoisten avotyötönnän kehittämissprossin kuvaaminen työtoiminnan merkityksen selvittäminen osallistujien elämänlaadulle.	Tekijä arvioi osallistavan toimintatutkimuksen sopivan uuden työ kuntoutusmuodon kehittämiseen ja psyykkisesti vajaakuntoisten ja heidän näkemystensä tulkitsemiseen.
Kaila, Päivi (2001)	Neuvolatyön kehittämisen, sen työmuotojen ja työn sisältöjen parantamisen sekä hoitosuunnitelmien ja kirjaamisen tetyjen tehostamisen kuvaaminen.	Tutkija arvioi toimintatutkimuksen soveltuneen kehittämistyöhön. Tuttu ympäristö ja tiedottaminen muillekin kuin osallistujille ovat hänen mukaansa oleellisia.
Asikainen, Paula (1999)	Sosiaali- ja terveystoimen aktivointi ja käytäntöjen kehittäminen mm. moniammatillisen yhteistyön kehittäminen.	Tutkija arvioi, että toimintatutkimus käynnisti muutosprossin, joiden hän olettaa jatkuvan tutkimuksen päätyttyä.
Lepola, Irja (1997)	Psykiatristen potilaiden hoitotyön kehittäminen entistä potilaskeskemmäksi.	Tekijän mielestä tutkijan toimintatutkimuksessa mukana oleminen mahdollisti kehittämiskohteiden tarkastelun, mutta esiintyi luottamusongelmia. 255
Nojonen, Kaija (1990)	Psykiatristen pitkäaikaislaitospotilaiden kuntoutuksen tehostaminen kuntoutussuunnitelmia kehittämällä. Seuranta tutkimuksessa kehitetyillä mittareilla.	Tekijän mukaan tutkimus on toimintatutkimuksellisella lähestymistavalla toteutettu kehittämiss tutkimus. Vertailuryhmän puuttumisen vuoksi jäi epäselväksi, mitkä muutokset johtuvat kehittämistutkimuksesta ja mitkä muusta kehityksestä.

²⁵⁴ Alun perin toimintatutkimus ei näyttänyt olleen tutkijan tavoitteena, vaan muodostui sellaiseksi tutkimuksen kuluessa, kun tutkija otti osallistuvat henkilöt mukaan tutkimusprosessiin ja arviointiin.

²⁵⁵ Ajallisesti pitkäkestoisen prosessin aikana muodostuneet henkilösuhteet pyrkivät synnyttämään luottamusongelmia. Muodostui puolesta ja vastaan -ryhmiä.

Puhevammaisten tulkkikoulutuksen tutkiminen toimintatutkimuksellisella otteella

Tämän käsillä olevan, toimintatutkimuksellisella otteella toteutetun tutkimuksen kulku on Metsämuurosen²⁵⁶ kuvaaman, Cohenin ja Manionin toimintatutkimuksen kulun määrittelyn mukaisesti seuraava:

Suunnitteluvaihe:

Puhevammaisten tulkkien koulutuksen toteutuksen suunnittelu - tiedonkeruu aiheeseen liittyvistä asioista. Alustava sopiminen kysely- ja haastatteluaineiston hankkimisesta (syksy 2000).

Toimintavaihe:

Koulutus 1:n aloitus ja kyselyn suorittaminen.

Arviointivaihe:

Palaute- ja arvioivat keskustelut ohjausryhmässä (kevät 2001).

Toiminta- ja suunnitteluvaihe:

Toiminnan uudelleen suuntaaminen, koulutuksen lopussa kyselyjen ja haastattelujen suorittaminen, uuden koulutuksen suunnittelu. (kevät 2002).

Arviointivaihe:

Palaute- ja arvioivat keskustelut ohjausryhmässä (kevät 2002).

Toimintavaihe:

Koulutus 2:n aloitus ja kyselyn suorittaminen. (syksy 2002)

Arviointivaihe:

Palaute- ja arvioivat keskustelut ohjausryhmässä (kevät 2002).

Toimintavaihe:

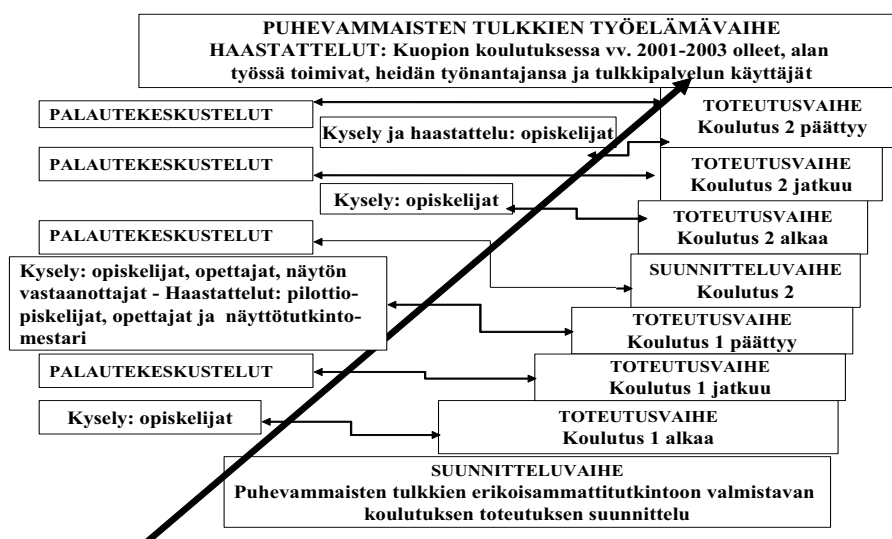
Koulutuksen jatkaminen ja päätöskyselyn ja haastattelujen suorittaminen. (kevät 2003)

Arviointivaihe:

Palaute- ja arvioivat keskustelut ohjausryhmässä (kevät 2003). (ks. myös Stringer, Dwyer 2005, 4-5) (kuvio 7).

---

²⁵⁶ Metsämuuronen (2001, 194); ks viitteessä 187 mainitut Cohenin ja Manionin teokset.

KUVIO 7. Tutkimuksen vaiheet

Tässä tutkimuksessa sykli muodostui seuraavasti: havainnointi, opiskelijoiden tapaamiset, seminaarit, kokoukset, ohjausryhmän kokoukset ja toiminnan arviointi sekä muutosten käytäntöön soveltaminen. Nämä toimintatutkimukselliset keinot auttoivat tuomaan näkyväksi puhevammaisten tulkkien erikoisammattitutkinnon toteuttamisen kehittämiskohteita. Käytännön tavoitteena oli löytää keinoja tutkinnon vaatimusten mukaisen teorian käytäntöön yhdistämiseen ja opiskelijoille ymmärrettäväksi tekemiseen. Tieteen arvovapautta kannattavat tutkijat ovat arvostelleet toimintatutkimusta teorian puuttumisesta. Kurt Lewin näkee asian siten, että "teoria on sisällä käytännössä ja päinvastoin".²⁵⁷ Tässä tutkimuksessa kyseessä on teorian ja käytännön symbioosi. Ydinkysymys oli, ja on edelleenkin, miten niiden yhteys ymmärretään ja miten käytännöstä tuleva tieto kiteytyy teoriaksi.

Toimintatutkimusta on kyseenalaistettu mm. siksi, ettei sen katsota noudattavan objektiivisuuden vaatimusta²⁵⁸, koska tutkija ole ulkopuolinen vaikka tulisi-

²⁵⁷ Heikkinen (2001, 171) lainaa Kurt Lewiniä.

²⁵⁸ Jyrkämä & Heikkinen (1999, 41) viittaavat tekijöihin: Adler 1993: Teacher education: Research as reflective practice. Teaching and teacher education 9 (2). Clarke J., Dudley, P., Edwards, A. Rowland, S., Ryan, C., Winter, R. 1993: Ways of presenting and critiquing action research

kin yhteisön ulkopuolelta. Objektiivisuus tarkoittaa toimintatutkimuksen kontekstissa sitä, että tutkimustieto on hankittu objektiivisesti eikä tutkija ole vaikuttanut tuloksiin²⁵⁹. Coghlanin²⁶⁰ mukaan toimintatutkimuksen avulla on tarkoitus ratkaista ongelmia ja tuottaa uutta tietoa käytäntöä varten. Jyrkämä ja Heikkinen toteavat, että toimintatutkimus on kriittistä huolimatta sopiva menetelmä prosessin arviointiin. Tässä toimintatutkimuksessa kehitettävänä oli koulutusprosessi. Tutkimuksessa kerätty tieto oli välittömästi hyödynnettävissä.

Muutos, tai ainakin muutoksen yrittäminen, on Kuulan²⁶¹ mielestä toimintatutkimuksessa oleellista, vaikka hän näkee muutostarpeen jollain tavalla liittyvän kaikkeen tutkimukseen. Toimintatutkimuksessa se vain on eksplisiittisesti esillä ja sitä pyritään toteuttamaan jo tutkimuksen aikana. Muussa yhteiskunnallisessa tutkimuksessa muutostarve vain osoitetaan tutkimustuloksilla, mutta muutosta harkitsevat ja toteuttavat muut yhteiskunnan toimijat.

Myös Metsämuuronen²⁶² Carrin ja Kemmissin tavoin näkee toimintatutkimuksen piirteiksi sen, että sen kohteena on muutoksille altis sosiaalinen käytäntö ja että toiminta etenee suunnittelun, toiminnan havainnoinnin ja reflektoinnin spiraalisena kehänä. Vaiheita toteutetaan suhteistaen toisiinsa systemaattisesti ja kriittisesti. Hän on samaa mieltä Cohen ja Manion kanssa siitä, että toimintatutkimus sopii esimerkiksi silloin, kun halutaan löytää ratkaisu tiettyyn ongelmaan, työyhteisön sisäiseen koulutukseen, työskentelyn uusien näkökulmien etsimiseen, työntekijöiden ja tutkijoiden välisen kommunikoinnin parantamiseen ja kun halutaan ongelmien ratkaisuun subjektiivista ja impressionistista lähestymistapaa.

Reflektoidessaan ihminen tarkastelee omaa subjektiiviteettiaan, ajatussisältöjään, kokemuksiaan ja itseään tajuavana ja kokevana olentona. Heikkinen ja

---

reports, *Educational Action Research* 1(3). Tickle, L. 1995: Testing for quality in educational action research: a terrifying taxonomy. *Educational Action Research* 3 (2).

²⁵⁹ Metsämuuronen (2002, 12)

²⁶⁰ Coghlan (2001, 11–15)

²⁶¹ Kuula (2001, 218–219)

²⁶² Metsämuuronen (2002, 192–193); lisää toimintatutkimuksen piirteistä teoksessa Carr, W., Kemmis, S. (1986): *Becoming Critical: Education, Knowledge and Action Research*. Falmer Press. Lontoo sekä teoksessa: Cohen, L., Manion, L (1994): *Research Methods on Education*. 4. Edition. Roudledge. Lontoo.

Jyrkämä²⁶³ Lewiniä lainaten kuvaavat, toimintatutkimuksen itsereflektiiviseksi kehäksi, jossa toiminta, sen havainnointi, reflektointi ja uudelleensuunnittelu seuraavat toisiaan. Heikkinen ja Jyrkämä eivät hyväksy sitä, että toimintatutkimuksen heikkous olisi sivujuonien muodostuminen. Poikkeamat päinvastoin ovat heidän mielestään "uutta luovia yllätyksiä". Tämä on ominaista toimintatutkimukselle, jossa tutkimustehtävä muotoutuu vähitellen.

Tutkimuksessa toteutuivat Kuulan ja Metsämuurosen edellä kuvaamat toimintatutkimuksen piirteet. Havainnointia, itsereflektiota, toimintaa, tiedon analysointia seurasi toiminnan uudelleen suunnittelu. Uudelleen suuntaamista ohjasi tarve kehittää koulutusta käytännön työelämän ammatillisten vaatimusten ja koulutuksen käytännön toteuttamisen näkökulmasta. Kyseessä on uusi tieto, koska puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijän koulutus oli uutta koko Suomessa. Tavoitteena oli koulutuksen teoreettisen tiedon ja käytännön yhdistäminen.

Keräsin aineiston kyselyillä, haastatteluilla ja vapaamuotoisesti havainnoimalla eli sovelsin aineistotriangulaation ideaa. Arviointikeskusteluja on käyty ohjausryhmän kokouksissa, opettajien tapaamisten ja projektin kokousten yhteydessä. Toiminnassa havaituista ongelmista on keskusteltu, etsitty keinoja niiden ratkaisemiseksi ja toiminnan uudelleen suuntaamiseksi²⁶⁴. Muuttunutta toimintaa on tutkittu edellä kuvatulla tavalla ja jälleen muutettu tarpeen mukaan. Implementaatiotutkimus sopii erityisesti toimintaprosessien arviointiin. Substanssiasiantuntijoiden (opettajat, näyttöjen vastaanottajat) rekrytointi ja orientointiprosessit ovat osa koulutuksen toteutusta ja tutkimuskohdetta.

Soku -projektin koulutuksen toimintatutkimuksessa on projektin toiminta-aikana toteutettu ensimmäinen vaihe. Uuden koulutuksen kehittämistyö nähtiin tärkeäksi, minkä vuoksi tutkimus toteutettiin toimintatutkimuksellisilla menetelmillä. Ensimmäisen vaiheen päätteeksi annetaan toimintasuosituksia, joita nousee koulutuksesta, näytöistä, työelämästä sekä kokemuksista järjestelmän toimimisesta.

---

²⁶³ Metsämuuronen (2002, 36–38)

²⁶⁴ ks. Soku -projektin kokouspöytäkirjat vv. 2002 - 2003 (säilytetään Kuopion yliopiston arkistossa)

Puhevammaisten tulkkien työelämävaiheen tutkiminen

Toimintatutkimusta voidaan toteuttaa sen osavaiheissa soveltaen erilaisia tutkimusmenetelmiä (esim. aineistokeruun ja analyysin ja argumentaation menetelmiä), kuten tässä tutkimuksessa on tehty.²⁶⁵ Toimintatutkimus voi siten käytännössä, kuten tässä olla menetelmiltään laadullista, määrällistä ja niiden väliin sijoittuvaa pienten aineistojen analyysiä (pienen n:n tutkimusta). Tarkoitukseni on useita eri metodeja käyttämällä saada mahdollisimman paljon tietoa koulutuksen koetusta todellisuudesta, jotta kehittämiskohteet pystyttäisiin systemaattisesti havaitsemaan. Laadullisten tutkimusmenetelmien käyttöä mm. Strauss ja Corbin²⁶⁶ pitävät sopivana menetelmänä silloin, kun substanssista on vähän tietoa, kuten tämän tutkimuksen kohteena olevasta uudesta koulutuksesta. Kvantitatiivisella aineistolla olen pyrkinyt saamaan esiin koulutuksen toteutukseen liittyviä kontekstuaalisia tekijöitä ja siitä johtuen aineiston havaintoyksiköiden (tässä tapauksessa ihmisiä) pienestä määrästä, olen käyttänyt sen käsittelyssä pienten aineistojen analyysimenetelmiä. Kyseessä ei siis ole kvantitatiivisen analyysin osalta perinteinen survey-tutkimus, vaan pientä aineistoa käyttävä tutkimus ei-parametrisine tarkasteluineen. Tällainen tutkimusote soveltuu myös prosessin kuvaukseen, toiminnan seuraamiseen pitkällä aikavälillä ja sen yhteydessä tarkastelun syventämiseen.

Laadullisen aineiston analyysissä kirjoitin aluksi haastattelut auki ja kokosin yhteen eri osapuolten käsitykset koulutuksen työelämän vastaavuudesta ja vertasin niitä keskenään. Haastatteluista etsin tapauksittain yhtäläisyyksiä ja ristiriitaisia sekä uusia näkökulmia ja luokittelin niitä saadakseni esiin tapauksia yhdistävät ja niitä erottavat tekijät. Eri osapuolten näkemysten avulla pyrin muodostamaan kokonaiskuvan koulutuksen ja työelämän suhteesta eli siitä, miten teoreettista tietoa on pystytty soveltamaan käytäntöön ja ovatko ope-tussisällöt vastanneet käytännön tarpeita. Tarkastelen koulutusta ennen kaikkea puhevammaisten henkilöiden, mutta myös työnantajien ja työntekijöiden näkökulmasta.

Kyselyaineiston analyysissa sovellan pienten aineistoihin soveltuvia kuvalevia tilastollisia menetelmiä käyttäen mm. muuttujien absoluuttisia jakaumia ja lähinnä ei-parametrisia tunnuslukuja. Kyselyn avointen kysymysten vastauksia

---

²⁶⁵ Kuula (2001, 218); Coghlan (2001, 7)

²⁶⁶ Straus - Corbin (1996, 11)

ja haastatteluja tarkastelen sekä laadullisesti että jossain määrin myös määrällisesti. Strukturoitujen ja avointen kysymysten vastauksia on tapauksittain vertailtu ja etsitty yhdenmukaisuuksia ja ristiriitaisuuksia tapausten välillä. Niistä on myös esitetty jakaumia absoluuttisina lukumäärinä lähinä sisällöllisten painotusten esille saamiseksi ja dokumentoinnin vuoksi. Toiminnan, ilmaisun ja havaintojen merkityksiä, taustoja ja yhteyksiä olen pyrkinyt tulkitsemaan laadullisen sisällön analyysin keinoin.²⁶⁷

Haastattelut olen kirjoittanut puhtaaksi, koonnut yhteen eri osapuolten käsitykset kustakin asiasta ja verrannut näkemyksiä toisiinsa. Haastatteluista olen etsinyt kyselyjen vastauksia vahvistavia, ristiriitaisia ja esille tulleita uusia näkökulmia. Haastateltujen lausumia olen käyttänyt havainnollistamaan ja selvittämään analyysin yhteydessä esiin nostamiani yleisiä sisältöluokkia.

Teemahaastattelujen aineisto olen pilkkonut analyysissä tietoyksiköiksi ja ryhmitellyt sen jälkeen teemoittain. Tutkimusraportissa olen nostanut esiin aineistossa havaittavat teemat ja konkretisoinut edelleen niiden sisältöä aineiston kautta teemoittelun jälkeen. Teemahaastatteluaineiston analyysi täydentää kyselyaineistoa. Suoria lainauksia käytän argumentaation dokumentteina ja havainnollistamaan aineistosta tekeminäni päätelmiä.²⁶⁸

Opiskelijoiden haastatteluista olen analyysissä nostanut esiin tekstijaksoja, jotka kuvaavat opiskelumotivaatiota, odotuksia koulutuksen, ammatin ja työllistymisen suhteen, opetuksen onnistumista sekä kehittämistä vaativia asioita. Lisäksi olen käyttänyt niitä vahvistamaan ja havainnollistamaan kyselyissä esille tulleita asioita.

Opettajien haastatteluista olen etsinyt substanssiin liittyvää kokemuspohjaa kuvaavia lausuntoja, tehtävään orientoitumista, käsitystä koulutettavien ammatista ja koulutuksen sisältöjen sopivuudesta puhetulkin koulutukseen sekä sen edelleen kehittämisestä.

Näytön vastaanottajien haastatteluista olen etsinyt heidän tehtävään orientoitumistaan kuvaavia lausuntoja sekä käsityksiä siitä, missä määrin näyttötilan-

---

²⁶⁷ (laadullisesta sisällön analyysistä ks. esim. Tuomi & Sarajärvi 2006)

²⁶⁸ Eskola (2007, 43–45)

teissa osoitettu osaaminen heidän mielestään on yhteydessä erilaisissa tilanteissa ja erilaisten asiakkaiden kanssa suoriutumiseen työelämässä.

Puhevammaisten tulkin koulutuksen suorittaneiden, vammaisten parissa työskentelevien haastatteluista olen etsinyt koulutuksen merkitystä työhön kuvaavia lausumia, kommunikaation merkitystä asiakkaille ja työyhteisölle kuvaavia sekä suhtautumista kommunikaation edistämistyöhön. Lisäksi etsin koulutuksen substanssiin liittyviä lausumia eli sitä, miten teoria ja käytäntö kohtaavat ja miten koulutuksen sisältöjä on tarpeen edelleen kehittää.

Työnantajien haastatteluista olen nostanut esiin tulkkien tekemän kommunikaation edistämistyön merkitystä asiakkaille ja työyhteisölle kuvaavia lausumia. Tulkkipalvelun käyttäjien haastatteluista esitän lausumia, jotka kuvaavat sitä, miten he palvelun merkityksen kokevat.

3.5 TULOSTEN LUOTETTAVUUS JA YLEISTETTÄVYYS

Tutkimuksessa olen käyttänyt monia menetelmiä ja aineistoja, joihin jokaiseen on omat yleistettävyyssperiaatteensa. Kvalitatiivisessa aineistossa se on tutkimuksen läpinäkyvyys (analyysin tiedon yleistettävyyteen tutkittavan prosessin ulkopuolelle). Kvantitatiivisen aineiston osalta olen pohtinut vallitsevien käytäntöjen mukaisesti käsitteiden ja muuttujien validiteettia ja menettelytapojen osalta olen noudattanut empiirisen sosiaalitutkimuksen vakiintuneita menetelmiä sekä aineiston keruussa että sen analyysissa.

Tutkimuskehikkona käyttämäni toimintatutkimuksen yleistettävyyttä toisiin, vastaavanlaisiin tutkimuksiin, pohdin yhteenvetoluvussa 5.1.

4 TULOKSET

4.1 KOULUTUKSEEN OSALLISTUNEET

Koulutukseen 1 (pilotti) valittiin kolmetoista opiskelijaa, joista neljä keskeytti; kaksi työllistymisen, muut perhe- tai muiden henkilökohtaisten syiden vuoksi. Tutkintoon valmistavan koulutuksen suoritti yhdeksän opiskelijaa, ja heistä kuusi myös kaikki näytöt eli koko tutkinnon. Kolmelta opiskelijalta jäi osa, yhdeltä kaikki, näytöt suorittamatta. Koulutuksessa 2 (monimuoto) aloitti kaksitoista opiskelijaa, joista kymmenen suoritti osatutkinnon ja opintokokonaisuuteen kuuluvat näytöt.²⁶⁹ Ryhmästä kaksi keskeytti; yksi työn ja toinen henkilökohtaisten syiden takia. Jotkut ovat täydentäneet myöhemmin opintojaan. Miespuolisia opiskelijoita oli kummassakin koulutuksessa yksi.

Puhevammaisten tulkin nimikkeen käyttäminen edellyttää erikoisammattitutkinnon koulutuksen ja näyttöjen suorittamista. Kaikki koulutuksessa tässä haastatellut tulkikoulutuksessa olleet, eivät po. vaatimuksia täytä, mutta asian yksinkertaistamiseksi, nimitän heitä jatkossa puhevammaisten tulkeiksi.

Uusi koulutus kiinnosti koulutukseltaan ja työkokemukseltaan hyvin erilaisia ja eri-ikäisiä ihmisiä. Koulutus 1 opiskelijoiden enemmistöllä oli hoitoalan koulutus, ja monilla oli useiden vuosien, joillakin vuosikymmenien työkokemus. Muutamien nuorimpien osallistujien työkokemus oli vähäinen. Monet Koulutus 1:een hakeutuessaan olivat työttöminä tai tilapäisissä työsuhteissa.²⁷⁰ Koulutus 2:n opiskelijoista useimmat työskentelivät vammaisten parissa ja kaksi oli työttömänä.

Tutkimukseni toisessa vaiheessa haastattelin puhevammaisten tulkkeja, heidän työnantajiaan, puhevammaisten tulkin apua käyttäviä henkilöitä ja palvelun käyttäjän omaishoitajaa.²⁷¹

---

²⁶⁹ Koulutus 2 käsittää puolet puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinnosta

²⁷⁰ Koulutus 1:een osallistuneista oli: työttömänä 7, hoito- tai vuorotteluvapaalla 3, opiskelemasa 1, työssä 2 ja Koulutus 2:ssa: työttömänä 2, työssä 9, omaishoitajana 1.

²⁷¹ Puhevammaisten tulkkeja 17; haastattelin 10 ja heidän työnantajistaan 6 sekä puhevammaisten tulkin apua käyttävä henkilö ja palvelun käyttäjän omaishoitaja.

Puhelimitse tavoittamistani puhevammaisten tulkeista (koulutuksissa 1 ja 2) useimmat olivat menneet takaisin entisiin toimipaikkoihinsa, osa takaisin vammaisten henkilöiden pariin. Joidenkin työn sisältö oli muuttunut koulutuksen ansiosta, mutta neljä ei ollut tehnyt kommunikointiin tai puhevammaisuuteen liittyviä tehtäviä lainkaan. Kaksi henkilöä oli työttömänä.

Haastattelin kaikki ne, jotka toimivat vammaisten ihmisten parissa erilaisissa tehtävissä riippuen aiemmasta tai myöhemmin hankitusta lisäkoulutuksesta sekä työkokemuksesta. Avohuollon ohjaajina toimii kolme ja kehitysvammaisten ohjaajina kaksi henkilöä ja muut mm. autistien vastaavana ohjaajana, vammaisten opettajana, lastentarhan opettajana (erityislapset), erityisopettajana ja henkilökohtaisena avustajana. Kaikkien työssä puhevammaisten tulkin koulutuksesta on hyötyä. Ne, jotka eivät vammaisten parissa toimi ovat sairaanhoitajan, suuhygienistin sekä lähihoitajan ammateissa. Koulutus ei siten ollut vaikuttanut heidän työuraansa, mutta he pitivät silti koulutusta hyödyllisenä, elämäänsä avartavana ja rikastuttavana kokemuksena. Ajoittain tulee työssä ja elämässä muutoinkin tilanteita, jolloin saadusta opista on hyötyä. Suuhygienistinä toimivalle tällaisia tilanteita tulee mm., kun kehitysvammaisia ihmisiä käy vastaanotolla.

Tulkin avusta saaduista kokemuksista haastattelin puhevammaista henkilöä, jonka henkilökohtainen avustaja hoitaa myös tulkin tehtävät. Kyseinen haastateltavani palkkaa ja opastaa itse avustajansa tulkin tehtäviin, ja kun vuosikymmenten varrella hänen henkilökohtaiset avustajansa ovat vaihtuneet, on hänelle kertynyt erilaisista tulkeista ja tavoista tulkata mittava kokemus. Lisäksi haastattelin omaishoitajana toimivaa omaista.

Toimintatutkimuksellisenä kehittämisen syklinä oli aineiston keruu, arviointi, kehittämiskohteiden tarjoaminen koulutuksen toteuttajalle ja muutetun toiminnan tutkiminen. Tutkimuksen toisen vaiheen tulokset perustuvat koulutuksessa olleiden, heidän työnantajiansa ja puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjien sekä tulkkipalvelun käyttäjän läheisen haastatteluihin.

Tässä luvussa esitän ensimmäisen ja toisen tutkimustehtävän mukaisesti eri osapuolten näkemyksiä ja kokemuksia puhevammaisten tulkkien koulutukses-

ta (40 ja 20 ov),²⁷² osallistujien työelämään liittyviä odotuksia sekä kokemuksia puhevammaisten tulkkien työstä. Tulosten tulkinnan perusteella esitän koulutuksen, näyttöjen ja puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän kehittämisehdotuksia.

4.2 NÄKEMYKSET PUHEVAMMAISTEN TULKIN ERIKOISAMMATTITUTKINNOSTA

4.2.1 Opiskelijoiden opiskelua ja koulutusta koskevat arviot

Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkintoa suunniteltaessa oli lähtökohteisesti selvää, että tulkkien asiakaskunta tulisi koostumaan hyvin erilaisista vammaisista ja pitkäaikaissairasta ihmisistä, joiden kanssa työskentely olisi erityisen vastuullista ja vaativaa. Niinpä koulutukseen pääsyn ehdoksi asetettiin, että pyrkijällä on oltava sosiaali- ja terveysalan tai muu vastaava koulutus, joka antaa valmiudet kohdata erityinen asiakas. Opiskelijoiden valinta Koulutus 1:een (pilotti) nähtiin niin merkittäväksi, että sen onnistumiseksi hankittiin oppilaitoksen tutkintotoimikunnan näkemys.²⁷³

Koulutus 1 opiskelijoiden opiskelijaryhmä muodostui koulutustaustaltaan ja työkokemukseltaan homogeeniseksi, mikä asetti lisähaasteita opetuksen toteuttamiselle. Konstruktiiviseen oppimiseen perustuva opetus, jota koulutuksessa toteutettiin, edellyttää opiskelijalta aktiivista tietojen ja taitojen konstruointia.²⁷⁴ Opiskelijan aktiivisuutta korostetaan myös oppilaitoksen opetussuunnitelmassa, jonka mukainen opetus perustuu kognitiiviseen oppimisteoriaan.²⁷⁵ Siinä oleellista on opiskelijan kyky reflektoida omaa oppimistaan. Omaehtoisessa aikuisopiskelussa tietoisuus oppimisstrategioista, omasta oppimis-

---

²⁷² Koulutus 1 päättyi keväällä 2002 ja Koulutus 2 keväällä 2003. Käytän mahdollisuuksien mukaan lyhenteitä Koulutus 1 ja 2 välttääkseni pitkien nimien toistoa.

²⁷³ Hallintohenkilö 1 (2002)

²⁷⁴ <http://wwwedu.oulu.fi/okl/lo/kt2/Ointro.htm> [luettu 10.8.2003]

²⁷⁵ Opetussuunnitelma. Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkintoon valmistava Koulutus 19.2.2001-28.2.2002. Pohjois-Savon ammatillinen instituutti, Sosiaali- ja terveysala, Kuopio. Työelämäpalvelut; opettaja 1

prosessista ja sen kehittämistarpeista on edellytys oppimiselle ja henkilökohtaiselle kasvulle.²⁷⁶

Koulutusten 1 ja 2 opiskelijaryhmien kokemukset eivät ole täysin vertailukelpoisia. Koulutus 1:n opiskelijoilla oli mahdollisuus suorittaa erikoisammattitutkintoon vaadittavat 40 opintoviikkoa ja näytöt. Koulutus 2 käsittää puolet erikoisammattitutkinnon kokonaisuudesta. Koulutus 1 toteutettiin päivisin lähiopetuksena, kun taas Koulutus 2:een kuului enemmän itsenäistä opiskelua ja vähän lähiopetusta. Viimeksi mainitulla ryhmällä ei kyselyjen ja haastattelujen suorittamisen aikaan näin ollen ollut kokemusta koko tutkinnon suorittamisesta.

Opiskelijoiden motivaatio

Motivaatioon vaikuttavat sekä opiskelijan sisäiset että oppimistilanteeseen liittyvät ulkoiset tekijät ja niiden vuorovaikutus.²⁷⁷ Koska opiskelumotivaatio²⁷⁸ on merkityksellinen oppimisen kannalta, on tärkeää pyrkiä vaikuttamaan sitä alentaviin tekijöihin. Tämän vuoksi pyysin sekä Koulutus 1:n että Koulutus 2:n opiskelijoita arvioimaan *opiskelumotivaatiotaan* asteikolla 1–5.²⁷⁹

Koulutus 1:n eli Suomessa täysin uuden koulutuksen järjestelyjen vaikeudet aiheuttivat opiskelijoille etenkin opintojen alussa motivaatio-ongelmia. Opintojaksoista olen ottanut vertailuun ne, jotka molemmat ryhmät ovat suorittaneet ja lisäksi muutamia yleisiä motivaatiotekijöitä. (Tutkinnon sisältö on esitetty taulukossa 4). Koulutus 2 käsittää puolet tutkinnosta eli vaikeavammaisen tulkkipalvelujärjestelmän tuntemisen sekä kieli- ja kommunikaatioympäristön tukemisen.

Opiskelijoiden motivaation sisäisiä tekijöitä olivat mm. erilainen työmarkkina-asema koulutukseen tullessa ja kokemus vammaisista ihmisistä. Ristiriitaa tuli mm. opiskelijoiden omien oppimistavoitteiden ja aikataulullisten ongelmien

²⁷⁶ Lonka (1991)

²⁷⁷ http://tievie.oulu.fi/verkkopedagogiikka/luku_4/motivaatio.htm

²⁷⁸ Koostuu joukosta motiiveja (motiivi on sisäinen tila, joka, aktivoi, panee liikkeelle, ohjaa ja kanavoi käyttäytymistä kohti päämäärää)
http://www.utaj.fi/koulu/psykologia/sangin_opet/sosiaal.html [luettu 15.2.2005] lähteenä: (Metsämuuronen, J. 1997)

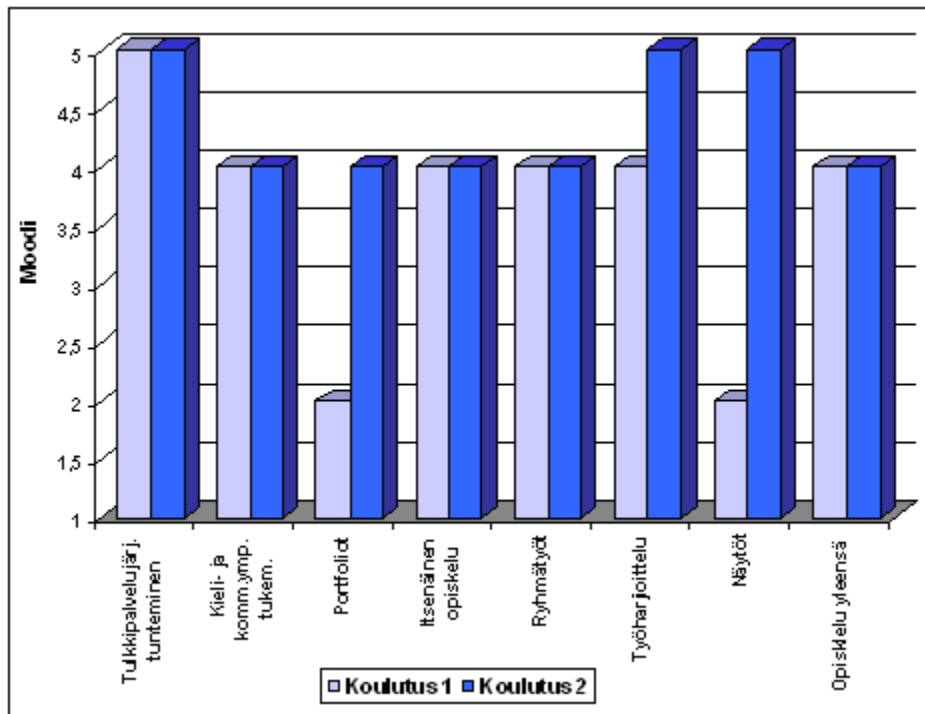
²⁷⁹ Arviointi 1–5: 1 en lainkaan, 2 vain vähän, 3 en osaa sanoa, 4 melko paljon, 5 erittäin paljon

vuoksi, koska opintojaksoista tiedottaminen tapahtui aluksi kovin myöhään. Tämä johtui opetuksen perusteiden ilmestymisen viivästyisestä ja opettajien ja asiantuntijoiden aikataulujen sovittamisesta. Todennäköisesti, jos Koulutus 1:n opiskelijoilta olisi opintojen alkuvaiheessa tai puoleessa välin pyydetty arvioita motivaatiostaan, ne olisivat ehkä olleet Koulutus 2 opiskelijoiden arviointiin verrattuina heikompia kuin opintojen lopussa annetut.

Molempien ryhmien opiskelijat olivat hyvin motivoituneita opiskeluunsa vaikeavammaisen tulkkipalvelujärjestelmän tuntemisen sekä kieli- ja kommunikaatioympäristön tukemisen jaksolla, sillä molempien arvioiden moodi on vaikeavammaisen tulkkipalvelujärjestelmän opinjaksolla lähes viisi (erittäin motivoituneita) ja kieli- ja kommunikaatioympäristön tukeminen -jaksolla lähes neljä (melko paljon motivoituneita). Ryhmien tarkemman tarkastelun perusteella Koulutus 2:n opiskelijat olivat keskimääräisesti motivoituneempia. Ilmeisesti joltakin Koulutus 1:n opiskelijalta puuttui koulutuksen edellyttämä motivaatio.

Kieli- ja kommunikaatioympäristön tukeminen -jaksolla molempien ryhmien enemmistö arvioi motivaationsa melko hyväksi (moodi 4) (kuviot 8). Arvioiden keskiarvoissa on kuitenkin eroa siten, että Koulutus 1:n opiskelijat ovat hieman motivoituneempia opiskeluunsa. Se, etteivät kaikki ole pystyneet motivoitumaan oppiaineesta, josta opiskelijat yleensä ovat olleet kiinnostuneita, saattaa johtua opetusmenetelmien erilaisuudesta. Joitakin jaksoon liittyvät etäopiskelutehtävät eivät näyttäneet motivoivan.

Opiskelu yleensä motivoi molempia ryhmiä, sillä enemmistö arvioi motivoituneensa melko paljon (moodi 4). Eroja esiintyy arvioiden ääripäissä: Koulutus 1:n opiskelijoista joku on heikosti motivoitunut ja Koulutus 2:ssa on joitakin erittäin motivoituneita opiskelijoita (kuviot 8). Opiskelijoiden motivaatio on tärkeä tekijä opiskelun onnistumisessa eikä yksittäisiä poikkeamiakaan jätetty huomiotta. Olen selvittänyt, kuten myös oppilaitoksessa on tehty, opiskelijoiden motivoitumattomuuden syitä. Niistä on keskusteltu ja oppilaitoksessa on lisätty opiskelijoiden tukemista ja asioista tiedottamista. Opiskelija on myös otettu mukaan toiminnan suunnitteluun, mikä on parantanut motivoitumista.

KUVIO 8. Opiskelumotivaation vertailu (Koulutus 1 ja Koulutus 2)²⁸⁰

Koulutus 1 opiskelijoiden yleinen heikompi motivaatio selittyy pitkälti opetuksen perusteiden viivästyksellä ja siitä seuranneella kiireellä opintojen lopussa. Koulutuksen organisointi vei vastuunopettajan aikaa, eikä orientaatio-ohjaukseen tai yksittäisten tehtävien ohjaukseen ollut aikaa. Motivaatiota laski myös usein tapahtuneet ajoituksen muutokset, etenkin Koulutus 1:ssä, mutta myös Koulutus 2:ssa.

*"Alun kaaosmainen tilanne, heikot käytännön järjestelyt ja se, ettei tietoa saanut mistään, vähensivät motivaatiota. Varmaan jokainen jossain vaiheessa mietti opiskelun tarkoitusta ja mielekkyyttä "*²⁸¹

Opintojen alussa Koulutus 1 opiskelijoiden motivaatiota laski myös epäily siitä, että koko opiskelu olisi turhaa.

²⁸⁰ Arviointi 1–5: 1 en lainkaan, 2 vain vähän, 3 en osaa sanoa, 4 melko paljon, 5 erittäin paljon

²⁸¹ Koulutus 1

*"... että tehdään ensin palvelu, johon ei ole tarvetta. Kun on työelämästä lähtenyt opiskelemaan, haluaa todella opiskella. Ei Kelan tai muulla koulutustuella pitäisi kouluttaa vain koulutuksen vuoksi."*²⁸²

Monet Koulutus 1:n opiskelijoista olivat tulleet kouluttautumaan hankkiakseen uuden ammatin ja työllistyäkseen. Epävarmuus järjestelmän toimivuudesta vaikutti heidän motivaatioonsa. Opintojen edetessä, etenkin työssä oppimiskasjojen aikana opiskelijat vakuutuivat, että tarvetta heidän työilleen on, kunhan vain järjestelmä saadaan toimivaksi. Tämä pitää paikkansa edelleenkin (v. 2009): tarvetta palvelulle on, mutta järjestelmä ei toimi.

Tulkkipalvelujärjestelmän toimivuus on tärkeä vammaispoliittinen kysymys. Mikäli vammaisten ihmisten asemaa todella halutaan parantaa, on järjestelmälle luotava toimintaedellytykset. Siihen liittyy myös puhevammaisten tulkkien tarve ja kouluttaminen. Viranomaisten ja poliittisten päättäjien tietoisuutta puhevammaisten tulkkipalvelusta pyrittiin Soku -projektin toiminnan aikana lisäämään mm. useilla seminaareilla. Puhevammaisten tulkkipalvelun toiminnan ongelmia on selvitetty myös hankkeen useissa opinnäytetöissä.²⁸³

Portfolioita käytetään yleisesti oppimisen tukena monissa muissakin koulutuksissa, mutta puhevammaisten tulkkien koulutuksessa ne ovat erityisen tärkeitä, sillä ne muodostavat osan näyttöjen teoreettista osuutta. Portfolio on tärkeä myös siksi, että opiskelija kokoaa niihin näyttösuunnitelmansa. Prosessin ja tapahtumien kuvaus auttaa opiskelijaa sisäistämään ja ennakoimaan näytön tapahtumia.²⁸⁴ Portfolio on eräänlainen opiskelijan 'arvopaperisalkku',²⁸⁵ johon omien arviointien lisäksi siihen voi sisältyä myös opettajan antamaa palautetta ja vertaisarviointia,²⁸⁶ mutta pääpaino on itsearviointilla. Portfolioiden merkitys onkin enemmän refleksiivisessä, oppimista syventävässä prosessissa kuin itse kokoelmassa.²⁸⁷ Niiden tekeminen tukee koulutuksen taustalla olevaa konstruktivismiin oppimiskäsitystä, joka painottaa itsenäisyyttä ja oppijakeskeisyyttä.²⁸⁸

²⁸² Koulutus 1

²⁸³ esim. Tantu (2003), Rautiainen (2003)

²⁸⁴ <http://netti.nic.fi/~jjuntu/3BB.HTML> (luettu 15.2.2005)

²⁸⁵ <http://www.helsinki.fi/~saura/koulutus/pofoword.html>: (luettu 15.2.2005) Portfolio tulee latinankielisistä sanoista "portare" (kantaa) ja "folia" (lehti)

²⁸⁶ Näyttötutkintomestari 1 (2002)

²⁸⁷ Linnakylä ym. (1994)

²⁸⁸ Opettaja 1 (2002)

Portfolioiden tekemisen motivaatio oli Koulutus 1:n opiskelijoilla matala, koska niiden merkitystä ei ymmärretty. Enemmistö Koulutus 1:n opiskelijoista arvioi niiden tekemisen vain vähän motivoivaksi (moodi 2).

"Opiskelijoiden keskuudessa nousi vastustusta portfolioiden tekemistä kohtaan." ²⁸⁹

Vastustus ilmenee myös opiskelijoiden kommenteissa portfolioiden tekemisen ohjauksessa. Joidenkin mielestä ohjaus oli vähäistä eikä opintojaksojen järjestys tukenut portfolioiden oppimista. Koulutus 2 opiskelijoiden enemmistö arvioi motivoituneensa melko paljon (moodi 4) portfolioiden tekemiseen (kuvio 8).

Toin esiin motivaatioon ja erityisesti portfolioiden tekemiseen liittyvät ongelmat johtoryhmän ja opetuksesta vastaavien tapaamisissa. Keskusteluissa päädyimme opiskelijoiden motivoimisen parantamiseen selvittämällä portfolioiden merkitystä oppimisprosessin ja itsearviointin välineenä ja etenkin näyttöjen suorittamisessa ja arvioinnissa. Kehitystä on tapahtunut Koulutus 1:n ajoista, mikä näkyy Koulutus 2 opiskelijoiden arvioinneissa motivaatiostaan portfolioiden tekemiseen.

Aikuisopiskelussa edellytetään opiskelijoilta itsenäisen opiskelun taitoja. Kyky toimia itsenäisesti, hankkia tietoa oma-aloitteisesti ja yleensäkin ottaa vastuuta omasta oppimisestaan, on opintojen, mutta myös opetuksen onnistumisen edellytys. Itsenäisyys ja luova kyky ovat ominaisuuksia, joita puhevammaisten tulkki tarvitsee työssään.

Itsenäisen opiskelun motivaation on molempien ryhmien enemmistö arvioinut melko hyväksi (moodi 4). Arvioiden hajonnassa ei ole eroa, mutta keskiarvoilla mitattuna Koulutus 1:n motivaatio on hieman heikompi. Ero saattaa johtua siitä, että Koulutus 1:ssä oli useampi sellainen, joka ei yleensäkin osannut arvioida motivoitumistaan (kuvio 8), minkä voi tulkita kielteisesti. Todennäköisesti eniten itsenäisen opiskelun vaikeuksista raportoineet ovat niitä, joiden aiemmista opinnoista on kulunut useita vuosia jopa vuosikymmeniä. Olen keskustellut ongelmasta ja oppilaitoksessa on lisätty opiskelijoiden ohjausta.

---

²⁸⁹ Opettaja 1 (2002)

Ryhmätyöt molempien ryhmien enemmistö arvioi melko motivoivaksi (moodi 4). Keskimääräisesti Koulutus 1 opiskelijoiden motivaatio oli kuitenkin heikompi arvioiden hajonnasta johtuen. (kuvio 8).

Työssä oppimisen tarkoitus on, että opiskelija näkee käytännössä millaista työammattiin valmistuttua tulee olemaan. Työssä oppiminen motivoi molempia ryhmiä, mutta arvioissa on melko suuri ero. Koulutus 1 opiskelijoiden enemmistö arvioi motivoituneensa työssä oppimisesta melko paljon (moodi 4) ja Koulutus 2:n erittäin paljon (moodi 5). Koulutus 2 opiskelijoiden motivaatio on parempi myös keskiarvoilla mitattuna (kuvio 8). Työssä oppimisen järjestelyissä oli Koulutus 1:ssä sekä hyviä että huonoja kokemuksia. Sekä onnistumiset että epäonnistumiset ovat auttaneet käytäntöjen kehittämisessä, mikä näkyy Koulutus 2:n parempina arvioina.

Pilottikoulutuksessa eli Koulutus 1:ssä alun odottelun jälkeen tuli kiire loppuvaiheessa. Opinnot ruuhkautuivat ja näyttöjärjestelyt olivat työläät, eivätkä opettajat ennättäneet niistä riittävästi tiedottamaan.

"Joutui todella taistelemaan, ettei motivaatio pääse loppumaan, koska näyttöjärjestelyistä ja näytöistä sai niin vähän etukäteen tietoa." ²⁹⁰

Täysin uuden erikoisammattitutkinnon näyttöjen toimintatapojen luomisen ongelmat näkyvät ryhmien arvioissa motivaatiostaan. Koulutus 1 opiskelijoiden enemmistö arvioi motivaationsa näyttöjärjestelyjen tekemiseen alhaiseksi (moodi 2), mutta Koulutus 2:n taas erittäin hyväksi (moodi 5) (kuvio 8). Näyttövaiheessa, kun opinnot alkoivat olla loppuillaan, opiskelijoiden motivaatio parani. Ongelmista huolimatta opiskelu kaiken kaikkiaan oli ollut mielekästä, etenkin kommunikaatioon liittyvät asiat olivat molemmille ryhmille uusia ja innostavia. Motivaatiota nostivat onnistumisen kokemukset näytöissä.

"Motivaatio parani, kun sai näyttää oppimansa taidot ja huomasi, että näytöistäkin voi suoriutua." ²⁹¹

---

²⁹⁰ Koulutus 1

²⁹¹ Koulutus 1

Tietoinen kehittämistyö ja palautteen hyödyntäminen näkyy opiskelijoiden arvioissa erityisesti näyttöjärjestelyjen osalta. Ensimmäisen koulutuksen opiskelijoiden pioneerityö ja yhteinen kehittäminen on tuottanut tulosta. Koulutus 1:n opiskelijat joutuivat ponnistelemaan kohtuuttomasti saavuttaakseen tavoitteensa. Kaikki eivät tavoitteeseensa päässeetkään, sillä muutamilta jäi näyttöjä suorittamatta siksi, ettei sopivaa näyttöasiakasta löytynyt.

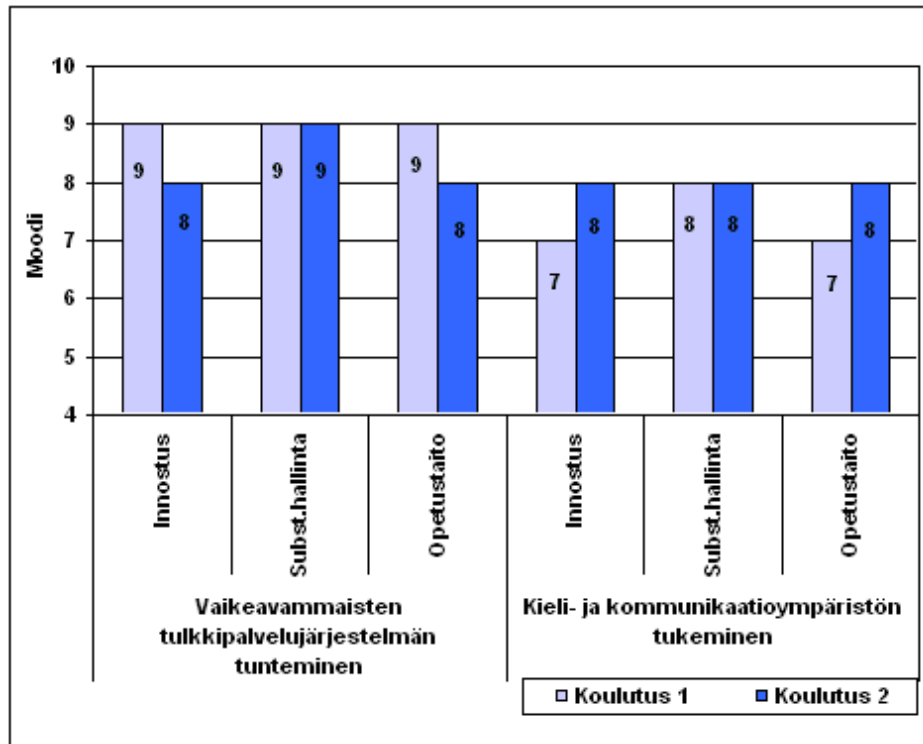
Tutkinnon kesken jääminen on ongelma, josta on keskusteltu ja ohjausryhmässä sekä oppilaitoksen opetuksesta vastaavien kanssa on suunniteltu keinoja tilanteen korjaamiseksi vielä myöhemminkin. Henkilöille, joiden tutkinto jäi jotain näyttöä vajaaksi, tarjottiin tilaisuutta sen suorittamiseen mm. Koulutus 2:n yhteydessä. Koulutus 1:n kokemukset ovat olleet arvokkaita Koulutus 2 järjestettäessä, mutta kovin raskaita pilotin opiskelijoille.

Molempien ryhmien opiskelijat kokivat ryhmädynamiikan toimineen kannustavasti. Koulutus 1:n ryhmä piti taustojensa heterogeenisuutta yleensä voimavarana, mutta Koulutus 2:ssa sen hyödyntämiseen oli vähän mahdollisuuksia. Jos lähiopetusta olisi alkuun ollut enemmän, olisi ryhmään voinut tutustua aiemmin.

Opiskelijoiden arviot opetuksesta

Opiskelijoiden suorittamalla opetuksen arvioinnilla olen pyrkinyt saamaan palautetta siitä, miten he ovat opetuksen sisäistäneet. Opiskelijoiden arvioista on kuitenkin huomioitava se, että heidän arviointinsa ei ole ammatillisesti opetuskokonaisuutta jäsentävää kuten on opettajien suorittama arviointi.

Oppimiseen ja kokemukseen opetuksesta vaikuttavat paitsi opiskelijan fyysiset, psyykkiset ja kognitiiviset kyvyt, myös emootiot, arvot ja asenteet – sekin, pitääkö opiskelija opettajasta, arvostaako asiantuntemusta, miten sopeutuu opetustilanteisiin jne. Opiskelijoiden arviot antavat kuitenkin viitteitä siitä, miten puhevalmiiden tulkin koulutus on onnistunut sekä siitä, mitä koulutuksen pitäisi olla. Toimintatutkimuksessa opiskelijoiden kokemukset ovat koulutuksen kehittämisaineistoa.

KUVIO 9. Opiskelijoiden arvioit opetuksesta (Koulutus 1 ja 2)

Koulutuksen toteuttajat luonnehtivat opiskelijoita kriittisiksi, keskusteleviksi ja kantaa ottaviksi sekä vaativiksi opetuksen suhteen. Pyysin opiskelijoilta arvioita heidän kokemastaan opetuksen onnistuneisuudesta eli siitä, olivatko opettajat heidän mielestään innostuneita opettamisesta, hallitsivatko he opettavan alueen substanssin ja millainen heidän opetustaitonsa oli arvioituna kouluarvosana-asteikolla 4 – 10.

Vaikeavammaisten tulkkipalvelujärjestelmän tunteminen -oppijaksolla Koulutus 1:n opiskelijat arvioivat opettajien innostuksen ja opetustaidon kiitettäväksi (moodi 9) kun taas Koulutus 2:ssa se arvioitiin tyydyttäväksi (moodi 8). Substanssin hallinnasta molempien ryhmien enemmistö arvioi samalla tavoin kiitettävillä arvosanoilla (moodi 9), mutta keskiarvoilla mitattuna Koulutus 2:n arvio on korkeampi. Ero johtuu siitä, että sen opiskelijat ovat antaneet vähemmän heikkoja arvosanoja kuin Koulutus 1:ssä. Opettajan opetustaidot Koulutus 1:n enemmistö arvioi yhdeksäksi (moodi 9) ja Koulutus 2:n kahdeksaksi (moodi 8) (kuvio 9).

Opiskelijoiden opettajien opetustaidoista substanssin hallinnan suhteen antamat arviot eivät ole heikkoja, mutta sinänsä toivottavaa kehitystä ts. kohentamista toisessa koulutuksessa ei ensimmäiseen verrattuna näytä tapahtuneen vaikeavammaisen tulkkipalvelujärjestelmän tunteminen -jaksolla. Kokonaisuus koostuu useista eri oppiaineista ja niissä annetut yksittäiset heikot arviot laskevat kokonaisarvosanaa. Yksittäisistäkin poikkeamista on oppilaitoksessa pyritty ottamaan selvää ja hakemaan ratkaisuja ongelmiin opiskelijoiden ja opettajien kanssa keskustellen.

Hyviä kokemuksia opiskelijat saivat mm. kieli- ja kommunikaatioympäristön tukeminen -opintojaksolla etenkin Koulutus 2:ssa. Koulutus 2 opiskelijoiden enemmistö arvioi opettajien innostuksen ja opetustaidon paremmaksi (moodi 8) kuin Koulutus 1:ssä (moodi 7). Opettajien opetustaidosta molempien ryhmien enemmistö oli samoilla linjoilla (moodi 8). Koulutus 1 arvioiden keskiarvot ovat alhaisemmat kuin moodit, mikä merkitsee sitä, että arvioiden hajonta on suuri (innostus 4-8, substanssin hallinta 5-8, opetustaito 5-8). Alimpia arvioita on antanut useampi opiskelija, joten kyse ei ole yksittäisestä arvioijasta (kuvio 9).

Parhaiten ja heikoiten toteutuneet opintojaksot

Pyysin opiskelijoita mainitsemaan kolme parhaiten ja kolme heikoiten onnistunutta opintokokonaisuutta tai luentosarjaa. Molempien koulutusten opiskelijat antoivat kiitosmainintoja puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän (8) ja tukiviittomien opetuksesta (11). Tukiviittomien opetusta muutamit opiskelijat pitivät heikosti onnistuneena.

Opintokokonaisuuden heikohkon onnistumisen syyksi mainittiin mm. joko opituntien vähyys (esim. graafiset symbolit ja niiden käyttöönotto) tai liiallinen teoreettisuus, kuten yhteistyö vammaisjärjestöjen kanssa -opintojaksolla. Joitakin aiheita oli vaikea mieltää opiskeltavaan kokonaisuuteen mm. jaksojen epäloogisen järjestyksen vuoksi.

”Tekniset apuvälineet kommunikoinnin apuna – jaksolla olimme ihan pihalla - siinä vaiheessa eivät vielä kommunikointiongelmatkaan olleet tuttuja.”²⁹²

*”Joidenkin opintojaksojen järjestys ei ollut hyvä – eivät tukeneet toisiaan; esim. kommunikaatioympäristön tukeminen olisi pitänyt olla ennen portfolioita”.*²⁹³

Koulutus 1:n opiskelijat olivat erityisen tyytymättömiä siihen, etteivät saaneet mielestään riittävästi ohjausta portfolioiden tekemiseen, sillä monellakaan ei ollut niistä ennestään kokemusta. Myös näyttöjen järjestelyihin olisi toivottu enemmän ohjausta ja apua. Varsinkin Koulutus 2:n opiskelijoille niiden järjestelyt olivat palkkatyön ohessa hankalia. Monien ihmisten aikataulujen, näyttöpaikan, asiakkaan ja näytön arvioijien kanssa aikataulujen sovittaminen vaati lukuisia tapaamisia ja puhelinsoittoja. Asiasta oli sovittava myös oman työnantajan kanssa. Erityisen hankalaa oli näyttöaikataulun muuttaminen, jos jollekin osapuolelle tuli este.²⁹⁴

Monimuotoisena toteutettu opetus, jossa on sekä lähi- ja etäopetusta, mahdollisti opiskelun työn ohella. Opiskelumuotona se on sekä joustava että vaativa. Koulutus 2:ssa olisi haluttu enemmän lähiopetusta, mutta työn vuoksi siihen osallistuminen ei olisi ollut mahdollista. Vaativaa opiskelu on erityisesti siksi, että paljon jää opiskelijan omatoimisuuden varaan. Ehkä ratkaisu ongelmaan löytyy aineiden tuntijaon puitteissa. Ongelmaksi nähtiin myös se, ettei vierailleille luennoitsijoille ole mahdollista esittää luennoista ehkä myöhemmin herääviä kysymyksiä.

Ohjaus

Ohjauksessa koetut puutteet olen jo aiemmin eri yhteyksissä maininnut. Etenkin Koulutus 1:n opiskelijat kokivat, etteivät opettajat olleet innostuneita tai edes tienneet, miten opastaa aikuisopiskelijoita ryhmätöiden tekemiseen, itsenäiseen opiskeluun, portfolioiden tekemiseen tai työssä oppimiseen. En-

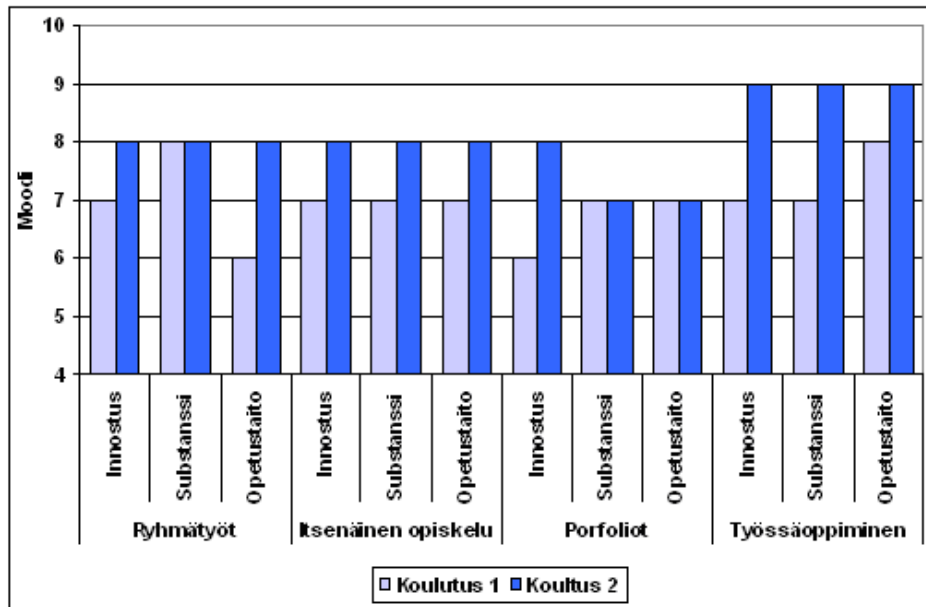
---

²⁹² Koulutus 1

²⁹³ Koulutus 2

²⁹⁴ Koulutus 2

simmäisen vaiheen jälkeisen palutteen perusteella ohjausta on tehostettu, sillä Koulutus 2:ssa opiskelijoiden kokemukset ovat myönteisempiä paitsi portfolioiden osalta, josta arviot eivät paljon ole parantuneet (kuvio 10).

KUVIO 10. Opiskelijoiden arvio ohjauksen onnistuneisuudesta (Koulutus 1 ja 2)

Ryhmätöiden ohjaamisessa molempien koulutusten opiskelijoiden enemmistö arvioivat opettajan substanssin hallinnan tyydyttäväksi (moodi 8). Ohjaamisen innostuneisuuden ja opetustaidon Koulutus 1:n enemmistö arvioi heikommaksi (moodi 7) kuin Koulutus 2 (moodi 8). Moodi- ja keskiarvojen vertailu paljastaa enemmistön arvioinneista poikkeavat arviot; Koulutus 2:ssa keskiarvot ovat moodeja korkeampia. Opetustaidon osalta Koulutus 2 opiskelijoiden mielipiteet eroavat, jotkut ovat antaneet moodia alhaisempia arvosanoja, mutta useampi sitä korkeampia. Koulutus 1 opiskelijoiden arviot opettajan innostuksen osalta osoittavat vielä suurempia mielipide-eroja. Opiskelijoiden käsitykset ohjauksen onnistumisesta ovat siten erilaisia, jotkut pitävät sitä erittäin onnistuneena ja jotkut taas erittäin epäonnistuneena.

Itsenäisen opiskelun ohjaamisesta ryhmien enemmistö arvioi opettajien innostuksen, substanssin osaamisen ja opetustaidon tasaisesti Koulutus 1:ssä hei-

kommaksi (moodi 7) kuin Koulutus 2:ssa (moodi 8). Itsenäisten tehtävien tekemistä vastustettiin, etenkin Koulutus 1:ssä.

"Aluksi opiskelijat eivät olleet lainkaan valmiita niiden tekemiseen."²⁹⁵

Keskiarvot ovat kaikilla alueilla moodeja heikkommat, joten molemmissa ryhmissä on annettu yksittäisiä heikkoja ja korkeimpia arvioita, mutta yleisesti ottaen Koulutus 2:ssa korkeampia. Itsenäisen opiskelun ohjaamisen ongelmat näyttävät siten enemmän yksittäisiltä kokemuksilta.

Portfolioiden tekemisessä Koulutus 1 opiskelijoiden enemmistö on arvioinut opettajien innostuksen heikommaksi, kuin Koulutus 2:n enemmistö (moodi 7 ja 8). Portfolioihin liittyvistä, opettajan muista taidoista molempien ryhmien enemmistö on yksimielinen (moodi 8). Koulutus 1 arvioiden keskiarvot ovat moodia alhaisemmat kuten myös Koulutus 2:n muutoin paitsi innostuksen osalta. Tämä johtuu siitä, että Koulutus 1:ssä jotkut ovat arvioineet opetuksen kaikki osa-alueet heikoiksi ja Koulutus 2:ssa taas jotkut ovat pitäneet opettajan innostusta suurempana kuin substanssin hallintaa ja opetustaitoa. Palautteen hyödyntäminen ja opetuksen tietoinen kehittämistyö näkyy Koulutus 2 opiskelijoiden parempina arvioina opetustaidon ja innostuksen osalta.

Työssäoppiminen

Työssäoppiminen kuuluu osana ammattiopintoihin.²⁹⁶ Tarkoituksena on, että osa tutkinnon tavoitteista opitaan työpaikalla. Työpaikalla nimetty ohjaaja ohjaa opiskelijaa ja arvioi hänen työssäoppimistaan yhdessä opettajan ja opiskelijan kanssa. Ammattiopintoihin liittyvä työssäoppiminen tapahtuu erilaisissa ympäristöissä ja tehtävissä, minkä vuoksi se edellyttää etukäteissuunnittelua ja sopimuksia.²⁹⁷

---

²⁹⁵ Opettaja 1 (2002)

²⁹⁶ Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630> (luettu 22.5.2009)

²⁹⁷ Omnia: <http://www.omnia.fi/Resource.phx/sivut/sivut-omnia/ammattiopisto/tyossaoppiminen.htx>
(luettu 21.5.2009)

Työssäoppiminen on tärkeä osa ammattiopintojen kokonaisuutta, mutta puhevammaisten tulkkien koulutuksessa se on erityisen tärkeä. Tulkit kohtaavat työssään eri tavoin kommunikoivia asiakkaita ja siksi työssäoppimisjaksolla on hyvä tutustua kommunikoinnin kirjoon mahdollisimman laajasti. Samalla opiskelijalla on tilaisuus tutustua näyttöasiakkaaseensa ja harjoitella hänen kanssaan kommunikaatiota.

Työssäoppimisen vaihe on opiskelijalle opintojen kannalta tärkeä, sillä tutkinnon suorittaminen riippuu myös näytöissä onnistumisesta. Koulutus 1:n työssäoppimisen järjestelyt olivat ensimmäiset laatuaan. Se oli uutta myös oppilaitokselle, mutta etenkin opiskelijoille itselleen. Ensimmäisen kerran työssäoppimista järjestettäessä ja ensimmäisiin näyttöihin valmistautuessa olisi ollut tärkeää paneutua ennakkosuunnitteluun huolellisesti. Koulutus 1:n kokemukset työssäoppimisesta ovat vaihtelevia. Se näkyy myös opiskelijoiden arvioinneissa saamastaan ohjauksesta, sillä enemmistö arvioi sen opettajien innostuksen ja substanssin osalta tyydyttäväksi ja opetustaidon hyväksi (moodit 7,7 ja 8). Keskiarvot ovat moodia alhaisemmat. Jakaumien lähemmässä tarkastelussa ilmenee, että jotkut ovat antaneet kauttaaltaan heikkoja arvioita (kuviot 10).

Yksittäiset heikot arviot työssäoppimisen ohjaamisesta Koulutus 1:ssä johtuvat epäonnistuneesta työpaikan valinnasta tai riittämättömästä tiedottamisesta työssäoppimisen tarkoituksesta.

"En saanut mahdollisuutta kokeilla tulkkamista. Oli muuta työtä. Näyttöihin en saanut valmistautua siellä. Sanottiin, että nyt keskityt vain täällä olemiseen. Ei siellä tiedetty mistä on kysymys. Ei ohjattu, eikä annettu mahdollisuutta kokeilla saatuja oppeja".²⁹⁸

Ennakovalmistelujen ja tiedotuksen puutteellisuuden takia kaikilla työpaikoilla ei ymmärretty työssäoppijan opiskelun tarkoitusta ja opiskelijalle saatettiin antaa tehtäväksi mm. saniteettitilojen siivousta. Tällaisissa tilanteissa jotkut opiskelijat kokivat itsensä lähinnä lisätyövoimaksi.

---

²⁹⁸ Koulutus 1

*"Jos harjoittelija joutuu tekemään muita kuin tulkkipalveluun kuuluvia tehtäviä, hänen työsuoritustaan arvioidaan väärin perustein."*²⁹⁹

Useimpien työssäoppiminen kuitenkin onnistui hyvin ja opiskelijat saivat harjoitella kommunikaatiota käytännössä. Heidän kokemuksensa olivat innostavia.

*"Sain kyllä harjoitella viittomia. Sellaisetkin lapset, jotka olivat unoh-taneet viittomat, alkoivat viittaa". "Jossain paikassa oppia oli tarjolla enemmän kuin sitä lyhyen ajan puitteissa oli mahdollista vastaanot-taa, esim. teknisistä laitteista oli valittava, minkä käyttöä harjoitte-li."*³⁰⁰

Parhaimmillaan opiskelija saa työssäoppimisjaksolla mahdollisuuden tutustua tulevaan tehtäväkenttäänsä, hänen näkemyksensä opiskeltavasta kokonaisuudesta ja teorian merkityksestä opiskelussa avartuu.

*"Oppi, miten puhevalmiiden henkilöiden kanssa kommunikointiin on todella paneuduttava. Jakso oli hyväksi ammattitaidolle kun oli hyvä työnohjaus. Antoi mahdollisuuden soveltaa teoretietoa käytän-töön."*³⁰¹

Työssäoppimisen ohjauksen arvioissa näkyy kehitys, mitä Koulutus 1:n jälkeen on tapahtunut. Koulutus 2 enemmistön arviot kaikista osa-alueista ovat huomattavasti parempia Koulutus 1:een nähden (kuvio 10). Myös Koulutus 2:ssa keskiarvo on moodia alhaisempi, sillä jotkut ovat arvioineet osa-alueet heikomiksi kuin enemmistö (kuvio 10).

Vaikka Koulutus 2 opiskelijoiden arviot työssäoppimisen ohjaamisesta ovat myönteisiä, niin jatkossa huomioon otettavia asioita on mm. omalla työpaikalla harjoittelu. Opiskelijat näkivät siinä sekä hyviä että huonoja puolia. Hyvää on se, että asiakas on tuttu ja harjoittelusta hyötyvät sekä oma asiakas että työpaikka. Haittapuolena taas on, että harjoittelija on joka tapauksessa paikan työntekijä ja hänen odotetaan suorittavan ensin omat tehtävänsä ja sitten vasta, jos aikaa jää, voi harjoitella kommunikaatiota. Etenkin, kun henkilöstöstä

---

²⁹⁹ Koulutus 1

³⁰⁰ Koulutus 1

³⁰¹ Koulutus 1

on pulaa, kommunikaation harjoittelu ja oma opiskelu voivat omalla työpaikalla harjoittellessa kärsiä.

"Omalla työpaikalla helposti joutuu ensin hoitamaan omat, normaalit tehtävänsä ja ylimääräisenä työharjoitteluun kuuluvat tehtävät".³⁰²

Työssäoppimisjakson toteutuksen kehittämiskohteista on keskusteltu ensimmäisen koulutuksen aikana ja sen päätyttyä. Kehitystä toimintatavoissa on tapahtunut, sitä osoittavat Koulutus 2 opiskelijoiden antamat arvioit ohjauksesta. Jatkossa järjestelyjä helpottaa se, että työssäoppimispaikat ja asiakkaat ovat pääosin tiedossa. Myös työpaikoilla tunnetaan puhevammaisten tulkiksi opiskelevien harjoittelun tarkoitus.

Tulevaan ammattiin kohdistuneet odotukset

Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinnon suorittaneiden on tarkoitus toimia lähinnä puheterapeuttien ohjaamina suoran tulkkipalvelun yksilöllisissä tulkkipalvelun tai ohjaavan tulkkipalvelun tehtävissä sekä yksilöllisen tulkkipalvelupäätöksen saaneen asiakkaan asioimis- ja vapaa-ajan tilanteissa.³⁰³ Tämä olikin useimpien Koulutus 1 opiskelijoiden toiveena. Monet halusivat työllistyä siihen päätoimisesti. Tehtävä oli heidän mielestään mahdollista yhdistää myös henkilökohtaisen avustajan tehtäviin.

Päätoimisiksi tulkkipalvelun työntekijöiksi työllistymistä epäilivät sekä opiskelijat, mutta myös opettajana toimiva, käytännön työkenttää tunteva puheterapeutti:

"... tuskin ainakaan päätoimiseksi, elleivät sitten toimisi useamman kunnan alueella... Eivät jaksaisi matkustaa koko ajan paikasta toiseen." ³⁰⁴

Vuonna 2002, kun ensimmäiset puhevammaisten tulkit valmistuivat, ei kuntien yhteistyötä puhevammaisten tulkkipalvelun järjestämiseksi juuri ollut muodostunut. Nykyisin (2009) on olemassa erilaisia, lähinnä kolmannen sektorin toimi-

³⁰² Koulutus 2

³⁰³ Selin, Aira <http://www.kaarina-lehti.fi/jutut/24042002-1.html> artikkelissa: Suokko-Kivistö, Sanna (luettu 15.2.2004)

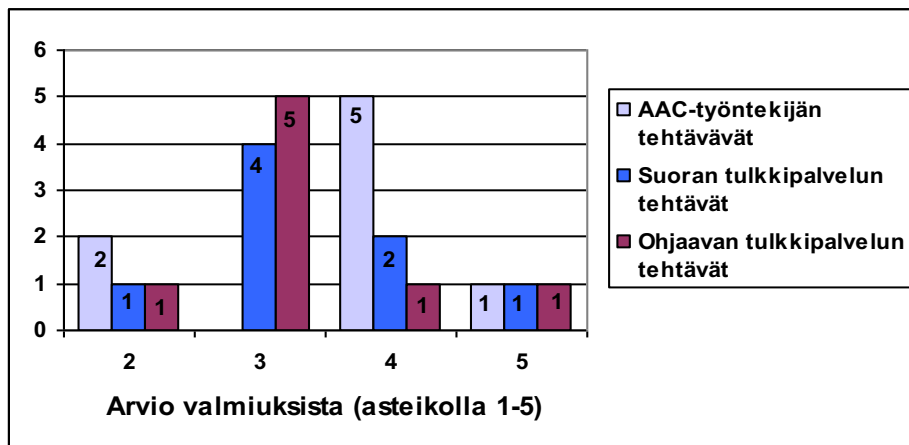
³⁰⁴ Näytön arvioija (2002)

joiden, yhteistyöverkostoja, joilta kunnat voivat ostaa palveluja. Se, että koulutetut puhevammaisten tulkit eivät työllisty alalle, vaan menevät muihin tehtäviin, on menetys vammaisille ihmisille. Se on menetys myös yhteiskunnalle, sillä panostus koulutukseen on tavallaan mennyt palvelujärjestelmän kehittämisen ja yhteiskunnallisten tavoitteiden kannalta hukkaan.

Koulutetut puhevammaisten tulkit olisivat valmistuttuaan (v. 2002) olleet valmiita tulkkipalvelun tehtäviin, mutta vain muutamat heistä olivat toimineet yksilöllisen tulkkipalvelupäätöksen saaneen asiakkaan tulkkina. He arvioivat koulutuksessa saamiaan valmiuksia tehtävien hoitamiseen hyväksi.

*"Työtoverihini nähden minulla on paljon uutta tietoa, ehkä jossain asioissa enemmän kuin paikallisella puheterapeutilla käytännön asioista."*³⁰⁵

Koulutus 1:n päätyttyä opiskelijat arvioivat saamiaan valmiuksia sopivimmiksi AAC-työntekijän tehtäviin, mutta myös suoran ja ohjaavan tulkkipalvelun tehtävien hoitamiseen (kuvio 11).

KUVIO 11. Koulutus 1 opiskelijoiden arviot valmiuksistaan tulkkipalvelun tehtäviin
(N=8, arvio 1–5; 1 tarkoittaa vähän ja 5 erittäin paljon valmiuksia)

³⁰⁵ Koulutus 1

Koulutus ei takaa valmiuksia kaikille mahdollisille tulkkipalvelun osa-alueille, sillä puhevammaisten kyvyt ja halut kommunikoida ovat usein hyvin yksilölliset, ja puhevammaisten kommunikoinnin avuksi ja tueksi luodut apulaitteet ja teknologiset ratkaisut kehittyvät nopeasti. Näin ollen tulkkien on erikoistuttava käytännön työssä, opeteltava aina uutta ja täydennettävä tietotaitoaan. Koulutuksen suorittanut on pätevä toimimaan moniammatillisessa tiimissä kommunikoinnin asiantuntijana ja kommunikoinnin vastaavana laitoksissa ja missä vain on puhevammaisia henkilöitä.³⁰⁶

Puhevammaisten tulkkien tehtäviin sopivat kommunikaation ohjaus ja opetus sekä kommunikaation vastaavan tehtävät sen jälkeen, kun puheterapeutti on määritellyt asiakkaan kommunikaatiokeinot. Käytännössä puheterapeutin ja puhevammaisten tulkin toimenkuvaa eivät muut palvelujärjestelmässä toimivat välttämättä erota toisistaan eivätkä tunnista tehtävien erilaista sisältöä. Tulkin toimenkuvaa on tarpeen tämän vuoksi selkeyttää ja rajata tehtäväalueet.³⁰⁷

4.2.2 Kouluttajat

Kokonaan uudenlaisen erikoisammattikoulutuksen suunnittelu oli oppilaitokselle opettaja- ja opiskelijavalintoihin sekä yhteistyökumppaneiden ja työelämäsuhteiden luomisineen mittava tehtävä. Vaikka opiskelijavalintaan oli ohjeita, ei valinta silti ollut helppoa. Ensimmäiseen koulutukseen valitut opiskelijat olivat koulutus- ja työtaustoiltaan hyvin erilaisia, mikä teki koulutuksen toteuttamisesta haasteellisemman.

Koska oppilaitoksessa ei ollut substanssin asiantuntijoita, heitä oli rekrytoitava. Heille opetuksen substanssi oli tuttua, mutta sovellutusalue oli uusi. Ennen Koulutus 1:n alkamista oppilaitos järjesti perehdyttämiskoulutusta tuleville opettajille. Oppilaitoksessa heitä koulutettiin pikaisesti kahden tai useamman keskeisissä tapaamisissa, sähköpostitse ja puhelimitse.

---

³⁰⁶ Näyttötutkintomestari 2 (2002)

³⁰⁷ Syrjäkoski (2003)

Opetukseen orientoitumista helpottaa, jos opetuksen tavoitteet ovat selvillä eli mihin ammattiin ja millaisiin tehtäviin koulutettujen on tarkoitus valmistua. Kysymykseeni siitä, millaista tietoa he saivat koulutuksesta etukäteen, kymmenestä vastanneista yksi ei ollut saanut siitä selvyttä.

*"Ennakkotieto ryhmästä, opetussuunnitelmasta, tarvikkeista ja työ-
jaosta muiden opettajien kanssa oli varsin niukkaa." ³⁰⁸*

Opetuksen koordinoimattomuus haittasi monien opettajien opetusta. Muutamat vastasivat selvittävänsä puutteet opiskelijoiden kanssa keskustelemalla.

*"Yhdessä opiskelijoiden kanssa rakensimme opettamieni asioiden so-
velluskentän." ³⁰⁹*

Opettajat yleensäkin keskustelivat mielellään opiskelijoiden kanssa, sillä se auttoi sovittamaan alan erityistiedon opetuksen opiskelijoiden tiedontarpeen sopivaksi.

*"Koska alkuun oli paljon avoimia kysymyksiä, halusin nostaa keskus-
teluun sellaisia asioita, jotka ovat tärkeitä sosiaali- ja terveysalan
työssä ja haastoin opiskelijat niitä pohtimaan. Vaikutti näkökulmaan
opetuksessa." ³¹⁰*

Opettajista useimmat kokivat onnistuneensa opetuksessaan ja perustelivat käsitystään opiskelijoiden osoittamalla mielenkiinnolla ja palautteella. Ryhmän aktiivisuus ja dynaamisuus mainittiin useissa vastauksissa opettajia motivoivaksi tekijäksi. Oppiaineelle varatun ajan riittävydestä esiintyi erilaisia käsityksiä opettajien opiskelijoiden kesken. Osalla oppiaineista onkin tarkoitus antaa yleiskuva opetettavasta asiasta. Ajan tarve riippuu opetusmenetelmistä.

Opettajilla ei ollut lainkaan kokemusta puhevammaisten tulkkipöytäkoulutukseen kuuluvasta opetustyöstä. Opetussisällöt oli luotava alusta alkaen. Tukena siihen olivat tutkinnon perusteet ja siitä saatu käsitys puhevammaisten tulkkipöytäkoulutuksen sisällöstä.

---

³⁰⁸ Opettaja kyselyssä (2002)

³⁰⁹ Opettaja kyselyssä (2002)

³¹⁰ Opettaja 1 (2002)

”Omaan alueeseen keskittyminen, keskustelut opiskelijoiden kanssa ja oma käytännön työkokemus auttoivat tuomaan opetusta mahdollisimman lähelle kentän todellisuutta ja siten valita ne sisältöalueet ja tekniikat, joista opiskelijat oletettavasti eniten hyötyisivät työelämässä.”³¹¹

Joidenkin aineiden opetusta häiritsi opetustuntien hajautuminen ajallisesti tai, että oppimistavoitteet täsmentyivät opetuksen painotusten kannalta liian myöhään. Koulutus 1 tuntien määrään vaikutti myöhäinen liikkeelle lähtö rekrytoinnissa, sillä opettaja oli ennättänyt ottaa muita sitoumuksia. Ryhmänvastaavaa taas kuormittivat muutkin kuin opetustehtävät, joten hän koki oman panoksensa opetukseen riittämättömäksi.³¹²

Jos opetusjakso uusittaisiin, kaikki siihen vastanneet opettajat tekisivät joitakin muutoksia opetukseensa. Heidän mielestään mm. orientoitumisvaiheeseen olisi panostettava enemmän kuin mitä Koulutus 1:ssä oli mahdollista. Ohjauksen tarve on jatkuvaa etenkin, kun opettajista suuri osa on oman oppilaitoksen ulkopuolelta tulevia tuntiopettajia.

”Keskittyisin perusasioihin teknisten kommunikaatio ym. laitteiden esittelyssä, antaisin enemmän kotitehtäviä viittomakieleessä, kokeilisin monimuotoisempaa opetusta: etätehtäviä, itsenäisempää tiedon hakua, puhevammaisten tulkkipalvelutyön yhteiskunnallinen perustan lähiopetuksessa käyttäisin enemmän opetuskeskustelua ja yhteistoiminnallista oppimista.”³¹³

”Ehkä tarkentaisin enemmän ammattiin sopivaksi kun nyt tunnen asiaa.”³¹⁴

Muutoksia opetussisältöihin tulee tehdä myös sitten, kun puhevammaisten tulkkien tehtävien sisältö selkiytyy. Tähän tarvittaisiin työelämän palautetta.

---

³¹¹ Opettaja kyselyssä (2002)

³¹² Opettaja 1 (2002)

³¹³ Opettaja kyselyssä (2002)

³¹⁴ Opettaja kyselyssä (2002)

4.3 NÄYTÖT AMMATILLISTEN VALMIUKSIEN ARVIOINNIN VÄLINEINÄ

4.3.1 Näyttöjen järjestäminen ja arvioijien koulutus

Näyttöjen suorittamisesta on määräykset Opetushallituksen antamissa näyttötutkinnon perusteissa. Koulutus ja näytöt on tarkoitettu toteutettaviksi mahdollisimman autenttisissa olosuhteissa. Näytöt ovat tilanteita, joissa näytön suorittaja osoittaa ammattitaitonsa.

Näyttöjen järjestäminen sosiaalialalla ei sinänsä ole uutta, mutta puhevammaisten tulkin koulutuksessa vaatimukset ovat erilaiset kuin mihin sosiaalialalla on totuttu. Oli luotava käytännöt ja kehitettävä niitä. Myös tarvittava henkilöstö, mm. näytön arvioijat, oli rekrytoitava. Heidät oli myös koulutettava, koska tutkintoon perehtyneitä ei ollut. Arvioijalta edellytetään yleensä alan kokemusta, mutta koska sitä ei voinut olla niin ainakin jonkinlaista käsitystä puhevammaisten tulkin ammatista. Opetushallitus määrittelee tutkinnon järjestäjän velvollisuudet.³¹⁵ Selvitin perehdyttämisen onnistuneisuutta näytön arvioijille suunnatulla kyselyllä ja haastattelin kahta näytönarvioijaa sekä kahta näyttötutkintomestaria.

Näytön arvioijien perehdyttäminen

Kyselyyn vastasi viisi näytön arvioijaa, joiden mielestä yleinen kiire koulutuksessa vaikutti myös heidän perehdyttämiseensä. Koulutus suoritettiin pikakoulutuksena erilaisin menetelmin, jotkut yhteisessä ja toiset taas yksityisessä tilaisuudessa ja yksi puhelimitse.³¹⁶

Parhaiten valmiuksia arvioivat saaneensa ne, joilla oli mahdollisuus osallistua yhteiseen tai henkilökohtaiseen koulutustilaisuuteen. Puhelimitse saatu pikakoulutus ei sen sijaan vastaajan mielestä antanut kovin hyviä valmiuksia tehtävän hoitamiseen. Hän ei myöskään omasta mielestään saanut riittävän hyvää kuvaa puhevammaisten tulkin tehtäväkentästä.

³¹⁵ Opetushallitus (2006) <http://www.edu.fi/julkaisut/nayttoopas.pdf> (luettu 23.5.2009)

³¹⁶ Näyttötutkintomestari 1 (2002)

Näytön arvioijien pikakoulutuksesta keskustelimme opetuksesta vastaavan näyttötutkintomestarin kanssa. Arvioijien koulutus nousikin yhdeksi tärkeimmistä kohteista. Tutkijana osallistuin pikakoulutusta seuranneeseen, edelleen kehitettyyn ja parannettuun koulutukseen, jossa koulutusaikaa ja tehtäviä oli lisätty. Keskustelin koulutettavien kanssa ja he pitivät koulutusta hyvänä. Mielestäni se oli selkeä ja ymmärrettävä, ja kouluttaja oli ammattitaitoinen.

Näyttöjen järjestäminen ja suorittaminen

Näyttöjen suorittamiseen kuuluu oleellisena osana näyttösuunnitelma, jonka jokaisen opiskelijan on tehtävä ennen näyttöä. Suunnitelma toimii näytön teoreettisena viitekehysenä ja ohjaa näytön antajan toimintaa. Vaikka useimmat ymmärsivät niiden tarkoituksen, niin joidenkin mielestä ne olivat tarpeettomia. Niiden tekemistä vastustavia oli molemmissa koulutuksissa.³¹⁷

*"Näyttösuunnitelmien idean kirkastuminen oli opiskelijoille todella vaikeaa. Esiintyi voimakasta vastarintaa, esim. miksi niin tarkkoja tai miksi niin monia suunnitelmia. Suunnitelmia tarvitaan, ja niiden on kuvattava näytönantajaa ja tilannetta, jotta kuka tahansa voisi toimia vastaanottajana. Niissä on teoreettinen pohja omalle ammatilliselle perustalle. Onneksi jotkut ymmärsivät niiden merkityksen."*³¹⁸

Puhevammaisten tulkin näyttöjen suorittaminen on erityisen työlästä siksi, että niitä on suoritettava eri tavoin kommunikoivien asiakkaiden kanssa. Tämä edellyttää sopivien asiakkaiden ja näyttöpaikkojen löytämistä ja asiakkaan kommunikaation tuntemista. Tämän vuoksi asiakkaan kommunikaatioon pitäisi tutustua pitkän aikaa. Näytön on tarkoitus vastata käytännön tilanteita, sillä puhevammaisten tulkki kohtaa työssään eri tavoin kommunikoivia asiakkaita. Puhevammaisten tulkin työ on erilaista kuin viittomakielisten, joilla kieli on sama asiakkaasta riippumatta.³¹⁹ Siitä, miten tässä tutkinnossa tulisi taitonsa osoittaa, keskustellaan monilla tahoilla.

³¹⁷ Näyttötutkintomestari 2 (2002); näyttötutkintojen käytännöistä enemmän alaluvussa 2.1, katso myös Nissinen (2005)

³¹⁸ Näyttötutkintomestari 2 (2002)

³¹⁹ En tarkoita vähätellä viittomakielen tulkin työtä, sillä kaksikielisessä Suomessa viittomakielisillä on myös jonkin verran murteita ja ikäryhmittäin ilmeneviä ilmaisuja, joita voidaan tulkata paitsi viittomin myös tukiviittomin. Viittomakielen tulkin työ on yhtäläillä ammattitaitoa vaativaa ja hänen on myös hallittava alan eettiset säännöt.

Osa opiskelijoista näki näytöt mahdollisuutena osoittaa hankkimansa ammattitaito. Toisaalta jotkut saattoivat epäillä niiden käytännön vastaavuutta juuri asiakkaiden erilaisten kommunikaatiotapojen vuoksi. Näyttöihin liittyy myös monia tilannekohtaisia tekijöitä kuten asiakkaan vireystila tai tilanteen aiheuttama jännitys. Ensimmäisiä näyttöjä suoritettaessa jouduttiin turvautumaan myös kuvitteellisiin asiakkaisiin. Sellainen ei motivoinut opiskelijoita eikä heidän mielestään vastannut tarkoitusta.³²⁰ Samaa mieltä on myös opettajana toiminut puheterapeutti.

Opiskelijat kokivat, että näyttöihin liittyvistä järjestelyistä jäi liian paljon näytön antajan vastuulle. Oppilaitoksen kantana taas on, että ohjeet näyttöjen toteuttamiseen löytyvät Opetushallituksen näytön perusteista, oppilaitos valvoo, että toimitaan niiden mukaisesti, mutta puitteiden luominen kuuluu opiskelijan tehtäviin.³²¹ Ensimmäisiin näyttöihin ei ollut olemassa mallia, joten puitteiden luominenkin oli opiskelijoiden mielestä liian työlästä. Lisäksi koulutuksen käynnistämiseen liittyvien ongelmien vuoksi kaikille osapuolille tuli kiire näyttöjen aikaan. Opiskelijat luonnehtivat toiminnan olleen ajoittain kaotista.

*”Näyttövaatimusten viivästyminen laski motivaatiota niin, että ajattelin, etten tee koko näyttöjä... ...kiire haittasi työskentelyä niin, ettei oikein mihinkään ennättänyt kunnolla paneutua. Sitten päätin, että ryöstän ne ja tein kolmessa viikossa kahdeksan näyttöä. Tällainen näyttötahti oli epäinhimillinen myös näyttöasiakkaille”.*³²²

Keskustelin näyttöjen järjestämiseen liittyvistä kehittämiskohteista opettajien ja näyttötutkintomestareiden kanssa heitä haastatellessani. Näyttöihin kuluu koko opiskeluhistoria eli portfoliot, itsenäinen opiskelu ja työssäoppiminen. Niinpä näyttöjen kehittäminen on aloitettava jo opiskelun alkuvaiheista. Selvästi näin oli tapahtunut, sillä Koulutus 2:ssa esiintyi vähemmän ongelmia.

Opiskelijoille näytöt ja niihin liittyvät järjestelyt ovat ainutkertaisia, eivätkä Koulutus 2:n opiskelijatkaan selvästä kehityksestä huolimatta säästyneet pettymyksiltä.

---

³²⁰ Koulutus 1

³²¹ Opettaja 1 ja hallintohenkilö 1

³²² Koulutus 1

*"Kyllä järjestelyt olivat opettajien puolelta huonoja."*³²³

*"Näytöt oli yleensäkin otettava silloin, kun näyttötutkintomestareille sopi, koska heillä oli tiukat aikataulut."*³²⁴

Oman ongelmansa muodosti vaatimusten mukaisten asiakkaiden löytäminen näyttöön. Heitä oli kysyttävä useista paikoista, eivätkä kaikki näyttövaatimusten mukaista asiakasta onnistuneet löytämään.³²⁵ Tämä antoi opiskelijoille aihetta pohtia näyttöjen tarkoituksenmukaisuutta.

*"Kysyin puheterapeutilta tietynlaista vammaista henkilöä – ei tiennyt – miten minä etsin ovelta ovelle?"*³²⁶

*"Kyllä jouduin käymään monessa eri paikassa"*³²⁷.

Uudenlaisten näyttöjen järjestäminen oli oppilaitokselle erilaista ja uutta, mutta vielä ainutlaatuisempaa se on opiskelijoille. Opiskelijoilla ei ollut edellytyksiä luoda näyttöjen puitteita alusta. He olisivat tarvinneet siihen enemmän tukea oppilaitokselta. Etenkin, kun kyseessä on ammattiin valmistumisen kannalta tärkeä asia, olisi ensimmäisissä ja vielä toisenkin tutkinnon näytöissä tarvittu ohjausta. Kehittämiskohteesta on keskusteltu ja tulokset näkyvät Koulutus 2 näyttöjen järjestelyissä. Suurin ongelma opiskelijoilla oli ajan puute.

4.3.2 Arviot näyttöjen merkityksestä

Opiskelijoiden antamiin arvioihin vaikutti koulutuksessa ja erityisesti näyttöjärjestelyissä kiire. Jos näyttöihin olisi voinut valmistautua kiireettömästi, niin todennäköisesti arviot olisivat olleet myönteisempiä. Näytöistä suoriutuminen kuitenkin antoi tyydytystä. Koulutus 2:ssa monet kokivat ne *"opettavaisiksi, mielenkiintoisiksi, luonnollisiksi ja jännittäviksi."*³²⁸

³²³ Koulutus 2

³²⁴ Koulutus 2

³²⁵ Tarkoittaa puhevammaista henkilöä, jonka kanssa suorittaa tutkintovaatimusten mukaisen kommunikaatiotilanteen

³²⁶ Koulutus 1

³²⁷ Koulutus 2

³²⁸ Koulutus 2

Näytön arvioijien mielipiteet siitä, millaiseksi osapuolet kokivat näyttötapahtuman, menivät ristiin muutoin, paitsi asiakkaan oletetun kokemuksen osalta. Siitä kaikki vastaajat olivat yksimielisiä, että asiakas nautti tilanteesta. Mahdollisesti näyttötilannetta oli harjoiteltu ja sen tarkoitus oli selvitetty asiakkaille riittävänä hyvin. Mahdollisesti häntä innosti myös se, että hänen kommunikointoonsa tuli uusia ulottuvuuksia.

*"Näyttötilanteet olivat aitoja, kentän väki oli kiinnostunut ja asiakkaat innostuneita, välillä vähän liikaakin. Pelättiin, ettei opiskelija hallitse tilannetta. Muut jännittivät, eivät asiakkaat."*³²⁹

Enemmistö näytön arvioijista kuitenkin koki näyttötilanteet keinotekoisiksi ja he arvioivat myös näytön suorittajienkin niin kokeneen. Vaikka opiskelijat olivat valmistautuneet huolella, he silti jännittivät näyttötilanteita, mikä teki niistä keinotekoisia tuntuja.

*"Näyttötilanne oli oikeastikin tehty, sillä aito näyttö voi syntyä vain aidossa työtilanteessa ja -ympäristössä."*³³⁰

Koulumaailmassa näyttötilanteet näyttäytyivät kaikkien osapuolten kannalta miellyttävinä, mikä johtunee kouluympäristön ennakkoluulottomasta asenteesta. Ehkä siellä ollaan valmiimpia kokeilemaan ja hyväksymään uusia asioita.

Useimmat näytön arvioijat pitivät näyttöjä hyvänä ammattitaidon osoittamisen välineenä (ks. asetelma), mutta yksi oli hieman varauksellisempi.

Kyselyssä pyysin heiltä arvioita vastaavuudesta käyttäen asteikkoa 1–5.³³¹

<i>Mainintoja (n=5)</i>	<i>Arvio vastaavuudesta (asteikolla 1-5)</i>
1	2
3	4
1	5

³²⁹ Näyttötutkintomestari 2

³³⁰ Näytönarvioija kyselyssä (2002)

³³¹ 1 tarkoittaa vähäisintä ja 5 suurinta merkitystä

Näytön arvioija, joka arvioi vastaavuuden melko vähäiseksi, perusteli kantaansa näin:

*”Aika on liian lyhyt – vaatisi useamman päivän ajan työskentelyn seuraamista. Myös asiakkaan mahdollinen haluttomuus yhteistyöhön voi haitata näytön antamista. Kuvitteelliset tapaukset näytöissä ovat kovin teoreettisia”.*³³²

Näyttötutkintomestari, joka ohjasi näyttösuunnitelmien tekemistä ja edustaa oppilaitosta näytöissä, pitää näyttöjä myös itselleen ammatillisesti haastavina ja kehittävinä.³³³ Koulutuksen toteuttajan kannalta katsottuna puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinnon näytöt koettiin *”tähänastisista hankalimmiksi”* ja opiskelijoille kohtuuttomiksi.

*”Kohtuuttoman suuri rulljanssi; on suunniteltava jopa 13 erillistä näytön osiota. Tutkinnon perusteet ovat liian yksityiskohtaiset ja tutkinosta tulee kallis - ei kukaan pysty rahoittamaan.”*³³⁴

Työssäoppimapaikkojen, näyttöasiakkaiden ja yleensäkin näyttöjen järjestämisen opiskelijat kokivat työläiksi ja toivoivat, että oppilaitos ottaisi ne hoitaakseen. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, sillä

*”... kyseessä on sen tyyppinen koulutus, ettei järjestelyjä voida tehdä opiskelijan puolesta, sillä näytöissä onnistuminen vaatii asiakkaan tuntemusta ja lisäksi paljon paperityötä”.*³³⁵

Yhteyksien hoitaminen ja monien ihmisten aikataulujen yhteensovittaminen (näytön vastaanottajat, opiskelijat, asiakkaat) vaatisivat niin paljon aikaa, ettei sitä opetuksen ohessa pystisi hoitamaan.

*”Kyllä opiskelijoiden on tehtävä omat markkinakerroksensa.”*³³⁶

³³² Näytön arvioijien kysely (2002)

³³³ Näyttötutkintomestari 2 (2002)

³³⁴ Hallintohenkilöt 1 ja 2

³³⁵ Hallintohenkilöt 1 ja 2

³³⁶ Opettaja 1 (2002)

"Pilotissa tosin opiskelijat joutuivat kohtuuttoman koville siksi, että näytöt oli suoritettava lyhyellä aikavälillä. Näyttöasiakkaiden kriteereitä ehkä tulkittiin alkuun liian tiukasti."³³⁷

Näyttöjen arviointi (hyväksytty - hylätty) ei tee oikeutta niille, jotka näkevät paljon vaivaa näyttösuunnitelmien suhteen. Opiskelijat toivoivat moniportaisempaa arviointia,³³⁸ kuten myös näyttötutkintomestari.³³⁹

"Suoritukset ovat hyvin eritasoisia. Jos olisi arvioitu numeroilla, erot olisivat suuria. Hylätyn kriteerit tutkintovaatimuksissa on esitetty selkeästi, mutta hyväksytyt skaala on laaja."³⁴⁰

Valmistavalla koulutuksella pyritään antamaan opiskelijalle mahdollisuus hankkia tutkinnon perusteiden tarkoittamat ammatilliset valmiudet, jotta hän suoriutuu myös näytöistä. Erikoisammattitutkinnon näyttöjen tuleekin olla vaativat, mutta tässä tutkinnossa on vaarana, että valmistava koulutus kärsii, jos jatkossa näyttöihin joudutaan panostamaan yhtä paljon kuin Koulutus 1:ssä on tehty.³⁴¹ Vai olisiko mahdollista, että pilottikoulutuksen näytöistä on tehty turhaan ongelmia?

"...ehkä sitten, kun substanssin syvällisesti ymmärtää, on helpompi toteuttaa..."³⁴²

Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkintoon valmistavan koulutuksen oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma on syntynyt yhteistyössä monien, ulkopuolisten AAC -työntekijöiden ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Oppilaitos on avustanut opiskelijoita työssäoppimis- ja näyttöpaikkojen etsimisessä, joskin päävastuu niistä, samoin kuin näyttöasiakkaiden hankkimisesta on opiskelijoilla itsellään.³⁴³

---

³³⁷ Näyttötutkintomestari 2 (2002)

³³⁸ Näyttötutkintomestari 2 (2002)

³³⁹ Koulutus 2

³⁴⁰ Näyttötutkintomestari 2 (2002)

³⁴¹ Hallintohenkilö 1 2002

³⁴² Opettaja 1

³⁴³ Opettaja 1

4.4 NÄKEMYKSET PUHEVAMMAISTEN TULKKIKOULUTUKSEN JA TYÖELÄMÄN YHTEYDESTÄ

4.4.1 Palvelun käyttäjien arviot

Puhevammaisten tulkkipalveluksessa on tutkintovaatimuksia kevennetty pilotin eli Koulutus 1:n jälkeen, mutta opetuksen perusasiat ovat samoja. Uskon, että tutkimalla Soku -projektin koulutuksessa olleiden puhevammaisten tulkki- en, heidän työnantajien sekä palvelujen käyttäjien kokemuksia työelämästä, saadaan viitteitä uuden koulutuksen työelämävastaavuudesta. Luvussa 3.1 mainitun kolmannen tutkimustehtävän mukaisesti ehdotukset tulevat työelä- män toimijoiden ja palvelunkäyttäjien kokemuksista koulutettujen työstä.

Tutkimuksen ensimmäisessä vaiheessa (2002) haastattelin henkilöä, jolla on vuosien kokemus AAC -työntekijän koulutuksen saaneen tai muutoin epäselvän puheen tulkkaukseen oppineen henkilön tulkkauksavusta. Haastateltavani käyttää mielellään avustajanaan ja tulkkinaan samoja tuttuja henkilöitä. Pi- dempiketoisissa tilaisuuksissa hänellä on usein mukanaan kaksi puhetulkki- avustajaa. Haastateltavan mielestä tehtävä tulisi yhdelle henkilölle liian ras- kaaksi.

Pyysin haastateltavaa kuvailemaan, miten hänen kommunikaationsa sujui en- nen avustaja-puhetulkkia.

*"Ilman apua jouduin toistamaan sanomisiini väsymiseen saakka. Ih- miset eivät myöskään aina jaksaneet keskittyä kuuntelemaan mitä sanottavaa minulla oli. Silloin tulin epävarmaksi ja väsyin."*³⁴⁴

Sanoman toistaminen useaan kertaan on raskasta molemmille osapuolille etenkin, jos puhevammaisen äänen muodostamiseen liittyy esimerkiksi kasvo- lihasten kiristymistä, virheellistä purentaa ja hallitsemattomia pakkoliikkeitä. Vaikka keskustelukumppani antaisi aikaansa, jaksaisi keskittyä ja haluaisi ym- märtää, hän ei välttämättä pysty ymmärtämään puhevammaisen henkilön yksilöllistä ilmaisua. Puhevammaisen, mutta myös kuuntelijan epävarmuus,

---

³⁴⁴ Tulkkipalvelun käyttäjä v. 2003

voivat johtaa helposti siihen, että vammainen henkilö luovuttaa ja lopettaa yrittämästä tulla ymmärretyksi ja eristäytyä.

Haastateltavani sai lopulta apua epäselvän puheensa tulkkaukseen, jolloin hänen elämänsä muuttui täysin.

"Puhevammaisten tulkin avulla pystyn keskittymään asiaani. Nyt uskallan liikkua ja ottaa vastuuta asioista. Saan paremmin omat mielipiteeni julki. Minän kehitys on ollut huimaavaa sen jälkeen, kun sain puhetulkin."

Tulkkausavun turvin haastateltava on voinut opiskella, matkustella ja harrastaa. Hän pystyy suunnittelemaan elämäänsä ja toteuttamaan itsemääräämisoikeuttaan. Tulkin apuun tottuminen ei silti aluksi ole ollut helppoa. Se on vaatinut tottumista itseltä ja yleisöltä vielä edelleenkin. Keskustelukumppani voi helposti unohtaa puhevammaisen henkilön ja puhua tulkille.

"Eivät ihmiset aina ymmärrä, että tulkkipalvelun työntekijä tulkitsee puhettani. Vaikka tilanne olisi heille selvitettykin, niin silti monet puhuvat tulkilleni eivät minulle. Alkuun se satutti, mutta ei enää. Onhan ihmisiä ymmärrettävä."¹¹

Kenen tahansa on epämiellyttävää joutua tilanteeseen, jossa hänet ohitetaan jopa omissa asioissa. Näin käy usein puhevammaisille ihmisille, mutta joskus muillekin. Ymmärrämmekö silloin heitä jotka meidät ohittavat?

Haastateltava korostaa keskinäisen luottamuksen ja tulkin ammatillisuutta palvelun onnistumisen edellytykseksi, koska tulkin välityksellä on hoidettava myös arkaluonteiset asiat. Tulkin ammatillisuus ja keskinäinen luottamus ovat tärkeitä tulkauksessa. Jos luottamus puuttuu, ei henkilökohtaisten asioiden hoitaminen onnistu.

"Jos luottamus avustaja-puhetulkkiin puuttuu, en pystyisi hoitamaan kaikkia asioitani hänen välityksellään. Silloin en kokisi hallitsevani elämäni."³⁴⁶

---

³⁴⁵ Tulkkipalvelun käyttäjä (2003)

³⁴⁶ Tulkkipalvelun käyttäjä (2003)

Syventääkseni puhevammaisten tulkkipalvelun merkitystä, tavoitteenani oli haastatella Kuopion koulutuksessa olleiden puhetulkkien asiakkaita tutkimuksen toisessa vaiheessa. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, joten haastattelin henkilöä, joka itse kouluttaa avustaja-puhetulkkinsa, ja lisäksi palvelun käyttäjän omaista.

Haastattelutilanteessa tulkkausapua käyttävän henkilön puhetta tulkki avustaja-puhetulkki. Haastateltavalla on ollut useita avustaja-puhetulkkeja, joten hänellä on pitkä kokemus tulkkausavun käyttämisestä. Toistaiseksi kukaan hänen avustaja-puhetulkistaan ei ollut suorittanut puhevammaisten tulkin tutkintoa ennen avustajaksi tuloaan. Haastateltavan kokemuksen mukaan hänen epäselvän puheensa oppii parhaiten ymmärtämään työtä tehdessään

”Yleensä muutamassa kuukaudessa – kaikki ovat oppineet – joskin ihmiset oppivat eri tavoin.”

Muutamit avustaja-puhetulkkeina toimineista ovat suorittaneet tutkinnon jäätyään pois avustajan tehtävistä. Koulutuksen saaneen puhetulkin eduksi haastateltava mainitsee sen, että hän tuntee työn eettiset säännöt, mm. asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja tulkin roolissa pysymisen. Tulkki tietää, että jokaisella on oikeus omiin mielipiteisiin. Ongelmia ei eettisten sääntöjen suhteen ole esiintynyt, mutta tarvittaessa haastateltava pystyisi ne myös avustaja-tulkilleen ne opettamaan. Tulkin tehtävä on välittää asiakkaan viesti, ei puhua hänen puolestaan, kuten omaiset usein tekevät.

”Perheenjäsenet eivät noudata eettisyyttä; tuntevat tulkattavan ajatukset – puhuvat puolesta.”

Koulutetun työntekijän lojaalisuuteen asiakas voi luottaa. Puheen tulkaaminen on haastateltavalle merkityksellistä sekä eettisesti että käytännön asioiden hoitamisen kannalta. Puhetulkin avulla hän pystyy hoitamaan työ-, koulutus- ja luottamustehtäviä. Ilman tulkkia tämä ei olisi mahdollista. Tulkki on tarpeen myös käytännön asioiden hoitamisessa, sillä kommunikaattorin käyttäminen on hidasta.

Milloin avustaja ei ole puhetta tulkaamassa, haastateltava käyttää kommunikaattoria³⁴⁷ lyhyiden viestien kirjoittamiseen ja pidempien kirjoittamiseen tietokonetta. Koneen näppäimistöille on asennettu sormien kohdistamista helpottava sabluuna. Tietokone on hänelle tärkeä apuväline asioiden hoitamisessa ja sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä. Kommunikaattoreita on monenlaisia sekä puheen että kirjoituksen tuottamiseen tarkoitettuja. Haastateltava käyttää sitä kirjoittamiseen.

Puhetulkkia käyttävän asiakkaan omaisen arvio

Haastattelin myös yhden asiakkaan omaishoitajaa eli äitiä. Asiakas itse, jota oli suositeltu haastateltavaksi, ei äidin mukaan ole kykenevä ilmaisemaan niin abstrakteja asioita kuin 'palvelun merkitys'. Hän on keskivaikeasti kehitysvammainen. Äiti piti tulkkipalvelua hyvänä asiana poikansa kehityksen kannalta:

"Hän on tullut rohkeammaksi ja avoimemmaksi ja pystyy nykyisin paremmin kohtaamaan vieraita ihmisiä. Liiallisen arkuuden karsiutumisen on helpottanut perheen elämää ja sosiaalista kanssakäymistä."

Äiti kuvaa nuoren haastavan käyttäytymisen vähentyneen kommunikaatiokeinojen ansioista. Nuoren saamalla kommunikaatioavulla on myönteisiä vaikutuksia myös vanhempien elämään. Nykyisin he voivat osallistua sosiaaliseen kanssakäymiseen, mikä auttaa heitä jaksamaan paremmin arjessa. Mahdollisesti sen avulla myös omaishoitaja jaksaa pidempään,

Esimerkeillä olen halunnut havainnollistaa kommunikaation avustamisen merkitystä henkilöille itselleen ja miten se tasa-arvoistaa vammaisten henkilöiden osallistumisen mahdollisuuksia. Muutos on vaikuttanut myönteisesti myös vanhempien elämään. Mahdollisuus sosiaaliseen kanssakäymiseen on myös heidän oikeutensa ja se auttaa heitä jaksamaan arkea paremmin. Puhumaan kykenevien on vaikea kuvitella, millainen merkitys on ihmiselle sillä, että hän pystyy ilmaisemaan nälän, janon tai kivun tunteen. Puhevammaiselle henkilölle se on merkittävä elämänlaadun parannus.

---

³⁴⁷ Katso apuvälineistä <http://papunet.net/yleis/apuvälineet.html> ja <http://info.stakes.fi/apuvälineet/FI/apudata/Apudata.htm> (luettu 25.5.2009)

4.4.2 Puhevammaisten tulkit

Tutkimuksen ensimmäisen vaiheen aikana ei vielä ollut mahdollista saada tietoa koulutuksen soveltuvuudesta käytäntöön, koska kokemukset työstä olivat vähäisiä. Vuosi pilottikoulutuksen päättymisen jälkeen (v. 2003), koulutuksessa olleille tehtiin työllisyyskysely. Yhdeksästä valmistuneesta tavoitettiin seitsemän. Kaikki tavoitetut olivat työssä; neljä sosiaaialalla ja kolme muulla alalla. Yhden henkilön tehtäviin kuului puhevammaisten tulkkipalvelun tehtäviä ja kolme teki niitä oman työnsä ohella. Kolme henkilöä katsoi koulutuksella olleen merkitystä heidän työllistymiselleen. Kokoaikaisesti puhevammaisten tulkin tehtäviin ei ollut työllistynyt kukaan.

Kommunikaation merkitystä puhevammaiselle henkilölle ei vieläkään yleisesti ymmärretä. Ehkä osalla vammaisten parissa työskentelevillä on edelleen samanlaisia asenteita, mitä ilmeni Tantun³⁴⁸ tutkimuksessa ja vielä tässä tutkimuksessa opiskelijoiden työssäoppimisen yhteydessä. Osa vammaisten henkilöiden parissa työskentelevistä työtovereista pitää kommunikaatiokeinojen opettelemista turhana ja liiaksi aikaa vievänä, sillä "aina on pärjätty". Tutut ihmiset yleensä ymmärtävätkin asiakkaan epäselvän ilmaisun tai kehon kielellä ilmaistun viesti, mutta entä jos työntekijä vaihtuu tai asiakas muuttaa muuanne. Jos hänellä ei ole kommunikaatiokeinoa, niin häntä ei ehkä ymmärretä.

Kuten jo mainitsin, Kuopiossa Koulutus 1:ssä olleet toivoivat työllistyvänsä puhevammaisten tulkeiksi, mutta järjestelmä ei toiminut silloin eikä vieläkään (v. 2009). Monet tosin työskentelevät vammaisten ihmisten parissa, Koulutus 2:ssa jo opinnot aloittaessaan, ja voivat käyttää hankkimiaan taitoja työssään. Koulutus 1:ssä olleet arvioivat, että koulutuksessa olisi voinut olla enemmän opetusta tietokonepohjaisista kommunikaatio-ohjelmista. Vaikka tekniikka kehittyi nopeasti, olisi laajemmalla tietopohjalla saanut paremmat valmiudet kehityksessä mukana pysymiseen. Koulutukseen olisi myös hyvä lisätä käytännön harjoittelua.

"Käytännön harjoitusta puhevammaisten ihmisten kanssa kommunikoinnissa olisi saanut olla enemmän."

---

³⁴⁸ Tanttu (2003)

Tutkimuksen toisessa vaiheessa haastattelin puhelimitse Kuopion koulutuksissa olleita (6) henkilöitä.³⁴⁹ Enemmistö heistä (12) työskentelee vammaisten ihmisten parissa ja monien tehtäviin kuuluu kommunikaation edistämistyö. Pyydin haastateltavia arvioimaan puhevammaisten tulkkien koulutusta ja sen onnistuneina ja vähemmän onnistuneina pitämiään sisältöjä. He arvostavat saamaansa koulutusta ja useimmat arvioivat saamiaan valmiuksia kommunikaatiotehtävien hoitamiseen hyväksi (asteikolla 1–5³⁵⁰).

<i>Mainintoja (n=10)</i>	<i>Arvio</i>
2	5
6	4
2	3

Hyvinä sisältöinä monet mainitsivat luennot puhevammaisuudesta ja sitä aiheuttavista tekijöistä. Koulutusta yleensäkin arvioitiin myönteisesti, mikä saattaa osaltaan johtua siitä, että haastatteluun tavoitettujen enemmistö on työssään tekemisissä puhevammaisten henkilöiden kanssa.

Haastateltavat arvioivat koulutuksen olleen asiantuntevaa ja opettajien ammattilaisia joilla on yhteys työelämään. Opetuksen sisällöllistä antia pidettiin yleensä hyvänä, mutta joitakin mielipide-eroja esiintyi mm. painotuksista. Jonkun mielestä opetus painottui liiaksi kehitysvammaisuuteen ja toisen mielestä sitä olisi pitänyt olla enemmän. Mielipide-erot johtunevat joko henkilöiden koulutustaustasta tai heidän työkokemuksestaan. Kehitysvammaisten kommunikaation tukemisen tarve onkin asia, josta jatkossa on aiheellista keskustella.

Eniten kritiikkiä haastateltavat esittivät näyttöjen suhteen. Vaikka he toisaalta ymmärsivät uuden koulutuksen järjestämiseen ja tutkintovaatimusten laatimiseen liittyviä ongelmia, niin he pitivät näyttöjen vaatimuksia kohtuuttomina. Ongelmana he mainitsivat myös sen, miten vaikeaa oli opiskellessa hahmottaa uuden palvelun sisältöä. Haastateltavat korostivat työssäoppimisen merkitystä kokemuksen ja näkemyksen avartajana. Työssäoppimisjakson tulisi olla ajallisesti pidempikestoinen ja siinä tulisi olla mahdollisuus harjoitella eri tavoin kommunikoivien asiakkaiden kanssa. Aluksi olisi hyödyllistä seurata kommunikaation harjoittelua käytännössä.

³⁴⁹ Koulutus 1 N=6 ja Koulutus 2 N=11, yhteensä 17

³⁵⁰ 1 tarkoittaa vain vähän valmiuksia ja 5 erittäin paljon valmiuksia

*”Työssäoppimisjaksolla olisi hyödyllistä olla puhevammaisten tulkki-
en mukana, jotta voisi nähdä mitä työ on käytännössä.”*

Vammaisten ihmisten parissa työskennellessään koulutetut joutuvat käyttämään luovuuttaan erilaisten ilmaisuun ja ymmärtämiseen liittyvissä asioissa, mutta joskus keinojen löytäminen voi olla vaikeaa. Tämän vuoksi koulutuksesta olisi hyvä saada apua vaikeiden tilanteiden helpottamiseen.

”Keinoja abstraktien käsitteiden selvittämiseen henkilöille, joilla on puhe, mutta ongelmia niiden ymmärtämisessä (esim. dysfaatikot).”³⁵¹

Työelämässä olevat ovat havainneet tietoteknisten kommunikaatiolaitteiden nopean kehityksen vaikeasti hallittavaksi. Sitä on vaikea myös koulutuksessa ennakoida ja siksi tavoitteena on, että opiskelijat saavat perustaidot, joiden avulla uusista ratkaisuista on mahdollista suoriutua. Tekniikan nopea kehitys on koettu haasteelliseksi ja siksi koulutuksen toivotaan antavan enemmän valmiuksia sen hallitsemiseen.

Koulutuksen aikaan keskusteltiin siitä, voiko puhevammaisten tulkki toimia myös avustajan tehtävissä. Haastateltujen mielestä tulkki voi tehdä avustajan tehtäviä, mutta myös avustaja voi toimia molemmissa rooleissa, edellyttäen että hän hallitsee AAC -keinoja. Heidän mielestään avustajan tulisikin niitä hallita, mutta tehtävästä tulisi saada asianmukainen korvaus. Palvelutaloissa ja oppilaitoksissa työskentelevistä haastatelluista kukaan ei saanut korvausta erityisosaamisestaan, sillä kommunikaatioon liittyvät tehtävät katsotaan kuuluvan heidän normaaleihin tehtäviinsä.

Tulkkipalvelujärjestelmän toimimattomuus on tullut esiin useassa yhteydessä tässä tutkimuksessa. Kunnat eivät ole olleet halukkaita palkkaamaan kuukausipalkkaisia tulkkeja, ja korvauskäytännöt vaihtelevat. Tulkki voi joutua käyttämään hyvinkin paljon aikaansa matkustamiseen, sillä etäisyydet asiakkaiden luo voivat olla pitkiä. Esimerkiksi yksi haastatelluista oli aiemmin tehnyt tulkkipalvelutyötä kahdelle kunnalle, toisessa korvattiin matkakulujen lisäksi myös matka-aika, mutta toisessa vain matkakulut. Palvelun siirtyessä Kelan rahoitettavaksi, tämä ongelma poistuu.

---

³⁵¹ Puhevammaisten tulkki (2007)

Täydennyskoulutusta kaipaisi haastateltujen enemmistö (12). Lähes yhtä moni (11) olisi myös valmis siihen osallistumaan, jos sellaista järjestettäisiin. Useimmin mainittu asia, johon lisäkoulutusta haluttaisiin, on tietotekniikkaan liittyvää (mainintoja: kahdeksan ATK:sta). Menetelmät ja apuvälineet, jotka voivat tarkoittaa ATK-pohjaisia tai muita kommunikaation apuvälineitä (molemmat kolme mainintaa). Muita, kommunikaatioon liittyviä lisäkoulutustarpeita mainittiin symbolikirjoitus ja kuvien käsittely. Avopalvelun ohjaajana toimiva henkilö toivoi koulutusta kehitysvammalain ja vammaispalvelulain yhdistämisestä sekä varhaiskuntoutuksesta.

Jotta halukkaat voisivat osallistua täydennyskoulutukseen, tulisi sitä järjestää enemmistön mielestä viikonloppuisin, monimuoto-opetuksena tai iltaisin tai yhtäjaksoisena kurssina. Etenkin ns. pätkätöissä olevat voivat osallistua koulutuksiin ainoastaan iltaisin ja viikonloppuisin. Muutamat toivoivat myös voivansa täydentää kesken jääneet opintonsa. Vaikka lainsäädännössä ei ole määräyksiä puhevammaisten tulkkeina toimivien koulutuksesta, kunnissa mieluiten palkataan koulutettuja³⁵².

4.4.3 Työntajat

Tutkimusten mukaan näyttötutkintoja arvostetaan työelämässä. Näyttötutkintojen suorittamisen katsotaan osoittavan työntekijän aktiivisuutta ja halukkuutta itsensä kehittämiseen.³⁵³ Saadakseni palautetta siitä, miten puhevammaisten tulkkien työ koetaan työyhteisöissä, haastattelin aiemmin mainittujen puhevammaisten tulkkien nimeämiä työntantajia tai heidän edustajiaan. He tulivat julkiselta ja kolmannelta sektorilta: kahdesta kunnasta, kolmesta säätiön ja yhdestä kaupungin omistamasta palvelukodista sekä yhdestä valtion koulusta.³⁵⁴

*"On väärin olettaa tietävänsä, mitä toinen haluaa sanoa. On ajateltava, miltä itsestä tuntuisi, jos ei pystyisi ilmaisemaan itseään."*³⁵⁵

³⁵² Jääskeläinen & Räisänen (2007, 7)

³⁵³ Vihervaara 2001, 77, 106

³⁵⁴ Työntajat N=6; avohuollon ohjaaja, palvelujohtaja, koulutusjohtaja, puheterapeutti ja palvelukotien johtajat kunnasta ja säätiöistä.

³⁵⁵ Työntäjä 1

Työnantajan edellä oleva lausuma kuvaa mielestäni hyvin asennemuutosta, mikä työyhteisöissä on tapahtunut puhevammaisten tulkkien koulutuksen ja työn myötä. Työnantajien mielestä koulutus näkyy koulutettujen työtöteessä ja se vaikuttaa paitsi vammaisiin ihmisiin myös koko työyhteisöön. Mahdollisuus ilmaista itseään parantaa palvelukodin edustajan mielestä heidän autististen ja kehitysvammaisten asiakkaidensa hyvinvointia merkittävästi; asiakkaat ovat tyytyväisempiä ja rauhallisempia. Kommunikaatiomahdollisuuksien puuttuminen voisi hänen mielestään jopa lisätä raskaamman hoitomuodon tarvetta.

”Jos meillä ei olisi kommunikaatiomenetelmiä taitavia ihmisiä, niin varmaankin puolet meidän asiakkaistamme olisi laitoksissa.”³⁵⁶

Vaikka kommunikaation edistämisen merkitys työyhteisöissä periaatteessa ymmärretään, niin silti kynnys uuden opetteluun voi työntekijöille olla suuri. Tuttujen asiakkaiden ilmaisuun on totuttu, vaikka ei puhetta olisikaan; on opittu tulkitsemaan äännähdykset, ilmeet ja eleet sekä kehon kieli. Kommunikaatiokeinojen opettelemisen ja käyttämisen katsotaan usein vievän liiaksi aikaa ja siksi henkilökuntaa on motivoitava niiden opettelemiseen.

Kommunikaatioympäristön kehittämiseen ja keinojen opettelemiseen, varmasti ainakin aluksi, tarvitaan aikaa. Lisävaatimuksia työhön asettavat asiakkaiden erilaiset kommunikointitavat ja suunniteltavat kommunikaatiokeinot. Toisaalta, valmista materiaalia ja tietoa on vapaasti saatavissa mm. netistä. Työnantajien kokemukset osoittavat että panostus kommunikaatioon kannattaa ajan mittaan.

Sitä, millainen merkitys kommunikaatiolla on, osoittaa johtajan havainto vammaisten nuorten ammattikoulussa. Johtaja ihmetteli, miksi yhden opettajan tunneilla on rauhallisempaa kuin yleensä muissa luokissa. Hän ei tiennyt opettajan kommunikaatio-opinnoista ja taidoista.

”Hänellä näyttää olevan ryhmä tavallista paremmin hallinnassa. Hänellä on keinoja tilanteiden hallitsemiseen; pystyy rauhoittamaan ryhmän. Hän on mainio opettaja.”³⁵⁷

---

³⁵⁶ Työnantaja 2

³⁵⁷ Työnantaja 3

Saman oppilaitoksen toisessa yksikössä, missä kommunikaatiokeinoja hallitsevaa henkilökuntaa ei ole, esiintyy ajoittain rauhattomuutta. Vaikka em. opettajan opinnot olivat jääneet osatutkintoon, hänen oppimistaan taidoista on hyötyä sekä opiskelijoille että yhteisölle.

Toisen oppilaitoksen kokemukset puhevammaisten tulkin työstä perustuvat oppilaan avustajana toimivan henkilön työskentelyn seuraamiseen ja hänen osallistumiseensa oppilaitokseen AAC -työryhmän kehittämistyöhön vapaaehtoisena. Oppilaitoksen edustajan mukaan hän on ollut avuksi AAC -menetelmien kehittämisessä ja hänen taidoilleen olisi oppilaitoksessa käyttöä, jos hänen palkkaamisensa vain olisi mahdollista.³⁵⁸

Myös kehitysvammaisten päiväkeskuksessa puhevammaisten tulkin koulutuksen saaneen henkilön työskentely näkyy haastatellun kunnan edustajan mielestä ”tilanteen rauhoittumisena”. Koulutettu työntekijä ohjaa muita työntekijöitä kommunikaation avustamisessa ja valmistaa materiaalia. Aiempaan käytäntöön nähden hän pystyy myös selvittämään asiakkaan tarpeet ja tilanteen sosiaalityöntekijälle.³⁵⁹

Vastaavanlaisia kokemuksia on myös palvelukodeissa, joiden asiakkaat ovat kehitysvammaisia. Molemmissa kommunikaatiokeinojen käyttämisen myönteiset vaikutukset näkyvät. Kun käytössä on keinoja, joilla asiakkaat voivat ilmaista itseään, arkielämän sujuminen koetaan helpompana.

*”Kun asukas tulee ymmärretyksi, se rauhoittaa asukasta ja työyhteisöä”.*³⁶⁰

*”Asiakkaat ovat aktiivisempia ja iloisempia sekä kaikin puolin tyytyväisempiä. Tietäähän sen, kun saa itsensä ymmärretyksi.”*³⁶¹

Kehitysvammaisten palvelukodissa toimiva puhevammaisten tulkki, joka kehittää kommunikaatioympäristöä työhönsä kuuluvana osana, on saanut myös

---

³⁵⁸ Työnantaja 4

³⁵⁹ Työnantaja 5

³⁶⁰ Työnantaja 6

³⁶¹ Työnantaja 1

muun henkilökunnan innostamaan kommunikaatioasioista. Tietojen jakaminen muulle henkilökunnalle on koulutukseen osallistumisen edellytys.³⁶²

Puhevammaisten tulkkien myötä tieto kommunikaatioasioista on laajentunut ja tietoisuus kommunikaation merkityksestä lisääntynyt. Yksi koulutettu henkilö työpaikalla voi opastaa monia muita, mutta myös moni haluaisi osallistua koulutukseen. Sitä toivoisivat myös työnantajat. Koulutuksesta vain olisi käytännön järjestelyjen vuoksi saatava tietoa hyvissä ajoin.³⁶³

*"Olisin halukas kouluttamaan koko henkilökunnan, koska vain siten yhteisö voi toimia hyvin. Koulutuksesta vain olisi saatava tietoa hyvissä ajoin, sillä toimintasuunnitelma ja budjetti on tehtävä ennen seuraavan vuoden alkua."*³⁶⁴

Palvelukodin johtaja pohtii tarvittavaa koulutusta. Hän katsoo, että puhevammaisten tulkin koulutusta ei välttämättä heidän asiakkaittensa tarpeisiin vastaamiseen tarvita. Perustiedot kommunikaatiomenetelmien käyttämisestä riittävät. Samoilla linjoilla palvelukodin johtajan kanssa on myös haastateltu avoimuuden ohjaaja.

*"Kehitysvammaisen henkilön kommunikaatiota, ymmärrystä ja osallisuutta voidaan parantaa kuvien, viittomien ja erilaisten kommunikaattoreiden sekä kuvakansioiden avulla. termi 'puhevammaisen tulkkaus' hämmentää ajatuksia"*³⁶⁵

Kehitysvammahuollossa ei kehitysvammaisia henkilöitä haastatellun mukaan ajatella puhevammaisina, vaan että heidän sanavarastonsa itsensä ilmaisemiseen on suppea. Joillakin kehitysvammaisilla henkilöillä on myös vaikeuksia ymmärtää puhuttua kieltä.

"Ymmärrän puhevammaisuuden siten, että henkilön puheentuottamisessa on ongelmia, esimerkiksi puhe on epäselvää. Puhevammais-

---

³⁶² Työnantaja 6

³⁶³ Työnantaja 4

³⁶⁴ Työnantaja 1

³⁶⁵ Työnantaja 6

ten tulkki ymmärtää puhetta ja tulkkaa sitä muille. Henkilö itse ymmärtää puhuttua kieltä ilman tulkkausta.”³⁶⁶

Avohuollon ohjaajan näkemykset kehitysvammaisten kommunikaation tukemisen tarpeesta ovat yhteneväisiä muiden haastateltujen kanssa. Unohtamatta puheen tulkkausta, olen sitä mieltä, että myös kehitysvammaisten henkilöiden kommunikaatiotarpeet ovat palvelun ja koulutuksen järjestämisessä keskeisesti huomioitavia asioita.

Vammaisten nuorten kommunikaatioasiat ovat yleensä paremmin järjestettyjä niin kauan kun he ovat koulussa tai opiskelemissa. Monen nuoren koulutusura päättyy peruskouluun eikä heidän kommunikaatiostaan huolehdi kukaan. Jos asumisyksiköissä ei hallita kommunikaatiokeinoja, unohtuvat nuoren aiemmin oppimat taidot.

”Pitäisi kehittää välineitä siihen, miten opittu kommunikaatio säilytetään esim. siirryttäessä koulusta palveluasuntoon. Kun asumisyksikössä ei hallita kommunikaatiokeinoja, joihin nuoret ovat koulussa tottuneet, tilanne on heille hyvin hämmentävä. Kommunikaatiokeinojen käyttäminen edellyttäisi kuitenkin henkilökunnan kouluttamista.”³⁶⁷

Kommunikaatiomahdollisuuksien suhteen heikossa asemassa ovat nuoret aikuiset, keski-ikäiset ja ikääntyneet kehitysvammaiset ja aikuisiällä vammautuneet henkilöt. Heidän oikeuksiinsa itsensä ilmaisemiseen ei juuri ole kiinnitetty huomiota eikä ikääntyvän väestön puhevammaisuutta aiheuttavien sairauksien lisääntymiseen ja siitä johtuvaan kommunikaatiopalvelujen tarpeen kasvuun ole riittävästi varauduttu.

Työnantajien edustajat pitivät työntekijöidensä puhevammaisten tulkin koulutuksessa hankkimaa ammattitaitoa hyvänä ja kommunikaation edistämistyötä asiakkaiden elämänlatua parantavana sekä työyhteisöä rikastuttavana tekijänä. Toisaalta työnantajat pohtivat myös asiakkaidensa tarpeita ja tarvittavaa koulutusta. Kommunikaatiokeinojen taitajien tarve kentällä on suuri eivätkä kaikki voi suorittaa puhevammaisten tulkin koulutusta. Mielestäni koulutusta

---

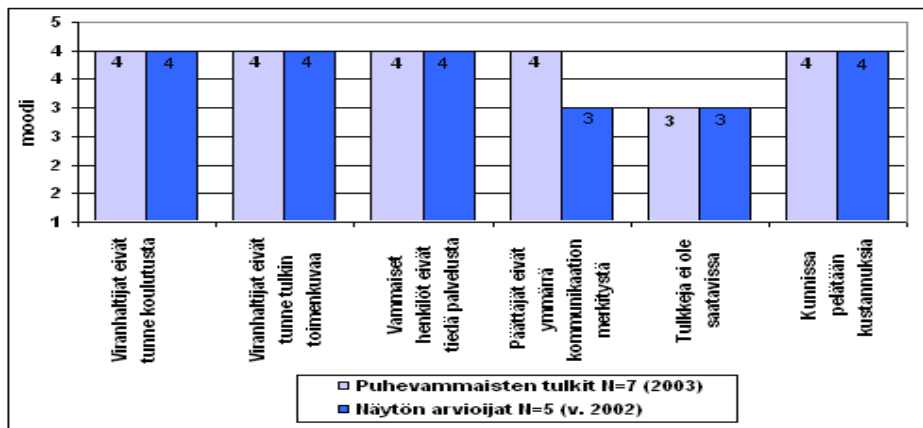
³⁶⁶ Työnantaja 6

³⁶⁷ Työnantaja 1

voisi eriyttää ja sisällöt suunnata tarkemmin vastaamaan erilaisten asiakkaiden tarpeita ja lyhentää koulutusaikaa. Koulutuksen sisältöihin yksi työnantajista toivoi sisällytettävän kommunikoinnin ja aistitoimintojen arvioinnin opetusta.

4.4.4 Puhevammaisten tulkkipalvelun toteutumisen esteet

Näytön arvioijilta pyysin arvioita puhevammaisten tulkkipalvelun yleistymisen esteitä (v. 2002). Samaa kysyin myös puhevammaisten tulkeilta vuotta myöhemmin. Pyysin heitä arvioimaan asteikolla 1–5³⁶⁸ seuraavia asioita: missä määrin palvelun yleistymistä estää se, etteivät viranhaltijat tunne koulutusta tai tulkin toimenkuvaa, etteivät vammaiset henkilöt tiedä palvelusta, ettei työntekijöitä ole saatavissa, tai että kunnissa pelätään kustannuksia.

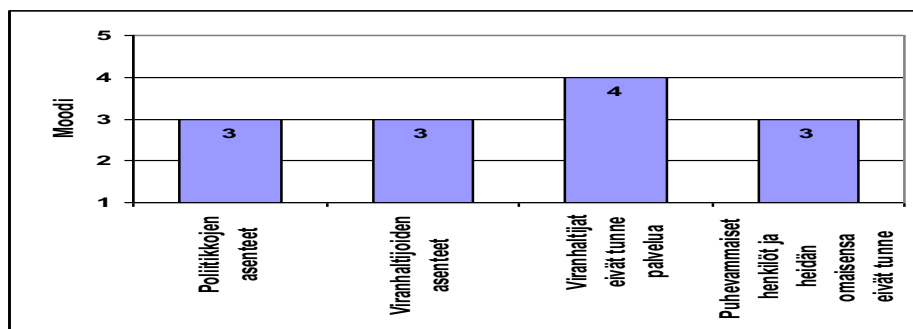

KUVIO 12. Puhevammaisten tulkkien ja näytönarvioijien käsitykset tulkkipalvelun toteutumisen esteistä vv. 2002 ja 2003

Puhevammaisten tulkit ja näytön arvioijat ovat lähes yksimielisiä kaikista muista tekijöistä paitsi päättäjien käsityksistä kommunikaation merkityksestä puhevammaisille henkilöille. Tulkit arvioivat (moodi 4) sillä olevan suuremman vaikutuksen kuin näytön arvioijat (moodi 3). Kaikilla mainituilla tekijöillä on molempien ryhmien mielestä melko paljon vaikutusta siihen, ettei puhevammaisten tulkkipalvelu ole yleistynyt. Heidän mielestään tulkkien saatavuus ei ollut niin suuri ongelma kuin muut mainitut tekijät.

³⁶⁸ 1 ei lainkaan vaikutusta, 2 vain vähän vaikutusta, 3 jonkin verran vaikutusta, 4 melko paljon vaikutusta ja 5 erittäin paljon vaikutusta.

Pyysin puhevammaisten tulkkeja myös vuonna 2007 arvioimaan puhevammaisten tulkkipalvelun esteinä poliitikkojen ja viranhaltijoiden asenteita sekä viranhaltijoiden, puhevammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa tiedon puutetta, samalla asteikolla kuin edellä.

KUVIO 13. Puhevammaisten tulkkien käsitykset tulkkipalvelun toteutumisen esteistä v. 2007

Puhevammaisten tulkit pitivät viranhaltijoiden tiedon puutetta suurimpana puhevammaisten tulkkipalvelun yleistymisen esteenä (moodi 4). Viranhaltijoiden ja poliitikkojen asenteiden sekä puhevammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa tiedon puutteen nähtiin myös vaikuttavan siihen jonkin verran.

4.5 KEHITTÄMISEHDOTUKSET

4.5.1 Kehittämisehdotukset koulutuksesta saatujen kokemusten perusteella

Koulutuksen kehittämisessä keskeiseksi nousi puhevammaisten tulkkien työn sisältö eli se, millaisissa tehtävissä koulutetut puhevammaisten tulkit toimivat. Mikäli puhevammaisten ihmisten kommunikaatiomahdollisuuksia halutaan parantaa, on tarpeen selvittää, millaista kommunikaatioapua vammaiset ihmiset tarvitsevat. Tutkimukseni toinen vaihe (4.5.2) tuo tietoa tutkimuksen kohteen koulutettujen sijoittumisesta ja tehtävistä sekä siitä, miten kommunikaatioapu on koettu.

Puhevammaisten tulkkien työn sisältö on perusta koulutuksen kehittämiseksi työelämän tarpeita palvelevaksi. Tämä toki on ollut perusteiden laatijoiden

tarkoituksena, mutta käytännössä perusteet ovat osoittautuneet vaativiksi ja vaikeasti tulkittaviksi. Tämä on tullut esiin osallistujille ja kouluttajille osoittamissani kyselyissä ja tekemissäni haastatteluissa sekä muista tutkintoa järjestävistä organisaatioista osallistuessani Soku -projektin aikana puhevammaisten tulkkipalvelua käsitteleviin seminaareihin.

Tutkintovaatimusten täyttämisen ongelmista on keskusteltu ohjausryhmässä ja oppilaitoksen edustajien kanssa muissa tapaamisissa. Oppilaitoksessa tutkintovaatimusten tulkintoja on pyritty selvittämään keskustelemalla asiantuntijoiden ja opiskelijoiden kanssa sekä konsultoimalla tutkintotoimikunnan jäseniä. Soku -projektissa pyrin vaikuttamaan asiaan mm. kirjoittamalla raportin koulutuksen järjestämisestä. Raportti on ollut tutkintotoimikunnan käytettävissä. Sittemmin perusteita onkin kevennetty.

Uuden koulutuksen käytäntöjen luominen oli oppilaitokselle haasteellinen tehtävä. Etenkin, kun koulutus jouduttiin aloittamaan ennen edellä mainittujen Opetushallituksen tutkintovaatimusten valmistumista ja siksi, ettei oppilaitoksessa ollut AAC -työn substanssin osaajia. Koulutus oli aloitettava projektiaikataulun mukaisesti.

Vastuuopettajalla on pitkä opettajakokemus sosiaalialalla, mutta ei puhevammaisten tulkkien koulutuksesta tai AAC -työstä, kuten ei muillakaan talon opettajilla. Kiireisillä opettajakollegoilla ei ollut aikaa paneutua vaikeaselkoiseen substanssiin, joten vastuuopettaja jäi käytännössä ilman riittävää taustatukea. Asiantuntijoita toki löytyi oppilaitoksen ulkopuolelta, mutta heilläkin oli aiemmin sovittuja sitoumuksia, joten he eivät pystyneet käyttämään aikaansa uuden koulutuksen suunnitteluun niin paljon kuin se olisi vaatinut. Tehtävään oli varattu liian vähän aikaa ja voimavaroja. Tämän tosiasian koulutuksen toteuttajatkin ovat myöntäneet.

Koulutuksen ennakkosuunnittelu toteutui heikosti, minkä vuoksi opiskelijoilla oli vaikeuksia mieltää opiskeltavaa kokonaisuutta. Ennakkokoordinoinnin puutteista johtuvia epäkohtia on pyritty lievittämään erilaisin toimintatutkimuksellisin interventioin, joita esitän jatkossa. Oppilaitoksessa koulutuksen kehittäminen jatkuu kokemuksesta oppimalla: toimimattomia käytäntöjä muuttamalla ja hyviä vahvistamalla.

Opetuksen kehittämisehdotukset

Opetuskokonaisuuden aukottomuus edellyttää ennakkokoordinoitua yhteistyössä toisten opettajien kanssa, jotta opetusalueet on mahdollista rajata siten, ettei tule päällekkäisyyksiä eikä mitään oleellista jää pois.

Tutkimuksessa esille tulleiden Koulutus 1 opiskelijoiden kokemien ongelmien vuoksi päätettiin, että ennakkokoordinointi on tehtävä huolella ja otettava huomioon opiskelijoiden palaute opintojaksojen järjestyksestä. Esimerkiksi kommunikaatioympäristön tunteminen -jakso ennen portfolioita, koska portfolioiden tarkoitus avautuu paremmin kommunikaatioympäristön tukemisen käsittelemisen jälkeen. Ehdotan myös, että opintojaksojen järjestys suunnitellaan sellaiseksi, että se tukee oppimista; ensin aihealueeseen johdattavat ja myöhemmin syventävät opinnot.

Ehdotan myös, että itsenäisen opiskelun ja portfolioiden sekä näyttösuunnitelmien ohjausta on tehostettava. Hyötyä voisi olla portfolioiden tekemisestä ryhmissä sekä itsearviointin lisäksi myös vertaisarvioinnin lisäämisestä tehtäviin. Tavoitteena on, että ryhmässä keskustellen portfolioiden merkitys selkiytyy ja oman toiminnan arviointi täsmentyy, kun saa palautetta toisilta opiskelijoilta. Harjoitus valmistaa opiskelijoita näyttöihin, sillä omat suoritukset on arvioitava niissäkin.

Tulevaisuudessa oppilaitoksessa harkitaan verkko-opetuksen käyttöönottoa. Erilaisten oppimisympäristöjen uskotaan soveltuvan etenkin monimuotoiseen opetukseen. Verkko-opetuksessa lähiopetustunteja on mahdollista vähentää, mikä säästää esim. kaukana asuvien opiskelijoiden matkustamiseen tarvitsemaa aikaa. Verkon kautta opiskelijoiden ohjaamista on mahdollista tehostaa ja verkkoympäristössä opiskelijat voivat keskustella keskenään sekä oppia toisiltaan. Verkko-opiskelun onnistumiseksi aiotaan opiskelijoilta edellyttää tietotekniikan perustaitojen hallintaa.

Työssäoppimiseen liittyvät kehittämisehdotukset

Työssäoppiminen on tärkeä ammattitutkinnon näyttöihin valmistautumisessa etenkin puhevalmiiden tulkien koulutuksessa. Asianmukainen harjoittelu kuuluu ammattitutkinnon suorittajien oikeuksiin, mutta jotkut harjoittelijat

joutuivat tekemään muita tehtäviä kuin oli tarkoitus. Koska harjoittelun tarkoitus ei kaikilla työpaikoilla ollut tiedossa, niissä ei myöskään ollut asiantuntevaa ohjausta.

Opiskelijoiden palautteen perusteella olen nostanut työssäoppimiseen liittyvät ongelmat keskusteluun ohjausryhmässä ja muissa oppilaitoksen edustajien tapaamisissa. Päätettiin, että työssäoppimisen ohjaajat koulutetaan ja perehdytetään tutkinnon perusteisiin. Näin halutaan lisätä tietoa työssäoppimisen tarkoituksesta ja sitä, että opiskelija saa harjoitella nimenomaan kommunikaatiota. Myös oppilaitoksen omia ohjaajia aiotaan mahdollisuuksien mukaan käyttää työssäoppimisen ohjaajina, koska he tuntevat opetuksen perusteiden sisällön.

Jatkossa työssäoppimista helpottaa, se että on olemassa rekisteri siitä, millä tavoin kommunikoivia asiakkaita missäkin asuin- tai hoito paikassa on. Opiskelijat voivat siten suunnitella työssäoppimisensa niin, että voivat harjoitella kommunikaatiota niiden asiakkaiden kanssa, joiden kanssa aikovat suorittaa näytöt. Opiskelijoiden toivomus on, että näyttöasiakasta voisi tavata koko koulutuksen ajan, jotta hänen kommunikaationsa tulisi tutuksi. Joidenkin tutkinnonosien edellyttämän ammattitaidon arvioiminen saattaa olla suorastaan mahdotonta täysin vieraan asiakkaan kanssa työskennellessä.

Näyttöihin liittyvät kehittämissuhteet

Näyttöjen antaminen ja arvioiminen ovat tarkkaan säädeltyjä. Määräysten rikkomisesta voi seurata niiden järjestämisen oikeuden menetys. Yksi vaikeimmista ongelmista näyttöjen toteuttamisessa on arvioijien koulutus (v. 2002). Työelämän edustaja-arvioijan tulee opetushallituksen ohjeiden mukaan tehdä puhevammaisten tulkkipalvelutyötä ja toimia esimiesasemassa. Siinä vaiheessa, kun ensimmäisiä näyttöarvioijia koulutettiin, kaikissa työpaikoissa ei edes tunnettu puhetta tukevia ja korvaavia menetelmiä. Mistä silloin on mahdollista saada kokemuksen omaavia koulutettavia? Nykyisin (v. 2009) tätä ongelmaa ei enää ole, koska koulutettuja puhevammaisten tulkkeja on käytävissä.

Keskustelin kouluttajana toimineen näyttötutkintomestarin kanssa näyttöarvioijien pikakoulutuksessa ja sen edelleen kehittämisestä. Tavoitteeksi ase-

tettiin aiempaa perusteellisempi koulutus, joka on ajallisesti pidempikestoinen ja johon kuuluu enemmän tehtäviä. Kouluttajiksi kutsutaan jo arvioijina toimineita työelämän edustajia. Tällä tavoitellaan sitä, että näytöissä arvioidaan työssä oikeasti tarvittavien taitojen hallintaa. Teoreettisen osaamisen arvioi oppilaitoksen edustaja. Näytön arvioijilta tullaan vaatimaan kommunikaatiokeinojen tuntemusta. Opiskelijoiden työtä helpottaa tulevaisuudessa näytön arvioijista laadittava rekisteri.

Näyttötutkinnot ovat yleensäkin kalliita, mutta puhevammaisen tulkkikoulutuksen erityisen kalliita. Kustannuksia kertyy mm. siitä, että jokainen tutkinnonosa on suoritettava erikseen. Tällä on haluttu antaa näytön suorittajalle mahdollisuuksia suorittaa tutkinnon osia erikseen ja valita sopiva ajankohta. Tämä ei kuitenkaan toimi, sillä näytön antajan on tunnettava asiakkaan kommunikointitapa. Sitä ei opi lyhyessä ajassa. Tämän vuoksi päädyttiin ehdotukseen, että opiskelija tapaa näyttöasiakasta koko koulutuksen ajan 1–2 päivänä viikossa³⁶⁹ ja että näytöt suoritetaan heti työssäoppimisjakson jälkeen tai ainakin mahdollisimman pian. Tämä siksi, että asiakkaan tilanne voi muuttua jos väliaika on pidempi.

Puhevammaisten tulkkien erikoisammattitutkinnon osa-alueiden ammattitaitovaatimukset ovat erityyppisiä kuten myös asiakkaiden kommunikaatio. Välttämättä samasta paikasta – oppilaitoksesta, palvelutalosta jne. – ei löydy kaikkiin näyttöihin sopivia asiakkaita, joten näyttöjä on pakko suorittaa eri työyhteisöissä. Yksinkertaistaminen on tehtävä sisältöjä yhdistämällä, jos niitä siten voi suorittaa samoissa paikoissa, mutta eri ajankohtina. Kaikki ammattitaitovaatimusten ulottuvuudet ja opiskelijan teoreettinen osaaminen on niistä pysyttävä arvioimaan vaatimusten mukaisesti.³⁷⁰ Ehdotusten tarkoituksena on vähentää näyttötapahtumia ja siten aikaa ja kustannuksia. Lisäksi tavoitteena on helpottaa itse näyttötapahtumaa suorittamalla useampia näytönsia saman asiakkaan kanssa.

Näytön arvioinnin on oltava objektiivista ja kannustavaa, mutta miten arvioida objektiivisesti? Oppilaitosten ja työelämän edustajien on tarpeen keskustella siitä, miten arvioijan omat ihmis-, oppimis- ja tietokäsitykset sekä arvot vaikut-

---

³⁶⁹ Näyttötutkintomestari 1

³⁷⁰ Näyttötutkintomestari 1 (2002)

tavat arviointiin.³⁷¹ Arvioijan ammattitaitoon kuuluu se, että hän pystyy tunnistamaan omat motiivinsa ja olemaan arvioinneissaan mahdollisimman tasapuolinen. Arviointi on asia, jonka menetelmien kehittäminen on jatkuvaa. Myös näytön suorittajan on pystyttävä arvioimaan, missä hänellä on vielä kehitettävää. Arviointi (hyväksytyt - hylätyt) ei tee oikeutta niille, jotka näkevät paljon vaivaa näyttösuunnitelmien suhteen.³⁷² Arvioinnin muuttamista moniportaisemmaksi toivoivat sekä opiskelijat että näyttöarvioijat.

Oppilaitoksessa on päätelty, että osa Koulutus 1 opiskelijoiden motivaatio-ongelmista, mm. vaikeuksista sisäistää opiskeltavaa substanssia, johtuu opiskelijavalinnasta. Tämän vuoksi on tarpeellista täsmentää opiskelijavalintaa, mm. selvittämällä alalle sopivuutta haastatteleamalla ja mahdollisesti edellyttämällä heiltä kokemusta puhevammaisuudesta.

Puhevammaisten tulkkien koulutuksen eteen tehty kehitystyö ilmenee koulutuksen toisessa vaiheessa (Koulutus 2) mm. parempana ennakkokoordinoituna opetusjaksojen muodostaessa loogisemman kokonaisuuden kuin Koulutus 1:ssä. Opetusjärjestelyt sujuvat paremmin opetuksen infrastruktuurin kehittämisen ansiosta. Rekistereitä on laadittu opettajista, työssäoppimispaikoista, asiakkaiden kommunikaatiosta ja näyttöpaikoista. Puhevammaisten tulkkipöytäkirjoista valmistuneita aiotaan käyttää opettajina ja näyttöjen arvioijina.

4.5.2 Kehittämisehdotukset työelämäpalautteen pohjalta

Työelämäpalautteen pohjalta tehdyt kehittämissuositukset perustuvat tutkimuksen toisen vaiheen haastatteluihin ja niiden tulkkintoihin. Kehittämissuositukset tulevat lähinnä työnantajien haastatteluista, asumisyksiköistä, palvelukodeista, kouluista ja avohuollosta.

Suhtautuminen kommunikaation tukemiseen työyhteisöissä vaihtelee riippuen siitä, ovatko keinot tuttuja ja osaavatko työntekijät itse niitä käyttää. Haastatellut työnantajat sen sijaan suhtautuivat sen käyttämiseen myönteisesti ja toivoivat, että koko henkilökunta olisi mahdollista kouluttaa. Mm. kehitysvammaisten palvelukodin johtaja totesi asiakkaiden kommunikaation edistä-

---

³⁷¹ Näyttötutkintomestari 1 (2002)

³⁷² Näyttötutkintomestari 2 (2002)

misen rauhoittaneen työyhteisön ilmapiiriä. Kehitysvammaisten ja autististen yhteisössä kommunikaation vaikutus nähtiin niin suureksi, että niiden avulla jotkut välttivät laitoshoidon. Vaikeavammaisten koululla kommunikaatiokeinoja taitavan opettajan luokalla on poikkeuksellisen rauhallista.

Mahdollisuus itsensä ja tahtonsa ilmaisemiseen on tärkeää ja kaikilla on siihen oikeus. Se lisää yksilöiden tyytyväisyyttä elämiseensä ja olemiseensa. Puheterapeutti selvittää tarvittavan kommunikaatiokeinoon. Vaikka henkilö ei puhevammaisten tulkkipalvelun edellytyksiä täyttäisikään, hänen kommunikaatioitaan on tasa-arvon vuoksi tuettava. Kehitysvammaiset henkilöt tarvitsevat useimmiten kommunikaation tukemista, mutta läheskään kaikki eivät sitä saa.

Työnantajien palautteen perusteella ehdotan, että puhevammaisten tulkkien koulutusta järjestettäessä otetaan huomioon esimerkiksi palvelukodeissa ja asumisyksiköissä tarvittava kommunikaatioympäristön tukeminen. Ehdotan, että koulutuksessa järjestetään erikoistumislinjoja. Ehdotan myös, että AAC -menetelmien koulutusta sisällytetään henkilökohtaisen avustajan koulutukseen. Sekin vaatisi tarkempaa selvittämistä. Lisäksi ehdotan, että palvelukotien ja asumisyksiköiden sekä päivä- ja työtoiminnan henkilökunnalle järjestetään koulutusta AAC -menetelmistä.

Koulutus edellä mainituille ryhmille on tarpeen, että koulunsa päättävän vammaisen nuoren kommunikaatio voisi jatkua hänen siirtyessään seuraavaan paikkaan. Nuoren itsenäisyys ja omatoimisuus vaarantuu ilman mahdollisuutta kommunikaatioon.

Tulkkipalvelun tarvetta arvioitaessa ei voida sivuuttaa ikääntyvän väestön lisääntyviä kommunikaatio-ongelmia. Heidän, kuten kaikkien muidenkin, joilla on ongelmia itsensä ilmaisemisessa, kommunikaation tukeminen on tärkeää niin heidän omatoimisuutensa kuin itsemääräämisensä säilymiseksi, mutta myös yhteiskunnalle koituvien kustannusten säästämiseksi. Haasteellinen tehtävä on myös saada ikääntyneet motivoitua kommunikaatiokeinojen käyttämiseen puheen tuottamisen ongelmien ilmaantuessa.

Koulutuksen kehittäminen sellaiseksi, että se parhaiten vastaa käytännön tarpeita, edellyttää jatkuvaa arviointia. Tutkimukseni tulokset antavat viitteitä

näistä tarpeista. Palvelun tarvisijoille on tarpeen tiedottaa tarjolla olevista mahdollisuuksista ja oikeuksista nykyistä tehokkaammin.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

5.1 YHTEENVETO

Tutkimuksen tausta

Perusoikeuksiin luettu yhdenvertaisuus edellyttää, että myös puhevammaisille ja viittomakieltä käyttäville henkilöille luodaan mahdollisuudet itsensä ilmaisemiseen. Perustuslaissa määrätään, että viittomakielisten ja tulkitsemis- ja käänösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla. Vammaispalvelulaissa kunnat on velvoitettu järjestämään ao. palveluja Suomessa vuoden 1994 alusta alkaen.

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain tarkoituksena on parantaa vammaisen henkilön edellytyksiä elää ja toimia muiden kanssa yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja. Vammaisten ihmisten tasa-arvoinen osallistuminen on myös vammaispolitiikan keskeinen tavoite. Puhevammaisten henkilöiden kohdalla tavoitteen toteutumisesta ollaan vielä kaukana (vrt. WHO:n ICF-luokitus). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan toimintatutkimuksellisesti sitä, miten puhevammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista voidaan konkreettisesti parantaa.

Tutkimus on otteeltaan toimintatutkimus ja sen tavoitteena on Sosiaalisen kuntoutuksen projektin (Soku) toiminnan ja puhevammaisten tulkkien koulutuksen kehittäminen sekä tulkkipalvelun toimivuuden arviointi vammaispolitiikan välineenä.

Toimintatutkimuksen eri vaiheiden tehtävänä on:

- Selvittää ja tulkita koulutettavien ja osallistujien kokemuksia puhevammaisten tulkin koulutuksen (Koulutus 1 ja 2) toteutusta sekä selvittää koulutettavien työelämään liittyviä odotuksia ja esittää eri osapuolten ehdotuksia koulutusten ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämiseksi.
- Arvioida koulutettujen ammattitaidon ja työelämän odotusten välistä suhdetta ja antaa ehdotuksia puhevammaisten tulkkien koulutuksen ja tulkki-

palvelujärjestelmän kehittämiseksi palvelun käyttäjiltä, työntekijöiltä ja työnantajilta saadun palautteen ja niiden tulkintojen perusteella.

- Arvioida sitä, miten toimintatutkimuksellinen lähestymistapa soveltuu ammatillisen koulutuksen kehittämisen välineeksi.

Tutkimusaineistot olen kerännyt *toimintatutkimuksen kehikossa* empiirisen sosiaalitutkimuksen menetelmin useita tiedonkeruumenetelmiä (aineistotriangulaatio) käyttäen. Tutkimus muodostuu syklistä havainnointia, itsereflektointia, toimintaa, tiedon analysointia ja toiminnan uudelleen suuntaamista ja uudelleen tutkimista.

Kohdistin kyselyjä opiskelijoille, opettajille ja näyttöarvioijille sekä haastattelin samoin opiskelijoita, opettajia ja näyttötutkintomestareita sekä kommunikatioapua käyttävää asiakasta. Tutkimuksen toisessa vaiheessa haastattelin puhevammaisten tulkkeja, heidän työnantajiaan ja avustaja-puhetulkkin käyttäjiä sekä puhevammaisten tulkkipalvelua käyttävän henkilön omaishoitajaa.

Kyselyt olivat puolistrukturoituja ja *haastattelut* vapaamuotoisia teemahaastatteluja, joista osan tein ryhmä- ja osan yksilöhaastatteluina. Opiskelijoiden kyselylomakkeet jaoin yhteisessä tilaisuudessa, muut postitse. Kaikki kyselyt palautettiin postitse. Arviointitietoa on lisäksi kertynyt erilaisiin koulutus- ym. tapahtumiin, seminaareihin, kokouksiin ja keskustelutilaisuuksiin osallistumalla. Tutkimuksen toisen vaiheen haastattelut tein puhelimitse muut, paitsi puhevammaisten tulkin käyttäjän haastattelin henkilökohtaisesti.

Toimintatutkimuksen ensimmäisenä tutkimustehtävänä on selvittää ja tulkita osallistujien ja kouluttajien kokemuksia puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijän (nykyisin puhevammaisten tulkki) pilottikoulutuksesta ja osatutkinnosta, samoin selvittää ja kuvata osallistujien työelämään liittyviä odotuksia sekä esittää eri osapuolten ehdotuksia koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämiseksi.

Uuden ja ainutlaatuisen opetuksen suunnittelu oli koulutusta toteuttavalle oppilaitokselle haasteellinen etenkin, kun organisaatiossa ei ollut AAC -työn asiantuntijoita. Asiantuntemuksen hankkiminen sekä koulutuksen suunnittelu ja toteuttaminen jäivät liaksi yhden henkilön vastuulle.

Aika asiantuntijoiden konsultoimiseen jäi vähäiseksi, opettajat ja muu tarvittava henkilökunta koulutettiin oppilaitoksessa pikaisesti. Niille, joille AAC -menetelmät eivät olleet ennestään tuttuja, puhevammaisen tulkin toimenkuva ei koulutuksessa täysin selvinnyt. Tämä ei ole mitenkään ihmeellistä, koska tarkkaa kuvaa siitä ei ollut silloin kenelläkään, eikä vielä nykyisinkään (v. 2009).

Kiireet valmisteluissa näkyivät opiskelijoille ajoituksen lyhytjäteisyytenä ja äkillisinä ja toistuvina muutoksina. Opintojaksojen järjestyksen epäloogisuus vaikeutti opiskeltavan kokonaisuuden ja osien välisen yhteyden hahmottamista, mikä aiheutti opiskelijoille motivaatio-ongelmia etenkin opiskelun alkuvaiheessa. Opiskelijat eivät mielestään saaneet tarpeeksi ohjausta itsenäisten tehtävien tekemiseen, etenkin portfolioihin liittyen. Niiden merkitystä näyttöjen arvioinnissa ei aluksi ymmärretty.

Toin esiin hankkimieni aineistojen perusteella nousseita kehittämistarpeita. Niistä keskusteltiin ohjausryhmässä ja oppilaitoksen edustajat asiantuntijoiden sekä opiskelijoiden kanssa. Keskustelut lisäsivät opiskelijoiden ymmärrystä opiskeltavasta kokonaisuudesta ja ajoituksen lyhytjäteisyydestä. Substanssin kokonaisuus hahmottui opiskelijoille kuitenkin vasta vähitellen opintojen edetessä. Valtakunnallisten tutkintovaatimusten valmistuttua opetusta oli mahdollista suunnitella pidemmällä aikajänteellä.

Koulutus 1:een tulleet opiskelijat olivat toivoneet työllistyvänsä päätoimisesti puhevammaisten tulkkipalveluun, mutta havaitsivat, ettei järjestelmä vielä toimi. Tämä laski heidän motivaatiotaan entistä enemmän.

Työssäoppimisen tarkoitus on harjoitella kommunikaatiota ja tutustua näyttöasiakkaaseensa sillä puhevammaisen henkilön kanssa näytöstä suoriutuminen vaatii tutustumista hänen kommunikaatioonsa etukäteen. Kaikilla työpaikoilla ei tätä ymmärretty, vaan harjoittelija saattoi joutua muihin tehtäviin. Lähes samoin kävi omilla työpaikoilla harjoittelulle. Hekin joutuivat hoitamaan ensin omat tehtävänsä. Työssä oppimispaikkojen ja sopivien asiakkaiden löytyminen oli myös vaikeaa, eivätkä kaikki asiakasta löytäneetkään. Joiltakin jäi näyttöjä tämän vuoksi suorittamatta.

Kalliiksi, työläiksi ja paikoin ylivoimaisiksi koettujen näyttöjen suhteen kehittämistä on monella tasolla. Oppilaitoksen edustajat keskustelivat työelämän

asiantuntijoiden ja opiskelijoiden kanssa ja viestittivät kokemuksista tutkinto-toimikunnalle. Keskustelut ovat selkiyttäneet näyttövaatimusten tulkintoja. Jatkossa niiden osia yhdistetään, näyttöjä suoritetaan mahdollisuuksien mukaan samoissa paikoissa ja samojen asiakkaiden kanssa. Näytöt pyritään toteuttamaan autenttisissa olosuhteissa.

Kehittämisehdotuksena on, että opiskelijoiden alalle sopivuus selvitetään ja edellytetään puhevammaisuuden tuntemusta sekä tietotekniikan perusteiden hallintaa. Kehittämistä oppilaitoksessa nähtiin myös opiskelijoille tiedottamisessa. Mielestäni ensimmäisen koulutuksen yhteydessä työpaikkojen tiedottaminen ja muutoinkin oppilaitoksen suurempi panos asiassa olisi ollut perusteltua.

Kehittämisen tavoitteena on parantaa puhevammaisten tulkkipalvelun heikkoa tunnettavuutta mm. järjestämällä seminaareja ja tiedotustilaisuuksia, joissa myös puhevammaisten tulkkipalvelun kehittämiskohteita on tuotu julkisuuteen.

Toimintatutkimuksen toisen vaiheen tutkimustehtävänä on arvioida koulutettujen ammattitaidon ja työelämän odotusten välistä suhdetta, antaa suosituksia puhevammaisten tulkkien koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämiseksi palvelun käyttäjiltä, työntekijöiltä ja työnantajilta saadun palautteen ja sen tulkintojen perusteella.

Puhevammaisten tulkkien tehtäväkenttä näyttää muotoutuneen hieman toisin, kuin pilottikoulutukseen tulleet olivat alun perin ajatelleet. Ne, jotka jo koulutukseen tullessaan työskentelivät vammaisten ihmisten parissa, ovat palanneet alalle. Enemmistö (10) haastatteluun tavoitetuista (17) tekevät kommunikaation tukemista edistävää työtä omassa toimessaan. Päätoimisina puhevammaisten tulkkeina heistä ei toiminut kukaan, mutta yksi toimii puhevammaisten tulkkina/henkilökohtaisena avustajana.

Puhevammaisten tulkit kokevat, että koulutuksesta on hyötyä työssä. Teoria-tieto tukee käytännön työtä ja kommunikaatiomenetelmien taitaminen rikastuttaa työyhteisöä ja parantaa vammaisten ihmisten tyytyväisyyttä. He kokevat myös työnantajien arvostavan kommunikaation edistämistyötä.

Puhevammaiset henkilöt todistavat, että tulkin apu mahdollistaa heidän opiskelunsa sekä työhön ja yhteiskunnalliseen toimintaan osallistumisensa. Se parantaa heidän autonomiaansa ja vähentää riippuvuutta läheisistä. Ammattimainen tulkki noudattaa työn eettisiä perusteita, mikä vammaisen henkilön luottamuksen saavuttamiseksi on välttämätöntä.

Omaishoitajan näkökulmasta tulkin apu ja kommunikaatiokeinojen käyttäminen on vähentänyt hoidettavan haastavaa käyttäytymistä. Tämän vuoksi myös perhe on saanut mahdollisuuden sosiaaliseen elämään.

Työnantajien näkökulmasta henkilökunnan kommunikaatiokeinojen osaaminen ja käyttäminen on tärkeää. Esimerkiksi, palvelukodissa, jossa asiakkaat ovat autistisia ja kehitysvammaisia, henkilökunnan kommunikaatiomenetelmien hallinta ja niiden käyttö katsotaan niin merkittäväksi, että ilman niitä monet asiakkaat tarvitsisivat laitoshoidoa. Työyhteisöissä kommunikaatiomenetelmiä taitava yleensä ohjaa muita työntekijöitä. Kaikkien työntekijöiden kouluttaminen kommunikaatiokeinojen käyttämiseen olisi tärkeää myös siksi, että siten asialle saadaan mahdollisimman laaja kannatus.

Vammaisten oppilaitoksessa kommunikaatiomenetelmien käyttäminen näkyi työnantajan edustajan mielestä arjen työssä. Niitä taitavan opettajan oppilaat ovat tyytyväisiä ja iloisia ja järjestys säilyy paremmin kuin muissa luokissa.

Siitä, että puhevammaisten tulkin ja avustajan tehtävät sopivat yhteen, olivat puhevammaisten tulkit melko yksimielisiä. Heidän joukossaan esitettiin ajatus, että myös henkilökohtaisten avustajien tulisi hallita kommunikaation avustamisen keinoja. Myös työnantajat yhtyivät näkemykseen.

Toimintatutkimuksen perusteella nostan seuraavat kehittämiskohteet puhevammaisten tulkkien koulutuksen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittämistavoitteiksi:

Koulutuksen kehittäminen lähtee puhevammaisten tulkin toimenkuvasta:

Selvitettävä puhevammaisten tulkin toimenkuva eli millaisia tehtäviä tulkit käytännössä tekevät.

Opetuksen ja opiskeluympäristön kehittämiskohteet:

- Opiskelijavalinnassa on otettava huomioon hakijan alalle sopivuus ja kokemus vammaisista henkilöistä sekä tieto- ja viestintätekniikan perustaitojen hallinta. Kokemus vammaisista henkilöistä auttaa substanssin ymmärtämisessä. Tieto- ja viestintätekniikan taidot ovat tarpeen tiedonhankinnassa ja mahdollisessa verkko-opetuksessa.
- Opetuskokonaisuuden ennakkokoordinointi aukottomaksi ja ymmärrettäväksi sekä jaksojen järjestys oppimista tukevaksi.
- Ohjauksen tehostaminen (ryhmässä, yksilöllisesti ja verkossa) tavoitteena on parantaa itsenäistä opiskelua, työssäoppimista ja näyttösuunnitelmien tekemistä sekä näyttöjärjestelyistä suoriutumista.
- Kommunikaatiomenetelmien, viittomien ja bliss -kielen harjoittelun lisäämisellä halutaan parantaa opiskelijoiden valmiuksia niiden käyttämiseen. Harjoittelu vaatii enemmän aikaa kuin mitä siihen oli varattu.
- Työssäoppimisen ohjauksen kehittäminen kouluttamalla ohjaajat

Näytöt:

- Näyttöasiakkaan kanssa kommunikaation harjoittelemisen mahdollisuus pidempikestoiseksi.
- Näytönarvioijien koulutus perusteellisemmaksi; sisällöltään laajemmiksi ja ajallisesti pidempikestoiseksi, koulutettavilla edellytettävä AAC -menetelmien tuntemusta.
- Näyttöjen suorittaminen käytännön työssä, jotta seuranta olisi ajallisesti pidempikestoista.
- Arvioinnin perusteiden laatiminen yhteistyössä oppilaitoksen ja työelämän edustajien kanssa, jotta pystytään arvioimaan työelämän kannalta.
- Arviointi moniportaisemmaksi kuin hyväksytty - hylätty. Arvioinnin porrastaminen tekee oikeutta niille, jotka onnistuvat hyvin.

Keskeisimmät puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän kehittämiskohteet

Tiedottamisen tehostaminen:

- Sosiaalityöntekijät tiedottamaan omissa kunnissaan, koska he tapaavat puhevammaisia henkilöitä. Kela, kuntoutusohjaajat, lääkärit, puheterapeutit, kehitysvammaohjaajat tiedottamaan asiakkailleen, koska heillä on rekisterit asiakkaista.
- Vammaisjärjestöt tiedottamaan vammaisille henkilöille ja heidän omaisilleen (esim. jäsentilaisuuksissa ja jäsen- ym. kirjeissä).
- Laitokset, asuntolat, päiväkerhot, työpaikat jne. tiedottamaan tulkkipalvelusta vammaisille henkilöille. Niissä tunnetaan asiakkaiden tilanteet.

AAC -keskusten toiminnan tehostaminen:

- Toiminnan ulottaminen useamman kunnan alueelle (edellyttää, että kunnat tekevät ostosopimuksia).

Kommunikaatiovastaavien nimittäminen:

- Kommunikaatiovastaavia, jotka tarjoaisivat kommunikaatioympäristön kehittämispalveluja esim. laitoksille, joissa ei ole kommunikaatiokeinoja hallitsevaa työntekijää. Toiminta-alueena olisi yksi tai useampi kunta.

Toimintatutkimuksen kolmas tutkimustehtävä on arvioida sitä, miten toimintatutkimuksellinen lähestymistapa soveltuu ammatillisen koulutuksen kehittämisen välineeksi.

Puhevammaisten tulkkien pilottikoulutuksessa kehitettävänä oli uuden koulutuksen toimintamalli. Mahdollisiin ongelmiin haluttiin puuttua heti, jotta koulutuksesta kehittyisi sellainen, että siitä valmistuneet pystyisivät ammatillisesti vastaamaan puhevammaisten ihmisten kommunikaatiotarpeisiin. Toimintatutkimuksellinen ote soveltuu toiminnan välittömään kehittämiseen. Aluksi koulutuksen järjestäjä joutui laatimaan opetussuunnitelmaa lyhyellä aikajänteellä. Tämä aiheutti opiskelijoille ongelmia oman aikansa järjestämisessä ja opiskeltavan kokonaisuuden hahmottamisessa. Toimintatutkimuksellisen kehittämisen kannalta alun tilanne oli epäkiitollinen. Tutkijan läsnäolo saatettiin kokea

kiusalliseksi ja kysymyksiin vastaamisen aikaa vieväksi. Alussa palaute koski ajoitukseen ja tiedottamiseen sekä ohjaukseen liittyviä asioita. Niitä pyrittiin mahdollisuuksien mukaan parantamaan.

Tutkintovaatimusten valmistuttua opetuksen suunnitteluun tuli pitkäjänteisyyttä. Toimintaa hankaloitti edelleen tutkintovaatimusten tulkinnallisuus ja se, että näyttöjä oli vaikea toteuttaa. Oppilaitoksessa ongelmaa lähestyttiin yhteistoiminnallisesti. Opettajina toimivat AAC -alan asiantuntijat ja työelämän edustajat osallistuivat tutkintovaatimusten sisältöä koskeviin keskusteluihin vastuuopettajan kanssa. Vastuuopettaja kannusti myös opiskelijoita tutustumaan tutkintovaatimukseen, keskusteli ja välitti asiantuntijoiden näkemyksiä. Ongelmasta keskusteltiin ohjausryhmässä. Vastuuopettajan keskustelemaa linjaa tuettiin. Keskustelut paransivat jossain määrin opiskelijoiden motivaatiota ja edistivät opiskelun tavoitteiden selkiytymistä. Yhdessä tuotettu tieto on helpompi sisäistää ja hyväksyä osaksi toimintaa. Toisaalta tuloksiin vaikuttavat muutkin, kuin toimintatutkimuksesta johtuvat tekijät. Kokemuksen myötä myös ammattitaito paranee.

Koulutusta hallinnoivan projektin edustajana pääsin seuraamaan koulutuksen toteutuksen suunnittelua ja itse koulutusta. Koulutuksen toteuttajat olivat varsinkin Koulutus 1:n alussa kiireisiä, minkä vuoksi osa sellaista tietoa, josta olisi ollut kehittämisessä hyötyä, jäi saamatta. Esimerkiksi oppilaitoksen keräämää palautetta opiskelijoilta opintojaksoista en saanut käyttööni.

Puhevammaisten tulkkien erikoisammattitutkintoon valmistavassa koulutuksessa toimintatutkimukselle ominaiset piirteet, käytännön läheisyys, ongelmakeskeisyys ja syklisyys toteutuivat seuraavasti: tiedon keruu, tilaisuuksiin (mm. seminaarit) ja toimijoiden koulutukseen osallistuminen sekä palautekeskustelut. Työelämän näkemyksiä selvitin kyselyillä ja osallistamalla näytön vastaanottajien koulutukseen sekä muutamiin työelämäyhteistyöryhmien tapaamisiin. Koulutus 1:ssä esiintyneistä ongelmista, kuten opetuksen ajoituksen lyhytjänteisyydestä ja muutoksista keskusteltiin ohjausryhmän kokouksissa useita kertoja koulutuksen aikana ja vielä sen päätyttyä.

Puhevammaisten tulkkien Koulutus 1:ssä toteutetulla toimintatutkimuksella otteella nousi esiin kehittämiskohteita. Koulutus 1:ssä toteutettuja parannuksia olivat mm. ajoituksen täsmentäminen sekä tiedotuksen ja ohjauksen tehos-

taminen. Sen sijaan opintojaksojen järjestys, opetustuntien määrä ja opetuksen koordinointi, olivat asioita, joihin oli mahdollista vaikuttaa vasta seuraavassa koulutuksessa.

Toimintatutkimuksellinen ote soveltuu sekä arvioinnin että tulosten välittömään hyödyntämiseen. Lähestymistavan suomin mahdollisuuksin olen myös tässä hankkeessa pyrkinyt erilaisten interventioiden avulla tarjoamaan kehittämismahdollisuuksia koulutuksen järjestäjille. Koulutuksen toteutuksen, mutta myös tavoitteiden relevanttiutta ja saavutettavuutta on pyritty arvioimaan eri intressiryhmien, eli opiskelijoiden, opettajien, kouluttavan organisaation hallinnon sidosryhmien ja työelämän kannalta.

Jos olisin voinut osallistua tutkintovaatimusten edellyttämiä opetussisältöjä sekä niiden tulkintoja koskeviin keskusteluihin, yhteistyö koulutuksen toteuttajan kanssa olisi todennäköisesti ollut hedelmällisempää. Tutkimusotteen avulla kuitenkin tieto siitä, miten tämän erikoisammattitutkinnon tutkintovaatimuksia on mahdollista toteuttaa koulutuksessa, on lisääntynyt. Vaikka mahdollisuudet toiminnan kehittämiseen tässä tutkimuksessa olivat joiltain osin rajallisia, kokemuksista on hyötyä jatkossa koulutusta järjestettäessä ja edelleen kehitettäessä.

5.2 JOHTOPÄÄTÖKSET

Puhevammaisten tulkkikoulutuksen tavoitteena on tasa-arvoistaa puhevammaisten henkilöiden mahdollisuuksiaan toimia yhteiskunnassa toisten tavoin. Tavoitteeseen kuuluvat sekä tulkkien kouluttaminen ja tulkkipalvelujärjestelmän kehittäminen.

Vammaisuuteen liittyvien haittojen vähentäminen kuuluu osana yleiseen hyvinvointipolitiikkaan. Puhevammaisten tulkkipalvelun järjestämisessä ei näin kyse ole yksistään vammaisten ihmisten laillisista oikeuksista, vaan oikeudenmukaisuudesta eli siitä, millaisten arvojen perusteella sosiaalipolitiikkaa toteutetaan. Puhevammaisten henkilöiden osallisuuden ja vuorovaikutuksen parantaminen koulutettujen tulkkien avulla on yhteiskunnan rakenteisiin vaikuttamista. Vammaisten ihmisten parantuneista toimintamahdollisuuksista hyötyy

koko yhteiskunta. Väestön ikääntymisen vuoksi työmarkkinoille tarvitaan lisää työvoimaa ja monet vammaisista henkilöistä ovat koulutettuja ja avustettuna työkuntoisia.

Tilastot osoittavat tulkkipalvelujärjestelmän tehottomuutta. Tarvetta puhevammaisten tulkkipalvelulle arvioidaan olevan huomattavasti enemmän kuin mitä sitä on haettu. Lisäksi ryhmiä, jotka helposti jäävät tulkkipalvelun ulkopuolelle, ovat mm. kehitysvammaiset ja aikuisiällä tai vanhuksena puhekykynsä menettäneet. He eivät pysty itse palvelua hakemaan. Etenkin kehitysvammaisia ihmisiä on tottunut ymmärtämään, joten he eivätkä heidän läheisensä sen vuoksi koe palvelua tarpeelliseksi. Myöhemmin puhekykynsä menettäneelle kynnys kommunikaatiokeinojen opettelemiseen voi olla korkea.

Vammaisten ihmisten lähipiiriin tulisi myös opetella uusia kommunikaatiokeinoja eikä niiden käytöstä tulevia hyötyjä tunneta. Tämän vuoksi terveyskeskuksissa ja sairaaloissa olisi hyvä tietää, miten puhekykynsä menettäneitä voidaan auttaa. Vaikka henkilö ei täysin täyttäisikään lain määräyksiä vaikeavammaisen tulkkipalvelun saamiseksi, on hänen toimintamahdollisuuksiaan tasa-arvon vuoksi tuettava. Omaisuus on helppo ratkaisu vammaiselle itselleen ja kunnalle edullinen, mutta rajoittaa vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta ja lisää läheisriippuvuutta.

Jotta puhevammaisen henkilö pystyy käyttämään puheterapeutin hänelle sopivaksi katsomaa kommunikaatiokeinoa, on myös lähiyhteisön osattava sitä käyttää. Kommunikaatiotekniikan kehityksen takia mm. ohjelmia on päivitettävä ja opetettava myös lähiyhteisölle niiden käyttöä. Niihin käytettävän ajan korvaamisesta on esiintynyt erilaisia näkemyksiä. Puhevammaisen henkilön oikeus kommunikaatioon ei toteudu, ellei myös lähiyhteisöä opasteta. Lähiyhteisön on siis oltava valmis ja kykenevä oppimaan.

Sekavat ja moninaiset käytännöt sekä lain tulkinnallisuudet vaikeuttavat puhevammaisten tulkkipalvelun toimintaa. Näkemuseroja on esiintynyt mm. siitä, milloin vaikeasti puhevammaisen henkilö katsotaan kommunikaatioon kykeneväksi. Palvelun hylkääminen siihen vedoten, että puhevammaisen henkilön on pystyttävä yksilöimään tulkkipalvelun tarpeensa, on nurinkurinen. Miten puhumaan ja kirjoittamaan kykenemätön henkilö siihen pystyisi? Pitäisikö myös sairaan hoitoa saadakseen tietää mitä hoitoa hän tarvitsee?

Puhevammaisten tulkkipalvelun toteuttamisessa kunnilla on erilaisia käytäntöjä. Usein palvelut ostetaan tulkki-, AAC- tai muilta palvelua tuottavilta keskuksilta tai käytetään freelancer tulkkveja. Koulutuksen lisääntymisen myötä on myös erikoisammattitutkinnon suorittaneita ihmisiä, mutta ei riittävästi kokonaan tarvetta kattamaan. Tilanne on ristiriitainen, sillä järjestelmän kehittämättömyyden vuoksi osa koulutetuista ei työllisty alalle. Koulutuksen saaneiden taidot tuskin koskaan jäävät täysin hyödyntämättä, mutta alalta pako on menetys vammaisille ihmisille.

Myös työntekijöiden vaihtuvuus aiheuttaa lisätyötä, kuten työntekijän ohjausta ja asiakkaan kommunikaatioon tutustumista. Nämä vähentävät helposti puhevammaisen henkilön tulkkipalveluun varattua aikaa. Puhevammaisten tulkkien palkkaamisessa tulisi voida siirtyä pysyvämpiin palkkausmuotoihin, sillä satunnaisiin tehtäviin perustuvat työsuhteet jäävät helposti väliaikaisiksi. Tämä estää puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän kehittymisen ja vammaisten ihmisten aseman paranemisen.

Puhevammaisten tulkin tehtäviin eivät kuulu henkilökohtaisen avustajan tehtävät, mutta useimmat koulutetut ovat valmiita niitä hoitamaan. Jos näin ei olisi, seuraisi asiakasta kaksi henkilöä, kun hän menee asioilleen. Tätä eivät myöskään tässä tutkimuksessa haastatellut puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjät toivoneet.

Käytännössä koulutettujen toimenkuvat ovat muotoutuneet ns. päätehtävän yhteydessä. Vammaisten henkilöiden parissa työskentelevät koulutetut puhevammaisten tulkit yleensä hoitavat kommunikaation edistämistä työyhteisössään. Yleensä heidän tehtäviinsä kuuluu myös työtovereiden ohjaaminen kommunikaatiokeinojen käyttöön. Työnantajien toiveena onkin kouluttaa kaikkia työntekijöitä AAC-keinojen käyttöön. Käytännössä tätä on vaikea toteuttaa, sillä yhdenkin henkilön vaje työvoimassa vaatii järjestelyjä.

Ensimmäisten valtakunnallisten puhevammaisten tulkkien tutkintovaatimuksia laatineen toimikunnan tavoitteena olikin, että puhevammaisten tulkkipalvelusta hyötyisivät kaikki joilla on ilmaisuvaikeuksia. Tarkoituksena oli tarjota mahdollisuuksia myös niille, joiden kyvyt eivät riitä esim. itsenäiseen asioidensa

hoitamiseen. Kommunikaatiokeinot ja monipuolinen tekniikka tarjoavat mahdollisuuksia monen tasoiseen viestintään.

Tutkimukseni tulokset osoittavat, että kehitysvammaiset ja autistiset henkilöt ovat hyötäneet kommunikaatiokeinoista. Mahdollisuus ilmaista tunteitaan ja tahtoaan on lisännyt heidän tyytyväisyyttään ja vähentänyt haastavaa käyttäytymistä. Arjen sujumisen kannalta heidän kommunikaatiotarpeensa ovat yhtä tärkeitä kuin varsinaista tulkausta tarvitsevien puhevammaisten henkilöidenkin. Tämä antaa aihetta pohtia, tulisiko puhevammaisten tulkkien koulutusta suunnata edelleenkin enemmän käytännön tarvetta vastaavaksi. Silloin koulutus voisi lyhytkestoisempaa ja suppeampaa. Olisiko tarpeen sisällyttää kommunikaatiokoulutusta esimerkiksi henkilökohtaisen avustajan koulutukseen? Tosin henkilökohtaisen avustajan koulutuksen tarvetta ja sitä, millaisia sisältöjä siinä tulisi olla, olisi tarpeen tutkia.

Kunnissa on tulkittu lakia niin, että ne kehitysvammaiset ja autistiset ihmiset eivät ole oikeutettuja tulkkipalveluun, jotka eivät kykene tavanmukaiseen vuorovaikutukseen. Heillä on kuitenkin tunteita ja tarpeita kuten kenellä tahansa, mutta eivät pysty niitä ilmaisemaan. Kommunikaatiokeino on yleensä löydettävissä, mutta se vaatii paneutumista sekä aikaa ja varoja. Nuoret käyttävät koulussa kuvakommunikaatiota ym. kommunikaation apuvälineitä, mutta kun he tulevat palveluasuntoihin, siellä ei aina ole niiden käytön taitajia. On tarpeen kouluttaa palvelutalojen työntekijät kommunikaatiokeinojen käyttöön. Tärkeää olisi myös, että myös aikuisten, keski-ikäisten ja ikääntyneiden kehitysvammaisten henkilöiden kommunikaatiota tuettaisiin. Kommunikaatiomahdollisuuksien järjestämisessä vammaisille ihmisille kyse on siitä, halutaanko heille todella tasa-arvoista kohtelua. Kyse on siitä, millaisiin arvoihin harjoitettu vammaispolitiikka perustuu.

Koulutuksessa olleiden kommunikaation edistämistyöstä ovat hyötäneet vammaiset henkilöt ja työyhteisöt. Tutkimuksen kohteena olevista puhevammaisten tulkeista useimmat työskentelevät asumisyksiköissä ja palvelukodeissa yms. tehtävissä, mutta harvoin yksilöllisen tulkkipalvelupäätöksen saaneen henkilön asioimisen apuna.

Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinnon kehittämiseksi käytännön tarpeita vastaavaksi tarvitaan nykyistä enemmän tietoa käytännöstä. Koulu-

tuksen kehittäminen näyttää pilottikoulutuksessa olleiden työnkuvan seurannan tulosten perusteella aiheelliselta. Tarve on käytännöllisestä koulutuksesta, mutta myös teoriatietoa tarvitaan. Mikä on tarpeellista ja riittävää, riippuu siitä halutaanko yleistä vai erikoistumiskoulutusta. Käytännön ja teorian suhteen selvittämiseen tarvitaan lisää tietoa työelämästä. Tätä olisi mahdollista selvittää työelämän ja opetuksen asiantuntijoiden työryhmässä.

Puhevammaisten tulkkipalvelujärjestelmän kehittyminen ja koulutettujen työllistyminen parantaa myös vammaisten ihmisten mahdollisuuksia työhön. Vammaisten henkilöiden työllistyminen riippuu yhteiskunnallisesta tilanteesta, työvoiman tarpeesta ja asenneilmastosta.

Puhevammaisten tulkkipalvelun käyttäjiä ovat puhevammaiset ihmiset, joten heidän näkemyksensä palvelun ja samalla koulutuksen toimivuudesta, ovat koulutuksen kehittämistyön kannalta tärkeitä. Samoin palaute palvelujärjestelmän toimivuudesta olisi poliittisille päättäjille tärkeää, mikäli todella halutaan parantaa puhevammaisten ihmisten osallistumisen mahdollisuuksia ja heidän elämänlaatuaan.

Vammaisten ja sairaiden ihmisten asema ja heidän hyväkseen tehty työ osoittaa yhteiskunnan kehityksen tilaa ja sen arvoja. Sosiaalisen kuntoutuksen edistämiprojekti on omalta osaltaan lisännyt mahdollisuuksia vammaisten ja sairaiden ihmisten elämän laadun ja yhteiskunnallisen osallisuuden parantamiseen kouluttamalla puhevammaisten tulkkipalveluntyöntekijöitä. Tulkkipalvelun avulla puhevammaisen ihminen voi toteuttaa itseään, tehdä päätöksiä ja hoitaa omia asioitaan sekä osallistua. Ymmärretyksi ja avustetuksi tuleminen lisää vammaisten ihmisten elämänhallintaa ja itsemääräämistä. Oikeus itsensä ilmaisemiseen ja ymmärretyksi tulemiseen on jokaisen oikeus – ja arvo sinänsä.

Puhevammaisten tulkkipalvelujen tulevaisuus

Valtioneuvosto on päättänyt vammaispalvelulain mukaisten tulkkipalvelujen siirtämistä Kelan järjestämisvastuulle 1.9.2010 alkaen. Tavoitteena on palvelun parantaminen, koska kuntien palvelun myöntämisen ja toteuttamisen käytännöt vaihtelevat. Myös se, että monissa kunnissa on pidetty laissa mainittua

vähimmäistuntimäärää enimmäismääränä, estää asiakkaiden yksilöllisten tarpeiden huomioon ottamisen.

Palvelun toteuttamisessa on kyse puhevammaisten henkilöiden kielellisten oikeuksien turvaamisesta. Tulevaisuudessa tulkkipalvelua todennäköisesti tarvitaan lisääntyvästi opiskelussa ja työelämässä, kun palvelua tarvitsevat tottuvat sitä käyttämään. Myös ikääntyvän väestön tuleviin tulkkipalvelun tarpeisiin on syytä varautua.

Vaikka palvelun järjestäminen ei kaikin osin olekaan kunnissa onnistunut toivottavalla tavalla, on olemassa myös runsaasti tietotaitoa, jota ei kannattaisi jättää käyttämättä. Vaikka järjestämisvastuun siirtoon on vain vähän aikaa, ei ole tiedossa, miten se käytännössä hoituu. Suositeltavaa on ottaa käyttöön vuosien aikana kertynyt asiantuntemus, että Kela palkkaisi puheterapeutteja kouluttamaan Kelan henkilökuntaa pikaisesti.

Tämä tutkimus antaa viitteitä siitä, millaisia puhevammaisten henkilöiden kommunikaatiotarpeet käytännössä ovat. Tutkimukseni perusteella kommunikaatiopalvelujen tarve on suuri asumisyksiköissä, palvelukodeissa ja vaikeavammaisten kouluissa. Nämä ryhmät eivät yleensä saa tulkkipalvelupäätöksiä, mutta kommunikaation tukemista tarvitaan. On tarpeen varmistaa kehitysvammaisten ym. henkilöiden kommunikaatiopalvelut ja harkita opintojen sisältöjä: pitäisikö koulutusta jakaa erikoistumislinjoihin?

Puhevammaisten tulkit toimivat usein myös henkilökohtaisina avustajina tai henkilökohtaiset avustajat toimivat puhetulkkeina tai muutoin avustavat asiakkaansa kommunikaatiota. Koska kaikilla ei ole mahdollisuutta hankkia alan ammattitutkintoa, voisivat perustiedot kommunikaatioasioista auttaa kommunikaation tukemisen, tulkitsemisen tai tulkin tehtävässä. Ehdotan, että eri vammaisalan opintoihin lisätään kommunikaation tukemisen opetusta.

Tutkimuksen toisessa vaiheessa ilmeni, että useimpien puhevammaisten tulkkipalveluun liittyvä työ on kommunikaation edistämistä asumisyksiköissä ja kouluissa. Hyötyjinä ovat lähinnä kehitysvammaiset ja autistiset. Tämä antaa aiheutta pohtia sitä, millaista koulutuksen tulisi olla, kun suurin tarve on kommunikaation edistämisestä ja avustamisesta. Yleensä kehitysvammaisille ei tulkkipalvelupäätöstä tehdä, mutta muutamissa kunnissa palvelua on myön-

netty. Kommunikaatiokeinojen käyttämisestä myös kehitysvammaisten asu-
mis-, työ- ja opiskeluyhteisöissä sekä kotiloissa on myönteisiä kokemuksia.
Mahdollisuus itsensä ilmaisemiseen on niin merkittävä asia, ettei sitä tulisi
keneltäkään evätä. Pikemminkin on ryhdyttävä kehittämään keinoja ja koulu-
tusta sen edistämiseen.

Tulevaisuudessa väestön ikääntyessä myös puhevammaisuutta aiheuttavien
sairauksien määrä lisääntyy. Kommunikaation tukeminen voi helpottaa heidän
ja heidän läheistensä elämää. Sen vuoksi ikääntyvän, puhevammaisuuksia ai-
heuttaviin sairauksiin sairastuneen väestön kommunikaation tukemisen tar-
peeseen varautuminen edellyttää koulutusta ja resurssien lisäämistä. On ai-
heellista pohtia keinoja siihen, miten ikääntyneet saadaan motivoituneiksi käyt-
tämään kommunikaatiokeinoja puheen tuottamisen ongelmien ilmaantuessa,
kuten myös sitä, miten turvataan oikeus kommunikaatioon sellaisille kehitys-
vammaisille henkilöille, jotka eivät ole opintojen parissa.

Puhevammaisten tulkkipalvelun käytännöistä noussut kehittämistarve on jär-
jestelmän toiminta itsessään. Kunnat eivät ole pystyneet sitä järjestämään
tasapuoliseksi ja toimivaksi. Siksi sosiaali- ja terveysministeriössä on sopivaa
palvelun järjestäjätahoa harkittu ja päädytty vastuun antamista Kelalle. Päätös-
tä perustellaan sillä, että Kelalla on laaja toimipiste- ja tietoverkosto ja koke-
musta vaikeavammaisten kuntoutuksen järjestämisestä.

Palvelun parantamiseen on tarvetta monesta syystä. Ensimmäkin sillä pyritään
turvamaan puhevammaisten henkilöiden kielelliset oikeudet; oikeus itseil-
maisuuksiin ja vuorovaikutukseen toisten kanssa. Toisaalta odotettavissa on, että
tulevaisuudessa tulkkipalvelua tarvitaan enemmän niin opiskelussa kuin työ-
elämässäkin.

KIRJALLISUUS

Aaltola, J. & Syrjälä, L. 1996.

Oppimisprosessien kehittäminen oppimisprosessia muuttamalla. Teoksessa *Heikkinen, L. T. & Huttunen, Rauno & Malinen, Pentti (toim.)*. Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. WSOY: Porvoo.

Aho, Sulo & Ahvenainen, Taisto & Salonen, Liisa 1993.

Kunnan sosiaalihuolto. Valtion painatuskeskus: Helsinki.

Airaksinen, Eila 2002.

Sanojen salat - Puheen ja kielen kehityksen neurologista taustaa. Suomen Lääkäri-lehti. Yleiskatsaus. 2002:57 (39) 3864 - 3866.

[online]URL: <http://www.fimnet.fi/cgi-cug/brs/artikkeli.cgi?docn=000017482> (luettu 16.6.2009)

Alatalo, Tuomas 1999.

Olen ja saan sanoa. WSOY: Porvoo. (Pakarinen, Jukka (toim.) Teos on syntynyt fasilitoimalla.)

Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka 1999.

Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY: Porvoo.

Asetus lääkinnällisestä kuntoutuksesta 101/91

Asetus vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 759/1987 §

Bandura, Albert 1986.

Social foundations of thought and action: a social cognitive theory. Prentice Hall: New York.

Coghlan, David & Barannick, Teresa 2001. Doing Action Research in Your Own Organization. SAGE Publications Ltd.: London.

Eskola, Jari 2007.

(Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Viinamäki, Leena & Saari, Erkki (toim.). Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi: Helsinki.

Euroopan yhteisöjen komissio 2008.

Kohti esteetöntä tietoyhteiskuntaa. Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle. Bryssel 1.12.2008.

Hallituksen esitys. StVM 28/2006 vp - He 166/2006 vp

Heikkilä, Matti 1992.

Köyhyys ja huono-osaisuus. Teoksessa Riihinen Olavi (toim.). Sosiaalipolitiikka 2017. Näkökulmia suomalaisen yhteiskunnan kehitykseen ja tulevaisuuteen. WSOY: Porvoo.

Heikkinen, Hannu L. T. 2001.

Toimintatutkimus - ajattelun ja toiminnan taitoa. Teoksessa *Aaltola, Juhani & Valli, Raine*. Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus: Jyväskylä.

Heikkinen, Hannu L. T. & Jyrkämä, Jyrki 1999.

Toimintatutkimuksen määritelmiä. Teoksessa *Heikkinen, Hannu L. T & Huttunen, Rauno & Moilanen Pentti (toim.)*. Siinä tutkija missä tekijä. Toimintatutkimuksen perusteita ja näköaloja. WSOY: Porvoo.

Heino, T. (toim.) 2004.

VEPpi on tehnyt tehtävänsä, VEPpi saa mennä. Verkostoituvat erityispalvelut (VEP) -hankkeen loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2004:15.

Helne, Tuula 2002.

Syrjäytymisen yhteiskunta. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. Sosiaalipolitiikan laitos. Stakes Tutkimuksia 123: Helsinki. (Diss.)

Huuhtanen, Kristiina 2001.

Mitä kommunikointi on. Teoksessa Huuhtanen, K. (toim.). Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhaten taitteessa. Kehitysvammaliitto: Helsinki.

Huuhtanen, Kristiina 2007.

Kuka keskusteleee kenenkin kanssa? Puhevammaisten tulkkipalvelutilanteiden kuvausta. Lisensiaatintutkimus. Helsingin yliopisto, Puhetieteiden laitos, Logopedia. [online]
URL:http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/opinnaytteet/kristina_huuhtanen.pdf (luettu 16.5.2007)

Hämäläinen, Virpi 2007.

Puhevammaisten tulkkipalvelun eettiset periaatteet - käsi sydämellä. [online]URL: <http://papunet.net/yleis/en/tulkkipalvelu/tulkin-sivut/kasi-sydamella.html> (luettu 17.5.2009)

Jauhiainen, Riitta & Eskola, Marjatta 1994.

Ryhmäilmiö. Perustietoa ryhmän käytöstä ja ryhmätyöstä sosiaalityöhön sovelletuna. WSOY: Porvoo.

Joensuun yliopisto. Osa I.

Psykologian monet kasvot.

[online]URL: <http://tkk.joensuu.fi/avoin/opiskelu/verkko-opinnot/Psyperop/PSOSA1.HTM#alk> (luettu 17.5.2009)

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2001.

Kuntoutuksen käsitteet ja kuntoutustarve – kuntoutujan, ammattihenkilön ja yhteiskunnan näkökulmat. Teoksessa: Kallanranta, T., Rissanen, P. & Vilkkumaa, I. (toim.) Kuntoutus. Kustannus Oy Duodecim: Jyväskylä

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2004.

Kuntoutuksen perusteet. WSOY: Helsinki.

Järvikoski, Aila 1994.

Vajaakuntoisuudesta elämänhallintaan? Kuntoutuksen viitekehysten ja toimintamallien tarkastelu. Lapin yliopisto, Rovaniemi. Tutkimuksia 46/1994. Kuntoutussäätiö: Helsinki. (Diss.)

Järvikoski, Aila & Härkäpää, Kristiina 2008.

Kuntoutuskäsityksen muutos ja asiakkuuden muotoutuminen. Teoksessa *Rissanen, Paavo & Kallanranta, Tapani & Suikkanen, Asko (toim.) 2008*. Kuntoutus. Kustannus Oy Duodecim: Helsinki.

Järvikoski, Aila & Karjalainen, Vappu 2008.

Kuntoutus monitieteisenä ja -alaisena prosessina. Teoksessa *Rissanen, Paavo & Kallanranta, Tapani & Suikkanen, Asko (toim.)*. Kuntoutus. Kustannus Oy Duodecim: Helsinki.

Jääskeläinen, Pirkko & Räisänen, Kristiina 2007.

PUHETUPA - Puhevammaisten tulkkipalvelun toimintamallin ja yhteistyöverkoston kehittämishanke 2004 - 2007. Suomen CP-liitto ry.: Helsinki.

[online]URL:[http://www.cp-](http://www.cp-liitto.fi/files/71/Raportti_papunet_versio_valokuvat.doc)

[liitto.fi/files/71/Raportti_papunet_versio_valokuvat.doc](http://www.cp-liitto.fi/files/71/Raportti_papunet_versio_valokuvat.doc) (luettu 16.6.2009)

Kemppainen, Erkki 2004.

Kuntoutuksen tavoitteet, keinot ja oikeusluonne. Teoksessa *Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo (toim.)*. Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes: Helsinki.

Ketola, Outi 1997. Puhevalta. Oy Edita Ab: Helsinki.

Ketola, Pirjo-Leena 1996.

Oppimisprosessien kehittäminen oppimisympäristöä muuttamalla: - tapaustutkimus Suupohjan ammatti-instituutin kauppaoppilaitoksen kokonaisopiskelun uudistuksen kokeilusta ylioppilasluokalla kokeiluun osallistuneiden käsityksen mukaisesti. Pro gradu -työ. Tampereen yliopisto, Kasvatustieteiden laitos, kasvatustiede: Tampere.

Kettunen, Reeta & Kähäri-Wiik, Kaija & Wuori-Kemilä, Anne & Ihalainen, Jarmo 2002.
Kuntoutumisen mahdollisuudet. WSOY: Helsinki.

Kettunen, T. & Ihalainen, J. & Heikkinen, H. 2001.
Monimuotoinen sosiaaliturva. WSOY: Helsinki.

Kivikangas, Arto 2003.

Hyvän opetuksen tuloksellisen oppimisen ehtoihin perustuva eriyttäminen ja yksilöiminen perusasteen 3-6 luokkien käsityö-oppiaineen opetuksessa. Turun yliopisto: Turku. (Diss.)

Kiviniemi, Kari 1995.

"Tavallista opetustyötä tässä tehdään": työn ohessa toteutettua opetusharjoittelua koskeva toimintatutkimus. Chydenius-instituutti: Kokkola.

Kumpuvuori, Jukka & Högbäck, Marika 2003.

Vammaisten henkilöiden ihmisoikeudet Suomessa. Åbo Akademi, Ihmisoikeusinstituutti - Institutet för mänskliga rättigheter: Turku.

Kuula, Arja 2001.

Toimintatutkimus. Kenttätyötä ja muutospyrkimyksiä. Tampereen yliopisto. Vastapaino: Tampere. (Diss.)

Kuulonhuoltoliitto ry.

Kuulovammaisten määrä. [online]URL:http://www.kuuloliitto.fi/sivu.php?artikkeli_id=247 (luettu 16.6.2009)

Kähäri-Wiik, Kaija & Niemi, Aira & Rantanen, Anneli 2000.

Kuntoutuksella toimintakykyä. WSOY: Porvoo.

Laki ammatillisesta koulutuksesta 21.8.1998/630 [online]URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980630> (luettu 16.6.2009)

Laki kuntoutuksen asiakasyhteistyöstä 497/2003.
[online]URL:<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030497> (luettu 17.5.2009)

Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (1987): Suomen säädöskokoelma 380: Helsinki.

Lakkala, Suvi 2008.

Inklusiivinen opettajuus. Toimintatutkimus opettajankoulutuksessa. Lapin yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunta: Rovaniemi. (Diss.)

Lallo, Kati 2004.

Puhevammaisten tulkkipalvelua etsimässä. Selvitys puhevammaisten tulkkipalveluista Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksossa. [online]
URL:<http://socom.trans.neutech.fi/dokumentit/tulkkipalvelu.doc>
(luettu 16.5.2009)

Laurinkari, Juhani 2001.

Osuustoiminta. *Utopiasta kansainvälisen yrittämisen muodoksi*. Suomen Graafiset Palvelut Oy. Kuopio.

Laurinkari, Juhani 2008.

Miten vammaisten henkilöiden oikeudet toteutuvat. (käsikirjoitus).

Laurinkari, Juhani (toim.) 2001.

Väliaikaisesta ammattikorkeakoulusta osaksi Turun ammattikorkeakoulua. Turun ammattikorkeakoulun raportteja 2. Turun ammattikorkeakoulu: Turku.

Laurinkari, Juhani & Asikainen, Jaakko 2008.

Korkeakoululaitoksen tutkimusetiikka ja sopimustutkimuksen eettiset haasteet. Painamaton käsikirjoitus.

Lehtonen, H. 1990.

Yhteisö. Vastapaino: Tampere.

Leino, Eeva 2004.

Kuntoutus ja sen sosiaalinen lähtökohta. Teoksessa *Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo*. Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes: Helsinki.

Leinonen, Maarja 2003.

Silta joka kantaa. Ilon ja voiman runoja. Kirjapaja Oy: Helsinki.

Linnakylä, P. & Pollari, P. & Takala, S. (toim.) 1994.

Portfolio arvioinnin ja oppimisen tukena. Kasvatustieteen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto.

Loijas, Sari & Tuominen, Tuula 2007.

Matkaraportti: The Human Rights of Persons with Disabilities – from Social Policy to Equal Right. Reykjavikin yliopisto, Reykjavik 27.–28.09.2007.

Lonka, Irma & Lonka, Kirsti (toim.) 1991.

Aktivoiva opetus. Kirjayhtymä: Helsinki.

Matikka, Leena M. 1999.

Elämänlaatu vammaispalvelujen tavoitteena. Teoksessa *Nouko-Juvonen, Susanna (toim.)*. Pyörätuolitango. Näkökulmia vammaisuuteen. Edita: Helsinki.

Metsämuuronen, Jari 2002.

Tutkimuksen tekemisen perusteet ihmistieteissä. International Methelp Ky: Sri Lanka.

Metteri, Anna & Haukka-Wacklin, Tuula 2004.

Sosiaalinen tuki kuntoutuksen ytimessä. Teoksessa *Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo*. Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes: Helsinki.

Murto, Pentti.

Erilaisuuden kohtaaminen koulussa ja nuorisotyössä - Kohti inklusiota ja kuntoutumista. [online]URL: <http://www.alli.fi/nuorisotutkimus/tuhti/julkaisut/murto.htm> (luettu 9.5.2009)

Niemelä, Pauli 2004.

Etiikka ja hyvinvointivaltion palvelut. Yhteiskuntapolitiikka 69:3, s.300–305. [online]URL: <http://yp.stakes.fi/NR/rdonlyres/2E0ED2BD-3CD5-4144-AD39-4214739CE01E/0/304niemela.pdf> (luettu 16.6.2009)

Nissinen, Eila 2005.

Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkinnon mahdollisuudet kommunikaation edistäjänä. Teoksessa *Laurinkari, Juhani & Saarinen, Anja (toim.)*. Sanomaton Sanoiksi. Stakes. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

OECD Formatiivinen arviointi:

Oppimisen parantaminen ylemmän perusasteen luokissa.

[online]URL:<http://www.oecd.org/dataoecd/7/16/34298112.pdf> (luettu 16.6.2009)

Oikeus tulla kuulluksi. 2001.

Jyväskylän yliopistopaino: Jyväskylä.

Ojala, Matti(toim.) 2004.

Toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden kansainvälinen luokitus ICF. Stakes. Gummerus: Jyväskylä.

Ojalampi, Ulla & Leppänen, Marjatta 2005.

Fasilitointi - faktaa vai filunkia. Erityispedagogiikan pro gradu-tutkielma. Erityispedagogiikan laitos, Jyväskylän yliopisto: Jyväskylä. [online]
URL:https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/7800/URN_NBN_fi_jyu-2005241.pdf?sequence=1 (luettu 16.5.2009)

Oliver, Michael 1996.

Understanding disability. From theory to practice. PALGRAVE: New York.

Opas puhevammaisten tulkkipalvelusta

[online]

URL: <http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/Esitteet/tulkkipalveluopas2.pdf> (luettu 17.6.2009)

Opetushallitus 2001.

Näyttötutkinnon perusteet. Puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijän erikoisammattitutkinto. Määräys/3011/2001.

Opetushallitus 2006.

Näyttötutkinnon perusteet. Puhevammaisten tulkin erikoisammattitutkinto 2006. Määräys 37/011/2006.

Opetushallitus 2006.

Ammattiosaamisen näytöt käyttöön. Dark Oy, Vantaa.

[online]URL:<http://www.edu.fi/julkaisut/nayttoopas.pdf> (luettu 23.5.2009)

Opetushallitus

Pysyväisohjeet tutkintojen järjestäjille.

[online]

URL:<http://www.oph.fi/txtpageLast.asp?path=1,17629,18771,21801,71388,47226,48615> (luettu 3.6.2009)

Opetussuunnitelma

Puhevammaisten tulkkipalvelun erikoisammattitutkintoon valmistava koulutus 19.2.2001–28.2.2002. Työelämäpalvelut, Pohjois-Savon ammatillinen instituutti, Sosiaali- ja terveysala, Kuopio.

Oravakangas-Kela, Päivi 1998.

Adeliinallakin on kieli. Kuvaus vaikeasti puhevammaisen tulkkipalveluasiakkaan ohjaavasta tulkkipalvelusta. Oulun kaupunki: Oulu.

Pahlman, Irma 2003.

Potilaan itsemääräämisoikeus. Helsingin yliopisto. Edita Prima Oy: Helsinki. (Diss.)

Pollari, Pirjo 2000.

"This is my portfolio": portfolios in upper secondary school English studies. Koulutuksen tutkimuslaitos. Institute for Educational Research: Jyväskylä.

Poutanen, Veli-Matti 2005.

Kuntoutusjärjestelmä vammaisten henkilöiden tukena työmarkkinoilla. Teoksessa *Laurinkari, Juhani & Saarinen, Anja (toim.)*. Sanomaton Sanoiksi. Stakes. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

Poutanen, Veli-Matti 2006.

Työllisyys osallisuuden pääväyläksi. *Teoksessa Hämäläinen, Juha & Vornanen, Riitta & Laurinkari, Juhani (toim.). Hyvinvointi ja turvallisuus 2000-luvulla.* Juhlakirja professori Pauli Niemelän täyttäessä 60 vuotta 5.4.2006. Kuopion yliopisto. Kuopio University Press: Kuopio.

Poutanen, Veli-Matti 2008.

Työmarkkinamuutosten hyödyntäminen vammaispolitiikan haasteena. (käsikirjoitus).

Pulli, Tuula 1995.

Tulppa suusta: puhevammaisen tulkkipalvelun järjestäminen kunnissa: kuvaus kehittämistyöstä ja AAC-menetelmien käytöstä. Kehitysvammaliitto: Helsinki.

Pulli, Tuula 2000.

Puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijät ja asiantuntijaverkostot. Verkostoituvat Erityispalvelut – hanke. Etelä-Suomen lääninhallitus.

Pulli, Tuula 2005.

Mieli merkkien takana - näkökulmia sanoja korvaavien merkkien muodostumiseen ja tulkintaan. *Teoksessa Laurinkari, Juhani & Saarinen, Anja (toim.). Sanomaton Sanoiksi.* Stakes. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

Pulli, Tuula & Huuhtanen, Kristina & Sorvari, Pirjo 2002.

Yhteiset eväät. Kokoustyökalut yhteisön apuna. Pääjärven kuntayhtymä AAC –hanke Sanomatta selvää 1999–2002. Raportti 1. Pääjärvi 2002.

Pulli, T. & Rautakoski, P 2002.

Onko tulkkipalvelu totta? Tikonen 1/2002. Tietotekniikka ja kommunikaatiokeskus Tikoteekin julkaisu. Kehitysvammaliitto: Helsinki.

Pursiainen, Terho 2005.

Itsemäärääminen perusoikeutena. *Teoksessa Laurinkari, Juhani & Saarinen, Anja (toim.). Sanomaton Sanoiksi.* Stakes. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

Rauhala, Pirkko-Liisa 1998(a).

Mistä ehkäisevässä sosiaalipolitiikassa on kysymys? Käsitteellistä ja historiallista tarkastelua. Stakes, Tutkimuksia 90: Helsinki.

Rauhala, Pirkko-Liisa 1998(b).

Sosiaaliturvan kustannuksella ei pidä pelotella.
[online]URL:<http://www.taloussanomat.fi/arkisto/1998/07/15/sosiaaliturvan-kustannuksilla-ei-pid-pelotella/19982544/12> (luettu 22.7.2008)

Rauhala-Hayes, Marjo & Topo, Päivi & Salminen, Anna-Liisa 1998.

Kohti esteetöntä yhteiskuntaa. Sitra 172: Helsinki.

Rautakoski, Pirkko.

Monenlaiset puhevammat ja niiden syyt.

[online]

URL:<http://www.nv.fi/easydata/customers/nvj/files/neuroexpo/PirkkoRautakoski.doc> (luettu 16.6.2009)

Rautakoski, Pirkko 2001.

Puhevammaisten tulkkipalvelu. Teoksessa *Huuhtanen, K. (toim.)*. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa vuosituhannen taitteessa. Kehitysvammaliitto.

Rautiainen, Satu 2003.

Itsemääräämisoikeus vammaisten henkilöiden kokemana. Lisensiaatintutkimus. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Kuopion yliopisto:Kuopio. Painamaton.

Roos, J. P. 1987.

Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämänkerroista. Karisto Oy: Hämeenlinna.

Rotter, Julian B. 1954.

Social learning and clinical psychology. Prentice Hall: New York.

Routio, Pentti 2007.

Tuote ja tieto. Tuotteiden tutkimus ja kehittäminen. [online]

URL:<http://www2.uiah.fi/projects/metodi/printabl/f00.htm> (luettu 16.6.2009)

Ruotsalainen, Seppo 2005.

Syrjäytyminen - syrjäyttäminen. TA-Tieto Oy: Helsinki.

Räty, Tapio & Virta, Kari 1994.

Vammaispalvelut, vammaispalvelulain soveltamiskäytäntö. Hakapaino: Helsinki.

Saarinen, Anja & Rautiainen Satu 2005.

Itsemäärääminen puhevammaisten henkilöiden kokemana. Teoksessa *Laurinkari, Juhani & Saarinen, Anja (toim.)*. Sanomaton Sanoiksi. Stakes. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

Saarinen, Anja & Tanttu, Satu 2005.

Tukea ilmaisuun tulkkipalvelulla - esimerkkinä Itä-Suomen läänin alueen puhevammaisten tulkkipalvelu. Teoksessa *Laurinkari, Juhani & Saarinen, Anja (toim.)*. Sanomaton Sanoiksi. Stakes. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

Saloviita, Timo 2006.

Fasilitaatio on vahingollista hölynpölyä. Erika Erityisopetuksen tutkimus- ja menetelmätieto -lehti 3/2006.

[online]URL:http://www.cec.jyu.fi/kasvatusjaopetus/erika/erika_3_06 (luettu 6.6.2009)

Seligman, Martin E. P. 1975.

Helplessness. On depression, development and death. Freeman: New York.

Shakespeare, Tom 2006.

Disability Rights and Wrongs. Routledge Taylor & Francis Group: London and New York.

Strauss, Anselm & Corbin, Juliet 1996.

Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory. Sage Publications: Thousand Oaks, California.

Stringer, Ernie & Dwyer, Rosalie 2005.

Action Research in Human Service. Pearson Education Ltd.: Canada.

Suomen perustuslaki 1999.

Suomen säädöskokoelma 731. Helsinki.

Sukanen, Outi 2006.

Työterveyslääkäri 2006;24(3):86–88

[online]

URL:http://www.terveysportti.fi/terveysportti/ekirjat.Naytaartikkeli?p_artikkeli=ttl00365 (luettu 16.6.2009)

Suomen audiologinen yhdistys.

[online]URL:<http://209.85.129.132/search?q=cache:pod1TIsINwMJ:www.say-ry.fi/foniatri.html+foniatria+KYS&cd=3&hl=fi&ct=clnk&gl=fi> (luettu 9.5.2009)

Suomen CP-liitto ry.

PUHETUPA -puhevammaisten tulkkipalvelun toimintamallin ja yhteistyöverkoston kehittämishanke 2004–2008. Raportti vuoden 2008 toiminnasta. Suomen CP-liitto. Helsinki.

[online]URL:<http://papunet.net/yleis/fileadmin/muut/ajankohtaista/PuheTupa-loppuraportti.pdf> (luettu 16.6.2009)

Suomen virtuaaliyliopisto 2009.

[online]URL:http://tievie.oulu.fi/verkkopedagogiikka/luku_4/motivaatio.htm (luettu 6.6.2009)

Taipale, Vappu 2005.

Hyvinvointivaltio on suuren luokan sosiaalinen innovaatio. Esitelmä Tietoyhteiskunnan ja hyvinvointivaltion yhteyksistä tietoyhteiskuntaneuvoston seminaarissa 7.2.2005. [online]

URL:http://www.tietoyhteiskuntaohjelma.fi/ajankohtaista/kolumni/fi_FI/1108714010171/

Tanttu, Satu 2003.

Tulkkipalvelu puhevammaisen henkilön elämähallinnan tukena. Pro gradu – tutkielma. Sosiaalityön koulutusohjelma. Kuopion yliopisto: Kuopio.

von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 2000.

Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Hakapaino Oy: Helsinki.

Titmus, Richard M. 1974.

Social Policy. Ed. by Brian Abel-Smith and Kay Titmus. George Allen & Unwin: London.

Topo, Päivi & Heiskanen, Marja-Liisa 2000.

Yhteenveto vaikeasti puhevammaisten tulkkipalvelun käytöstä. Teoksessa *Topo, Päivi & Saarikalle, Kristiina & Rautavaara, Aulikki & Hannikainen-Ingman, Katri & Tiilikainen, Reetta*. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelut. Vammaispalvelulain toteutuminen. Stakes, Raportteja 255. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

Topo, Päivi & Saarikalle, Kristiina 2000.

Tulkkipalvelupäätösten määrä 1990-luvulla. Teoksessa *Topo, Päivi & Saarikalle, Kristiina & Rautavaara, Aulikki & Hannikainen-Ingman, Katri & Tiilikainen, Reetta*. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelut. Vammaispalvelulain toteutuminen. Stakes Raportteja 255. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

Topo, Päivi & Rautavaara, Aulikki & Heiskanen, Marja-Liisa 2000.

Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelut: vammaispalvelulain toteutuminen. Stakes: Helsinki.

Topo P., Saarikalle K., Hannikainen-Ingman K. & Tiilikainen R. (2000).

CP-vammaiset ihmiset ja tulkkipalvelut. Teoksessa *Topo, Päivi & Saarikalle, Kristiina & Rautavaara, Aulikki & Hannikainen-Ingman, Katri & Tiilikainen, Reetta*. Kuulo- ja puhevammaisten tulkkipalvelut. Vammaispalvelulain toteutuminen. Stakes Raportteja 255. Gummerus Kirjapaino Oy: Jyväskylä.

Tulkkipalvelut vammaispalvelulain perusteella 1990.

Työryhmämuistio 1990:20 Sosiaali- ja terveysministeriö: Helsinki.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002.

Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Kustannusosakeyhtiö Tammi: Helsinki.

Tuusa, Matti 2001.

Sosiaalityö ja työllistäminen. Kuntouttavan sosiaalityön ammattikäytännöt kuntien aktivointi ja työllistämispalveluissa.

[online]

URL:http://www.sosnet.fi/includes/file_download.asp?deptid=16345&fileid=7326&file=20051202104750.pdf&pdf=1 (luettu 16.6.2009)

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta.

Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatinkoulutus. Tutkimusmenetelmäopinnot.
[online]URL:<http://www.uta.fi/laitokset/sospol/sosnet/ammlis/toimintatut.htm>
(luettu 16.6.2009)

Uusitalo, Hannu 1996.

Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. WSOY: Porvoo.

Valtioneuvosto 2009.

VAMPO - Vammaispoliittisen ohjelman valmistelutyö.
[online]URL:http://www.vane.to/vampo_etusivu.html (luettu 16.6.2009)

Valtioneuvosto 2009.

Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle vammaispolitiikasta.
[online]
URL:http://217.71.145.20/TRIPviewer/temp/TUNNISTE_VNS_5_2006_fi.html (luettu 16.6.2009)

Vammaispolitiikan haasteet ja menestystekijät:

Osaraportti vammaispoliittiseen selontekoon.
[online]URL:<http://www.vane.to/poytakirjat%20ja%20muistiot/Vp-selonteko,%20osaraportti%20by%20TH.rtf> (luettu 16.5.2009)

Vehmas, Simo 2006.

Kehitysvammaisuus, etiikka ja sosiaalinen vammaistutkimus. Teoksessa *Teittinen, Antti (toim.)*. Vammaisuuden tutkimus. Yliopistopaino: Helsinki.

Vihavainen, J. & Niemi, J. & Hurme, M-L. 1992.

Toiminta- ja työkykyä aktivoiva kuntoutus. Elämisen laadun kurssit Kuntoutussäätiössä. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 34/1992: Helsinki.
[online]URL:<http://www.kuntoutussaatio.fi/julkaisut/tiivistelma34.html> (luettu 24.1.2005)

Vihervaara, Mari 2001.

Näyttötutkinnot, työvoiman rekrytointi ja koulutus. Näyttötutkintojen merkitys työelämän edustajien näkökulmasta. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A: 194. Turun yliopisto. Painosalama Oy: Turku.

WHO 2001.

International classification of functioning, disability and health: ICF. World Health Organization: Geneva.

Wiman, Ronald 2004.

Kumpaa pitäisi kuntouttaa – ihmistä vai yhteiskuntaa. Teoksessa *Karjalainen, Vappu & Vilkkumaa, Ilpo*. Kuntoutus kanssamme. Ihmisen toimijuuden tukeminen. Stakes. Gummerus Kirjapaino Oy: Saarijärvi.

Seminaari- ym. esitelmät:

Lindqvist, Martti 2001.

Vammaisten ihmisoikeudet - myönnytys vai voimavara? 'Tukien, tulkiten ja tulkiten" Soku -projektin seminaari.. Savon ammatti- ja aikuisopisto. Kuopio.15.11.2001.

Pursiainen, Terho 2003.

Itsemäärääminen perusoikeutena. ' Tulkkipalvelulla tukea itsemääräämiseen' Soku -projetin seminaari. Hotelli Puijonsarvi. Kuopio.15.5.2003.

Pursiainen, Terho 2004.

Esitelmä professoriliiton seminaarissa Kuopion yliopistolla.

Riekkinen, Wille 2002.

Jokainen ihminen on laulunarvoinen. 'Sanomattakin sosiaalinen' Soku – projektin seminaari. Scandic -hotelli. Kuopio. 21.11.2002.

Syrjäkoski, Auli 2003.

Pohjois-Savon VETURI (Verkostoituvat tulkkipalvelut -hanke) työryhmän järjestämässä Puhtia puhevammaisten tulkkipalveluun – tilaisuus.

Haastattelut:

Pohjois-Savon ammatillisen instituutin edustajien haastattelut (toukokuu 2002)

Karppinen Juhani, näyttötutkintomestari

Lappalainen Marja, hallintojohtaja

Malmioja Sirkka, osaston johtaja

Moilanen Päivi, vastuuopettaja: puhevammaisten tulkkipalvelun työntekijän erikoisammattitutkinto

Väisänen Kirsti, näyttötutkintomestari

Projektiopettajien haastattelut

Ikonen Irma, puheterapeutti, opettaja (toukokuu 2002)

Opiskelijoiden haastattelut

Koko tutkinnon suorittaneet opiskelijat (koulutus 1) (toukokuu 2002)

Osatutkinnon suorittaneet (koulutus 2) (toukokuu 2003)

Soku -projektin koulutuksessa olleiden haastattelu (syksy - kevät 2007 -2008)

Soku -projektin koulutuksen suorittaneiden työntekijöiden nykyisten työnantajien haastattelut (syksy - kevät 2007 - 2008)

Muiden henkilöiden haastattelut

Tulkkipalvelun käyttäjän haastattelu (tammikuu 2002)

Tulkkipalvelun käyttäjän haastattelu (huhtikuu 2008)

Henkilökohtaiset tiedonannot:

Heikkinen Leena, viittomakielen tulkki (3.6.2009)
Ikonen, Irma, puheterapeutti (marraskuu 2004)
Jääskeläinen Pirkko, projektipäällikkö (maaliskuu 2009)
Pulli Tuula, erityispuheterapeutti (marraskuu 2004 ja maaliskuu 2009)

Internet -lähteet:

Leino, Eeva 2009. [online]URL:<http://www.kunnet.fi/index.asp?tz=-3> (luettu 9.5.2009)

Omnia: [online]URL:<http://www.omnia.fi/Resource.phx/sivut/sivut-omnia/ammattiopisto/tyossa-oppiminen.htx> (luettu 21.5.2009)

[online]URL:<http://www.amkit.fi/download.php?273b41697d3182464d03f1c549fa3ff8> (luettu 3.5.2009)

[online]URL:<http://www.edu.fi/julkaisut/maaraykset/naytot/puhevamtulkpalveat.pdf> [luettu 5.2.2002]

[online]URL:<http://www.edu oulu.fi/okl/lo/kt2/Ointro.htm> (luettu 10.8.2003)

[online]URL:<http://www.helsinki.fi/~saura/koulutus/pofoword.html> (luettu 1.2.2002)

[online]URL:<http://netti.nic.fi/~jjuntu/3BB.HTML> (lisää portfolioista (luettu 13.3.2002)

[online]URL:<http://www.kam.fi/yso/virtuaali/sosiaalinen.htm> (luettu 15.2.2002)

[online]URL:<http://www.papunet.net/> (luettu 2.12.2004)

tiedote 21.11.2007; [online]
URL:http://papunet.net/yleis/papulaari/ajankohtaista.html?tx_mininewspi1%5BshowUId%5D=286&cHash=eb418a0672 (luettu 21.7.2008)

[online]
URL:<http://www.tyoelake.fi/vocabulary.asp?textversion=False&KeywordID=10101> (luettu 15.2.2005)

[online]URL:<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/documents/13227/index.htx> (luettu 21.7.2008)

Keskustelua aiheesta: Silta ammatillisesta koulutuksesta työelämään. [online]
URL:<http://www.edu.fi/projektit/silta/keskus/keskus1.html> (luettu 3.2.2003)

Ahonen, Helena

Flinkkilä, Riitta

Ruskela, Marjo

[online]URL:<http://www.papunet.net/yleis/palvelut/puheterapiapalvelut/?id=207>

[online]URL:<http://papunet.net/yleis/kommunikointikeinot/kommunikoinnin-kuntoutus.html> (luettu 9.5.2009)

[online]URL:<http://papunet.net/yleis/apuvalineet.html> (luettu 26.5.2009)

[online]

URL:<http://www.puheterapeuttiliitto.fi/main.site?action=siteupdate/view&id=20>
(luettu 9.5.2009)

[online]URL:<http://info.stakes.fi/apuvalineet/FI/apudata/Apudata.htm> (luettu 26.5.2009)

[online]URL:<http://www.eskoonpalvelukeskus.fi/default.aspx?id=252> (luettu 18.11.2009)

Selin, Aira <http://www.kaarina-lehti.fi/jutut/24042002-1.html> artikkelisa: Suokko-Kivistö, Sanna (luettu 15.2.2004)

Augmentative Communication Community Partnerships CANADA

[online]URL:<http://www.accpc.ca/> (luettu 2.3.2009)

Kuulovammaiset. STM 27.03.2001

[online]URL:<http://pre20031103.stm.fi/suomi/tao/julkaisut/omakieli/kuulo.htm> (luettu 22.2.2009)

Avainsäätö

[online]URL:<http://www.avainsaatio.fi/main.php?id=4kahva/> (luettu 11.5.2007)

Papunet - Yleiskieliset sivut - Mitä on AAC - Kommunikoinnin perustuslaki

[online]URL:<http://papunet.net/yleis/mita-on-aac/kommunikoinnin-perustuslaki.html>
(luettu 3.6.2009)

Papunet - Yleiskieliset sivut - Puhevammaisten tulkkipalvelun hakeminen

[online]URL:<http://papunet.net/yleis/tulkkipalvelu/hakeminen.html> (luettu 14.4.2009)

SOTKANet-verkkopalvelu

[online]URL: <http://www.stakes.fi/FI/tilastot/sotkanet/index.htm> (luettu 16.6.2009)

Tikoteekkiverkosto - Etusivu - Kuopio

[online]URL:<http://papunet.net/tikoteekkiverkosto/kuopio.html> (luettu 17.5.2009)

Nyqvist, Leo 2009. Arviointitutkimus. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaattikoulutus. Tutkimusmenetelmäopinnot (9ov).

[online]URL:<http://www.uta.fi/laitokset/sospol/sosnet/ammlis/arviointitut.htm> (luettu 9.3.2009)

Kuopio University Publications E. Social Sciences

- E 152. Martikainen, Janne.** Application of decision-analytic modelling in health economic evaluations.
2008. 119 s. Acad. Diss.
- E 153. Kaarakainen, Minna.** Hajauttaminen valtion ja kuntien välisissä suhteissa 1945-2015: valtiollisesta järjestelmästä kohti kuntaverkostojen perusterveydenhuoltoa.
2008. 196 s. Acad. Diss.
- E 154. Jäntti, Satu.** Kansalainen terveyspalveluja valitsemassa: kolmivaiheinen valintamalli julkisissa ja yksityisissä lääkäripalveluissa.
2008. 199 s. Acad. Diss.
- E 155. Ylinen, Satu.** Gerontologinen sosiaalityö: tiedonmuodostus ja asiantuntijuus.
2008. 115 s. Acad. Diss.
- E 156. Tuomi, Sirpa.** Sairaanhoidajan ammatillinen osaaminen lasten hoitotyössä.
2008. 152 s. Acad. Diss.
- E 157. Naukkarinen, Eeva-Liisa.** Potilaan itsemääräämisen ja sen edellytysten toteutuminen terveydenhuollossa: kyselytutkimus potilaille ja henkilöstölle.
2008. 148 s. Acad. Diss.
- E 158. Kivinen, Tuula.** Tiedon ja osaamisen johtaminen terveydenhuollon organisaatioissa: Knowledge management in health care organizations.
2008. 234 s. Acad. Diss.
- E 159. Rauhala, Auvo.** The validity and feasibility of measurement tools for human resources management in nursing: case of the RAFAELA system.
2008. 126 s. Acad. Diss.
- E 160. Honkanen, Hilkka.** Perheen riskiolot neuvolatyön kontekstissa: näkökulmana mielenterveyden edistäminen.
2008. 285 s. Acad. Diss.
- E 161. Heikkinen, Jarmo.** Sosiaalityön ammattikuva sosiaalihuollossa: tutkimus sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sosiaalitoimiston ammatillisesta sosiaalityöstä.
2008. 156 s. Acad. Diss.
- E 162. Tervo-Heikkinen, Tarja.** Hoitotyön vaikuttavuus erikoissairanhoidossa.
2008. 176 s. Acad. Diss.
- E 163. Paakkonen, Heikki.** The contemporary and future clinical skills of emergency department nurses: experts' perceptions using delphi- technique.
2008. 210 s. Acad. Diss.
- E 164. Toivanen, Kaija.** Käsite- ja argumentaatioanalyysi Katie Erikssonin kärsimystä koskevasta ajattelusta.
2008. 269 s. Acad. Diss.
- E 165. Suominen, Tarja et al.** Tartuntatautia sairastavan henkilön terveyden edistäminen: mitä edellytyksiä hoitajien tiedot ja asenteet HIV/AIDSsta antavat?
2008. 49 s.
- E 166. Kärnä, Sirpa.** Hyvinvoinnin pysyvyyttä ja muutosta kolmannessa iässä: ikääntyvien henkilöiden elämäntien seuranta vuosina 1991 ja 2004 Varkauden kaupungissa.
2008. 262 s. Acad. Diss.